

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΑΙΓΑΙΟΥ**

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

**ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ: «Πραγματικές και Δυνητικές Απειλές
και η Ευρωπαϊκή Ένωση ως Παγκόσμιος Δρώντας Ασφάλειας»**

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ ΚΑΡΑΤΡΑΝΤΟΣ, Α.Μ. 432/2009005

ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ & ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

- 1. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΤΣΑΚΩΝΑΣ: Επιβλέπων Καθηγητής**
- 2. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΧΡΥΣΟΧΟΟΥ: Μέλος Συμβουλευτικής & Εξεταστικής Επιτροπής**
- 3. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΞΕΝΑΚΗΣ: Μέλος Συμβουλευτικής & Εξεταστικής Επιτροπής**
- 4. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΤΣΑΡΔΑΝΙΔΗΣ: Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής**
- 5. ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΚΕΦΑΛΑ: Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής**
- 6. ΣΩΤΗΡΙΟΣ ΝΤΑΛΗΣ: Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής**
- 7. ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΜΠΛΑΒΟΥΚΟΣ: Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής**

ΡΟΔΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2019

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Με την ευκαιρία της ολοκλήρωσης της διδακτορικής διατριβής μου θέλω να ευχαριστήσω όλους τους ανθρώπους που με στήριξαν, ενθάρρυναν και συμβούλεψαν με το δικό τους τρόπο σε αυτή την δύσκολη επιστημονική πορεία. Θα ξεκινήσω από τους γονείς και την αδερφή μου οι οποίοι με στήριξαν όλα αυτά τα χρόνια παρέχοντας μου τη δυνατότητα να αφοσιωθώ στο επιστημονικό μου αντικείμενο και στη συγγραφή της διδακτορικής μου διατριβής. Ξεχωριστές ευχαριστίες αξίζουν στον άνθρωπο που καθόρισε την πορεία και το τελικό αποτέλεσμα αυτής της διατριβής τον Καθηγητή του Πανεπιστημίου Αιγαίου και Επιβλέποντα μου Παναγιώτη Τσάκωνα. Στον οποίο χρωστώ και ένα μεγάλο ευχαριστώ γιατί μου μετέδωσε το επιστημονικό «μικρόβιο» για τις σπουδές ασφάλειας. Ευχαριστώ επίσης τα δύο μέλη της Συμβουλευτικής Επιτροπής τον Καθηγητή του Παντείου Πανεπιστημίου Δημήτρη Χρυσόχου και τον Αναπληρωτή Καθηγητή του Πανεπιστημίου Κρήτης Δημήτρη Ξενάκη, καθώς και τον Καθηγητή του Πανεπιστημίου Αιγαίου Χαράλαμπο Τσαρδανίδα για τα πολύτιμα σχόλια και τις υποδείξεις τους. Τέλος, θέλω να ευχαριστήσω τους ανθρώπους που με παρότρυναν σχεδόν σε κάθε μας συνάντηση να ολοκληρώσω τη διατριβή μου. Το Θάνο Ντόκο, τον Χρήστο Φραγκονικολόπουλο, τον Ηλία Κανέλλη, τη Βαρβάρα Παπαδοπούλου, τη Λίνα Ν. και τον αείμνηστο Σταύρο Τσακουράκη στη μνήμη του οποίου αφιερώνω το πόνημα αυτό.

Η πορεία αυτής της διατριβής και η εξέλιξη της αρχικής ιδέας επηρεάστηκαν σε σημαντικό βαθμό από τις συζητήσεις και την ανταλλαγή απόψεων με σημαντικούς καθηγητές και ερευνητές από την Ελλάδα και το εξωτερικό. Ανάμεσα σε αυτούς ξεχωρίζουν ο Nils Petter Gleditsch από το PRIO, ο Ian Manners του University of Copenhagen, ο Adrian Hyde Price του University of Gothenburg, ο Dr Lorenzo Vidino από το George Washington University, ο Magnus Ranstorp από το Swedish National Defense College, ο Παναγιώτης Ιωακειμίδης από το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ο Hans Günter Brauch Διευθυντής του Peace Research and European Security Studies (AFES-PRESS), ο Olivier Roy από το European University Institute, ο Geoffrey Edwards από το University of Cambridge, ο Michael E. Smith από το University of Aberdeen, ο Δημήτρης Μπουραντώνης από το Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών και ο Αλέξανδρος Κούτσης, Ομότιμος Καθηγητής του Παντείου Πανεπιστημίου.

Τμήματα της διατριβής έχουν παρουσιαστεί σε συνέδρια, σεμινάρια και workshops στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Μερικά από αυτά είναι τα ακόλουθα: International Conference on Climate Change and Security (2010), Athina 13th Crisis Management International Conference (2011), ECPR 2nd PhD Summer School (2011), International Conference “Comparing and Contrasting Europeanization. Concepts and Experiences” (2012), International Summer School “Security in the Mediterranean. Old Conflicts and New Challenges” (2012), International Congress on Neighborhood (2012), The 6th Biennial Hellenic Observatory PhD Symposium on Contemporary Greece and Cyprus (2013), IP- GOSEM (2013), Society, Politics, Economy, Security

and International Relations after the Arab Spring (2014), International Conference: “The Rule of Law in an Era of Change” (2014), “Migration Crisis and Rights: Challenges and Opportunities for Greece and Europe” (2015), 9th Annual International Conference “Contentious and Contemporary Issues in the Study of Terrorism” (2015), SNES 2016 Conference, Workshop Security & Stability in the Mediterranean and the Middle East (2016), Effective training programs for police and Law Enforcement RAN POL’s European guide for police training (2016), Boundaries and Borders in an Evolving World Order: Challenges and Prospects (2016), Second Annual Conference of the Cyprus Association of Political Science (2016), European Council- Terrorism Working Party Meeting (2017), Lessons Learned from Radicalization- Prevention Efforts (2017), CEPOL Course: Hot Spots- Regional Focus on Migration (2017), RAN Thematic Event: Polarisation Management (2017) και German Congress on Crime Prevention (2018).

Ιδιαίτερα σημαντική για τη διατριβή μου ήταν η συμμετοχή μου στις ομάδες εργασίας του Κέντρου Αριστείας της Ε.Ε. για τη Ριζοσπαστικοποίηση (RAN CoE), στο δίκτυο εκπαιδευτών της CEPOL, στο CEPOL Knowledge Center of Terrorism, στη Society for Terrorism Research και στην Ομάδα Εργασίας για το Integrated Borders Management του European Organisation for Security. Επίσης, η συμμετοχή μου σε δώδεκα ερευνητικά προγράμματα στους τομείς της ριζοσπαστικοποίησης, της τρομοκρατίας, της πόλωσης, της μετανάστευσης και της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Μέρη της διατριβής έχουν δημοσιευτεί στις περιοδικές επιθεωρήσεις Διεθνής και Ευρωπαϊκή Πολιτική, The Books’ Journal και European Law Enforcement Research Bulletin. Τέλος, πορίσματα έχουν συμπεριληφθεί στους συλλογικούς τόμους Balkan Human Corridor- Essays on the refugee and migrants crisis from scholar and opinion leaders in Southeast Europe (2016) και Νέα Μετανάστευση από και προς την Ελλάδα (2014).

Πίνακας Σχημάτων, Γραφημάτων, Χαρτών και Πινάκων

Σχήματα

- **Σχήμα 1:** Οι επιπτώσεις από τις προκλήσεις στην περιοχή για την Ευρωπαϊκή Ασφάλεια.....σελ. 23
- **Σχήμα 2:** Επαναπροσδιορισμός Ταυτότητας και Πρωτοβουλίες Ασφάλειας της Ε.Ε.....σελ.69
- **Σχήμα 3:** Ευρωπαϊκή Ασφάλεια: από την Κοινή Πρόσληψη στην Στρατηγική Κουλτούρα.....σελ. 70
- **Σχήμα 4:** Ευρωπαϊκή Agenda για την Ασφάλεια & Παγκόσμια Στρατηγική-το μέσο έδαφος των απειλών.....σελ. 76
- **Σχήμα 5:** Η μετάβαση από τη Διεθνή στην Παγκόσμια Κοινωνία.....σελ. 83
- **Σχήμα 6:** Τα επίπεδα ανάλυσης της ασφάλειας.....σελ. 85
- **Σχήμα 7:** Η Διαδικασία Ασφαλειοποίησης- Securitisation Process.....σελ.87
- **Σχήμα 8:** Οι Συνιστώσες της Ανθρώπινης Ασφάλειας.....σελ. 89
- **Σχήμα 9:** Η Φύση της Ερημοποίησης.....σελ. 96
- **Σχήμα 10:** Εξέλιξη του Εκτοπισμού στη Νιγηρία.....σελ. 108
- **Σχήμα 11:** Η Εξέλιξη της τυπολογίας των απειλών ασφάλειας μέσω των σχετικών στρατηγικών: 2003-2016.....σελ. 110
- **Σχήμα 12:** Τρομοκρατικές οργανώσεις στη ΜΕΝΑ και οι επιπτώσεις για την Ευρωπαϊκή ασφάλεια.....σελ. 116
- **Σχήμα 13:** Οι επιπτώσεις των εξελίξεων στη Μέση Ανατολή στον τομέα της τρομοκρατίας.....σελ 117
- **Σχήμα 14:** Η Ε.Ε. ένας παγκόσμιος δρώντας ασφάλειας 3C.....σελ. 192

Πίνακες

- **Πίνακας 1:** Επίπεδα ανάλυσης της Επίδοσης.....σελ. 20
- **Πίνακας 2:** Βασικές Προσεγγίσεις Ασφάλειας.....σελ. 84
- **Πίνακας 3:** Η Ασφάλεια στη μεταψυχροπολεμική περίοδο.....σελ. 88
- **Πίνακας 4:** Αποστολές ΚΕΙΠΠΑ/ ΚΠΑΑ με αρμοδιότητες για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας.....σελ. 133-134
- **Πίνακας 5:** Συμπερίληψη ρητρών για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας σε Συμφωνίες της Ε.Ε. με τρίτες χώρες.....σελ. 135-136
- **Πίνακας 6:** Συγκριτική αξιολόγηση της Ε.Ε. – Παραγωγή.....σελ.175- 176
- **Πίνακας 7:** Συγκριτική αξιολόγηση της Ε.Ε. –Εξαγωγή.....σελ. 177-179
- **Πίνακας 8:** Συγκριτική αξιολόγηση της Ε.Ε. - Επιρροή.....σελ. 181-182

Χάρτες

- **Χάρτης 1:** Περιβαλλοντική ασφάλεια στη Μεσόγειο- το Νερό.....σελ. 95
- **Χάρτης 2:** Περιβαλλοντική ασφάλεια στη Μεσόγειο- Ερημοποίηση....σελ. 96
- **Χάρτης 3:** Οι Περιβαλλοντικές Συγκρούσεις στην Αφρική.....σελ. 98
- **Χάρτης 4:** Σημεία περιβαλλοντικών εντάσεων που μπορούν να οδηγήσουν σε σύγκρουση.....σελ. 99
- **Χάρτης 5 :** Οι Κυριότερες Μεταναστευτικές Οδοί προς τη Μεσόγειο.σελ. 118
- **Χάρτης 6:** Η μεταναστευτική- προσφυγική κρίση το 2015.....σελ. 121
- **Χάρτης 7:** Καταγραφή των παράνομων περασμάτων των συνόρων στην Ανατολική Μεσόγειο το 2015 κατά εθνικότητα.....σελ. 123
- **Χάρτης 8:** Καταγραφή των παράνομων περασμάτων των συνόρων στην Κεντρική Μεσόγειο το 2015 κατά εθνικότητα.....σελ. 124

Γραφήματα

- **Γράφημα 1:** Η εξέλιξη των δεικτών διακυβέρνησης στη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική (2007-2017).....σελ. 91
- **Γράφημα 2:** Αριθμός θανάτων και επιθέσεων από τρομοκρατικές οργανώσεις.....σελ. 100
- **Γράφημα 3:** Global Terrorism Index: χώρες που έχουν επηρεαστεί περισσότερο από τρομοκρατικές επιθέσεις.....σελ. 102
- **Γράφημα 4:** οι χώρες με το μεγαλύτερο αριθμό θανάτων το 2016.....σελ. 103
- **Γράφημα 5:** Η πρόβλεψη για τον πληθυσμό στη Βόρεια Αφρική.....σελ. 105
- **Γράφημα 6:** Η πρόβλεψη για τον πληθυσμό στη Μέση Ανατολή.....σελ. 106
- **Γράφημα 7:** Εξέλιξη των καταγραφών σε διαφορετικά μέτωπα/οδούς παράνομης μετανάστευσης στη Μεσόγειο.....σελ. 119
- **Γράφημα 8:** Η εξέλιξη των πιέσεων στη Δυτική Μεσόγειο.....σελ. 119
- **Γράφημα 9:** Η εξέλιξη των πιέσεων στην Κεντρική Μεσόγειοσελ. 120
- **Γράφημα 10:** Η εξέλιξη των πιέσεων στην Ανατολική Μεσόγειο.....σελ. 120
- **Γράφημα 11:** Καταγραφή των παράνομων περασμάτων των συνόρων το 2015 κατά εθνικότητα.....σελ. 122

Πίνακας Περιεχομένων

Εισαγωγή.....σελ.	7
Θεωρητική Τοποθέτηση και χρησιμότητα της διατριβής.....σελ.	10
Μεθοδολογία.....σελ.	15
Η Επιλογή των Τριών Απειλών- Παρεμβαλλόμενων Μεταβλητών.....σελ.	21
Διάρθρωση Διατριβής.....σελ.	24
Κεφάλαιο 1: Επισκόπηση του χαρακτήρα και της φύσης της ισχύος της Ε.Ε.	
1.1. Η Φύση της Ε.Ε.....σελ	29
1.2. Η Ισχύς της Ε.Ε.....σελ.	38
1.3. Η Ε.Ε. ως Διεθνής Δρώντας.....σελ.	41
Κεφάλαιο 2: Η Ε.Ε. ως Δρώντας Ασφάλειας	
2.1. Η Πολιτική Ασφάλειας της Ε.Ε.....σελ	47
2.2. Η παρουσία της Ε.Ε. σε διεθνές επίπεδο.....σελ.	56
2.3. Θεωρίες Διεθνών Σχέσεων και Ευρωπαϊκή Ασφάλεια.....σελ.	63
2.3.1.Ρεαλισμός.....σελ.	64
2.3.2.Φιλελευθερισμός.....σελ.	66
2.3.3.Κοινωνικός Κονστρουκτιβισμός.....σελ.	68
2.3.4.Κριτική Θεωρία.....σελ.	71
2.3.5.Θεωρίες Διακυβέρνησης.....σελ.	72
2.4. Η Ε.Ε. και οι Νέες Απειλές Ασφάλειας.....σελ.	73
Κεφάλαιο 3: Η περιφερειακή εξέλιξη των απειλών και οι επιπτώσεις για την Ευρωπαϊκή Ασφάλεια	
3.1.Το Νέο Περιβάλλον Ασφάλειας.....σελ.	82
3.2.Η εξέλιξη των απειλών σε Αφρική και Μέση Ανατολή.....σελ.	90
3.3.Οι Επιπτώσεις της Κλιματικής Αλλαγής.....σελ.	93
3.4.Τρομοκρατία, Πολιτική Βία και Αστάθεια.....σελ.	99
3.5. Εσωτερικοί Εκτοπισμοί και Μαζικές Μετακινήσεις Πληθυσμών.....σελ.	104
3.5.1.Η Δυναμική και η εξέλιξη των Εσωτερικών Εκτοπισμών.....σελ.	106

3.5.2.Η Κλιμάκωση της Κρίσης Εκτοπισμού.....σελ.	106
3.6.Οι Επιπτώσεις για την Ευρωπαϊκή Ασφάλεια.....σελ.	109
3.6.1.Η Κλιματική Αλλαγή.....σελ.	110
3.6.2.Ισλαμιστική Ριζοσπαστικοποίηση και Τρομοκρατία.....σελ.	113
3.6.3.Οι Μεταναστευτικές Πιέσεις και οι επιπτώσεις για την Ε.Ε.....σελ.	117
Κεφάλαιο 4: Ανάλυση και Αξιολόγηση της Επίδοσης της Ε.Ε. στην πρόληψη και στην αντιμετώπιση των απειλών	
4.1.Η Εξωτερική Διάσταση της Καταπολέμησης της Τρομοκρατίας.....σελ.	127
4.1.1.Οι Επιχειρήσεις και οι Συμφωνίες.....σελ.	131
4.2.Η Εξωτερική Διάσταση Διαχείρισης της Μετανάστευσης.....σελ.	138
4.2.1.Η εξωτερική διάσταση της ασφάλειας.....σελ.	138
4.2.2.Η εξωτερική διάσταση της ανάπτυξης & η ενίσχυση της νόμιμης ανάπτυξης.....σελ.	142
4.2.3.2015- 2017: Το Big Bang της Ευρωπαϊκής Αντίδρασης.....σελ.	147
4.2.4.Η Επιχείρηση EUNAVFOR MED.....σελ.	154
4.2.5.Ενίσχυση της Λιβύης.....σελ.	155
4.2.6.Η Ενίσχυση της Νότιας Διάστασης.....σελ.	158
4.2.7.Η Συνολική Πολιτική στη Βόρεια Αφρική.....σελ.	160
4.3.Κλιματική Διπλωματία και Ασφάλεια.....σελ.	162
4.3.1.Ενσωμάτωση της κλιματικής πολιτικής στην Πρόληψη των Συγκρούσεων....σελ.	168
4.3.2.Η Εξωτερική Διάσταση της Ενέργειας και η Ανάπτυξη.....σελ.	173
4.4.Αξιολόγηση της Επίδοσης Ε.Ε. ως Παγκόσμιου Δρώντα Ασφάλειας...σελ.	174
4.5.Συμπεράσματα.....σελ.	182
Κεφάλαιο 5: Συμπεράσματα Διατριβής.....σελ.	188
Βιβλιογραφία.....σελ.	198

Εισαγωγή

Ο πλέον κατάλληλος τρόπος για να συνοψίσουμε τη συζήτηση για το διεθνή ρόλο της Ε.Ε. στον τομέα της ασφάλειας είναι η αλληγορία του Κενταύρου του Machiavelli, σύμφωνα με την οποία η θεμέλιος λίθος της κάθε πολιτικής τάξεως είναι «οι καλοί νόμοι και τα καλά όπλα» (good laws and good arms), με άλλα λόγια μία επιτυχημένη μείξη δύναμης και εξουσίας, εξαναγκασμού και συναίνεσης, ισχύος και ηγεμονίας¹. Ο Machiavelli πίστευε ότι τα όπλα είναι το προαπαιτούμενο για τους νόμους, όπως υποστήριζε “όπου υπάρχουν καλά όπλα, οι καλοί νόμοι ακολουθούν αναπόφευκτα. Υποστήριζε ότι ο ηγεμόνας θα πρέπει από κοινού να μάθει να ενεργεί στο πλαίσιο και ενός σταθερού περιβάλλοντος που κυβερνούν οι νόμοι και οι θεσμοί, αλλά και σε κατάσταση αναρχίας όπου βρίσκουν εφαρμογή οι νόμοι της ζούγκλας. Εφαρμόζοντας την αλληγορία αυτή στην περίπτωση της Ε.Ε. οι κριτικοί μελετητές υποστηρίζουν ότι η Ε.Ε. μπορεί να λειτουργήσει ως εκπολιτιστική δύναμη μόνο αν παράλληλα λειτουργήσει ως «Κένταυρος», επιθυμώντας και μπορώντας να χρησιμοποιήσει βία ως κομμάτι μίας συγκεκριμένης στρατηγικής ασφάλειας.

Έχουν χρησιμοποιηθεί διάφοροι όροι για να περιγράψουν τις εξελίξεις στην παγκόσμια πολιτική τα τελευταία χρόνια. Από την εκδίκηση της ιστορίας έως την επιστροφή του κράτους, οι περισσότεροι αναλυτές και πολιτικοί περιγράφουν μία νέα διαφορετική κατάσταση που απέχει ριζικά από το τέλος της ιστορίας του Fukuyama και την επικράτηση της παγκοσμιοποίησης και του φιλελεύθερου καπιταλισμού². Η Ε.Ε. θεωρείται ως το πιο προωθημένο βήμα για την μετάβαση σε μία μετά- κρατική και υπέρ- κρατική δομή στο πλαίσιο μίας παγκόσμιας διακυβέρνησης με κανόνες και αξίες. Ήταν το 2004 όταν η ομάδα εργασίας υπό την καθγήτρια Marie Kaldor είχε παρουσιάσει το στρατηγικό κείμενο με τίτλο “A Human Security Doctrine for Europe”³, από τότε έχουν αλλάξει πάρα πολλά πράγματα και κυρίως ο τρόπος με τον οποίο η Ευρώπη προσεγγίζει την έννοια της ασφάλειας. Από την Ένωση της ανθρώπινης ασφάλειας έχουμε περάσει στην ευρωπαϊκή ασφάλεια μέσω της ασφάλειας των Κρατών- Μελών και αυτό αναδεικνύεται με ένταση από την έμφαση στην έννοια και στο σύμβολο των συνόρων, η οποία είναι στενά συνυφασμένη με την εξωτερική απειλή, την κρατική κυριαρχία και την εθνική ασφάλεια.

Η πρωτοβουλία για το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα εντασσόταν στη λογική που επικράτησε μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου για την ενίσχυση της παγκόσμιας διακυβέρνησης. Ουσιαστικά, μία παγκόσμια κοινότητα η οποία θα στηρίζονταν στην

¹ H. Ingman, (1982), “Machiavelli and the Interpretation of the Chiron Myth in France”, *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, Vol. 45, pp. 217-225.

² F. Fukuyama, (1992), *The End of History and the Last Man*, Free Press, New York και R. Kagan, (2009), *The Return of History and the end of Dreams*, Vintage Books, New York.

³ A Human Security Doctrine for Europe, The Barcelona Report on the Study Group on Europe’s Security Capabilities, Barcelona, 15 September 2004.

ελεύθερη οικονομία της αγοράς και στην υπερεθνική διακυβέρνηση. Με άλλα λόγια, στη μετάβαση εξουσιών και κυριαρχίας από τα κράτη σε ένα υπερεθνικό επίπεδο. Αυτό ήταν το όνειρο για μία οργανωμένη μορφή παγκόσμιας κοινωνίας που θα βασιζονταν σε περιφερειακές πολιτικές ολοκληρώσεις, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα την Ε.Ε. Ήταν ένα φιλόδοξο άλμα προς μία νέα πολιτική δομή, με αιχμή του δόρατος μία ήπειρο που παραδοσιακά βασίζεται όμως στα έθνη- κράτη.

Η παγκόσμια ισλαμιστική τρομοκρατία, η οικονομική κρίση, η έξαρση των μεταναστευτικών ροών, και η επιστροφή και ενδυνάμωση αυταρχικών δυνάμεων έχουν αλλάξει δραματικά το τοπίο. Βιώνουμε την άναρχη μορφή της διαδικασίας της παγκοσμιοποίησης και αυτό έχει αρνητικά αποτελέσματα στην πολιτική διαδικασία, αλλά και στη συνοχή των κοινωνιών. Οι εθνικισμοί και οι αποσχιστικές τάσεις έρχονται δυναμικά στο προσκήνιο. Η άνοδος της ακροδεξιάς, η οποία φλερτάρει τα τελευταία χρόνια σε πολλές χώρες με την κατάκτηση της εξουσίας, η επιλογή αποχώρησης από την Ε.Ε. της Μεγάλης Βρετανίας, οι προθέσεις ανεξαρτησίας της Σκωτίας και της Καταλονίας, αποδεικνύουν πως ο λαϊκισμός και η επανάκαμψη των εθνικισμών, αυτό που έχουμε συνηθίσει να χαρακτηρίζουμε συνολικά ως εθνικολαϊκισμό, εκμεταλλεύεται το μετέωρο βήμα της πολιτικής ολοκλήρωσης και την αμηχανία των κρατών έναντι αυτής της κατάστασης. Η Ε.Ε., ως μία απόμακρη και τεχνοκρατική πρωτοβουλία έχει αρχίσει να ξεθωριάζει για τους πολίτες και για πολλούς δεν θεωρείται πλέον μία ελκυστική επιλογή, ένας τελικός πολιτικός προορισμός που θα λειτουργούσε ως ένα εναλλακτικό πρότυπο διακυβέρνησης στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης. Η έξαρση της ισλαμοφοβίας, η διόγκωση του ακροδεξιού εξτρεμισμού και η βίαιη ριζοσπαστικοποίηση των νέων απειλούν τη συνοχή των ευρωπαϊκών κοινωνιών.

Είναι προφανές πως βρισκόμαστε ήδη μέσα σε έναν κύκλο αλλαγής του διεθνούς συστήματος και των ισορροπιών της ισχύος. Σταθερές των τελευταίων δεκαετιών, όπως η οικονομική κυριαρχία της Δύσης και η στήριξη της ασφάλειας της Ευρώπης από τις ΗΠΑ, βρίσκονται σε περίοδο αμφισβήτησης και αναπροσαρμογής. Η ιστορία μας έχει διδάξει ότι η εξωτερική παρουσία, ο αμυντικός σχεδιασμός και η ενεργητική ανάμειξη στις διεθνείς υποθέσεις είναι άμεσα συνδυασμένες με την οικονομική ευημερία⁴. Όπως είναι εύλογο, στην περίοδο των παράλληλων κρίσεων που βίωσε η Ε.Ε. τα τελευταία χρόνια⁵, η διάθεση αλλά και η δυνατότητα των Κρατών- Μελών να συνδράμουν στον ενεργό ρόλο της Ένωσης στις παγκόσμιες υποθέσεις, περιορίστηκε σε σημαντικό βαθμό, με αποτέλεσμα να επηρεάζεται και η ίδια η αποτελεσματικότητα της Ε.Ε. ως παγκόσμιου δρώντα συνολικά. Οι δύο βασικοί άξονες πάνω στους οποίους στηρίζεται η προαναφερόμενη μετατόπιση ισχύος είναι η

⁴ Τ. Καρατράντος, (2013): «Ο Σχεδιασμός αμυντικής πολιτικής σε περίοδο κρίσης και η προοπτική της έξυπνης άμυνας», *Διεθνής και Ευρωπαϊκή Πολιτική*, Εκδόσεις Παπαζήση, Τεύχος 27, Φεβρουάριος.

⁵ Είναι χαρακτηριστικό πως ο Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ζαν Κλοντ Γιούνκερ ξεκίνησε την ετήσια ομιλία του για την «Κατάσταση της Ένωσης» το 2016 με τη φράση «Η Ευρωπαϊκή Ένωση βρίσκεται σε υπαρξιακή κρίση». Ζαν Κλοντ Γιούνκερ, «Κατάσταση της Ένωσης το 2016», 14 Σεπτεμβρίου 2016.

σταδιακή υποχώρηση της Δύσης και η ανάδυση, ιδιαίτερα στον οικονομικό τομέα, της Ασίας και της Κίνας.

Σε οικονομικό επίπεδο, η κρίση στις χώρες της Ευρωζώνης εντατικοποίησε με τον πιο εμφατικό τρόπο αυτό που είχε ήδη αρχίσει να φαίνεται τα τελευταία χρόνια, τη μεταφορά δηλαδή του οικονομικού κέντρου βάρους από την Ευρώπη στην Ασία. Η οικονομικά «γερασμένη» Ευρώπη είδε τα τελευταία χρόνια το ρόλο της σε παγκόσμιο επίπεδο να περιορίζεται, την ίδια ώρα που χώρες όπως η Κίνα, η Ινδία, η Ρωσία, αλλά και σε ορισμένες περιπτώσεις η Τουρκία, προσπάθησαν να καλύψουν το κενό που άφησε στις διεθνείς υποθέσεις η Ε.Ε. -καθώς η οικονομική κρίση αντικατοπτρίστηκε και σε πολιτικό επίπεδο. Ιδιαίτερα η Κίνα δείχνει να διεκδικεί όλο και περισσότερο σημαντικό ρόλο στις παγκόσμιες εξελίξεις. Είναι χαρακτηριστικό πως προωθεί με δυναμικό τρόπο την επιρροή και τα συμφέροντά της σε περιοχές που για σειρά ετών μετά τον Ψυχρό Πόλεμο θεωρούνταν προνομιακές για τις ΗΠΑ. Δεν υπάρχει αμφιβολία πως οι τελευταίες θα συνεχίσουν για χρόνια να αποτελούν την πραγματική στρατιωτική υπερδύναμη. Όμως, όπως έχουν και οι ίδιες αντιληφθεί, η εποχή της μονοκρατορίας έχει περάσει, κάτι που αποτυπώνεται και στα στρατηγικά τους κείμενα και επιβεβαιώθηκε και από τη μεταφορά του στρατηγικού κέντρου βάρους από τον Ατλαντικό και την Ευρώπη του 20^{ου} αιώνα, στον Ειρηνικό και στην Ασία στις αρχές του 21^{ου}.

Είναι κοινή παραδοχή όσων έχουν ασχοληθεί με την ιστορική εξέλιξη των δυναμικών της διαδικασίας της Ολοκλήρωσης στις κοινωνίες ότι η υποστήριξη για την Ε.Ε. είναι ευθέως ανάλογη με την οικονομική κατάσταση. Η οικονομική κρίση, οι καθυστερήσεις στη λήψη των αποφάσεων και η υποχώρηση της εικόνας του παγκόσμιου δρώντα μετέφεραν την κρίση στον πολιτικό πυρήνα του εγχειρήματος, στην ιδέα της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης. Οι κρίσεις των τελευταίων ετών προκάλεσαν διογκούμενες δυναμικές Ευρωσκεπτικισμού έως και Ευρωαπορριπτισμού. Σε αρκετές ευρωπαϊκές χώρες εμφάνισαν ανησυχητικές αυξητικές τάσεις ξενοφοβίας και εθνικισμού, τάσεις που δεν απασχολούν μόνο τις ίδιες τις χώρες, αλλά συνολικά την Ευρώπη.

Η κρίση που βίωσε έντονα η Ένωση τα τελευταία χρόνια έχει σημαντικές επιπτώσεις και στον τομέα της ασφάλειας, με την ευρωπαϊκή αντίληψη που στηρίχτηκε στην ισχύ της γοητείας της ως πόλου ανάπτυξης, ευημερίας, ειρήνης και εκσυγχρονισμού, να υποχωρεί, καθώς η πρόσληψη των πολιτών (εντός και εκτός Ευρώπης) για τη Ε.Ε. σήμερα είναι πλήρως διαφορετική. Ουσιαστικά, η Ένωση βιώνει μία παρατεταμένη πολιτική κρίση από το 2005, όταν και τα αρνητικά δημοψηφίσματα στη Γαλλία και στην Ολλανδία ενταφίασαν την Ευρωπαϊκή Συνταγματική Συνθήκη. Όπως πολύ εύστοχα περιγράφει ο Παναγιώτης Ιωακείμης η Ε.Ε. βίωσε μία εσωτερική και εξωτερική κρίση με πολλαπλές εκδοχές:

1. **Πολιτισμική κρίση**, με το κυρίαρχο μοντέλο της πολυπολιτισμικότητας των Ευρωπαϊκών κοινωνιών να βρίσκεται σε περίοδο έντονης αμφισβήτησης λόγω της ριζοσπαστικοποίησης των νέων ευρωπαίων μουσουλμάνων και των τρομοκρατικών επιθέσεων στο Παρίσι και τις Βρυξέλλες.

2. **Πολιτική κρίση** με την τελμάτωση της πολιτικής ένωσης, την άνοδο του ευρωσκεπτικισμού και των ακραίων και εθνικιστικών πολιτικών σχηματισμών.
3. **Κρίση Νομιμοποίησης** των πολιτικών και της ικανότητας διακυβέρνησης της Ε.Ε. η οποία αναδείχτηκε κυρίως μέσω των αδυναμιών της Ο.Ν.Ε. και από τον τρόπο που διαχειρίστηκε την κρίση στην Ελλάδα.
4. **Κοινωνικοοικονομική κρίση** με την αποτυχία εναρμόνισης των εθνικών κοινωνικών συστημάτων στο ευρωπαϊκό κοινωνικό μοντέλο, την ύφεση στις ευρωπαϊκές χώρες, τη διόγκωση της ανεργίας κτλ.
5. **Μεταναστευτική- Προσφυγική κρίση** με τη διόγκωση των πιέσεων στα ευρωπαϊκά εξωτερικά σύνορα.
6. **Εξωτερική κρίση** για το ρόλο της Ε.Ε. στις παγκόσμιες εξελίξεις και κυρίως την αδυναμία ουσιαστικής παρέμβασης της για τον τερματισμό των συγκρούσεων και την ειρήνευση στη Μέση Ανατολή και στη Βόρεια Αφρική, αλλά και τις προκλήσεις από την ενίσχυση της θέσης της Ρωσίας και της ανάμειξης της στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής και της Μεσογείου, καθώς και της αποτυχίας των περιφερειακών πολιτικών και των πολιτικών γειτονίας της Ε.Ε. και τέλος
7. **Κρίση Ασφάλειας** που συνδέεται με τον έλεγχο των συνόρων και τον περιορισμό των μεταναστευτικών ροών και την πρόληψη και αντιμετώπιση της τρομοκρατίας⁶.

Θεωρητική Τοποθέτηση και Χρησιμότητα της Διατριβής

Η Ε.Ε. είναι φανερά ένας ασυνήθιστος και ιδιαίτερος δρώντας στην παγκόσμια σκηνή. Από τη μία πλευρά στερείται της παραδοσιακής μορφής κυριαρχίας που απολαμβάνουν τα κράτη-έθνη, αλλά από την άλλη είναι κάτι πολύ περισσότερο από ένας διεθνής οργανισμός. Ο *Sui generis* χαρακτήρας της Ένωσης έχει τροφοδοτήσει έναν μεγάλο και έντονο διάλογο γύρω από τον τρόπο με τον οποίο μπορούμε να την προσδιορίσουμε ως διεθνή δρώντα στα πλαίσια του συστήματος ισχύος. Η ΕΕ ως διεθνής παίκτης αναπτύχθηκε μη ισορροπημένα, οι δυνατότητες και οι αρμοδιότητές της στους τομείς του εξωτερικού εμπορίου και της οικονομικής πολιτικής έρχονται σε αντιδιαστολή με τις περιορισμένες (σε ορισμένες περιπτώσεις) πολιτικές και κυρίως στρατιωτικές δυνατότητές της για τη διαχείριση των κρίσεων. Σύμφωνα με πολλούς αναλυτές ωστόσο, αυτές οι αδυναμίες της συνθέτουν ουσιαστικά την ισχύ της. Για αυτούς η Ε.Ε. αντιπροσωπεύει έναν καινούριο και πιο επιτυχημένο διεθνή δρώντα στην σημερινή παγκόσμια σκακιέρα από τις παραδοσιακές μεγάλες δυνάμεις.

Το περιβάλλον ασφάλειας τα τελευταία χρόνια έχει αλλάξει ριζικά. Νέες απειλές έχουν ανακύψει, οι οποίες έχουν καταρρίψει την παλιά διαχωριστική γραμμή μεταξύ

⁶ Π. Κ. Ιωακειμίδης, (2016), *Κρίση. Ευρώπη και Αριστερά. Η φύση και η επίλυση της κρίσης, ο ΣΥΡΙΖΑ στην Ευρώπη, Ευρωπαϊκή Αριστερά και Σοσιαλδημοκρατία*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα. Σελ. 18-26.

εσωτερικής και εξωτερικής ασφάλειας. Η ουσιαστική αντιμετώπιση τους δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί εντός των ορίων των συνόρων της Ευρώπης, καθώς χαρακτηρίζονται από την παγκοσμιότητα στη φύση τους, κάτι που καθιστά απαραίτητη την εξωτερικοποίηση της δράσης της Ένωσης. Οι τρεις πιο χαρακτηριστικές απειλές νέου τύπου είναι η ριζοσπαστικοποίηση και η παγκόσμια τρομοκρατία, οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής και οι διογκωμένες μεταναστευτικές πιέσεις. Οι συγκεκριμένες προκλήσεις και απειλές δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά μόνο με έμφαση στην καταστολή και στη βραχυπρόθεσμη λήψη μέτρων. Αντίθετα, η ουσιαστική αντιμετώπιση τους στηρίζεται στην πρόληψη των γενεσιουργών αιτιών τους, κάτι που απαιτεί μέτρα σε μακροπρόθεσμο επίπεδο.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο η συζήτηση για το χαρακτήρα της Ε.Ε. ως παγκόσμιου δρώντα γνώρισε νέα άνθηση. Ενώ ως τότε η μεγαλύτερη σημασία δίνονταν στο ερώτημα εάν υπάρχει ή όχι εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας της Ε.Ε., οι αναλύσεις τα τελευταία χρόνια τείνουν να μετακινηθούν πλήρως στην κατεύθυνση του τι χαρακτηρίζει την εξωτερική πολιτική και την πολιτική ασφάλεια της Ένωσης, καθώς και τον διακριτό ρόλο της στο διεθνές σύστημα. Θεωρώντας ως σημείο εκκίνησης το σχήμα του Francois Duchene (1972) για την Ε.Ε. ως «Πολιτική Δύναμη», είναι ευρέως παραδεκτό, ότι η Ε.Ε., όχι μόνο έχει επιρροή στο διεθνές σύστημα, ακόμη και στην πιο άναρχη μορφή του, αλλά αυτή η επιρροή είναι ξεχωριστή και ιδιαίτερη.

Σύμφωνα με τα επιχειρήματα του Duchene αυτή η ξεχωριστή επιρροή είναι συνδεδεμένη με την ίδια τη φύση της Ε.Ε. Από τη σκοπιά του, είναι η δυνατότητα της Ένωσης να εξάγει το δικό της μοντέλο επίτευξης της σταθερότητας και της ασφάλειας, με οικονομικά και πολιτικά μέσα, παρά με στρατιωτικά, που συνθέτει τη δύναμη της και την πρωτοτυπία της ως διεθνή δρώντα⁷. Σήμερα, μία νέα σειρά μελετητών έχει πάρει τα συγκεκριμένα επιχειρήματα και τα έχει αναπτύξει περαιτέρω, συνιστώντας επί της ουσίας, μία συγκεκριμένη σχολή σκέψης για το διεθνή ρόλο της Ε.Ε. Το κοινό τους κτήμα είναι η οπτική για την κανονιστική διάσταση στην εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας της Ένωσης. Το βασικό επιχειρήμα σε αυτή την σχολή σκέψης είναι ότι η Ε.Ε. δεν είναι μόνο μία πολιτική δύναμη, αλλά, ότι είναι επίσης μία εκπολιτιστική κανονιστική δύναμη στο διεθνές σύστημα, η οποία προωθεί αρχές και νόρμες και συμβάλει με αυτό τον τρόπο στην επίτευξη της ασφάλειας και στην διατήρηση της ειρήνης και της σταθερότητας.

Το συγκεκριμένο επιχείρημα προσέφερε μία νέα διάσταση στην έρευνα, φέρνοντας τη συζήτηση ένα βήμα μπροστά. Οι επικριτές του συγκεκριμένου επιχειρήματος, μεταξύ άλλων, θεωρούν ότι η Ε.Ε. ως οντολογική ή κανονιστική δύναμη απέτυχε στους χειρισμούς κρίσεων που έλαβαν χώρα ακόμα και στην ευρύτερη γειτονιά της, όπως οι συγκρούσεις στα Βαλκάνια. Η συζήτηση σε θεωρητικό επίπεδο, από τη μία πλευρά έχει μείνει στο σημείο ότι η Ε.Ε. χωρίς να αποκτήσει τις παραδοσιακές

⁷ F. Duchêne, (1972), “Europe’s Role in World Peace”, in R. Mayne, (ed.), *Europe Tomorrow: Sixteen Europeans Look Ahead*, London: Fontana.

στρατιωτικές δυνατότητες δεν μπορεί να αποτελέσει έναν αξιόπιστο δρώντα στο διεθνές σύστημα και κυρίως στα ζητήματα της παραδοσιακής υψηλής πολιτικής, όπως είναι η ασφάλεια και η εξωτερική πολιτική. Από την άλλη υπάρχει το κομμάτι των υποστηρικτών της ήπιας ισχύος της Ε.Ε., το οποίο όμως δεν έχει ακόμη αναπτυχθεί πλήρως και υποστηριχθεί με περιπτωσιολογικές μελέτες και συνεπώς δεν έχει δοκιμαστεί εμπειρικά. Αυτό ακριβώς το κενό στην θεωρία γύρω από τον διεθνή ρόλο της Ε.Ε. σκοπεύει να καλύψει η υπό πρόταση διδακτορική διατριβή, να αναδείξει μέσω της περιπτωσιολογικής εξέτασης τριών προκλήσεων και απειλών ασφάλειας (ριζοσπαστικοποίηση/ τρομοκρατία, μετανάστευση και κλιματική αλλαγή) τον διακριτό και πρωταγωνιστικό ρόλο της Ένωσης στην αντιμετώπιση των νέων ή ήπιων απειλών ασφάλειας, χωρίς αυτή να χρειαστεί απαραίτητα να προχωρήσει στην απόκτηση παραδοσιακών στρατιωτικών δυνατοτήτων ή να αποποιηθεί την κανονιστική της προσέγγιση στον κόσμο και στην ασφάλεια.

Η συγκεκριμένη διατριβή υιοθετεί την κονστρουκτιβιστική θεωρία για τον χαρακτήρα ασφάλειας της Ε.Ε. Ειδικότερα, για τους κονστρουκτιβιστές η υιοθέτηση και η ανάπτυξη της ευρωπαϊκής πολιτικής ασφάλειας δεν μπορεί να εξηγηθεί δίνοντας έμφαση μόνο σε υλιστικούς παράγοντες και συμφέροντα. Για αυτό το λόγο ο κοινωνικός κονστρουκτιβισμός προσεγγίζει την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση στους τομείς της ασφάλειας και της άμυνας ως αποτέλεσμα της ταυτότητας της συλλογικής αίσθησης του ανήκειν σε μία Κοινότητα Ασφάλειας (Security Community) και της στρατηγικής κουλτούρας (Strategic Culture) που καθορίζει την εξωτερική παρουσία της Ένωσης στους τομείς της ασφάλειας και της άμυνας. Για τους κονστρουκτιβιστές τα στοιχεία που συνθέτουν την εσωτερική ταυτότητα της Ένωσης αποτελούν πηγές ισχύος που μπορούν να αξιοποιηθούν από την Ε.Ε. για να διαμορφώσει και να επηρεάσει τις διεθνές σχέσεις μέσω της προώθησης μίας κανονιστικής πολιτικής ασφάλειας. Όπως σημειώνει χαρακτηριστικά ο Waever «η Κοινότητα λειτουργεί μόνο όταν οι δρώντες επιλέγουν να λειτουργήσουν σαν να υπάρχει μία τέτοια»⁸.

Για τους κοινωνικούς κονστρουκτιβιστές η σημασία του ρόλου της ταυτότητας πηγάζει από την προσέγγιση πως οι δρώντες δεν είναι αποκλειστικά και μόνο ρεαλιστικοί στο διεθνές σύστημα. Ως εκ τούτου η διαμόρφωση των πολιτικών τους στηρίζεται σε μία σειρά παραγόντων και παραδοχών σε συστημικό, αλλά και σε εσωτερικό επίπεδο. Αυτό συνεπάγεται την ανάγκη συνυπολογισμού της επιρροής του παγκόσμιου περιβάλλοντος σε ταυτότητες και συμφέροντα, αλλά και τις εσωτερικές παραμέτρους της ταυτότητας του εκάστοτε δρώντα.

Εστιάζοντας στον ρόλο των ταυτοτήτων και των συμφερόντων, που δεν είναι παρά συλλογικές έννοιες, όπως υποστηρίζει ο Wendt, μπορούμε να αναγνωρίσουμε τη σπουδαιότητά τους από το γεγονός ότι συνδέουν τις δομές με τις δράσεις και παρέχουν έτσι ουσιαστικά επεξηγηματικά εργαλεία των επιλογών και των ενεργειών

⁸O. Waever, (1998), "Insecurity, Security, and Asecurity in the West European Non-war Community" In E. Adler, and M. Barnett, (eds) *Security Communities*. Cambridge: Cambridge University Press. pp. 69–117.

των δρώντων⁹. Επιπλέον, ο κύκλος της αμοιβαίας αλληλεπίδρασης διαμορφώνει τη διεπιστημονική γνώση για το πλαίσιο εντός του οποίου συλλειτουργούν οι δρώντες, καθιστώντας δύσκολη τη μετατόπιση των εδραιωμένων θεσμών¹⁰. Οι θεσμικοί μετασχηματισμοί φαίνονται τουλάχιστον δύσκολοι, αν όχι αδύνατοι, εξαιτίας «συστημικών» και «ψυχολογικών» λόγων¹¹.

Σύμφωνα με τον Reus-Smit οι κοινωνικοί και νομικοί κανόνες των δρώντων και η σχέση τους με την κουλτούρα, τις ταυτότητες και τα συμφέροντα έχουν μεγάλη σημασία για τη διαμόρφωση των πολιτικών ασφάλειας¹². Για τον Katzenstein υπάρχουν τρεις παράγοντες που επηρεάζουν τις πολιτικές ασφάλειας των δρώντων. Συγκεκριμένα, α) οι επίσημοι θεσμοί ή τα καθεστώτα ασφαλείας, β) η παγκόσμια πολιτική κουλτούρα και γ) τα διεθνή πρότυπα φιλίας και εχθρότητας¹³. Επιπρόσθετα, οι κανόνες επιδρούν στις πολιτικές ασφάλειας με δύο τρόπους. Ο πρώτος αφορά τον τρόπο με τον οποίο τα πολιτισμικά και θεσμικά στοιχεία τους διαμορφώνουν τα συμφέροντα ή τις πολιτικές ασφάλειας των δρώντων¹⁴. Ωστόσο, οι κανόνες δεν είναι μόνιμοι. Τα παλαιά και τα νέα πρότυπα ανταγωνίζονται μεταξύ τους μέχρις ότου επικρατήσει ένα νέο πολιτισμικό-θεσμικό στοιχείο που καθιστά δυνατές νέες πολιτικές. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η μετατόπιση της ερμηνείας της παγκόσμιας τάξης και η υιοθέτηση ενός αμυντικού στρατιωτικού δόγματος από τον γαλλικό στρατό στο μεσοπόλεμο με βάση την κουλτούρα της χώρας αυτής¹⁵.

Ο δεύτερος ρόλος των κανόνων αφορά στη διαμόρφωση της ταυτότητας ενός δρώντα. Τέτοιες μεταβολές των ταυτοτήτων των φορέων θα μπορούσαν να έχουν τις ρίζες τους είτε σε διεθνείς είτε σε εσωτερικές δομές. Για παράδειγμα, τα κράτη υιοθετούν διαφορετικές πολιτικές εξοπλισμών, οι οποίες συχνά έχουν ελάχιστη σχέση με τις πραγματικές απειλές ασφαλείας τους, αλλά οφείλονται στο είδος και στη μορφή της κρατικής δομής που έχουν διαμορφώσει¹⁶. Μια τέτοια μετατόπιση έχει αποτυπωθεί στις περιπτώσεις της Γερμανίας και της Ιαπωνίας, όπου το παγκόσμιο περιβάλλον επηρέασε την «εγχώρια πολιτική διαδικασία ανασυγκρότησης της ταυτότητας»¹⁷. Αντίστοιχη διπλή επίδραση υπάρχει και από την ταυτότητα του δρώντα. «Η μεταβολή της ταυτότητας του κράτους ή οι αλλαγές στην ταυτότητα, που επηρεάζουν τα συμφέροντα ή τις πολιτικές», είναι η πρώτη επίδραση. Οι ταυτότητες, διαμορφωμένες από την αλληλεπίδραση με τους «άλλους», καθορίζουν τα συμφέροντα των δρώντων και τελικά τις πολιτικές ασφάλειας και το στρατηγικό σχεδιασμό. Κατά συνέπεια,

⁹ A. Wendt, (1992): "Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics", *International Organization*, Vol.46, No.2, pp. 397 και 401.

¹⁰ Ibid, p.407.

¹¹ Ibid, p.411.

¹² C. Reus-Smit (2001),: "Constructivism" in S. Burchill et als (eds): *Theories of International Relations*, New York, Palgrave, p.220.

¹³ P. Katzenstein (ed.): (1996), "The Culture of National Security. Norms and Identities in World Politics", Columbia, NY: Columbia University Press, σελ. 34.

¹⁴ Ibid, p. 54.

¹⁵ Ibid, pp. 56-57.

¹⁶ Ibid, p. 58.

¹⁷ Ibid.

οποιαδήποτε αλλαγή στις ταυτότητες οδηγεί σε ανάλογη μετατόπιση των συμφερόντων και των πολιτικών ασφαλείας¹⁸.

Η στρατηγική κουλτούρα από την πλευρά της αφορά στο σύνολο των μακροστρατηγικών ιδεών που επηρεάζουν τους φορείς λήψης αποφάσεων και κατά συνέπεια δημιουργούν μακροπρόθεσμες στρατηγικές επιλογές¹⁹. Ο Johnston υποστηρίζει ότι η στρατηγική κουλτούρα είναι ένα ολοκληρωμένο σύστημα συμβόλων (δηλαδή, αιτιακών αξιωμάτων, γλωσσών, αναλογιών, μεταφορών κ.λπ.) που ενεργεί για να καθιερώσει διαχρονικές και μακρόχρονες στρατηγικές επιλογές, διαμορφώνοντας έννοιες ρόλων και αποτελεσματικότητας της στρατιωτικής δύναμης στις πολιτικές υποθέσεις²⁰. Η στρατηγική κουλτούρα επομένως περιλαμβάνει τη βασική παραδοχή για την κανονικότητα του στρατηγικού περιβάλλοντος και την κατανόηση των διεθνών συγκρούσεων από τις αρχές λήψης αποφάσεων των δρώντων, καθώς και τις μεθόδους επίλυσης τους και ιδιαίτερα την κατανόηση της χρήσης βίας. Σε μεγάλο βαθμό, η στρατηγική κουλτούρα καθορίζει έτσι και τη στρατηγική επιλογή²¹. Σύμφωνα με τον Παναγιώτη Τσάκωνα η στρατηγική κουλτούρα είναι ο τρόπος με τον οποίο ένας δρώντας αντιλαμβάνεται το διεθνές περιβάλλον και τις προκλήσεις του, ουσιαστικά δηλαδή διαμορφώνει τις πεποιθήσεις και προετοιμάζει τις απαντήσεις, μέσα από την αναγνώριση των απειλών αλλά και των ευκαιριών και τον καθορισμό των μέσων με τα οποία απαντά, συμπεριλαμβανομένης και της άσκησης βίας²²

Βασικά, μπορούμε να διαιρέσουμε την στρατηγική κουλτούρα σε δύο κατηγορίες: α) σύγκρουσης και β) συνεργατική. Προκειμένου να καταστεί λειτουργική η έννοια της στρατηγικής κουλτούρας, μπορούμε να καθορίσουμε περαιτέρω τρεις κατηγορίες αναγνώρισης: α) πολέμου, β) σύγκρουσης και γ) αποτελεσματικότητας χρήσης βίας. Όπως διατυπώνει ο Johnston: «Τα διαφορετικά κράτη έχουν διαφορετικές κυρίαρχες στρατηγικές προτιμήσεις, οι οποίες έχουν τις ρίζες τους στις πρώιμες ή μορφοποιητικές εμπειρίες του κράτους και επηρεάζονται σε κάποιο βαθμό από τα φιλοσοφικά, πολιτικά, πολιτιστικά και γνωστικά χαρακτηριστικά του ίδιου και των ελίτ του»²³.

¹⁸ Ibid, pp. 60-61.

¹⁹ A.I. Johnston, (1995), "Thinking about Strategic Culture", *International Security*, Vol. 19, issue 4, pp. 33-64.

²⁰ A.I. Johnston, (1998), *Cultural Realism: Strategic Culture and Grand Strategy in Chinese History*, Princeton University Press.

²¹ Υπάρχουν αρκετές και ενδιαφέρουσες μελέτες για την στρατηγική κουλτούρα. Μεταξύ άλλων οι ακόλουθες: K. Longhurst, (2000), *Strategic Culture: The Key to Understanding German Security Policy?*, PhD- Thesis, University of Birmingham. C. Gray, (1995), "Strategic Culture as Context: The First Generation of Theory Strikes Back", *Review of International Studies*, Vol. 25, No. 1. C. Lord, A. Macmillan, (1995), "Strategic culture and national ways in warfare: The British case", *The RUSI Journal*, Vol.140, No.5 (1985), "American strategic culture", *Comparative Strategy*, Vol. 5, No. 3.

²² Π. Τσάκωνας, (2007), *Επιτυγχάνοντας Περισσότερη Ασφάλεια. Κατευθύνσεις Πολιτικών και Θεσμικών Αλλαγών και Μεταρρυθμίσεων*, στο Χ. Τσούκας, *Για μία Προοδευτική Πολιτική*, Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη.

²³ A.I. Johnston, (1995), *op.cit.*, p.32.

Προς υποστήριξη της προσέγγισης τους οι κονστρουκτιβιστές εστιάζουν στην υιοθέτηση των Ευρωπαϊκών Στρατηγικής Ασφάλειας (2003/2008, 2010, 2015, 2016) και στον συντονισμό των Κρατών- Μελών της Ε.Ε. στη διαχείριση και στην αντιμετώπιση απειλών ασφάλειας όπως είναι η τρομοκρατία. Επίσης, υποστηρίζουν πως ήδη από τη δεκαετία του '90 τα Κράτη- Μέλη συντονίζουν τις θέσεις τους στην εξωτερική πολιτική, κάτι που αντικατοπτρίζει μία ενιαία ταυτότητα και στρατηγική κουλτούρα. Η ολοκλήρωση στον τομέα της ασφάλειας προκύπτει επομένως ως αποτέλεσμα δύο διαδικασιών: α) του επαναπροσδιορισμού της ταυτότητας της Ένωσης, με μια ιδιαίτερη έμφαση στη λογική μίας κοινής αντίληψης για τα θέματα ασφάλειας και β) ως αποτέλεσμα της ανάπτυξης από την Ε.Ε. στρατηγικής κουλτούρας.

Για τους κονστρουκτιβιστές οι βασικές απειλές για την ευρωπαϊκή ασφάλεια είναι οι νέες και ασύμμετρες απειλές που προκύπτουν ως το αποτέλεσμα του αναδυόμενου περιβάλλοντος ασφάλειας και στις οποίες περιλαμβάνονται τόσο απειλές όπως η διεθνής τρομοκρατία, οι κυβερνοεπιθέσεις και οι αυξημένες μεταναστευτικές πιέσεις, όσο και προκλήσεις όπως η κλιματική αλλαγή και η περιβαλλοντική ασφάλεια. Τέλος, αυτή η ανάγνωση τους οδηγεί να αντιλαμβάνονται την ολοκλήρωση στον τομέα της ασφάλειας και της άμυνας ως α) τη δημιουργία μίας Κοινότητας Ασφάλειας και β) ως ένα συνεργατικό και συλλογικό μοντέλο ασφάλειας.

Αυτό που είναι σημαντικό για τους σκοπούς της συγκεκριμένης διδακτορικής διατριβής είναι η βασική παραδοχή της κονστρουκτιβιστικής προσέγγισης της ασφάλειας για τον ρόλο που διαδραμάτισε το νέο περιβάλλον ασφάλειας και οι νέες-μη στρατιωτικές απειλές στην διαδικασία ολοκλήρωσης στον τομέα της ασφάλειας και στη διαμόρφωση του διακριτού χαρακτήρα ασφάλειας της Ένωσης (ταυτότητα και κουλτούρα). Το συγκεκριμένο επιχείρημα αποτελεί σημαντική θεωρητική παραδοχή της διατριβής, καθώς εντάσσεται στη λογική πως η δράση της Ε.Ε. στον τομέα της ασφάλειας δεν πρέπει να προσεγγίζεται και να περιορίζεται μόνο στις περιπτώσεις των συγκρούσεων, των επεμβάσεων και των διαχειρίσεων κρίσεων, αλλά θα πρέπει να επεκταθεί και στις περιπτώσεις αντιμετώπισης και πρόληψης των βαθύτερων αιτιών των νέων απειλών ασφάλειας. Οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, οι διογκωμένες μεταναστευτικές πιέσεις, η ριζοσπαστικοποίηση και η τρομοκρατία, οι τρεις περιπτώσεις που εξετάζονται στη διατριβή, συνιστούν απειλές η αντιμετώπιση των οποίων δεν μπορεί να γίνει μόνο με τη χρήση σκληρής ισχύος. Σε αυτή την περίπτωση οι δράσεις ήπιας ισχύος και αξιοποίησης πολιτικών εργαλείων από την Ε.Ε. μπορούν να την αναδείξουν ως τον ιδανικό δρώντα για την μακροπρόθεσμη αντιμετώπιση αυτών των απειλών ασφάλειας.

Μεθοδολογία

Η συγκεκριμένη διδακτορική διατριβή θα εστιάσει στην αξιολόγηση της επίδοσης της Ε.Ε. στον τομέα της ασφάλειας και ειδικότερα στην αντιμετώπιση των νέων απειλών. Η έμφαση δίνεται στην συγκριτική ανάλυση της πολιτικής της Ένωσης έναντι τριών νέων απειλών και προκλήσεων: α) της ριζοσπαστικοποίησης και της ισλαμιστικής τρομοκρατίας, β) της κλιματικής αλλαγής και γ) της μετανάστευσης. Η διατριβή θα αναδείξει πως η περιορισμένη αποτελεσματικότητα της Ε.Ε. σε βραχυπρόθεσμο ορίζοντα (ειδικότερα στις περιπτώσεις της ριζοσπαστικοποίησης και της μετανάστευσης) δεν σημαίνει πως η Ένωση δεν μπορεί να είναι ένας επιτυχημένος δρώντας ασφάλειας. Αντίθετα, η πρόσληψη των απειλών και η έμφαση στην αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτιών της ανασφάλειας μπορεί να καταστήσει την Ε.Ε. τον αποτελεσματικότερο παγκόσμιο δρώντα για την αντιμετώπιση αυτών των νέου τύπου απειλών.

Η υπόθεση εργασίας της διατριβής είναι ότι παρά το γεγονός πως η Ε.Ε. δεν έχει τα χαρακτηριστικά ενός «παραδοσιακού δρώντα» και παρουσιάζει ατέλειες σε στρατιωτικό (κυρίως) και πολιτικό επίπεδο μπορεί ωστόσο να αναδειχθεί σε διακριτό και αποτελεσματικό παγκόσμιο δρώντα στην πρόληψη και την διαχείριση απειλών ασφάλειας που έχουν μακροχρόνιες αιτίες και δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν αμιγώς κατασταλτικά.

Η ανεξάρτητη μεταβλητή της έρευνας είναι η Ε.Ε. ως δρώντας ασφάλειας στην αντιμετώπιση νέων και ασύμμετρων απειλών, ενώ η εξαρτημένη η ανάλυση και η αξιολόγηση του ρόλου και της επίδοσης της Ένωσης στην αντιμετώπιση των τριών απειλών ασφάλειας. Στο πλαίσιο της ανάλυσης υπάρχουν και δύο παρεμβαλλόμενες μεταβλητές: α) ο οντολογικός χαρακτήρας και η ισχύς της Ε.Ε. (κανονιστική, ήπια, σκληρή;) και β) τρεις ειδικότερες πραγματικές/δυνητικές απειλές: (i) η κλιματική αλλαγή, (ii) η μετανάστευση και (iii) η ριζοσπαστικοποίηση και η τρομοκρατία²⁴.

Η διατριβή θα αναδείξει και αναλύσει τα παρακάτω βασικά ζητήματα:

1. Η Ε.Ε. είναι ένας αποτελεσματικός «μετανεωτερικός» δρώντας ασφάλειας, παρά τις ατέλειες στη μορφή και στις δυνατότητες της.
2. Η Ένωση μπορεί με προληπτικά (preventive) και προ-δραστικά (proactive) μέτρα πολιτικής να συνεισφέρει στην αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτιών των τριών προκλήσεων/ απειλών.
3. Η Ε.Ε. μπορεί να αποτελέσει τον ιδανικό και «αρχετυπικό δρώντα ασφάλειας» με τη λειτουργία της να στηρίζεται σε μία συνεργατική, προληπτική, κανονιστική (normative) και πολιτική (civilian) προσέγγιση της ασφάλειας, η οποία δίνει έμφαση στην εξωτερική διαχείριση και αντιμετώπιση των απειλών.

²⁴ Το μεθοδολογικό πλαίσιο και οι μεταβλητές της διατριβής βασίζονται στο βιβλίο S. Van Evera, (2010), Εισαγωγή στη Μεθοδολογία της Πολιτικής Επιστήμης, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα.

4. Οι πρωτοβουλίες και τα μέτρα που λαμβάνει η Ε.Ε. για τη διαχείριση των τριών απειλών μπορούν να χαρακτηριστούν ως αποτελεσματικά και μερικώς αποτελεσματικά.
5. Ο πολιτικός -οντολογικός χαρακτήρας της Ένωσης είναι η ιδανική επιλογή για την αντιμετώπιση των τριών απειλών που θα εξετασθούν.

Ένα από τα βασικά ερευνητικά εργαλεία που υποστηρίζει ο κοινωνικός κονστρουκτιβισμός είναι η ανάλυση λόγου και περιεχομένου. Η βασική αρχή αυτού του πλαισίου έρευνας είναι ότι η έννοια των φαινομένων είναι κοινωνικά κατασκευασμένη μέσω της γλώσσας και του περιεχομένου που προσδίδει αυτή. Ο ισχυρισμός ότι η πολιτική είναι ένας αγώνας για τις ιδέες και τις αξίες στηρίζεται στην παραδοχή πως δεν έχουν σημασία μόνο τα γεγονότα και τα δεδομένα από μόνα τους, αλλά και ο τρόπος με τον οποίο μεταφράζονται, ερμηνεύονται και μετουσιώνονται σε περιεχόμενο. Η πολιτική επιρροή επιτυγχάνεται έτσι με την άρθρωση μιας συγκεκριμένης έννοιας, ενός αφηγήματος που υιοθετούν οι άλλοι, καθιστώντας την κοινωνικά κατασκευασμένη αλήθεια. Ο λόγος επομένως είναι το αποτέλεσμα της κοινωνικής πρακτικής που καθορίζει τις σχέσεις ανάμεσα στις έννοιες και στις ιδέες τους και ως εκ τούτου τη σημασία τους. Η προσπάθεια διερεύνησης της πολιτικής ασφάλειας της Ε.Ε. από μία κονστρουκτιβιστική σκοπιά μας οδηγεί στην ανάλυση του θεσμικού λόγου και του αντίστοιχου περιεχομένου των πρωτοβουλιών της Ένωσης στον τομέα της ασφάλειας.

Η ανάλυση περιεχομένου επομένως μπορεί να έχει μεγάλη χρησιμότητα στην ανάδειξη του τρόπου με τον οποίο οι κοινωνικές πρακτικές λόγου προσδίδουν νόημα στην πρόσληψη της πολιτικής ασφάλειας. Ο βασικός στόχος αυτής της μεθοδολογικής προσέγγισης είναι διπλός: α) να τονίσει την χρησιμότητα της ανάλυσης της θεσμικής πολιτικής παραγωγής και β) να τη συνδέσει με μια διερεύνηση περιεχομένου της επίδοσης της ΕΕ στην περίπτωση των νέων απειλών ασφάλειας. Με όρους ανάλυσης στοχεύει να συμβάλει στην εξέλιξη της έρευνας του θεσμικού λόγου και περιεχομένου της πολιτικής ασφάλειας της Ένωσης, με ιδιαίτερη έμφαση στις νέες και δυνητικές απειλές ασφάλειας. Ο τρόπος με τον οποίο οι φορείς της ΕΕ διατυπώνουν τον θεσμικό λόγο και το περιεχόμενο της πολιτικής ασφάλειας, καθιστώντας την έτσι διακριτό παγκόσμιο δρώντα ασφάλειας, είναι το κύριο θέμα αυτής της μεθοδολογικής προσέγγισης.

Για την ανάλυση θα αξιοποιηθεί η τυπολογία του output – παραγωγής πολιτικής και του outcome- εξαγωγή πολιτικής των Μπλαβούκου και Μπουραντώνη, μια ανάλυση περιεχομένου της επίδοσης της Ε.Ε. στα τρία θεματικά πεδία δράσης (απειλές) που επιλέχθηκαν, σε συνδυασμό με ένα πρωτότυπο μεθοδολογικό εργαλείο έντεκα κριτηρίων- δεικτών που προκύπτουν από τις προβλέψεις της Παγκόσμιας Στρατηγικής για την Εξωτερική Πολιτική και την Ασφάλεια της Ε.Ε.

Η πιο σύγχρονη γενιά θεωρητικών της αξιολόγησης της διεθνούς παρουσίας και δράσης (Actorness)²⁵ ενός οργανισμού, μεταξύ αυτών και οι Μπουραντώνης και Μπλαβούκος, αντί της αποτελεσματικότητας (Effectiveness) προτείνουν τη χρήση του σχήματος της επίδοσης- (Performance) το οποίο δεν περιορίζεται μόνο στις επίτευξη των συγκεκριμένων στόχων, αλλά δίνει έμφαση και συνυπολογίζει τα βαθύτερα ενδό- οργανωσιακά χαρακτηριστικά που καθορίζουν τη δράση ενός φορέα ή οργανισμού. Σύμφωνα με τους Gutner και Thompson πρόκειται για μία εκτίμηση του περιεχομένου των προαναφερόμενων στόχων και της αντιμετώπισης ζητημάτων σχετικά με το πώς αυτοί προσδιορίζονται. Σε αυτή τη λογική ένας οργανισμός μπορεί να επιτύχει τους στόχους του- δηλαδή να είναι αποτελεσματικός- αλλά η συνολική του επίδοση να μην είναι ιδιαίτερος εντυπωσιακή²⁶. Αυτή μπορεί να είναι μία ένδειξη χαμηλών οργανωσιακών προτύπων επιτυχίας, έλλειψης φιλοδοξίας ή απλώς αποτέλεσμα εσωτερικών ή εξωτερικών περιορισμών που περιορίζουν την επίδοση του οργανισμού. Από την άλλη πλευρά η θετική επίδοση με όρους ενεργοποίησης και εμπλοκής μπορεί να μην θεωρηθεί ως αποτελεσματική επειδή οι αρχικοί στόχοι ήταν υπερβολικά φιλόδοξοι και δύσκολο να επιτευχθούν ή είχαν τεθεί σε αντιδιαστολή με τους πόρους του οργανισμού και τη δυνατότητα του να τους κινητοποιήσει. Στην περίπτωση της Ε.Ε. αυτή η συζήτηση εστιάζει σε σημαντικό βαθμό στο λεγόμενο «χάσμα δυνατοτήτων- προσδοκιών»- ‘capabilities-expectations gap’- το οποίο κυριάρχησε σε σημαντικό βαθμό στη συζήτηση για τις αποτυχίες της ΚΕΠΠΑ στη δεκαετία του 1990²⁷.

Σύμφωνα με τους Μπουραντώνη και Μπλαβούκο η επίδοση της διεθνούς δραστηριότητας της Ε.Ε. μπορεί να αναλυθεί με την χρήση τριών επιπέδων τα οποία αφορούν την παραγωγή πολιτικής- output, την εξαγωγή πολιτικής- outcome και την επιρροή πολιτικής- impact²⁸. Σε μικρο- επίπεδο, η παραγωγή- output συνδέεται με την ενδό- Ενωσιακή διαδικασία διαμόρφωσης πολιτικής, με ιδιαίτερη έμφαση στα αποτελέσματα των εσωτερικών πολιτικών και θεσμικών δυναμικών για την διεθνή

²⁵ J. Jupille and J. A. Caporaso, (1998) ‘States, Agency and Rules: the European Union in Global Environmental Politics’, in C. Rhodes (ed.) *The European Union in the World Community*, Boulder, CO: Lynne Rienner, pp. 213-229. G. Sjöstedt, (1977) *The External Role of the European Community*, Saxon House: Swedish Institute of International Affairs. C. A. Cosgrove and K. J. Twitchett (eds.) *The new international actors: the United Nations and the European Economic Community*, London: Macmillan. C. Bretherton, and J. Vogler (2006) ‘Conceptualizing actors and actorness’, in C. Bretherton and J. Vogler (eds.) *The European Union as a Global Actor*, London: Routledge. L. Groen and A. Niemann (2011) ‘EU actorness and effectiveness under political pressure at the Copenhagen climate change negotiations’, paper presented at 12th European Union Studies Association Conference, Boston, Massachusetts, 3-5 March. K-E. Jørgensen, (2009) ‘The European Union in Multilateral Diplomacy’, *The Hague Journal of Diplomacy*, Vol. 4, pp. 189-209.

²⁶ T. Gutner, and A. Thompson (2010) ‘The Politics of IO Performance: A Framework’, *Review of International Organizations*, Vol. 5, pp. 227-248.

²⁷ C. Hill, (1998), “Closing the capability–expectations gap” in John Peterson & Helene Sjursen (eds.) *A Common Foreign Policy for Europe?: Competing Visions of the CFSP*, London: Routledge, pp. 18–38.

²⁸ S. Blavoukos and D. Bourantonis, (eds.), (2017), *The European Union in UN Politics: Actors, Processes and Performance*, London: Palgrave/Macmillan.

εμπλοκή της Ε.Ε. Η παραγωγή, σύμφωνα με τον Underdal, μπορεί να έχει τη μορφή ενός κειμένου πολιτικής που τονίζει τη θέση της Ε.Ε. σε έναν τομέα ή στις διεθνείς σχέσεις γενικότερα, όπως για παράδειγμα η Παγκόσμια Στρατηγική. Μπορεί επίσης να έχει τη μορφή μίας δήλωσης ή απόφασης από το Συμβούλιο ή πρόθεσης ανάληψης δράσης σε περιφερειακή κρίση²⁹. Η παραγωγή αποτελεί το σημείο έναρξης για την εκτίμηση της επίδοσης και ειδικότερα για την αξιολόγηση του αποτελέσματος και της επιρροής.

Στο μέσο επίπεδο, η προσέγγιση της εξαγωγής- outcome μεταφέρει το ενδιαφέρον στην υλοποίηση των προβλέψεων της παραγωγής. Δίνει έμφαση στην διεθνή δραστηριοποίηση της Ε.Ε. σύμφωνα με όσα καθορίζει η παραγωγή και τον τρόπο με τον οποίο η Ένωση μεταφέρει αυτές τις προβλέψεις στο διεθνές επίπεδο. Μπορεί να πάρει τη μορφή ενεργούς διεθνούς εμπλοκής (διπλωματική, οικονομική, στρατιωτική) για την επίτευξη ενός συγκεκριμένου στόχου, όπως είναι η διαχείριση μία περιφερειακής κρίσης ασφάλειας ή η αντιμετώπιση μίας αναγνωρισμένης απειλής ασφάλειας, όπως η διασπορά Όπλων Μαζικής Καταστροφής³⁰. Μπορεί να περιλαμβάνει πρωτοβουλίες για τη δημιουργία νέων ή την τροποποίηση υπαρχουσών διεθνών πολιτικών δεδομένων, σε αντιστοιχία πάντα με τους κανόνες, τις αρχές και τα συμφέροντα της Ε.Ε. Τα αποτελέσματα της εμπλοκής της Ένωσης δεν οδηγούν απαραίτητα στην επίλυση ενός προβλήματος ή μίας κρίσης, η έμφαση επομένως δίνεται στις προσπάθειες και στις δράσεις της Ε.Ε. και στο κατά πόσο αυτές υλοποίησαν ότι είχε συμφωνηθεί στην παραγωγή ή όχι.

Τέλος, σε μακρό- επίπεδο η επιρροή εκτιμά την επίδοση στη βάση της επίπτωσης των διεθνών αποτελεσμάτων της Ε.Ε. που προκύπτει από τις δραστηριότητες της Ένωσης για τη διαχείριση επιμέρους κρίσεων ή για την ευρύτερη διαδικασία διαμόρφωσης πολιτικής τάξης μεταξύ των δράσεων της Ε.Ε. και του περιβάλλοντος που αλλάζει με σκοπό να πιστώσει την Ένωση με την ανάπτυξη δράσεων και αποτελεσμάτων³¹.

Τρία Επίπεδα Ανάλυσης της Επίδοσης ³²		
ΠΑΡΑΓΩΓΗ (μικρό- επίπεδο)	ΕΞΑΓΩΓΗ (μέσο- επίπεδο)	ΕΠΙΡΡΟΗ (μάκρο- επίπεδο)
Διαδικασία διαμόρφωσης πολιτικής (εντός Ε.Ε.)	Διεθνής Δραστηριοποίηση της Ε.Ε. (συμπεριφορική αλλαγή): Πως η Ε.Ε. μεταφέρει την Παραγωγή σε διεθνές επίπεδο.	Αποτέλεσμα της διεθνούς Δραστηριοποίησης της Ε.Ε.: • Διαμόρφωση Καθεστώτων (δημιουργία και μεταρρύθμιση Διεθνών Οργανισμών) • Διαχείριση Κρίσεων

ΚΡΙΤΗΡΙΑ –ΔΕΙΚΤΕΣ

²⁹ A. Underdal, (2002) ‘One Question, Two Answers’, in E. Miles, A. Underdal, S. Andresen, J. Wettestad, J.B. Skjaereth, and E. M. Carlin *Environmental Regime Effectiveness: Confronting Theory with Evidence*, Cambridge: MIT Press, pp. 1-45.

³⁰ S. Blavoukos and D. Bourantonis, (eds.), (2017), op.cit.

³¹ Ibid.

³² Ο πίνακας βασίζεται στην μεθοδολογική προσέγγιση των S. Blavoukos and D. Bourantonis.

<ul style="list-style-type: none"> ▪ Περικτικότητα ▪ Σημασία ▪ Σχετικότητα με τους δρώντες της Ε.Ε. ▪ Σαφήνεια 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Συνοχή- Συνέχεια ▪ Αξιοποίηση διαθέσιμων μέσων ▪ Παροχή Διεθνούς Ηγεσίας 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Αποτελεσματικότητα ▪ Αποδοτικότητα
ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΙ		
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ετερογένεια Κρατών- Μελών ▪ Θεσμικό <i>modus operandi</i> (κανόνες λήψης αποφάσεων, εσωτερική ηγεσία) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Διαθέσιμα Μέσα ▪ Θεσμικές και νομικές προβλέψεις (εντολή, νομική προσωπικότητα, EEAS) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Διαπραγματευτική Ισχύς ▪ Ρόλος άλλων διεθνών δρώντων (κράτη, διεθνείς οργανισμοί, ΜΚΟ)

Πίνακας 1: Επίπεδα ανάλυσης της Επίδοσης

Όπως προαναφέρθηκε, για την ανάλυση και την αξιολόγηση της Ε.Ε. ως δρώντα ασφάλειας θα αξιοποιηθούν τα δύο πρώτα επίπεδα της τυπολογίας των Μπλαβούκου και Μπουραντώνη. Ειδικότερα με την προσαρμογή της τυπολογίας στο πεδίο της ασφάλειας η ανάλυση της πρόσληψης και των πρωτοβουλιών της Ε.Ε. στις θεματικές ενότητες- απειλές που έχουν επιλεγεί θα γίνει με τη χρήση έντεκα κριτηρίων-δεικτών. Τα κριτήρια προκύπτουν από τις προβλέψεις της Παγκόσμιας Στρατηγικής για την Εξωτερική Πολιτική και την Ασφάλεια, αλλά και από τη φύση και τα χαρακτηριστικά της Ε.Ε. ως δρώντα ασφάλειας και αποτελούν μεθοδολογική προσέγγιση και συνεισφορά του υποψήφιου διδάκτορα.

1. Ηγεσία
2. Προώθηση Διεθνούς Καθεστώτος
3. Πρόκριση απάντησης σε επίπεδο Ε.Ε.
4. Ενιαία Πρόσληψη
5. Ανάδειξη Απειλής
6. Συνδυασμός εσωτερικής και εξωτερικής διάστασης ασφάλειας
7. Αντιμετώπιση βαθύτερων αιτιών
8. Συντονισμός ασφάλειας και ανάπτυξης
9. Υποστήριξη Τρίτων Χωρών
10. Αξιοποίηση δράσεων στο πλαίσιο της ΚΕΠΠΑ και της ΚΠΑΑ
11. Προώθηση της Περιφερειακής Συνεργασίας με περιφερειακούς οργανισμούς, αλλά και μεμονωμένα κράτη.

Η ανάλυση επομένως θα εστιάσει αρχικά στο μικρο- επίπεδο, όπου η παραγωγή συνδέεται με την ενδό- Ένωση διαδικασία διαμόρφωσης πολιτικής, με ιδιαίτερη έμφαση στα αποτελέσματα των εσωτερικών πολιτικών και θεσμικών δυναμικών για την διεθνή εμπλοκή της Ε.Ε. Ως εκ τούτου θα αναλυθούν στρατηγικές, πλαίσια δράσης, κείμενα πολιτικής, δηλώσεις, επικοινωνίες της Επιτροπής, Αποφάσεις του Συμβουλίου και προθέσεις ανάληψης δράσης σε περιφερειακό επίπεδο. Σε μέσο επίπεδο, στο πλαίσιο δηλαδή της εξαγωγής, η ανάλυση θα εστιάσει στην υλοποίηση των προβλέψεων της παραγωγής. Η έμφαση επομένως θα δοθεί στη διεθνή και περιφερειακή δραστηριοποίηση της Ε.Ε. σύμφωνα με όσα καθορίζει η παραγωγή και τον τρόπο με τον οποίο η Ένωση μεταφέρει αυτές τις προβλέψεις στο διεθνές και

περιφερειακό επίπεδο. Ως εκ τούτου θα εξεταστεί η διεθνής και περιφερειακή εμπλοκή (διπλωματική, οικονομική, στρατιωτική) για την πρόληψη και τη διαχείριση των τριών υπό εξέταση απειλών, όπως είναι η διαχείριση μία περιφερειακής κρίσης ασφάλειας- όπως η μεταναστευτική- περιφερειακή κρίση ή η αντιμετώπιση μίας αναγνωρισμένης απειλής ασφάλειας, όπως η τρομοκρατική δραστηριότητα στο Μάλι. Θα αναλυθούν επίσης πρωτοβουλίες για τη δημιουργία νέων ή την τροποποίηση υπαρχουσών διεθνών πολιτικών δεδομένων, σε αντιστοιχία πάντα με τους κανόνες, τις αρχές και τα συμφέροντα της Ε.Ε. Τα αποτελέσματα της εμπλοκής της Ένωσης δεν οδηγούν απαραίτητα στην επίλυση ενός προβλήματος ή μίας κρίσης, η έμφαση δίνεται στις προσπάθειες και στις δράσεις της Ε.Ε. και στο κατά πόσο αυτές υλοποίησαν ότι είχε συμφωνηθεί στην παραγωγή ή όχι, κάτι που είναι ιδιαίτερος σημαντικό στην περίπτωση των τριών υπό εξέταση απειλών ασφάλειας της συγκεκριμένης διατριβής.

Η Επιλογή των Τριών Απειλών- Παρεμβαλλόμενων Μεταβλητών

Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου σηματοδότησε την ριζική αλλαγή του περιβάλλοντος ασφάλειας. Νέοι δρώντες και απειλές εμφανίστηκαν, ενώ ο σχεδιασμός πολιτικής βασίζεται πλέον στο τετράπτυχο πρόκληση, κίνδυνος, απειλή, τρωτότητα. Η ασφάλεια επιμερίζεται πλέον σε περισσότερα επίπεδα (παγκόσμια, περιφερειακή, εθνική, εσωτερική, ανθρώπινη) και οι απειλές έχουν ξεπεράσει το παρωχημένο στρατιωτικό μοτίβο. Παράλληλα, εξελίχθηκε και μία επιστημονική επανάσταση στον τομέα των σπουδών ασφάλειας, η οποία χαρακτηρίζεται κυρίως από τις δύο βασικές διαδικασίες αλλαγής της έννοιας και του περιεχομένου του όρου. Η πρώτη σημαντική αλλαγή ήταν η διεύρυνση του όρου, η οποία αφορά κυρίως τον χαρακτηρισμό ως θεμάτων ασφάλειας και ζητημάτων πέραν των στρατιωτικών ή και καταστάσεων οι οποίες δεν συνδέονται αποκλειστικά και μόνο με συγκρούσεις, είτε αυτές είναι διακρατικές, είτε ενδό- κρατικές.

Το αποτέλεσμα της διαδικασίας διεύρυνσης ήταν να ενσωματωθούν νέες απειλές στην agenda, όπως οι κυβερνοεπιθέσεις, το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα, αλλά και ζητήματα όπως η έλλειψη εκπαίδευσης, ο κοινωνικός αποκλεισμός και η φτώχεια. Ακόμη κρισιμότερη ήταν η διαδικασία της εμβάθυνσης, η οποία μετατόπισε το αντικείμενο αναφορά από το κράτος προς τον άνθρωπο, με την σημαντική καινοτομία της ανθρώπινης ασφάλειας, η οποία όχι μόνο έθεσε τον άνθρωπο ως άτομο στο επίκεντρο της ασφάλειας, αλλά με αυτό τον τρόπο ενσωμάτωσε μία σειρά νέων απειλών και προκλήσεων. Καταλυτικής σημασίας σε αυτή τη νέα τυπολογία απειλών και κινδύνων είναι η διαδικασία ανάδειξης ενός ζητήματος σε θέμα ασφάλειας, η διαδικασία «ασφαλειοποίησης» (securitization), μία σημαντική συμβολή της Σχολής της Κοπεγχάγης.

Οι προκλήσεις ασφαλείας είναι ίσως το σημαντικότερο αποτέλεσμα αυτής της νέας προσέγγισης. Ουσιαστικά, πρόκειται για ζητήματα τα όποια έχουν βαθύτερες αιτίες, στις οποίες σε σημαντικό βαθμό συμπεριλαμβάνονται οικονομικές, κοινωνικές και φυσικές διαδικασίες, και εξελίσσονται συνήθως μακροχρόνια με αποτέλεσμα να έχουν κυρίως μέσο- μακροπρόθεσμες συνέπειες. Ωστόσο, αυτό δεν σημαίνει πως δεν υπάρχουν σε ορισμένες περιπτώσεις, (τάχιστες ατομικές διαδικασίες ριζοσπαστικοποίησης που οδηγούν στην ανάληψη τρομοκρατικής δράσης, διογκούμενες κινήσεις προσώπων, όπως η πρόσφατη προσφυγική κρίση, μεγάλες φυσικές καταστροφές ως αποτέλεσμα της κλιματικής αλλαγής), άμεσες συνέπειες. Στις περιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής και της μετανάστευσης έχουμε να αντιμετωπίσουμε ζητήματα που τέμνουν όλα τα επίπεδα ασφάλειας, αναδεικνύοντας επιπτώσεις από την παγκόσμια μέχρι και την ανθρώπινη ασφάλεια. Άλλωστε, συνολική και συλλογική απάντηση και στα δύο αυτά φαινόμενα δεν μπορεί να προκύψει από ένα κράτος μεμονωμένα, αλλά ούτε και σε ορισμένες περιπτώσεις από διεθνείς οργανισμούς όπως ο ΟΗΕ. Σε αυτή την κατεύθυνση κινείται και το ζήτημα της ριζοσπαστικοποίησης που οδηγεί στην τρομοκρατία. Πρόκειται για ένα φαινόμενο το οποίο απασχολεί εντατικά τις δυτικές κοινωνίες, λόγω του μεγάλου αριθμού των «αλλοδαπών» μαχητών, αλλά και των δραστών των πολλών επιθέσεων που έχουν διεξαχθεί επί ευρωπαϊκού εδάφους τα τελευταία χρόνια.

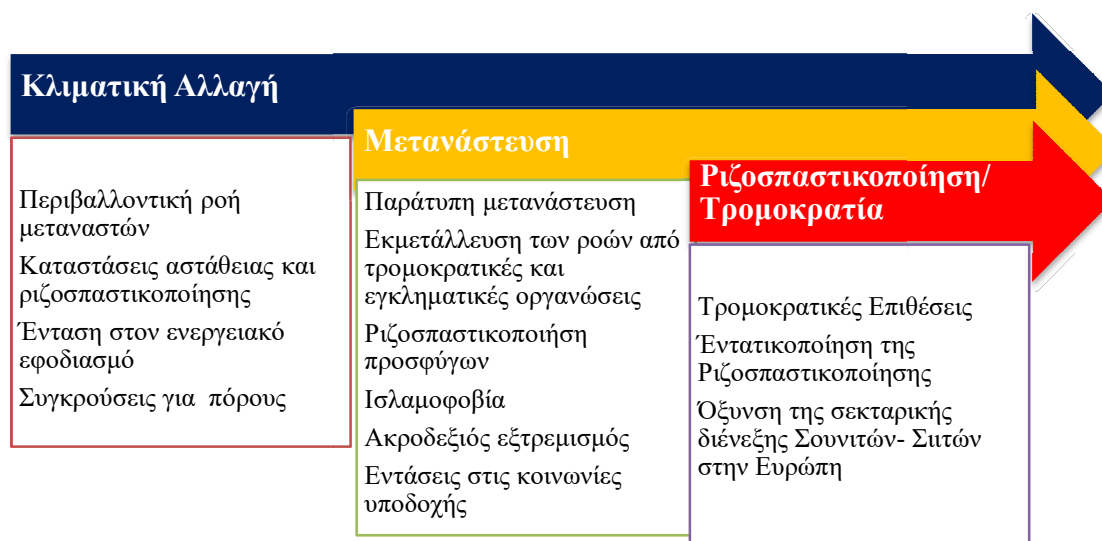
Το περιβάλλον ασφαλείας στη Μέση Ανατολή και στην Αφρική αποτελεί ένα ζωντανό εργαστήριο για την ανάδειξη και την ανάλυση των αλλαγών στην έννοια και στη φύση της ασφαλείας. Παλιές (εδαφικές συγκρούσεις, εμφύλιοι πόλεμοι) και νέες (πανδημίες, κλιματική αλλαγή, εξτρεμισμός) απειλές συναντιούνται σε αυτά τα δύο περιφερειακά υποσυστήματα, με αποτέλεσμα τα βασικά χαρακτηριστικά αυτών των περιοχών να είναι η αστάθεια και η ανασφάλεια. Τα κράτη, τα οποία είναι διαφορετικά δομημένα από τα αντίστοιχα ευρωπαϊκά, πιέζονται και σε πολλές περιπτώσεις αποτυγχάνουν με αποτέλεσμα ολόκληρες χώρες να μετατρέπονται σε μαύρες τρύπες και η ισχύς να περνά σε μη κρατικές ομάδες και οντότητες (φυλές, πολέμαρχοι, εγκληματικές και τρομοκρατικές οργανώσεις).

Στην Αφρική οι κοινωνικό- οικονομικές δυναμικές, η δημογραφική έκρηξη, η κλιματική αλλαγή και οι πανδημίες έχουν σημαντικές επιπτώσεις ασφαλείας με κυριότερες τις ένοπλες συρράξεις, τους εσωτερικούς εκτοπισμούς και την άνοδο εξτρεμιστικών (Fullani) και τρομοκρατικών (Boko Haram) οργανώσεων. Στη Μέση Ανατολή κρίσιμος παράγοντας είναι το αίσθημα εγκλωβισμού και καταπίεσης των νέων ανθρώπων. Τα προβληματικά συστήματα δικαιοσύνης και η αυταρχική διακυβέρνηση από μοναρχικά και δικτατορικά καθεστώτα εντείνουν το αίσθημα αδικίας και συντελούν σε αυξανόμενες διαδικασίες δυναμικής κινητοποίησης και ριζοσπαστικοποίησης. Οι διαιρετικές τομές στην περιοχή (θρησκευτικές, φυλετικές, εθνοτικές, πολιτικές) είναι βαθιές με αποτέλεσμα ο σεκταρισμός να έχει έντονα και βίαια ξεσπάσματα και να τροφοδοτεί τρομοκρατικές οργανώσεις. Τα τελευταία χρόνια υπήρξε μία μεγάλη έξαρση στη δράση των ισλαμιστικών τρομοκρατικών οργανώσεων με χαρακτηριστικότερη περίπτωση την ISIS, με αποτέλεσμα να

κλιμακωθεί η βία κάθε είδους και οι οργανώσεις αυτές να καταστούν ενεργά μέρη ακόμη και ένοπλων συγκρούσεων, αποκτώντας και εδαφική υπόσταση.

Το Ιράκ, η Λιβύη και η Συρία, οι χώρες που μαζί με τη Νιγηρία δέχονται το μεγαλύτερο βάρος των τρομοκρατικών επιθέσεων στην περιοχή, είναι χώρες που βρίσκονται ακόμη σε καθεστώσ αποσταθεροποίησης και ένοπλων συγκρούσεων. Ιδιαίτερα η περίπτωση της Συρίας ανέδειξε με τον πλέον οδυνηρό τρόπο το μέλλον των συγκρούσεων, τον τρόπο δηλαδή με τον οποίο μία σειρά κρατικών, αλλά και μη κρατικών δρώντων μπορούν να περιπλέξουν και να διαφοροποιήσουν προς το χειρότερο μία εμφύλια σύγκρουση. Η προσφυγική κρίση τόνισε επίσης τις πολλές επιπτώσεις που έχουν οι συγκρούσεις στη Μέση Ανατολή και την Αφρική.

Οι τρεις μεταβλητές που χρησιμοποιεί η συγκεκριμένη διατριβή έχουν έντονη παρουσία και επίδραση τόσο στην Μέση Ανατολή, όσο και στην Αφρική. Λειτουργούν ως μακροπρόθεσμες προκλήσεις, οι οποίες όμως σε αρκετές περιπτώσεις έχουν βραχείες και μεσοπρόθεσμες επιπτώσεις, επηρεάζοντας με αυτό τον τρόπο, μέσα από διάφορες δυναμικές, την Ευρωπαϊκή ασφάλεια. Ειδικότερα, οι επιπτώσεις αποτυπώνονται στο σχήμα που ακολουθεί:

Σχήμα 1: Οι επιπτώσεις από τις προκλήσεις στην περιοχή για την Ευρωπαϊκή Ασφάλεια

Στην περίπτωση της κλιματικής αλλαγής οι επιπτώσεις είναι έμμεσες, καθώς ο τρόπος με τον οποίο αυτή επηρεάζει το κλίμα στην Αφρική και στη Μέση Ανατολή μπορεί να μην έχει άμεσες συνέπειες για την Ευρώπη, όμως ο τρόπος με τον οποίο λειτουργεί ως πολλαπλασιαστής στην περίπτωση της μετανάστευσης και της ριζοσπαστικοποίησης έχει σημαντικές επιπλοκές για αυτή. Στην περίπτωση της ριζοσπαστικοποίησης που οδηγεί στην τρομοκρατία η απειλή είναι ακόμη πιο αισθητή και μετρήσιμη, καθώς οι τρομοκρατικές οργανώσεις και κυρίως η ISIS αποτέλεσαν πόλο έλξης για χιλιάδες Ευρωπαίους πολίτες, ενώ αρκετές από τις επιθέσεις που πραγματοποιήθηκαν σε ευρωπαϊκό έδαφος είχαν σχεδιαστεί, προετοιμαστεί και εμπνευστεί από την ISIS.

Τέλος, η προσφυγική- μεταναστευτική κρίση του 2015 ανέδειξε τις σημαντικές επιπτώσεις που μπορούν να έχουν οι μαζικές διογκούμενες ροές για την Ευρώπη. Οι επιπτώσεις των μεταναστευτικών πιέσεων δεν σχετίζονται μόνο με την ασφάλεια των συνόρων, αλλά και με την πόλωση, την άνοδο του ακραίου εθνικισμού, αλλά και την αντιπαράθεση μεταξύ ακροδεξιών και ισλαμιστικών εξτρεμιστικών οργανώσεων.

Συνολικά η ριζοσπαστικοποίηση, όπως η κλιματική αλλαγή και η μετανάστευση χαρακτηρίζεται από παράγοντες ώθησης- push factors και έλξης- pull factors. Για την αποτελεσματική αντιμετώπιση και των τριών αυτών απειλών ασφάλειας χρειάζεται να υπάρξει συνδυασμός δράσεων στους τομείς της εσωτερικής και εξωτερικής ασφάλειας. Η αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση τους πρέπει να γίνει στο στάδιο πριν αρχίσουν να έχουν σημαντικές επιπτώσεις για τη διεθνή ασφάλεια, κάτι που συνιστά παρέμβαση στο ζήτημα των βαθύτερων αιτιών και χρήση πολιτικών, οικονομικών και άλλων μέσων και πρωτοβουλιών. Η Ε.Ε., όπως θα αναλυθεί διεξοδικά στο τέταρτο κεφάλαιο της διατριβής, έχει αναδείξει την κρισιμότητα αυτών των τριών προκλήσεων- απειλών και παράλληλα την αναγκαιότητα αντιμετώπισης των βαθύτερων αιτιών τους, δίνοντας έμφαση στην πρόληψη. Σε αυτό το πλαίσιο η επιλογή τους, εκτός των επιπτώσεών τους, έγινε και για να αναδείξει και να εξετάσει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τον διακριτό χαρακτήρα ασφάλειας της Ε.Ε., αλλά και τον πρωταγωνιστικό ρόλο που επιδιώκει και μπορεί να διαδραματίσει σε μία σύγχρονη πρόσληψη της ασφάλειας.

Διάρθρωση Διατριβής

Το πρώτο κεφάλαιο της διατριβής αφορά στην αναλυτική και εκτενή βιβλιογραφική επισκόπηση για το χαρακτήρα και το ρόλο της Ε.Ε. ως παγκόσμιου δρώντα. Στο πλαίσιο αυτό συζητούνται τα οντολογικά χαρακτηριστικά της φύσης και της ισχύος της Ένωσης καθώς και τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν την ιδιαίτερη φύση της ως διεθνή δρώντα.

Στο δεύτερο κεφάλαιο εξετάζεται η φύση της Ε.Ε. ως παγκόσμιου δρώντα ασφάλειας δίνοντας έμφαση στην «κουλτούρα ασφάλειας» (security culture) της, καθώς και η διεθνής παρουσία της σε περιπτώσεις κρίσεων στην ευρύτερη γεωγραφική περιοχή της Ευρώπης. Επίσης γίνεται ειδικότερη αναφορά στην συνεργατική αντίληψη ασφάλειας και στον συνδυασμό της εσωτερικής με την εξωτερική διάσταση της ασφάλειας, συστατικό στοιχείο του χαρακτήρα ασφάλειας της Ένωσης. Προσεγγίζονται δε και τα χαρακτηριστικά ασφάλειας της Ε.Ε. μέσα από το πρίσμα των υφισταμένων θεωριών των διεθνών σχέσεων.

Στο τρίτο κεφάλαιο της διατριβής παρουσιάζεται το νέο περιβάλλον ασφάλειας και οι επιπτώσεις των τριών απειλών- περιπτώσεων μελέτης- στην ευρύτερη γεωγραφική περιοχή της Ε.Ε. και ειδικότερα στη Μέση Ανατολή, τη Βόρεια Αφρική και τη Μεσόγειο, αλλά και ο τρόπος με τον οποίο επηρεάζουν την ευρωπαϊκή ασφάλεια. Στο

τέταρτο κεφάλαιο πραγματοποιείται η ανάλυση του συναφούς περιεχομένου σε μικρο και μέσο επίπεδο και αξιολογείται η επίδοση της Ε.Ε. στην πρόληψη και στη διαχείριση των τριών απειλών- μελετών περίπτωσης. Το τελευταίο -πέμπτο- κεφάλαιο αφορά στα συμπεράσματα της διατριβής σχετικά με την επίδοση της Ε.Ε. ως διακριτού και αποτελεσματικού δρώντα ασφάλειας στην πρόληψη και στην αντιμετώπιση ειδικότερα νέων απειλών ασφάλειας.

Κεφάλαιο 1: Επισκόπηση του χαρακτήρα και της φύσης της ισχύος της Ε.Ε.

Η Ε.Ε. είναι φανερά ένας ασυνήθιστος και ιδιαίτερος δρώντας στην παγκόσμια σκηνή. Από τη μία πλευρά στερείται της παραδοσιακής μορφής κυριαρχίας που απολαμβάνουν τα έθνη- κράτη, και από την άλλη είναι κάτι ευρύτερο και περισσότερο πολιτικό από έναν διεθνή οργανισμό. Ο *sui generis* χαρακτήρας της έχει τροφοδοτήσει έναν μεγάλο και έντονο διάλογο γύρω από τον τρόπο με τον οποίο μπορούμε να την προσδιορίσουμε ως διεθνή δρώντα στο πλαίσιο του συστήματος ισχύος. Οι προσεγγίσεις αυτές μπορούν να σχηματιστούν σε τρεις ευρείες κατηγορίες, ανάλογα με το πως η κάθε μία από αυτές αντιλαμβάνεται το χαρακτήρα της Ε.Ε.: α) ως διεθνή/ περιφερειακό οργανισμό, β) ως ένα διαφορετικού τύπου κράτος και γ) ως έναν τελείως διαφορετικό δρώντα που δεν μπορεί να ενταχθεί σε κανένα από τα παραδοσιακά σχήματα. Η Ένωση, ως διεθνής παίκτης, αναπτύχθηκε μη ισορροπημένα, οι δυνατότητες και οι αρμοδιότητές της στους τομείς του εξωτερικού εμπορίου και της οικονομικής πολιτικής έρχονται σε αντιδιαστολή με τις περιορισμένες πολιτικές και κυρίως στρατιωτικές ικανότητές της για τη διαχείριση των κρίσεων. Σύμφωνα με πολλούς αναλυτές αυτές οι αδυναμίες της συνθέτουν ουσιαστικά την ισχύ της. Για αυτούς η Ε.Ε. αντιπροσωπεύει ένα καινούριο και πιο επιτυχημένο διεθνή δρώντα στην σημερινή παγκόσμια σκακιέρα από τις παραδοσιακές μεγάλες δυνάμεις. Σκοπός του παρόντος κεφαλαίου είναι να παρουσιάσει την ακαδημαϊκή συζήτηση γύρω από τη φύση και την ισχύ της Ε.Ε. και τα βασικά χαρακτηριστικά της ως διεθνή δρώντα, όπως αυτά προκύπτουν μέσα από τις στρατηγικές τις επιλογές.

Σε μία προσπάθεια ερμηνείας αυτού του ιδιαίτερου χαρακτήρα αναπτύχθηκαν διάφορα επεξηγηματικά σχήματα, το καθένα από τα οποία πρότασε μία διαφορετική προσέγγιση της ισχύος και του ρόλου της Ε.Ε. στις παγκόσμιες υποθέσεις. Τα πιο χαρακτηριστικά από αυτά τα σχήματα είναι τα ακόλουθα: «μαγνητική δύναμη»- ‘magnetic force,’ «ευγενής ισχύς» - ‘gentle power,’ κανονιστική ισχύς» ‘normative power, «Ευρωπαϊκή υπερδύναμη»- ‘European superpower,’ «ήρεμη υπερδύναμη»- ‘quiet superpower,’ «Καντιανός παράδεισος»- ‘Kantian paradise,’ «μετανεωτερικό κράτος»- ‘post-modern state,’ «ενδιάμεση δύναμη»- ‘middle power,’ «νέο- μεσαιωνική αυτοκρατορία» ‘neo-medieval empire’ και «υπεύθυνη Ευρώπη»- ‘responsible Europe. Όπως είναι ευνόητο από τους τίτλους και μόνο, η συζήτηση γύρω από το συγκεκριμένο ζήτημα είναι ευρεία και υπόκειται σε πολλές και διαφορετικές προσεγγίσεις και αναγνώσεις, το κυρίαρχο στοιχείο όμως όλων αυτών είναι η παραδοχή πως η Ευρώπη αποτελεί μία πολιτική οντότητα η οποία μπορεί να συμβάλει στη σταθεροποίηση της ειρήνης και της ασφάλειας στην ήπειρο

και να αναλάβει έναν διαφορετικό ρόλο στο διεθνές σύστημα³³. Ουσιαστικά πρόκειται για μία συμφωνία με το πρόταγμα του Duchêne περί «πολιτικής δύναμης»- civilian power, το θεωρητικό σχήμα που μαζί με αυτό της «κανονιστικής δύναμης»- normative power έχουν θεωρηθεί ως τα πλέον αντιπροσωπευτικά της φύσης της Ε.Ε.

Οι οντολογικές θεωρίες αναλύουν το διεθνή ρόλο της Ε.Ε. υπό την οπτική των οντολογιών των δρώντων (actor based ontologies) και των ερμηνευτικών επιστημολογιών (interpretivist epistemologies). Σύμφωνα με την ανάλυσή τους ο διεθνής ρόλος της Ε.Ε. μπορεί να προσεγγιστεί καλύτερα μέσω της ανάλυσης του ξεχωριστού χαρακτήρα της Ένωσης ως μίας υβριδικής πολιτείας που στηρίζεται σε ένα διακριτό σώμα κανονιστικών αξιών. Το προεξάρχων παράδειγμα αυτής της προσέγγισης είναι η θεωρία της «πολιτικής δύναμης» του Duchene που αναφέρθηκε προηγουμένως. Για τον Duchene η απουσία στρατιωτικών δυνατοτήτων δεν θα αποτελέσει πρόβλημα για την Ευρώπη, καθώς όλο και περισσότερες πολιτικές ασφαλείας σήμερα, καταπιάνονται με τη διαμόρφωση του διεθνούς milieu συχνά σε περιοχές οι οποίες με την πρώτη ματιά έχουν επιδερμική σχέση με την ασφάλεια³⁴. Η Ευρώπη θα είναι μία τεράστια μεσαία δύναμη με βασικό ενδιαφέρον την προώθηση της διεθνούς οργάνωσης. Η προσέγγιση αυτή και η ταύτιση της με τον διεθνή ρόλο της Ε.Ε. αναπτύχθηκε σε μεγαλύτερο βαθμό στην δεκαετία του '90 πάνω στη θεωρία του Nye για την ήπια ισχύ. Ο Maull υποστήριξε ότι αυτές οι νέου τύπου δυνάμεις είναι αφιερωμένες στην πολυμερή συνεργασία, στην οικοδόμηση θεσμών και την υπερεθνική ολοκλήρωση. Αποσκοπούν στον “εκπολιτισμό” των διεθνών σχέσεων περιορίζοντας την χρήση ένοπλης δύναμης και ισχυροποιώντας τον ρόλο του δικαίου, την ειρηνική επίλυση των διαφορών και τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων³⁵. Η Ε.Ε. θεωρείται ως το πρότυπο της εκπολιτιστικής ισχύος και όπως χαρακτηριστικά δηλώνει ο Hill η προσέγγιση αυτή αγγίζει σε μεγάλο βαθμό την πραγματικότητα για τον προσδιορισμό της Ε.Ε. ως διεθνή δρώντα³⁶.

Η εφαρμογή μίας αντικειμενικής επιστημολογικής ανάλυσης που εδράζεται στη ορθολογική και ρεαλιστική παράδοση της θεωρίας των διεθνών σχέσεων μας οδηγεί σε μία διαφορετική κατανόηση του διεθνούς ρόλου της Ε.Ε. Παρόλο που αρκετοί θα υποστήριζαν ότι το Παράδειγμα του ρεαλισμού έχει ελάχιστα να προσφέρει στη μελέτη ενός μη τυπικού διεθνούς δρώντα με μία υβριδική πολιτεία και περιορισμένη στρατιωτική ισχύ, για τις ανάγκες της συγκριτικής μελέτης των θεωριών που στηρίζεται η συγκεκριμένη διατριβή θα χρησιμοποιηθεί η κριτική των ρεαλιστών για τις λειτουργίες της Ε.Ε. εντός ενός άναρχου διεθνούς συστήματος. Η κριτική των ρεαλιστών στις οντολογικές προσεγγίσεις στηρίχτηκε σε μεγάλο βαθμό στις

³³ F. Duchêne, (1972), op.cit.

³⁴ Ibid.

³⁵ H.W. Maull, (1993), “Civilian power: The concept and its relevance for security issues” in: L. Babic and B. Hultdt (eds.) *Mapping the Unknown, Towards a New World Order*, Stockholm, Sweden: Swedish Institute of International Affairs, pp. 115–131 και H. W. Maull, (2005), “Europe and the new Balance of Global Order”, *International Affairs*, Vol. 81, No. 4, pp. 775-799.

³⁶ C. Hill, (1993), “The capability-expectations gap, or conceptualizing Europe’s international role”. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 31, No.3, pp. 305–328.

αποτυχίες της Ένωσης στη διαχείριση των κρίσεων της δεκαετίας του '90. Το μάθημα από τα Βαλκάνια, την Αφρική και τη Μέση Ανατολή για την Ε.Ε. ήταν ότι η διπλωματία και η ηθική, τα κυρίαρχα εργαλεία των οντολογικών δυνάμεων, κατά μόνας δεν είναι ιδιαίτερος αποτελεσματικά για να ανατρέψουν επιθετικές καταστάσεις και να προλάβουν μαζικές παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Όπως σημειώνει ο Ignatieff το ομοειδές χαρακτηριστικό σε αυτές τις αποτυχίες ήταν η ανικανότητα των Ευρωπαϊκών κυβερνήσεων να υποστηρίξουν τις αρχές του δικαίου με αποφασιστική στρατιωτική δύναμη³⁷. Ο Bildt από την πλευρά του υποστηρίζει ότι η στρατιωτική δύναμη δεν πρέπει ποτέ να εκλαμβάνεται ως υποκατάστατο της διπλωματίας, αλλά κάτω από τους σωστούς όρους μπορεί να ενισχύσει την αναζήτηση πολιτικών λύσεων που προωθούνται από τη διπλωματία³⁸.

Η Θεωρία της Ηγεμονικής Σταθερότητας (Hegemonic Stability Theory) εξηγεί τη συνεργασία μεταξύ κρατών στο πλαίσιο ασύμμετρων σχέσεων ισχύος, στηριζόμενη κυρίως στη δουλειά του Kindelberger στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής οικονομίας και της θεωρίας του Olsen για τα συλλογικά αγαθά (collective goods)³⁹. Στις ηγεμονικές θεωρίες η ισορροπία μεταξύ εξαναγκασμού και πειθούς μπορεί να διαφέρει, για αυτό και ο Duncan Snidal διαχώρισε τους ηγεμόνες σε αγαθούς-benevolent και καταναγκαστικούς-coercive. οι «αγαθοί ηγεμόνες» παρέχουν οι ίδιοι τα συλλογικά αγαθά, ενώ οι καταναγκαστικοί κάνουν χρήση της υπέρ- ισχύος τους για να αναγκάσουν άλλους να συνεισφέρουν στο κόστος παραγωγής των συλλογικών αγαθών⁴⁰. Η ΕΕ στο πλαίσιο της συγκεκριμένης διατριβής αντιμετωπίζεται ως ένας «αγαθός ηγεμόνας» που χρησιμοποιεί ένα μίγμα εξαναγκασμού και πειθούς για να διαμορφώσει τις οικονομικές και πολιτικές αλληλεπιδράσεις στην μεταψυχροπολεμική Ευρώπη.

Σύμφωνα με τους Nye και Keohane τα σταθερά οικονομικά καθεστάτα απαιτούν ηγεσία, δηλαδή την θέληση να προσπεραστούν τα βραχυπρόθεσμα κέρδη των διαπραγματεύσεων στοχεύοντας στην διατήρηση του καθεστώτος. Αυτού του είδους την ηγεσία μπορεί να την παρέχει ένας δρώντας όταν αντιλαμβάνεται τον εαυτό του ως κύριο καταναλωτή των μακροπρόθεσμων κερδών που θα παραχθούν από το καθεστώς⁴¹. Η Ε.Ε. λειτούργησε ως συλλογικός ηγεμόνας στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, παραβλέποντας τα βραχυπρόθεσμα κέρδη στη λογική του να ωφεληθεί μακροπρόθεσμα από την δημιουργία μία ομάδας σταθερών και οικονομικά δυναμικών κρατών στην μετά-κομμουνιστική Ανατολή. Οι Nye και Keohane επίσης

³⁷ M. Ignatieff, (2001), *Virtual War: Kosovo and Beyond*, Picador,

³⁸ C. Bildt, (2000), "Force and Diplomacy", *Survival*, Vol. 42, No.1, pp.141-148.

³⁹ C.P. Kindleberger, (1981), "Dominance and Leadership in the International Economy: Exploitation, Public Goods, and Free Rides," *International Studies Quarterly*, vol. 25, pp.242-254 και M. Olson, (2002), *The Logic of Collective Action. Public Goods and the Theory of Groups*, Harvard University Press, Cambridge, MA.

⁴⁰ D. Snidal, (1986), "The Limits of Hegemonic Stability Theory", *International Organization*, Vol.: 39, No.4, pp. 579-614.

⁴¹ R.O. Keohane and J.S. Nye, (1987), "Power and Interdependence Revisited", *International Organization*, Vol. 41, No.4, pp. 725-753

υποστηρίζουν ότι σε ένα ηγεμονικό σύστημα ένα κράτος είναι αρκετά ισχυρό για να διαμορφώσει τους βασικούς κανόνες που διέπουν τις διακρατικές σχέσεις⁴². Στον ευρωπαϊκό χώρο καμία δύναμη δεν ήταν αρκετά ισχυρή για να λειτουργήσει ως ηγεμόνας από μόνη της με αποτέλεσμα ο ρόλος αυτός να καλυφθεί από την ΕΕ η οποία δρα ως συλλογικός ηγεμόνας στη βάση των κοινών συμφερόντων των Κρατών-Μελών της. Ο ηγέτης σε ένα καθεστώς μπορεί να εφαρμόσει τους ισχύοντες κανόνες, να προλάβει την εφαρμογή άλλων που έρχονται σε αντίθεση με τις πυρηνικές αρχές του καθεστώτος ή στην τρίτη περίπτωση που είναι αυτή που θα μας απασχολήσει στην παρούσα διατριβή να αλλάξει τις αντιλήψεις και να δημιουργήσει νέους κανόνες. Η ΕΕ ως θετικός ηγεμόνας στην περίπτωση των τριών υπό εξέταση περιπτώσεων- απειλών είναι σε θέση να αλλάξει τους κανόνες για την αντιμετώπιση των νέων απειλών και προκλήσεων ασφάλειας.

1.1. Η Φύση της Ε.Ε.

Η θεωρία του Duchêne βασιζόταν στην παραδοχή πως η Ευρώπη, μέσα από την διαδικασία ενοποίησης, έχει πάψει να αποτελεί ένα σύνολο αντιμαχόμενων στρατιωτικών δυνάμεων και έχει εξελιχθεί σε μία οντότητα που προωθεί μία διαφορετική στρατηγική σταθεροποίησης της ηπείρου που θα της επιτρέψει να διαδραματίσει έναν διακριτό και σημαντικό ρόλο στις διεθνείς σχέσεις. Όπως σημειώνει ο ίδιος ο συγγραφέας: «η Ευρώπη μπορεί να γίνει η πρώτη μεγάλη περιοχή του Παλιού Κόσμου όπου ο πόλεμος και η βία που είναι συνυφασμένη με τις διαδικασίες της παλιάς εποχής μπορούν να μετατραπούν σε κάτι περισσότερο κοντινό με την αντίληψη των πολιτών του 20^{ου} αιώνα για την εκπολιτισμένη πολιτική. Σε ένα τέτοιο πλαίσιο, η Δυτική Ευρώπη μπορεί κατά κάποιο τρόπο να είναι το πρώτο κέντρο πολιτικής ισχύος του κόσμου»⁴³. Σχολιάζοντας τη θεωρία Duchêne και άλλες σχετικές προσεγγίσεις ο Zielonka υποστηρίζει πως η Ε.Ε. εξασκεί επιτυχώς την ισχύ της μέσα από τη διεύρυνση, την προώθηση της δημοκρατίας, τη διπλωματική επίλυση των συγκρούσεων, την εξαγωγή εμπορικών ρυθμίσεων και την αναπτυξιακή βοήθεια⁴⁴.

Επιπρόσθετα, ο Maull σημειώνει πως τα τρία κύρια χαρακτηριστικά της «πολιτικής δύναμης» είναι:

1. Η αποδοχή της αναγκαιότητας της συνεργασίας με άλλους για την επίτευξη των διεθνών στόχων,
2. Η έμφαση σε μη στρατιωτικά, κυρίως οικονομικά μέσα για την εξασφάλιση των εθνικών στόχων, με τη στρατιωτική ισχύ να μένει ως ένα

⁴² F. Duchene, (1972), op.cit.

⁴³ Ibid, σελ. 43.

⁴⁴ J. Zielonka, (2007), *Europe as Empire: The Nature of the Enlarged European Union*, Oxford; Oxford University Press.

συμπληρωματικό εργαλείο που μπορεί να υποστηρίξει την αξιοποίηση των άλλων μέσων.

3. Η βούληση για την ανάπτυξη υπερεθνικών δομών για τη διαχείριση κρίσιμων διεθνών θεμάτων⁴⁵.

Μπορούμε να συνοψίσουμε τα πολιτικά μέσα στα οποία δίνουν έμφαση οι Maull και Duchêne ως εξής: διεθνής συνεργασία, αλληλεγγύη, ενίσχυση του ρόλου του διεθνούς δικαίου στις διεθνείς σχέσεις, ευθύνη για το παγκόσμιο περιβάλλον και διάχυση της ισότητας, της δικαιοσύνης και της ανοχής. Το τελευταίο σημαντικό στοιχείο της «πολιτικής δύναμης» σχετίζεται με τη δημόσια συζήτηση και τον έλεγχο της εξωτερικής πολιτικής. Σύμφωνα με τον Hill, τα πολιτικά μοντέλα ισχύος επιθυμούν να «εφαρμόσουν ανοιχτή διπλωματία και ενθαρρύνουν μία πιο οργανωμένη δημόσια συζήτηση για τα θέματα εξωτερικής πολιτικής»⁴⁶. Αυτό το χαρακτηριστικό το συναντάμε κατά τον Hill στην περίπτωση της Ε.Ε. «οι συζητήσεις για την Ευρωπαϊκή εξωτερική πολιτική είναι ασυνήθιστα ανοιχτές στο δημόσιο διάλογο... Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε τεράστια προβλήματα συνοχής, μπορεί όμως να μεταφραστεί και ως μία σημαντική συνεισφορά στην καλλιέργεια μίας ευρύτερης δημόσιας συζήτησης, η οποία θα βασίζεται στη γνώση και στα πραγματικά δεδομένα»⁴⁷. Επιπρόσθετα, ο Σταυρίδης σημειώνει πως ο δημοκρατικός έλεγχος στην παραγωγή της εξωτερικής πολιτικής είναι ένα ακόμη σημαντικό κομμάτι της «πολιτικής δύναμης»⁴⁸. Η Hazel Smith, από την πλευρά της, υποστηρίζει πως η Ε.Ε. οδηγήθηκε στην κατεύθυνση της ηθικής εξωτερικής πολιτικής, ακριβώς λόγω του γεγονότος της διαφάνειας και της ανοικτότητας στην παραγωγή και στον έλεγχο της πολιτικής⁴⁹.

Η δεύτερη πιο επιδραστική προσέγγιση είναι αυτής της κανονιστικής δύναμης που εκφράστηκε κυρίως από τον Ian Manners, ο οποίος προωθεί μία διαφορετική αφήγηση για το χαρακτήρα της Ε.Ε., η οποία εστιάζει στα διαφορετικά μέσα που χρησιμοποιούνται από την Ευρώπη στη διεθνή αρένα, την αποκαλούμενη «κανονιστική ισχύ» της⁵⁰. Η κανονιστική αντίληψη αναφέρεται στη διαφορετική πρόσληψη της διεθνούς ταυτότητας της Ε.Ε., στις κοινές αρχές και αξίες της και στην επιθυμία της να αποσυνδεθεί από τις Βεσφαλιανές δεσμεύσεις. Αυτή η προσέγγιση τονίζει τη θετική αντιμετώπιση των διεθνών υποθέσεων στο πλαίσιο της ειρήνης, της

⁴⁵ H. Maull, (1990), “Germany and Japan : The New Civilian Powers”, *Foreign Affairs*, 69 (5), p. 92-93.

⁴⁶ C. Hill, (1990), “European Foreign Policy : Power Bloc, Civilian Model – or Flop ?” in Reinhardt Rummel (ed.), *The Evolution of an International Actor*, Boulder, Westview Press, σελ. 44.

⁴⁷ Ibid, σελ. 47.

⁴⁸ S. Stavridis, (2001), “Why the ‘Militarising’ of the European Union is Strengthening the Concept of a ‘Civilian Power Europe’”, Robert Schuman Centre Working Paper no. 2001/17. Florence, European University Institute, σελ. 9.

⁴⁹ Η εξωτερική πολιτική της Ε.Ε. ελέγχεται από τα Κράτη- Μέλη, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και την ευρωπαϊκή κοινή γνώμη. Βλ. H. Smith, (2002), *European Union Foreign Policy : What It Is and What It Does*, London, Pluto Press, σελ. 271.

⁵⁰ H. Sjurssen, (2006), “The EU as a normative power: how can this be?” *Journal of European Public Policy*, Vol. 13, No.2, pp. 169-181 και K. Nicolaidis- R. Howse, (2002), “This is my EUtopia...” Narrative as Power,” *Journal of Common Market Studies*, Vol. 40, No. 4, pp. 767-792

ελευθερίας, της δημοκρατίας, των κανόνων δικαίου και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που θεωρούνται ως οι θεμελιακές νόρμες της Ένωσης⁵¹. Ουσιαστικά, ο Manners υποστηρίζει πως αν και η ισχύς της Ε.Ε. βρίσκεται σε σημαντικό βαθμό στον πολιτικό χαρακτήρα της, ωστόσο αυτός δεν είναι η καταληκτική δυνατότητα της, αλλά το μέσο για να διαδραματίσει τον πιο ισχυρό ρόλο της, την προώθηση των κανόνων συμπεριφοράς και δράσης για τον υπόλοιπο κόσμο. Παρότι αυτή η δυνατότητα είναι εξαιρετικά ισχυρή, η προϋπόθεση της κανονιστικής θεωρίας είναι αυτή να χρησιμοποιηθεί με θετικό τρόπο για την εξυπηρέτηση του κοινού συμφέροντος στο πλαίσιο της ειρήνης, της ελευθερίας, της δημοκρατίας, του ρόλου του δικαίου και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Επιπρόσθετα ο συγγραφέας για να υποστηρίξει το σχήμα του παρουσιάζει τις αρχές και τις νόρμες που έχουν ενσωματωθεί στην οντολογία της Ένωσης και την καθιστούν κανονιστική δύναμη. Χαρακτηρίζει τις αρχές ως κύριες και τις νόρμες ως υποστηρικτικές:

Κύριες Αρχές

1. Ο κεντρικός χαρακτήρας της ειρήνης,
2. Η ιδέα της ελευθερίας,
3. Η δημοκρατία,
4. Ο ρόλος του δικαίου
5. Ο σεβασμός στα ανθρώπινα δικαιώματα και στις θεμελιώδεις ελευθερίες.

Υποστηρικτικές Νόρμες

1. Κοινωνική αλληλεγγύη,
2. Μη διάκριση
3. Βιώσιμη ανάπτυξη
4. Καλή διακυβέρνηση⁵²

Δεν αρκεί όμως η ενσωμάτωση αυτών των αρχών και των νορμών στη φύση ενός δρώντα για να χαρακτηριστεί κανονιστική δύναμη. Για να γίνει αυτό πρέπει να αναλάβει τη διάχυση τους στον κόσμο. Σε αυτή την κατεύθυνση ο Manners παρουσιάζει διαφόρους τρόπους μέσω των οποίων η Έ.Ε. πετυχαίνει τη διάχυση αυτή⁵³. Οι σημαντικότεροι εξ αυτών είναι οι παρακάτω:

⁵¹ I. Manners, (2002), “Normative Power Europe: a Contradiction in Terms?” *Journal of Common Market Studies*, Vol. 40, No. 2, pp.236-258. I. Manners, (2006), “Normative Power Europe Reconsidered: Beyond the Crossroads”, *Journal of European Public Policy*, Vol. 13, No. 2, pp. 182–199. I. Manners,(2008), “The normative ethics of the European Union”, *International Affairs*, Vol. 84, No.1, pp. 45-60.

⁵² I. Manners, (2002), *op.cit.* pp. 242-243.

⁵³ *Ibid*, σελ. 255-258.

1. Ακούσια- unintentional: η μετάδοση των ιδεών της Ε.Ε. σε άλλους πολιτικούς δρώντες, μέσω του παραδείγματος των περιφερειακών ολοκληρώσεων (Mercosur), οι οποίες επηρεάστηκαν από την επιτυχία της Ένωσης.
2. Ενημερωτική- informational: μετάδοση ως αποτέλεσμα της στρατηγικής επικοινωνίας (πολιτικές, πρωτοβουλίες, διακηρύξεις).
3. Διαδικαστική- procedural: μετάδοση που προϋποθέτει τη θεσμοποίηση της σχέσης της Ε.Ε. και ενός τρίτου μέρους (δια- περιφερειακές συμφωνίες συνεργασίας, διαδικασία διεύρυνσης, συμμετοχή της Ε.Ε. σε διεθνείς οργανισμούς κ.α.).
4. Μεταφορά- transference: μετάδοση των κανόνων της Ε.Ε. παράλληλα με την ανταλλαγή αγαθών, το εμπόριο, την αναπτυξιακή και ανθρωπιστική βοήθεια, την τεχνική υποστήριξη. Αυτή η διαδικασία μπορεί να οδηγήσει στην εξαγωγή των κανόνων της Ένωσης ή να προκύψει ως αποτέλεσμα οικονομικών αντισταθμισμάτων ή κυρώσεων.
5. Εμφανής- overt: η μετάδοση ως αποτέλεσμα της φυσικής παρουσίας της Ε.Ε. σε Τρίτες Χώρες ή οργανισμούς (πρεσβείες, αποστολές κ.α.).

Η ανάδυση και η λειτουργία της Ε.Ε. ως ενός τελείως διαφορετικού δρώντα- μία κανονιστική δύναμη- στη διεθνή σκηνή στηρίχθηκε και στις δυναμικές αλλαγές στις διεθνείς σχέσεις μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Αυτές οι αλλαγές, έδωσαν την ευκαιρία, σε έναν δρώντα που στερείται της παραδοσιακής στρατιωτικής δυνατότητας να μπορεί να επηρεάσει τη διεθνή πολιτική. Για αυτό και άλλωστε, ενώ η παραδοσιακή διαμάχη μεταξύ «στρατιωτικής» και «πολιτικής» Ε.Ε. εστιάζει στο θέμα των δυνατοτήτων και των μέσων, η προσέγγιση του Manners δίνει έμφαση στην ικανότητα της Ένωσης να διαμορφώσει την αντίληψη του κανονικού στις διεθνείς σχέσεις⁵⁴.

Ο King χαρακτηρίζει την Ε.Ε. ως ένα υβρίδιο υπερεθνικών και διεθνών μορφών διακυβέρνησης που υπερέβη τις νόρμες της Βεσπφαλίας⁵⁵. Ο Galtung από την πλευρά του προσεγγίζει την Ε.Ε. ως μία «ιδεολογική δύναμη», η ισχύς της οποίας βρίσκεται στις ιδέες της και στη διαδικασία διάχυσης τους και διαμόρφωσης της παγκόσμιας ισχύος μέσω της ενημέρωσης και της κουλτούρας⁵⁶.

Τη δική του και διαφορετική προσέγγιση στην Ε.Ε. κάνει ο Andrew Moravcsik, αντιμετωπίζοντας την ως ένα διεθνή οργανισμό και μάλιστα, σύμφωνα με τα λόγια του «τον πλέον φιλόδοξο και επιτυχημένο διεθνή οργανισμό όλων των εποχών»⁵⁷.

⁵⁴ Ibid, σελ. 244- 245.

⁵⁵ T. King, (1999), "Human Rights in European Foreign Policy and the Petersberg Tasks" in K.E. Jorgensen, (ed.) *European Approaches to Crisis Management*, The Hague: Kluwer Law International, p. 313

⁵⁶ J. Galtung, (1973), *The European Community: A Superpower in the Making*, London: Allen and Unwin. p. 33

⁵⁷ A. Moravcsik, (2010), "Europe, the Second Superpower. Current History", *Journal of Contemporary World Affairs*, pp. 91-98.

Παρότι συγκρίνει την ισχύ και την επιρροή της Ένωσης με χώρες όπως οι Η.Π.Α., η Κίνα και η Ινδία δεν αντιμετωπίζει την Ε.Ε. ως κράτος και δεν θεωρεί πως ακόμη και αν προχωρήσει περαιτέρω η πολιτική ολοκλήρωση, θα μετατραπεί σε κρατική οντότητα. Επιπρόσθετα, ενώ συνηγορεί υπέρ της σημαντικότητας της Ε.Ε. για το σύστημα των διεθνών σχέσεων, απορρίπτει την αναγκαιότητα για περαιτέρω ενοποίηση και εμβάθυνση της πολιτικής και στρατιωτικής ολοκλήρωσης. Θεωρεί πως η Ένωση μπορεί να είναι πιο αποτελεσματική ως ένα «αποκεντρωμένο δίκτυο κυβερνήσεων», ενώ βλέπει το μέλλον της Ε.Ε. ως μία συμμαχία, κάτι που είναι πιο ευέλικτο για την ανάληψη δράσης, από μία υπέρ- κρατική δομή που έχει σύνθετη διαδικασία λήψης αποφάσεων.

Από την πλευρά του ο Δημήτρης Χρυσόχου προσεγγίζει την Ε.Ε. υπό το πρίσμα της πολιτικής θεωρίας του Ρεπουμπλικανισμού και χαρακτηρίζει την Ένωση ως μία σύνθετη και μεικτή πολιτεία της ύστερης νεωτερικότητας. Στο θεωρητικό του πλαίσιο ο συγγραφέας υποστηρίζει πως στην Ε.Ε. βρίσκει εφαρμογή το αξιακό σύστημα της *res publica*, το οποίο σε συνδυασμό με τις κανονιστικές θεωρίες μπορεί να αποτελέσει ένα «στέρεο αναλυτικό υπόβαθρο για την κατανόηση των δημοκρατικών προκλήσεων που αντιμετωπίζει ο πολιτικό σύστημα της Ένωσης»⁵⁸. Πρόσφατα, ο Χρυσόχου διατύπωσε μία νέα προσέγγιση η οποία βασίζεται στην επικαιροποίηση του σχήματος της «Οργανωμένης Συναρχίας»- (Organised Synarchy) – μέσω της αξιοποίησης της πολιτικής θεωρίας του Ρεπουμπλικανισμού. Ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι η Ευρώπη διατήρησε μια ισορροπία μεταξύ ενότητας και πολυφωνίας μέσω ενός προηγμένου συστήματος συναπόφασης/ συνδιαμόρφωσης (codetermination) που αντικατοπτρίζει μια γενική άποψη του συνόλου: μια εξελικτική κατάσταση συμβιβαστικής συμβίωσης μεταξύ των κωδικοποιημένων μονάδων που δεν προϋποθέτει την υποταγή τους σε ένα ανώτερο κέντρο, αλλά μάλλον τη διαφύλαξή τους ως διακριτικές μονάδες, αλλά και συνιστώσες. Διακριτές μέσω της διατήρησης των συνταγματικών τους ιδιοτήτων, αλλά και συνιστώσες, στην επίτευξη υψηλότερων επιπέδων κοινών κανόνων. Πρόκειται καταλήγει για μια κοινή ένωση η οποία όμως διατηρεί τον χαρακτήρα της ως οργανωμένη πολυφωνία⁵⁹.

Η κριτική των ρεαλιστών στην οντολογία της Ε.Ε. βασίζεται στην θεμελιακή αντίληψή τους για τις διεθνείς σχέσεις ως ένα σύστημα δομικά χαστικό και μη ιεραρχικό όπου οι σχέσεις βασίζονται στον ανταγωνισμό για την ασφάλεια, στην προώθηση των συμφερόντων και στην ορθολογική λειτουργία των δρώντων. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, όπως υποστηρίζει ο Hyde-Price, οι προσπάθειες ενός δρώντα να ασκήσει από μόνος του εξωτερική πολιτική βασισμένη σε ηθικά και κανονιστικά πρότυπα, είναι πιθανότερο να εκληφθεί ως αναποτελεσματική «ηθική σταυροφορία», αποκομμένη από τα πραγματικά συμφέροντα των κρατών- μελών της Ε.Ε.⁶⁰.

⁵⁸ Δ. Ν. Χρυσόχου, (2005), *Για μία ευρωπαϊκή res publica*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

⁵⁹ D.N. Chrysoschoou, (2018), *The Whole and the Parts*, Arena Working Paper No. 4/ 2018.

⁶⁰ A. Hyde-Price, (2008), “A ‘Tragic Actor’? A Realist Perspective on ‘Ethical Power Europe’”, *International Affairs*, Vol.84, No. I, pp.29- 44

Ουσιαστικά, σύμφωνα με τον Hyde-Price η ενδεχόμενη υπερέκταση της Ε.Ε. στο πλαίσιο ενός παγκόσμιου οράματος για την επίλυση των προβλημάτων σε διάφορα σημεία του κόσμου, μπορεί να την καταστήσει έναν αδύναμο και αναποτελεσματικό δρώντα, ο οποίος δεν μπορεί να προωθήσει τα στρατηγικά και οικονομικά συμφέροντα των Κρατών- Μελών⁶¹. Τέλος, κατά τη γνώμη του, η Ένωση ως δρώντας στις διεθνείς σχέσεις έχει μπροστά της μόνο την επιλογή των υλοποιήσιμων και ρεαλιστικών δράσεων και αυτές δεν μπορούν να έχουν σχέση με την θεώρηση της ηθικότητας ως κρίσιμο παράγοντα στη διαμόρφωση πολιτικής⁶²

Σε ένα αντίστοιχο συμπέρασμα καταλήγει και ο Robert Cooper, ο οποίος τονίζει το γεγονός πως δεν δέχονται όλοι οι διεθνείς δρώντες να λειτουργήσουν με ηθικές αρχές στην εξωτερική τους πολιτική, κάτι που θέτει όρια στην ευκαιρία της Ε.Ε. να λειτουργήσει ως ηθική δύναμη. Για τον συγγραφέα, όταν έχεις να διαπραγματευτείς με κράτη τα οποία χρησιμοποιούν τις παραδοσιακές προσεγγίσεις της εξωτερικής πολιτικής και της ισχύος, είναι αποτελεσματικότερο να δράσεις και αξιοποιώντας μέσα τα οποία δεν συμβαδίζουν με την ηθική και την κανονιστική προσέγγιση του κόσμου⁶³.

Μία δική της προσέγγιση για το ρόλο της Ε.Ε. στις διεθνείς έχει αναπτύξει η Karen Smith. Σύμφωνα με το επιχείρημα της, η Ένωση ήταν από τη φύση της μία πολιτική δύναμη, μέχρι του σημείου που αποφάσισε να προχωρήσει στην αμυντική ολοκλήρωση, κάτι που επηρεάζει σημαντικά την οντολογία της και μπορεί να οδηγήσει στη μετατροπή της σε μία υπέρ- κρατική δομή. Παρουσιάζοντας την πορεία της αμυντικής ολοκλήρωσης, ξεκινώντας από τη Συνθήκη του Μάαστριχτ και κάνοντας ειδική αναφορά στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κολωνίας, τα Petersberg Tasks και το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι η Smith μιλά για στροφή της Ε.Ε. Ειδικότερα, υποστηρίζει πως η έμφαση στην αμυντική πολιτική έχει ως αποτέλεσμα την εγκατάλειψη της εικόνας της πολιτικής δύναμης, αλλά και την παράλληλη αύξηση της επιρροής της στις διεθνείς σχέσεις. Καταληκτικά, η συγγραφέας θεωρεί αυτή την αλλαγή θετική καθώς μία πολιτική δύναμη σε έναν «μη πολιτισμένο κόσμο» θα αντιμετωπίζει πάντα περιορισμούς στην προσπάθεια της να προωθήσει τα συμφέροντα της. Επίσης, υποστηρίζει πως η Ένωση επέλεξε το ρόλο της πολιτικής δύναμης λόγω της αδυναμίας της σε στρατιωτικές δυνατότητες, επομένως την χαρακτηρίζει πολιτική δύναμη λόγω κατάστασης⁶⁴.

Ο Howorth υποστηρίζει πως το σημαντικό στοιχείο για να καταστεί η Ε.Ε. ένας σημαντικός δρώντας στον κόσμο είναι η υιοθέτηση Υψηλής Στρατηγικής. Ο συγγραφέας θεωρεί πως η Ε.Ε. έχει μία αδυναμία δυνατοτήτων λόγω του

⁶¹ Ibid, σελ, 34.

⁶² Ibid, σελ, 38.

⁶³ R. Cooper, (2003). *The Breaking of Nations: Order and Chaos in the Twenty-First Century*. London: Atlantic, p.62

⁶⁴ K. Smith, (2000). "The End of Civilian Power EU: A Welcome Demise or Cause for Concern?" *International Spectator*, Vol. XXXV, No. 2. April-June 2000. pp. 11-28

δημογραφικού προβλήματος, της ενεργειακής της εξάρτησης, της απουσίας στρατιωτικών δυνατοτήτων και ορισμένων άλλων προβλημάτων, τα οποία αναδεικνύονται από την αστάθεια του πολύ-πολικού πλέον συστήματος των διεθνών σχέσεων. Επιπρόσθετα, ο Howorth υποστηρίζει πως η σημαντικότητα της Ε.Ε. στις διεθνείς υποθέσεις έχει τρωθεί σημαντικά τόσο από την αποτυχία της Ευρωπαϊκής Συνταγματικής πρωτοβουλίας, όσο και από την οικονομική κρίση που κλόνισε τη συνοχή της Ευρωζώνης. Αυτοί οι παράγοντες, σύμφωνα με τον συγγραφέα, αναδεικνύουν την αναγκαιότητα της Υψηλής Στρατηγικής, αν η Ε.Ε. θέλει να πρωταγωνιστεί παγκοσμίως. Στο πλαίσιο της στρατηγικής ο Howorth υποστηρίζει πως η Ένωση πρέπει να αναπτύξει μεγαλύτερη θεσμική και πολιτική ολοκλήρωση, να αποκτήσει αναβαθμισμένη στρατιωτική και πολιτική-διπλωματική ικανότητα, αυτόνομη υπηρεσία συλλογής και ανάλυσης πληροφοριών κ.α. Ο συγγραφέας υποστηρίζει πως η προώθηση αυτών των μέτρων θα οδηγήσει στην ανάπτυξη μίας ολοκληρωμένης εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας και θα φέρει την Ε.Ε. πιο κοντά σε μία μορφή κράτους ή συνομοσπονδίας⁶⁵. Επιπρόσθετα, δίνει έμφαση στο γεγονός πως τις τελευταίες δεκαετίες οι παραδοσιακοί τρόποι επιρροής των παγκόσμιων εξελίξεων, ειδικά στον τομέα της ασφάλειας, έχουν αποδειχτεί αντιπαραγωγικοί. Η νέα προσέγγιση που προσφέρει η Ε.Ε. μπορεί να καταστεί αποτελεσματικότερη, αλλά για να γίνει αυτό χρειάζεται στενότερη συνεργασία μεταξύ των Κρατών-Μελών και εμβάθυνση της ολοκλήρωσης.

Μία πιο αισιόδοξη προσέγγιση για τη φύση και το μέλλον της Ε.Ε. είναι αυτή που προτείνει ο Jan Zielonka στο βιβλίο του «Europe as Empire. The Nature of the Enlarged European Union». Ο Zielonka υποστηρίζει πως το Νέο-Μεσαιωνικό Παράδειγμα- Neo Medieval Paradigm- το δικό του ερμηνευτικό σχήμα- έχει υποτιμηθεί αρκετά στις Ευρωπαϊκές σπουδές και ότι πρέπει να δοθεί σε αυτό μεγαλύτερη προσοχή, ειδικά μετά τη μεγάλη διεύρυνση του 2004 και τα αποτελέσματα αυτής. Ο συγγραφέας παρουσιάζει μία νέο-μεσαιωνική προσέγγιση, ως απάντηση στα επιχειρήματα για την μετατροπή της Ένωσης σε ένα υπέρ-κράτος Βεστφαλιανής μορφής⁶⁶.

Το νέο-μεσαιωνικό παράδειγμα στηρίζεται σε τέσσερα βασικά χαρακτηριστικά, τα οποία σύμφωνα με τον Zielonka, αποτυπώνουν την ΕΕ. Τα χαρακτηριστικά αυτά είναι τα παρακάτω:

1. Τα εξωτερικά σύνορα της Ε.Ε. είναι δυσδιάκριτα. Ο Zielonka σημειώνει πως τα Κράτη-Μέλη της Ε.Ε. είναι αρκετές φορές πολύ κοντά σε κράτη μη μέλη και επομένως είναι δύσκολο κάποιος να διακρίνει ανάμεσα τους σε ορισμένες

⁶⁵ J. Howorth, (2009). What Europe badly needs is a “Grand Strategy”. Official website of Europe’s World Journal. Available from: http://europesworld.org/2009/10/01/what-europe-badly-needs-is-a-grandstrategy/#.U1efPPI_vWY

⁶⁶ J. Zielonka. (2006). *Europe as Empire. The Nature of the Enlarged European Union*, 1st Edition, Oxford: Oxford University Press.

- περιοχές. Επιπρόσθετα, τα σύνορα της Ε.Ε. χαρακτηρίζονται από μία προσωρινότητα, λόγω του ενδεχομένου και νέων διευρύνσεων.
2. Στο πολιτικό σύστημα της Ε.Ε. τόσο η ισχύς, όσο και η αρμοδιότητα δεν είναι συγκεντρωμένες, αλλά αντίθετα είναι διάσπαρτες ανάμεσα σε κράτη, θεσμούς και υπηρεσίες. Αυτή η δομή της Ένωσης μοιάζει περισσότερο με τις φεουδαλικές σχέσεις μεταξύ διαφορετικών δρώντων, παρά με τη Βεσφαλιανή αλυσίδα της ισχύος.
 3. Δεν θα προχωρήσει η διαδικασία συγκρότησης μίας ενιαίας ευρωπαϊκής πολιτισμικής ταυτότητας, αλλά αντίθετα η Ε.Ε. θα παραμείνει και πολιτισμικά ετερογενής.
 4. Υπάρχει πρόβλημα με το ζήτημα της εθνικής κυριαρχίας, η οποία δεν μπορεί να συνδεθεί με την Ε.Ε., καθώς η ίδια δεν έχει καταφέρει να αναπτύξει τη δική της κρατική λογική κυριαρχία, ενώ λόγω της συμμετοχής τους στη διαδικασία της ολοκλήρωσης τα Κράτη- Μέλη επεμβαίνουν στις εσωτερικές υποθέσεις των άλλων κρατών, με αποτέλεσμα να δημιουργείται και εκεί πρόβλημα κυριαρχίας.

Επιπρόσθετα, στο άρθρο του «Europe as a global actor: empire by example?» ο Zielonka υποστηρίζει πως η επιρροή της Ένωσης μπορεί να αυξηθεί και σημειώνει πως αυτή σήμερα είναι κάτι περισσότερο από μία κανονιστική ή ήπια δύναμη και την θεωρεί μία ηπειρωτική αυτοκρατορία, παρά έναν παγκόσμιο δρώντα. Ο συγγραφέας καταλήγει πως η Ένωση είναι μία πολυκεντρική δομή διακυβέρνησης «μία πολιτεία χωρίς συναφή δήμο, μία δύναμη χωρίς ευδιάκριτο στόχο, μία γεωπολιτική οντότητα χωρίς καθορισμένα εδαφικά όρια»⁶⁷.

Οι Christopher Hill και Michael Smith προτείνουν ένα τριπλό σχήμα για το ρόλο της Ε.Ε. στις διεθνείς σχέσεις. Σύμφωνα με τους συγγραφείς η Ένωση είναι α) ένα υπό-σύστημα των διεθνών σχέσεων, β) ένα βασικό στοιχείο της γενικότερης διαδικασίας των διεθνών σχέσεων και γ) μία δύναμη σε εμβρυακό στάδιο στη διεθνή αρένα⁶⁸. Οι δύο συγγραφείς παρουσιάζουν αναλυτικά το τρισυπόστατο για αυτούς της φύσης της Ε.Ε.:

1. Η Ε.Ε. ως υπό- σύστημα των διεθνών σχέσεων: η Ένωση μπορεί να προσληφθεί ως υπό- σύστημα των διεθνών σχέσεων καθώς έχει αναπτύξει τις δικές της δομές, θεσμούς και κανόνες. Αν και το υποσύστημα αυτό δεν είναι πλήρως ανεπτυγμένο και σε αρκετά σημεία η πολιτική καθορίζεται από τα Κράτη- Μέλη, παραμένει ένα διεθνές υπό- σύστημα που εμφανίζει χαρακτηριστικά κυριαρχίας, αυτονομίας και αρμοδιότητας. Σύμφωνα με τους συγγραφείς οι διαδικασίες μέσω των οποίων συντονίζονται οι πολιτικές των Κρατών- Μελών και γίνονται κοινά αποδεκτές αφορούν ξεκάθαρα τις

⁶⁷ J. Zielonka, (2008), “Europe as a global actor: empire by example?”, *International Affairs*, Vol. 84, No. 3, pp. 471-484

⁶⁸ C. Hill and M. Smith, (eds), (2017), *International Relations and the European Union*. Oxford: Oxford University Press, 3rd Edition.

διεθνείς σχέσεις και όχι την εσωτερική πολιτική διαδικασία. Μιλάμε ουσιαστικά για τον «εξευρωπαϊσμό» των πολιτικών, οι οποίες είναι αποτέλεσμα των κανόνων που δημιουργούνται από την διάδραση εντός αυτού του συστήματος, μέσω διαδικασιών κοινωνικής εκμάθησης.

2. Η Ε.Ε. ως μέρος της γενικής διαδικασίας των διεθνών σχέσεων: η Ένωση είναι ιδιαίτερος ενεργός σε ένα ευρύ φάσμα διεθνών ζητημάτων. Είναι μία από τους βασικούς συμμετέχοντες σε οικονομικές κι πολιτικές διαδικασίες και από τους ανερχόμενους δρώντες σε διαδικασίες ασφάλειας, ενώ συνιστά σημαντικό παράγοντα στη λήψη αποφάσεων σε διεθνές επίπεδο.
3. Η Ε.Ε. ως «δύναμη» στις διεθνείς σχέσεις: η δυνατότητα της Ένωσης να διαμορφώσει το διεθνές milieu και τους θεσμούς της παγκόσμιας διακυβέρνησης. Η Ε.Ε. έχει μία δική της δυνατότητα, μέσω της κινητοποίησης της οποίας μπορεί να διαμορφώσει τις αποφάσεις στα διεθνή ζητήματα. Η Ένωση, σύμφωνα με τους συγγραφείς, είναι η σημαντικότερη δύναμη «σχέσεων»- relational power- καθώς έχει αναπτύξει και συνάψει σειρά συμφωνιών με δρώντες σε εθνικό ή και περιφερειακό επίπεδο. Η Ε.Ε. είναι επίσης μία δομική δύναμη- structural power- καθώς έχει μία ιδιαίτερη δυνατότητα να δομεί το διεθνές περιβάλλον, μέσω τις δεσπόζουσας παρουσίας της στις περισσότερες περιοχές και δραστηριότητες που είναι συγκεντρωμένο το ενδιαφέρον παγκοσμίως.

Ο John MacCormick είναι από τους βασικούς υποστηρικτές της προσέγγισης της Ε.Ε. ως υπερδύναμης. Χαρακτηριστικά, υποστηρίζει πως «...Παγκοσμιοποίηση και αλληλεξάρτηση έχουν υπονομεύσει τις παραδοσιακές μορφές εξουσίας και τις έχουν αντικαταστήσει με ένα περίπλοκο σχήμα διεθνών σχέσεων στο οποίο ο έλεγχος των μέσων παραγωγής είναι πολύ πιο σημαντικός από τον έλεγχο των μέσων καταστροφής, η συνεργασία πολύ πιο αποτελεσματική από τον εξαναγκασμό. Στο νέο, μετά- νεωτερικό περιβάλλον, τα χαρακτηριστικά και ιδιότητες που έχει καλλιεργήσει και προβάλλει η Ευρωπαϊκή Ένωση την έχουν αναδείξει ως ένα νέο είδος υπερδύναμης (new breed superpower)⁶⁹». Σύμφωνα με τον Παναγιώτη Ιωακειμίδα ο χαρακτηρισμός της υπερδύναμης για την Ε.Ε. συνδέεται με δύο βασικές κατηγορίες ιδιοτήτων της; α) της κατοχής ήπιων μέσων δύναμης και β) της «παιδαγωγικής» λειτουργίας της. Ειδικότερα, ο Ιωακειμίδης σημειώνει πως είναι γενικότερη «η εκτίμηση ότι το εύρος των απειλών και κινδύνων που αντιμετωπίζει σήμερα η ανθρωπότητα (κλιματολογικές αλλαγές, τρομοκρατία, μεταναστευτικές ροές, πανδημίες, αποτυχημένα κράτη, εσωτερικές συγκρούσεις, ανάπτυξη κ.λ.π) δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά από τη χρήση μόνο της στρατιωτικής ισχύος. Απαιτείται ένα μείγμα ήπιων μέσων δύναμης και στρατιωτικής ισχύος, με την κεντρική όμως θέση να κατέχουν οι ήπιες μορφές δύναμης. Από την άποψη αυτή η Ευρωπαϊκή Ένωση εμφανίζεται σε πλεονεκτική θέση, αν και επικρίνεται από ορισμένους σχολιαστές ότι τείνει να στηρίζεται σχεδόν αποκλειστικά σε ήπιες,

⁶⁹ J. MacCormick, (2007), *The European Superpower*, London, Palgrave.

πολιτικές- civilian- μορφές ισχύος»⁷⁰. Για τον συγγραφέα η δεύτερη ενότητα ιδιοτήτων συνδέονται «με την ανάδειξη της Ένωσης ως – παιδαγωγικής δύναμης- , ως προτύπου για αντιγραφή από άλλες χώρες. Πρόκειται για το *ευρωπαϊκό όνειρο* που τείνει να επισκιάσει πλήρως το *Αμερικανικό όνειρο*»⁷¹. Καταληκτικά, για τον Ιωακειμίδη η «Ένωση αναδεικνύεται ως νέου τύπου υπερδύναμη, αλλά και μία υπερδύναμη χωρίς κεντρική εξουσία/ κυβέρνηση και χωρίς επαρκή στρατιωτικά μέσα για να τα χρησιμοποιήσει ως *έσχατη λύση* (last resort)⁷²».

1.2. Η Ισχύς της Ε.Ε.

Η διαφορετική οπτική για τις παγκόσμιες υποθέσεις είναι ένα από τα βασικά συστατικά της ήπιας ισχύος της Ε.Ε. Όπως σημειώνει ο ίδιος ο Solana: «η θεμελιώδης πρόκληση για τα επερχόμενα χρόνια θα είναι η περαιτέρω επέκταση αυτής της ζώνης ειρήνης, μέσω της προώθησης της ασφάλειας πέρα από τα σύνορά μας και της οικοδόμησης μίας νέας παγκόσμιας τάξης που τα θεμέλια της θα είναι οι κανόνες του διεθνούς δικαίου. Είναι μία μεγάλη πρόκληση την οποία θα προσπαθήσουμε να μετατρέψουμε σε πραγματικότητα»⁷³. Οι δυνάμεις της Ευρώπης όπως σημειώνει ο Schmitt επενδύουν περισσότερο στην ποιότητα και όχι στην ποσότητα. Χαρακτηριστικό που έγινε ιδιαίτερα εμφανές στη διάρκεια των στρατιωτικών επιχειρήσεων στο Κόσοβο⁷⁴. Ο «*Ευρωπαϊκός τρόπος πολέμου*» όπως σημειώνει ο Everts βασίζεται στη διεξαγωγή ανθρωπιστικών, διατήρησης ειρήνης και οικοδόμησης κρατών επιχειρήσεων, στο πλαίσιο των Petersberg tasks και η Ε.Ε. αναπτύσσει τις απαιτούμενες δυνατότητες για τη διεξαγωγή τέτοιων επιχειρήσεων⁷⁵.

Ένα από τα πιο διαδεδομένα χαρακτηριστικά της μεταμόρφωσης του διεθνούς συστήματος σε παγκόσμιο συνδέεται με τον τρόπο που οι οντότητες αυξάνουν την ήπια ισχύ τους, η οποία σήμερα λογίζεται ως μία λειτουργία υποστήριξης του διεθνούς δικαίου και του πολυμερισμού. Οι Ευρωπαίοι είναι περισσότερο ενδιαφερόμενοι για το βαθμό στον οποίο οι δράσεις τους νομιμοποιούνται από τους διεθνείς οργανισμούς ενώ οι Η.Π.Α. εστιάζουν στη νομιμοποίηση από τα αποτελέσματα της πολιτικής τους. Θέτοντας το διαφορετικά μπορούμε να πούμε ότι η Ε.Ε. δίνει έμφαση σε μία διαδικαστική οπτική της ήπιας ισχύος ενώ οι Η.Π.Α. υιοθετούν μία ερμηνεία που στηρίζεται στα αποτελέσματα. Αυτή η διαφοροποίηση

⁷⁰ Π. Κ. Ιωακειμίδης, (2007), *Θα Επιβιώσει η Ευρωπαϊκή Ένωση;*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, σελ. 20.

⁷¹ Ibid.

⁷² Ibid, σελ. 21.

⁷³ J. Solana: “*The Future of the European Union as an International Actor*”.

⁷⁴ B. Schmitt, (2004), “European Capabilities: How Many Divisions?” in N. Gnesetto (ed.): *EU Security and Defense Policy: The First Five Years (1999-2004)*, Paris: EU Institute for Security Studies, pp. 89-110.

⁷⁵ S. Everts et al, (2004), “*A European Way of War*”, London: Center for European Reform.

που είναι άλλη μία από τις ψηφίδες που συνθέτουν το μωσαϊκό της ήπιας ισχύος της Ε.Ε., η οποία εδράζεται στην δημιουργία μίας πολυμερούς τάξης που θα στηρίζεται στη διαπραγμάτευση και στους κανόνες του διεθνούς δικαίου⁷⁶. Επίσης θα πρέπει εδώ να σημειώσουμε τη διαφορετική έννοια του όρου ασφάλεια για την Ε.Ε. που έχει προσαρμοστεί στην αναγνώριση πλανητικών απειλών όπως η κλιματική αλλαγή και η εξάπλωση των πανδημιών ως σημαντικότερες απειλές στην agenda της ασφάλειας.

Μία άλλη πτυχή της ήπιας ισχύος πέρα από τη νομιμοποίηση των εξωτερικών πολιτικών είναι και η δυνατότητα προώθησης των αξιών και των στόχων ενός δρώντα στην κουλτούρα των άλλων. Η οικουμενική λογική για τα ανθρώπινα δικαιώματα που αναπτύσσεται στην Ευρώπη, η οποία εστιάζει στη βιωσιμότητα, στην κοινότητα, στην ισότητα, στη διαφορετικότητα και στην προστασία από τις αμοιβαίες τρωτότητες. Η εξωτερική πολιτική των μεγάλων δυνάμεων εν πολλοίς στηρίζεται στην αρχή της μονομέρειας δίνοντας την ευκαιρία στην Ε.Ε. να λειτουργήσει ως ο υπερασπιστής της διεθνούς λογικής. Η περιφερειακή ολοκλήρωση της Ένωσης πηγαίνει πέρα από την αντίληψη των μοντερνιστών για την κρατική κυριαρχία, παρέχοντας ένα πλαίσιο για τη διεξαγωγή διαλόγου και μία άμορφη δομή διακυβέρνησης καταλληλότερης για την αντιμετώπιση των παγκόσμιων προκλήσεων και προβλημάτων. Η ζυγαριά της ισχύος στην περίπτωση των αξιών γέρνει προς την ήπια ισχύ της ηθικής της Ε.Ε. σε αντιδιαστολή με τη σκληρή ισχύ της *realpolitik* των Η.Π.Α.

Στο *The United States of Europe*, ο Reid παρουσιάζει τα στοιχεία της ισχύος της Ε.Ε., κάνοντας μάλιστα αντιδιαστολή με τις Η.Π.Α. Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει μεγαλύτερο πληθυσμό και αγορά από τις Η.Π.Α., μία δομή διακυβέρνησης που εδραιώνει την ειρήνη και τη σταθερότητα στα πρότερα πεδία των αιματηρότερων συγκρούσεων της ιστορίας και ένα νόμισμα που χρησιμοποιείται κάθε μέρα όλο και περισσότερο στις διεθνείς συναλλαγές. Οι Ευρωπαϊκές εταιρείες κατέχουν δεσπόζουσα θέση στις παγκόσμιες αγορές, ιδίως σε αυτή των Η.Π.Α. Σε συνδυασμό με το Ευρωπαϊκό κοινωνικό μοντέλο που προστατεύει τους πολίτες από τις ασυμμετρίες της διαδικασίας της παγκοσμιοποίησης και τους εξασφαλίζει ένα υψηλό βιοτικό επίπεδο, η περιοχή αναδύεται ως ένα μοντέλο πρότυπο μίμησης⁷⁷.

Η ισχύς της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι το σημείο που εστιάζει και ο Leonard. Ο συγγραφέας υποστηρίζει πως αυτή πηγάζει από τη «δύναμη μεταμόρφωσης» (*transformative power*) που διαθέτει. Σημειώνει χαρακτηριστικά ότι «οι χώρες από τα παγόβουνα του Αρκτικού Ωκεανού ως τους αμμόλοφους της Σαχάρα εισέρχονται σε μία *Ευρωσφαίρα*»⁷⁸ μέσω της «παθητικής επίθεσης» (*passive aggression*) της Ε.Ε., της δυναμικής σύμπτυξης φιλικών σχέσεων και των οικονομικών διασυνδέσεων. Με αυτό το σχήμα ο Leonard αναφέρεται στην πολιτική της διεύρυνσης και τονίζει ότι το

⁷⁶ “*A Secure Europe in a Better World*” European Security Strategy, December 2003.

⁷⁷ T. Reid, (2004), “*The United States of Europe: The New Superpower and the End of American Supremacy*”, New York: Penguin.

⁷⁸ M. Leonard, (2005), “*Why Europe Will Run the 21st Century*”, London: Fourth Estate, p.110.

μεγαλοφυές αυτού του συστήματος είναι ότι καθιστά τις υποψήφιες χώρες υπεύθυνες της δική τους πορείας προς την ολοκλήρωση.

Η Ε.Ε. δεν είναι το τυπικό έθνος- κράτος, άλλα ένα δίκτυο, μία δομή που παρέχει εμπλουτισμένη ευελιξία για την αντιμετώπιση των προκλήσεων της παγκοσμιοποίησης. Το Ευρωπαϊκό μοντέλο ανάπτυξης, συνδυάζει τον δυναμισμό του καπιταλιστικού συστήματος με την κοινωνική υπευθυνότητα, είναι επίσης ιδιαίτερα ελκυστικό για τις αναπτυσσόμενες χώρες, όπως η Κίνα. Η επιτυχία της Ε.Ε. σημειώνει ο Leonard είναι η δημιουργία «ενός περιφερειακού *domino effect*», δια του οποίου οι χώρες θα προσχωρήσουν στην Ένωση «ή θα δημιουργήσουν τις δικές τους ενώσεις στηριζόμενες στις αρχές του διεθνούς δικαίου, παρεμβαίνοντας η μία στις υποθέσεις της άλλης και θα έχουν την προώθηση της ειρήνης ως τη θεμέλιο λίθο της ιδεολογίας τους»⁷⁹.

Στο μοτίβο προσέγγισης της ισχύος της Ε.Ε. στο πλαίσιο που θέτουν ο Reid και ο Leonard πορεύεται και ο Jeremy Rifkin, ο οποίος υπερθεματίζοντας υποστηρίζει ότι η Ε.Ε. είναι κάτι περισσότερο, είναι μία νέα σύλληψη κοινωνίας και ένα οικονομικό μοντέλο που προσαρμόζεται ιδανικά στις προκλήσεις της διαδικασίας της παγκοσμιοποίησης. Το Ευρωπαϊκό όραμα εστιάζει στη συλλογική άνοδο του βιοτικού επιπέδου, στη δημιουργία πρόσβασης και σύνδεσης και στην εξασφάλιση ότι κανείς δεν θα βρεθεί εγκαταλειμμένος στις ασυμμετρίες της αγοράς. Θέτοντας ενστάσεις για την αχαλίνωτη υλιστική συσσώρευση και τεχνολογική πρόοδο, το Ευρωπαϊκό όραμα είναι ευκρινώς μετά-μοντέρνο και σε μεγαλύτερο βαθμό υλοποιήσιμο σε μία εποχή εκτεταμένης πολιτικής, οικονομικής και περιβαλλοντικής δράσης που υπερβαίνει τα όρια του στενού εδαφικού μοτίβου της κυριαρχίας.

Ως τις οικονομικές πτυχές της ήπιας ισχύος της Ε.Ε. ο Reid θεωρεί πρώτον την καθιέρωση του ενιαίου νομίσματος, τη μεγαλύτερη νομισματική ενοποίηση της σύγχρονης ιστορίας και το πιο ισχυρό όπλο της Ε.Ε. Δεύτερον, την ανάδειξη νέων εταιρειών, όπως είναι η NOKIA, η Airbus, η BP και η Vodafone Mercedes-Benz, σε παγκόσμιους πρωταθλητές φέρνοντας, σε αρκετές περιπτώσεις, σε δεύτερη μοίρα τις αντίστοιχες των Η.Π.Α. Τρίτον την οικονομική δύναμη της Ε.Ε., που δεν είναι μόνο εξίσου σημαντική με εκείνη των Η.Π.Α., αλλά, επιπλέον, καθορίζει όλο και περισσότερο τους κανόνες του παγκόσμιου εμπορίου και τις τεχνολογικές προδιαγραφές⁸⁰. Προς αυτή την τροχιά και ο Leonard σημειώνει ότι εκτός των 512 εκατομμυρίων πολιτών της Ε.Ε., άλλα 1,3 δισεκατομμύρια ανθρώπων σε 80 χώρες σε όλο τον κόσμο, στην πρώην Σοβιετική Ένωση, στα Βαλκάνια, στη Βόρεια Αφρική, στη Μέση Ανατολή και στην υποσαχάρειο Αφρική, εξαρτώνται από την Ε.Ε. τόσο στους τομείς του εμπορίου και της οικονομίας όσο και για τις ξένες επενδύσεις και την ανθρωπιστική βοήθεια⁸¹.

⁷⁹ Ibid, p.140

⁸⁰ T. Reid, (2004), Op.Cit.

⁸¹ M. Leonard, (2005), Op.Cit σελ. 20.

Το τελευταίο αλλά ίσως και σημαντικότερο γρανάζι στη μηχανή της Ευρωπαϊκής ήπιας ισχύος είναι αυτό της κουλτούρας. Όπως τη σκιαγραφεί ο Reid η Ε.Ε. διαμορφώνει μία συνεκτική κουλτούρα, μία ευρώ-κουλτούρα. Αυτή στηρίζεται στις κοινές κουζίνες, στις πολιτιστικές εκδηλώσεις, στους κοινούς φόβους και ανασφάλειες, στο ανεπτυγμένο κοινωνικό κράτος και τις κοινωνικές παροχές και στη δωρεάν παιδεία⁸². Σε αυτά ο Rifkin προσθέτει το βιοτικό επίπεδο, τη μακρύτερη διάρκεια ζωής, τη μείωση της εγκληματικότητας, το σεβασμό στις πολιτισμικές διαφοροποιήσεις, τη μείωση του κοινωνικού αποκλεισμού, την ισορροπία εργασίας και ελεύθερου χρόνου, την προστασία του περιβάλλοντος και τη διάχυση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων⁸³.

1.3. Η Ε.Ε. ως Διεθνής Δρώντας

Ο Robert Cooper, ο εμπνευστής της αντίληψης της Ε.Ε. ως ένα μετά-μοντέρνο κράτος, θέτει τον προβληματισμό για τα όρια της ήπιας ισχύος της σημειώνοντας ότι: «*Ανάμεσά μας, τηρούμε τους νόμους, αλλά όταν καλούμαστε να δράσουμε στη ζούγκλα, θα πρέπει να χρησιμοποιούμε τους νόμους της ζούγκλας*»⁸⁴. Μία στρατηγική που στηρίζεται στον πολυμερισμό και στο διεθνές δίκαιο συνεπάγεται ισότιμη αντιμετώπιση, προς το παρόν η αρμονική συνύπαρξη είναι μία απατηλή ιδιότητα της διπλωματίας. Όντως, οι στρατιώτες των κρατών- μελών της Ε.Ε. ήταν αρκετά ενεργοί τα τελευταία χρόνια, με έντονη παρουσία ανά τον κόσμο και κυρίως σε θέατρα συγκρούσεων όπως το Αφγανιστάν, το Ιράκ, το Μάλι και η Λιβύη. Η ίδια η Ε.Ε. έχει αναπτύξει έναν σημαντικό αριθμό επιχειρήσεων, οι οποίες όμως δεν είχαν την μορφή επέμβασης σε σύγκρουση μεγάλης κλίμακας, αλλά επί μέρους παρέμβασης (καταπολέμηση της τρομοκρατίας και της πειρατείας, διατήρηση της ειρήνης κτλ).

Μία ξεκάθαρη δήλωση της επιθυμίας, αλλά και της αναγκαιότητας η Ε.Ε. να καταστεί μία παγκόσμια δύναμη με επιρροή στον τομέα της ασφάλειας είναι αυτή που περιλαμβάνετε στη Διακήρυξη του Λάακεν, η οποία υιοθετήθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο το Δεκέμβριο του 2001: «*μία δύναμη που επιθυμεί να αλλάξει την κατάσταση των παγκόσμιων υποθέσεων...*». Για να μπορέσει η Ένωση να λειτουργήσει ως διακριτή δύναμη, πρέπει να έχει την επιθυμία και τη δυνατότητα να αφήνει το αποτύπωμα της στις διεθνείς υποθέσεις και να μπορεί να επηρεάσει και τους άλλους δρώντες της διεθνούς σκηνής. Τόσο η Ένωση, όσο και τα Κράτη Μέλη της πρέπει συνειδητά και συλλογικά να εκδηλώσουν την επιθυμία τους να καταστούν

⁸² T. Reid, (2004), Op.Cit.

⁸³ J. Rifkin, (2005), *The European Dream: How Europe's Vision of the Future Is Quietly Eclipsing the American Dream*, Tarcher Perigee.

⁸⁴ R. Cooper, (2002), "The Post Modern State", in M. Leonard (ed.): *Re-Ordering the World*, London: The Foreign Policy Centre, p. 16.

έναν από τους βασικούς πόλους του πολυπολικού μας κόσμου και να προωθήσουν τη δική τους διακριτή πολιτική. Συνεργατική ασφάλεια και αποτελεσματικός πολυμερισμός ως παγκόσμιοι στόχοι και έμφαση στην ευρύτερη γειτονιά της Ε.Ε. ειδικότερα, ώστε να μπορέσει η Ένωση να αξιοποιήσει όλα τα διαθέσιμα σε αυτή εργαλεία σε συνεργασία με κράτη, περιφερειακές ενώσεις και διεθνείς οργανισμούς.

Καθώς η Ε.Ε. εισερχόταν βαθύτερα στη «ζούγκλα» των πρώην Σοβιετικών Δημοκρατιών, η πολυμερής νομιμοποιημένη στρατηγική έρχεται σε αντίθεση με τα συμφέροντα της εσωτερικής πολιτικής, οι πτυχές της παθητικής επιθετικότητας μπορούν να εκληφθούν ως λιγότερο παθητικές και περισσότερο επιθετικές από τα κράτη στόχους⁸⁵. Ακόμη και αν δεν είχε άμεση ανάμειξη, κάποια κράτη ενοχλήθηκαν από το ρόλο της Ε.Ε. στην «πορτοκαλί επανάσταση» της Ουκρανίας. Η Ρωσία για παράδειγμα δεν είναι διατιθεμένη να δει μία ανάλογη κίνηση για την προώθηση της δημοκρατίας στη Λευκορωσία. Η δημοκρατία και ο φιλελευθερισμός μπορεί να μην καθίστανται πλέον αποδεκτά στα καθεστώτα της Μέσης Ανατολής τα οποία συνδυάζουν την πλανητική οπτική για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από την Ε.Ε. με την ατομική ελευθερία που προωθούν οι Η.Π.Α. αναδεικνύοντας όπως λέει ο Gowan την ψευδαίσθηση των Ευρωπαίων ότι η ήπια ισχύς δεν δημιουργεί αντιπάλους⁸⁶. Εάν τα συμφέροντα και οι αξίες των δρώντων είναι διαφορετικά, θα υπάρξει αντίσταση στις πολιτικές είτε είναι ήπιες είτε όχι. Η επιτυχής ολοκλήρωση μίας υψηλής στρατηγικής ήπιας ισχύος είναι σε μεγαλύτερο βαθμό περίπλοκη απ' ό,τι αρχικά αντιλαμβανόμαστε. Οι περιπτώσεις της Τουρκίας, της Ρωσίας και του Ιράν που αρκετοί χρησιμοποιούν ως αρχέτυπα για την εξάσκηση της ήπιας ισχύος δεν μπορούν να χαρακτηριστούν και οι μεγαλύτερες επιτυχίες της Ε.Ε. καταλήγει ο Gowan⁸⁷.

Αρκετοί μελετητές είναι επιφυλακτικοί για τις δυνατότητες παγκόσμιας εμβέλειας της Ε.Ε. και υποστηρίζουν ότι αν επιθυμεί κάτι τέτοιο οι δυνάμεις στο πλαίσιο των Petersberg tasks και άλλων αντίστοιχων πρωτοβουλιών δεν είναι αρκετές. Για να υποστηρίξουν το επιχείρημα τους αυτό φέρνουν ως παράδειγμα το τσουνάμι του Δεκεμβρίου του 2004 στην Ασία. Άμεσα μετά την καταστροφή, οι Ευρωπαίοι συγκέντρωσαν τεράστια χρηματικά ποσά, τα οποία ανέρχονταν σε δισεκατομμύρια ευρώ, σε αντιδιαστολή με τα 950 εκατομμύρια δολάρια των Η.Π.Α., ωστόσο, οι τελευταίες είχαν την επιχειρησιακή δυνατότητα να στείλουν άμεσα στην περιοχή στρατιωτικές δυνάμεις για να βοηθήσουν στις εργασίες διάσωσης. Το ίδιο συνέβη και με τους μεγάλους σεισμούς στο Πακιστάν τον Οκτώβριο του 2005. Όσο η Ε.Ε. δεν μπορεί να αναλάβει επιχειρήσεις τέτοιας κλίμακας, τόσο θα αμφισβητείται ο παγκόσμιος ανθρωπιστικός ρόλος της.

⁸⁵ R. Youngs, (2005): "Engagement: Sharpening European Influence", in R. Youngs: "*Global Europe Report 2: The New Terms of Engagement*", London: The Foreign Policy Centre, pp.1-14.

⁸⁶ R. Gowan: "Preface" in R. Youngs, Op.cit, p. iv.

⁸⁷ Ibid, p. vi

Τα επιχειρήματα αυτά όπως σημειώνει ο John Mc Cormick αμφισβητούν τις φιλοδοξίες της Ε.Ε. ως παγκόσμιου δρώντα και εστιάζουν στην έλλειψη ενοποιημένων στρατιωτικών μονάδων, ενός υψηλού αμυντικού προϋπολογισμού που θα επιτρέπουν στην Ε.Ε. να προωθήσει την εξωτερική της πολιτική και τις εξωτερικές τις δράσεις. Ωστόσο τονίζει ο συγγραφέας, η φύση της ισχύος έχει αλλάξει. Όχι μόνο έχει υπερεκτιμηθεί η στρατιωτική ισχύς των Η.Π.Α., αλλά και η έλλειψη ενιαίων στρατιωτικών δυνάμεων οδήγησε την Ε.Ε. στην αξιοποίηση μη στρατιωτικών μέσων για την επίτευξη των στόχων της. Η χρησιμοποίηση αυτών των μέσων είναι ενδεχόμενη ακόμη και αν υπήρχαν οι στρατιωτικές δυνατότητες καθώς παρατηρείται εκτεταμένη έλλειψη υποστήριξης στην χρήση βίας για την επίτευξη στόχων στις Ευρωπαϊκές κοινωνίες. Όπως σημειώνει ο πρώην πρωθυπουργός της Γαλλίας Dominique de Villepin: «δεν υπάρχει στρατιωτική επίλυση στην τρομοκρατία. Είναι απαραίτητη η ύπαρξη πολιτικής στρατηγικής»⁸⁸. Η άποψη αυτή της κοινωνίας στηρίζεται στην αύξηση της άρνησης της χρήσης βίας ως όπλο της εξωτερικής πολιτικής, κυρίως στην Ευρώπη που είναι κουρασμένη από τους πολέμους των περασμένων δεκαετιών και η οποία από το 1952 δημιούργησε αρχικά μία οικονομική, στο μεγαλύτερο κομμάτι της, Ένωση για την επίτευξη της ειρήνης και της ευημερίας.

Όλες οι διαφοροποιήσεις γύρω από την επέμβαση στο Ιράκ, τονίζει ο Mc Cormick, συμβολίζουν μία νέα πραγματικότητα, η Ε.Ε. είναι μία υπερδύναμη, με τα μέσα και τη θέληση να προκαλέσει την παγκόσμια ηγεσία των Η.Π.Α. και με μία αξιοπιστία στις παγκόσμιες υποθέσεις την οποία οι Η.Π.Α. χάνουν σταδιακά. Έστω και αν οι Ευρωπαίοι ηγέτες διαφέρουν ακόμη στον τρόπο αντιμετώπισης των ζητημάτων υψηλής πολιτικής, η πλειονότητα της κοινής γνώμης στην Ε.Ε. αυξάνει την υποστήριξη της στη δημιουργία κοινών αμυντικών πολιτικών. Ο Mc Cormick σημειώνει χαρακτηριστικά ότι: «η ιστορία θα δείξει εάν το Ιράκ ήταν ο Ρουβίκωνας που διάβηκε η Ε.Ε., η ώθηση που χρειάζονταν οι Ευρωπαίοι για να εστιάσουν στην γεφύρωση των διαφορών τους στην εξωτερική πολιτική και να συμπληρώσουν τις οικονομικές τους δυνατότητες με μία εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας που να τους ταιριάζει»⁸⁹.

Σύμφωνα με τους Menon, Nikolaidis και Walsh, η ΕΕ είναι πρωτοπόρος στην μακροπρόθεσμη ενδοκρατική διαδικασία οικοδόμησης της ειρήνης, ένας δρώντας που δίνει έμφαση στο σχεδιασμό επιλογών για την ειρηνική διακυβέρνηση. Με βάση αυτή τη λογική η ΕΕ είναι από τις πλέον αποτελεσματικές μηχανές ειρηνικής επίλυσης διαφορών που έχουν ποτέ εφευρεθεί⁹⁰. Η Karen Smith υποστηρίζει ότι η ΕΕ προτιμά τα θετικά πολιτικά από τα τιμωρητικά στρατιωτικά μέτρα και αυτό είναι το κύριο

⁸⁸J. McCormick, (2005), “The European Superpower”, Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series Vol.5 No. 8, p. 7.

⁸⁹ Ibid, p.15.

⁹⁰ A.Menon, K. Nicolaidis and J. Walsh, (2004), “In Defence of Europe – A Response to Kagan”, *Journal of European Affairs*, Voi.2, No.3, pp.5-14.

χαρακτηριστικό του διεθνούς ρόλου της⁹¹. Η έμφαση δίνεται στην ευρεία γκάμα πολιτικών μέσων που διαθέτει η ΕΕ, σε αντίθεση για παράδειγμα με το ΝΑΤΟ, και τα οποία την τοποθετούν σε μία μοναδική θέση να είναι ικανή από κοινού να συνεισφέρει στην πρόληψη των συγκρούσεων αλλά και στην διαχείριση και την σταθεροποίηση μετέπειτα. Ως μία από τις μεγαλύτερες εμπορικές δυνάμεις παγκοσμίως, ο μεγαλύτερος δωρητής ανθρωπιστικής βοήθειας και η πηγή του 70% της αναπτυξιακής βοήθειας είναι πασιφανές ότι η ΕΕ έχει σημαντική επιρροή στο διεθνές σύστημα με έναν διαφορετικό τρόπο από τον στρατιωτικό⁹².

Η Συνθήκη της Λισαβόνας αποτέλεσε το πιο σημαντικό βήμα για τη μετατροπή και την καθιέρωση της Ε.Ε. ως σημαντικού και αποτελεσματικού διεθνή δρώντα. Η Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας έδινε έμφαση στις κοινές επιχειρήσεις αφοπλισμού, στη μετά- συγκρουσιακή σταθεροποίηση και στην μάχη κατά της τρομοκρατίας⁹³. Το συγκεκριμένο πλαίσιο, αποτύπωνε την φιλοδοξία η Ε.Ε. να αποτελέσει μία αγαθή δύναμη στις διεθνείς υποθέσεις, κάνοντας χρήση και εξαναγκαστικών δυνατοτήτων, καθώς η κριτική για την απλώς κανονιστική Ευρώπη όλο και εντεινόταν. Είναι πραγματικότητα πως η Ε.Ε. ως διεθνής δρώντας είχε διαφορούμενα αποτελέσματα. Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας αξιολογήθηκε ως ιδιαίτερα επιτυχημένη στην Ανατολική Ευρώπη, χωρίς όμως να υπάρχει το ίδιο συμπέρασμα για την αποτελεσματικότητά της στη Βόρεια Αφρική και στην Ουκρανία⁹⁴. Επί της ουσίας, η προσέγγιση στην αξιοποίηση της εξωτερικής πολιτικής καθορίζει, σε ένα βαθμό και το αποτέλεσμα. «Φυσιολογικά, ό, τι κάνει η Ε.Ε. καθορίζει κυρίαρχα την επιρροή της. Ως εκ τούτου, είναι προφανές ότι η Ένωση θα έχει κανονιστικό αποτέλεσμα όταν συνδυάζει τους στόχους με τα μέσα (περίπτωση Ανατολικής Ευρώπης), παρά όταν λειτουργεί με μία ιμπεριαλιστική *realpolitik* ή προσπαθώντας να διατηρήσει το *status quo*»⁹⁵. Η Ε.Ε. έχει επίσης να αντιμετωπίσει το σημαντικό δίλημμα της διαχείρισης της Ρωσίας, ειδικά μετά τη σύγκρουση στην Ουκρανία που όξυνε τον ανταγωνισμό και την αντιπαράθεση⁹⁶.

Παρά τους διακηρυγμένους στόχους και φιλοδοξίες για την Ε.Ε. ως παγκόσμιο δρώντα, υπάρχουν ορισμένοι προφανείς περιορισμοί που έχουν αναδειχτεί μέσα από τις πρόσφατες επιχειρήσεις και γεγονότα. Κάτι που οφείλεται σε σημαντικό βαθμό στην υψηλή πολιτικοποίηση, αλλά και διαχείριση σε επίπεδο Κρατών- Μελών των θεμάτων άμυνας και ασφάλειας. «Πουθενά άλλου δεν είναι ο ρόλος των Κρατών-Μελών τόσο καθοριστικός όσο στην αμυντική πολιτική. Παρόλη την έμφαση που δόθηκε στη συνοχή και στις αντίστοιχες δυνατότητες της Συνθήκης της Λισαβόνας,

⁹¹ K. Smith, (2003), *European Union Foreign Policy in a Changing World*, Wiley, London, p.111.

⁹² M.E. Sangiovanni, (2003), "Why a Common Security and Defence Policy is Bad for Europe", *Survival*, Vol. 45, No. 4, pp. 193-206.

⁹³ A. Menon, (2011), "European Defence Policy From Lisbon to Libya", *Survival*, Vol. 53, No.3, pp. 75-90.

⁹⁴ N. Tocci, (ed.), (2008), *Who is a Normative Foreign Policy Actor? The European Union and its Global Partners*, Brussels: Centre for European Policy Studies, pp. 66-67

⁹⁵ Ibid, p.69.

⁹⁶ G. Diesen, (2015), *EU and NATO Relations With Russia: After the Collapse of the Soviet Union*, Farnham: Ashgate.

το κείμενο απέτυχε να παρέχει τις προβλέψεις για να ξεπεραστούν οι περιορισμοί από τα Κράτη- Μέλη, κάτι που προκάλεσε τα μεγαλύτερα προβλήματα σε αυτόν τον συγκεκριμένο τομέα πολιτικής»⁹⁷.

Εντός της Ε.Ε. υπάρχουν αρκετά Κράτη- Μέλη που είναι ενταγμένα στις ευρωατλαντικές δομές, όπως το NATO, και επιθυμούν τη στενή συνεργασία και την ολοκλήρωση με αυτές τις θεσμικές δομές. Το συγκεκριμένο επιχείρημα έχει τη βάση του στην παραδοχή ότι η φύση των ασύμμετρων κινδύνων και απειλών που αντιμετωπίζουμε απαιτεί την συνεργασία και τον συντονισμό των δυνατοτήτων και των θεσμών της Ε.Ε. και του NATO⁹⁸. Η άλλη προσέγγιση είναι αυτή που υποστηρίζει την ανάπτυξη μίας αυτόνομης ευρωπαϊκής δυνατότητας ασφάλειας και άμυνας⁹⁹. Η πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας θεωρήθηκε ως μία προσπάθεια από την Ε.Ε. να εξισορροπήσει με έναν ήπιο τρόπο την επιρροή των Ηνωμένων Πολιτειών στις διεθνείς υποθέσεις. Επί της ουσίας, ένα πρώτο βήμα για την οικοδόμηση στρατιωτικών δυνατοτήτων και ικανοτήτων που θα εξασφαλίσουν αυτόνομο ρόλο σε παγκόσμια γεγονότα. Ωστόσο, εξ αρχής υπήρξαν περιορισμοί και εμπόδια σε αυτή την προσπάθεια, κάτι που ήταν περισσότερο εμφανές στο χάσμα μεταξύ θεωρητικών προβλέψεων και πραγματικότητας. «Η Ε.Ε. είναι από κοινού περισσότερο, αλλά και λιγότερο αποτελεσματική από ότι έχει διακηρύξει, αναχαιτίζοντας απόπειρες ηγεσίας από τα μεγαλύτερα Κράτη- Μέλη, ενώ αποτύγχανε να αξιοποιήσει αποτελεσματικά τη συνολική ισχύ από τη συλλειτουργία των Κρατών- Μελών»¹⁰⁰. Εκ των πραγμάτων, η Ε.Ε. δεν μπορούσε να ανταποκριθεί στα διογκούμενα αιτήματα για τη συμμετοχή σε πολλαπλές επιχειρήσεις ανά τον κόσμο, καθώς δεν υπήρχαν οι σχετικές δυνατότητες.

Οι αποτυχίες και οι επιτυχίες στις εξωτερικές επιχειρήσεις είναι συνήθως ο αντικατοπτρισμός της ισορροπίας των παραγόντων φιλοδοξίας, ικανότητας και υλοποίησης. Τα αποτελέσματα και οι εμπειρίες από τις επιχειρήσεις της Ε.Ε. οδηγούν σε διαφορούμενα συμπεράσματα. Η Ε.Ε. ήταν ενεργά εμπλεκόμενη ως διαχειριστής της σύγκρουσης του 2008 ανάμεσα σε Γεωργία και Ρωσία, καταφέροντας να θέσει τέρμα στις ένοπλες συγκρούσεις¹⁰¹. Επίσης, η Ε.Ε. κατάφερε να σημειώσει επιτυχία και στην Μεταρρύθμιση του Τομέα Ασφάλειας- Security Sector Reform στη Γεωργία¹⁰². Η επιχείρηση της Λιβύης για την υποστήριξη της ανθρωπιστικής βοήθειας θεωρήθηκε από πολλούς ως παταγώδης αποτυχία, μιας και υπήρξαν

⁹⁷ A. Menon, (2011), op.cit. p.81.

⁹⁸ L. Nicander, (2015), Asymmetric Threats Demand EU-NATO Seamlessness, Europe's World, <http://europesworld.org/2015/11/04/asymmetric-threats-demand-eu-nato-seamlessness/#.WtGPFPhCUk>

⁹⁹I. Manners, (2006), "European Union 'Normative Power' and the Security Challenges", *European Security*, Vol. 15, No.4, pp. 405-421

¹⁰⁰ J. Howorth & A. Menon, (2009), "Still Not Pushing Back: Why the European Union is Not Balancing the United States", *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 53, No. 5, pp. 727-744

¹⁰¹R. G. Whitman, & S. Wolff, (2010), "The EU as a Conflict Manager? The Case of Georgia and its Implications", *International Affairs*, Vol. 86, No. 1), pp. 87-107.

¹⁰² G. Simons, (2012), "Security Sector Reform and Georgia: The European Union's Challenge in the Southern Caucasus", *European Security*, Vol. 21, No. 2, pp. 272-293.

προβλήματα με θέματα στρατηγικής και δυνατοτήτων. Χαρακτηριστικές είναι οι ιδιαιτέρως πεσιμιστικές προσεγγίσεις που σημείωναν πως «η Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας πέθανε στη Λιβύη»¹⁰³. Επιπρόσθετα, οι αποτυχημένες επιχειρήσεις όπως αυτή της Λιβύης μπορούν να έχουν και σημαντικές περιφερειακές επιπτώσεις ασφάλειας, μέσω της ενίσχυσης της τρομοκρατίας και της εντατικοποίησης των προσφυγικών ροών¹⁰⁴.

Οι Whitman και Wolff εντοπίζουν ορισμένα θεμελιώδη προβλήματα σχετικά με τη φιλοδοξία της Ε.Ε. να καταστεί ένας αποτελεσματικός παγκόσμιος δρώντας: «δύο σημαντικά προβλήματα έχουν αποτρέψει την Ε.Ε. από το να πραγματοποιήσει τις φιλοδοξίες της και να καταστεί ένας παγκόσμια σημαντικός και αποτελεσματικός διαχειριστής συγκρούσεων. Το πρώτο είναι δομικό, ενώ το δεύτερο ζήτημα σχεδιασμού- η απουσία μίας συνεκτικής και συνεργατικής στρατηγικής διαχείρισης συγκρούσεων»¹⁰⁵.

¹⁰³ A. Menon, (2011), op.cit.

¹⁰⁴ House of Commons Foreign Affairs Committee, (2016), *Libya: Examination of Intervention and Collapse of the UK's Future Policy Options*, Third Report of Session 2016-17, HC 119.

¹⁰⁵ R. G. Whitman, & S. Wolff, (2010), p.103.

Κεφάλαιο 2: Η Ε.Ε. ως Δρώντας Ασφάλειας

Σκοπός του παρόντος κεφαλαίου είναι η προσέγγιση της Ε.Ε. ως δρώντα ασφάλειας με την αξιοποίηση των θεωριών των διεθνών σχέσεων (ρεαλισμός, φιλελευθερισμός, κοινωνικός κονστρουκτιβισμός, κριτική θεωρία, θεωρίες διακυβέρνησης) και η επισκόπηση της διεθνούς δράσης της σε περιπτώσεις περιφερειακών κρίσεων. Για την ανάλυση θα αξιοποιηθεί ο ρόλος της Ένωσης σε τέσσερις περιπτώσεις κρίσεων (πόλεμος στη Συρία, κρίση στη Λιβύη, αλλαγή καθεστώτος στην Τυνησία, διαπραγματεύσεις για το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν), καθώς και η ανάπτυξη τεσσάρων αποστολών στο πλαίσιο της ΚΕΠΠΑ και ΚΠΑΑ (Βοσνία Ερζεγοβίνη, Κόσσοβο, Αφγανιστάν και Μάλι)¹⁰⁶. Τέλος θα παρουσιαστεί και η προσέγγιση της Ε.Ε. στις νέες απειλές ασφάλειας, με ιδιαίτερη έμφαση στις τρεις περιπτώσεις μελέτης της διατριβής.

2.1. Η Πολιτική Ασφάλειας της Ε.Ε.

Κινούμενη στο σύνθετο περιβάλλον της παγκοσμιοποίησης και της κοσμογονίας στον τομέα της ασφάλειας η Ε.Ε. έπρεπε να αναπτύξει μία συνεργατική στρατηγική ασφάλειας η οποία θα συνδύαζε την πολιτική ασφάλειας με μία σειρά άλλων πολιτικών που είχαν εξωτερικές διαστάσεις εκ των πραγμάτων¹⁰⁷. Ο σκοπός αυτής της πρωτοβουλίας ήταν η υιοθέτηση μίας ολιστικής προσέγγισης στη διαχείριση κρίσεων ασφάλειας και σε τελικό επίπεδο η καλλιέργεια μίας κοινής Ευρωπαϊκής

¹⁰⁶ S. Keukeleir and T. Delreux, (2014). *The Foreign Policy of the European Union*, Palgrave Mcmillan, London, 2nd Edition. J. Howorth, (2014), *Security and Defense Policy in the European Union*, Palgrave Mcmillan, London, 2nd Edition. K.E. Smith, (2014), *European Union Foreign Policy in a Changing World*, Polity, Cambridge UK 3rd Edition. M.E. Smith, (2017), *Europe's Common Security and Defence Policy. Capacity-Building, Experiential Learning, and Institutional Change*, Cambridge University Press, Cambridge.

¹⁰⁷ Ο Didier Bigo εισήγαγε το σχήμα του «συνεχούς ασφάλειας»- security continuum- το 1994 για να ορίσει τη δυσκολία του διαχωρισμού εσωτερικής και εξωτερικής ασφάλειας, εντάσσοντας κάτω από την ομπρέλα του συνεχούς τις στρατηγικές πληροφορίες, τους συνοριοφύλακες, τους τελωνειακούς υπαλλήλους, τις ένοπλες δυνάμεις, τα σώματα ασφαλείας και τους δικαστές. Επιπρόσθετα, υποστηρίζει την ένωση της εσωτερικής και της εξωτερικής σφαίρας. Ο Bigo χρησιμοποίησε μία μεταφορά, την κορδέλα του Möbius, για να εξηγήσει τη νέα λογική στην ασφάλεια και την άρρηκτη σχέση μεταξύ των δύο βασικών διαστάσεων της. Σύμφωνα με τον Bigo: « η μεταφορά δίνει σημασία στην ώσμωση της εξωτερικής με την εξωτερική διάσταση. Πρόκειται ουσιαστικά όχι για τις απειλές που σταματούν στα σύνορα ενός κράτους και συνδέονται με τη φυσική ασφάλεια αυτού, αλλά για την αντίληψη μας για τον κόσμο και τις απειλές που προκύπτουν πέρα από τα σύνορα μας και δεν σταματούν σε αυτά». D. Bigo,(1994). *The European Internal Security Field: Stakes and Rivalries in a Newly Developing Area of Police Intervention. Policing across national boundaries*. M. Anderson and Monica Den Boer. London, Pinter publications, pp. 161-173.

στρατηγικής κουλτούρας¹⁰⁸. Το αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας ήταν το 2003 η Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας- European Security Strategy (ESS)¹⁰⁹- η οποία στόχευε να αποτελέσει την πρώτη συνεργατική στρατηγική ασφάλειας της Ε.Ε., αλλά και να λειτουργήσει ως ένα πλαίσιο ενσωμάτωσης στον τομέα της ασφάλειας των εξωτερικών δράσεων και πρωτοβουλιών της Ένωσης¹¹⁰.

Η συζήτηση για τις δυνατότητες της Ε.Ε. στον τομέα της ασφάλειας όμως εντατικοποιήθηκε τις δύο τελευταίες δεκαετίες και ήρθε στο προσκήνιο για το ευρύ κοινό όταν ο Robert Kagan υποστήριξε την περίφημη πλέον μεταφορά ότι οι Ευρωπαίοι κατάγονται από την Αφροδίτη και οι Αμερικανοί από τον Άρη¹¹¹. Με την μεταφορά αυτή ο Kagan τράβηξε μία διαχωριστική γραμμή μεταξύ Ε.Ε. και ΗΠΑ και των αντιλήψεων τους για το διεθνές σύστημα και την ισορροπία της ισχύος. Οι ΗΠΑ στηρίζονται στα στρατιωτικά μέσα και ασπάζονται τη Χομπσιανή λογική ενώ από την άλλη η Ε.Ε. υιοθετεί την Καντιανή προσέγγιση των ζητημάτων και τα ήπια ή πολιτικά μέσα. Μπορεί να χρειάστηκαν οι αμφιλεγόμενες απόψεις του Kagan για να έρθει στο προσκήνιο το ζήτημα της διαφορετικής προσέγγισης της ασφάλειας της Ε.Ε. έναντι των ΗΠΑ, ωστόσο, ακολούθησε μία ιδιαιτέρως ενδιαφέρον αντιπαράθεση στην ακαδημαϊκή βιβλιογραφία για τη φύση της Ε.Ε. ως δρώντα ασφάλειας.

Σύμφωνα με τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, η Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ) περιλαμβάνει όλους τους τομείς της εξωτερικής πολιτικής και της πολιτικής ασφάλειας. Τα πολιτικά και στρατιωτικά μέσα της Κοινής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΠΑΑ) βρίσκονται επίσης στη διάθεση της. Η πολιτική εστιάζει κυρίως στην πρόληψη και την διαχείριση κρίσεων, καθώς και στην οικοδόμηση της ειρήνης σε μετά- συγκρουσιακά περιβάλλοντα. Η ΚΕΠΠΑ έχει εκτεταμένο εύρος ανάπτυξης καθώς καταπιάνεται με όλα τα σημεία κινδύνου στον κόσμο¹¹². Ωστόσο, η Ε.Ε. έγινε επί της ουσίας διακριτός δρώντας ασφάλειας και άμυνας μετά το 1998 και τη Διακήρυξη του St. Malo, μεταξύ Γαλλίας και Μεγάλης Βρετανίας. Τον Ιούνιο του 1999 στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κολωνίας, οι ηγέτες

¹⁰⁸ A. Hyde Price, (2004), “European Security, Strategic Culture and the Use of Force”, *European Security*, Vol. 13, Iss 4.

¹⁰⁹ European Security Strategy, op. cit.

¹¹⁰ S. Biscop, (2004), *The European Security Strategy. Implementing a Distinctive Approach to Security*. Royal Defence College (IRSD-KHID), Brussels in Sécurité & Stratégie, Paper n°82

¹¹¹ R. Kagan, (2003), *Of Paradise and Power. America and Europe in the New World Order*, Alfred A. Knopf, New York.

¹¹² Το πλαίσιο της ΚΕΠΠΑ καθορίζεται στον Τίτλο V και στα άρθρα 21-46 της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Έχει ειδικά χαρακτηριστικά και θεωρείται «διακυβερνητική» καθώς με ελάχιστες εξαιρέσεις (όπως το άρθρο 31), οι αποφάσεις λαμβάνονται με ομοφωνία και το βασικό όργανο λήψης αποφάσεων είναι το Συμβούλιο των Υπουργών Εξωτερικών. Η Πολιτική συντονίζεται από την Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης και τον Υπάτο Εκπρόσωπο που προετοιμάζουν τις αποφάσεις και τις παρουσιάζουν στο Συμβούλιο. Για τον καλύτερο συντονισμό της ΚΕΠΠΑ με άλλες εξωτερικές δράσεις της Ε.Ε. (Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας, εξωτερικό εμπόριο, αναπτυξιακή πολιτική, ανθρωπιστική βοήθεια κ.α.) ο Υπάτος Εκπρόσωπος Εξωτερικών Υποθέσεων και Πολιτικής Ασφάλειας της Ένωσης είναι παράλληλα και Αντί- Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, εξασφαλίζοντας με αυτό τον τρόπο τη συνοχή στην εξωτερική παρουσία της Ε.Ε. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο έχει εποπτικό ρόλο στην εφαρμογή της ΚΕΠΠΑ. Βλ. Π. Κ. Ιωακείμης, (1995), *Ευρωπαϊκή Πολιτική Ένωση. Θεωρία- διαπραγμάτευση, θεσμοί και πολιτικές. Η Συνθήκη του Maastricht και η Ελλάδα*, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα.

των Κρατών- Μελών συμφώνησαν πως η «Ένωση πρέπει να έχει τη δυνατότητα αυτόνομης δράσης με την υποστήριξη αξιόπιστων στρατιωτικών δυνάμεων, τα μέσα για να αποφασίσει να τις χρησιμοποιήσει και την ετοιμότητα για να το κάνει, ώστε να μπορεί να απαντήσει σε διεθνείς κρίσεις χωρίς να στηρίζεται σε δράσεις του ΝΑΤΟ». Επιπρόσθετα, στην Ανακοίνωση του 2001 για την Πρόληψη των Συγκρούσεων προτείνεται η αντιμετώπιση των γενεσιουργών αιτιών των συγκρούσεων μέσω της προώθησης της δομικής σταθερότητας, η οποία ορίζεται ως «βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη, δημοκρατία και σεβασμός για τα ανθρώπινα δικαιώματα, σταθερές πολιτικές δομές, υγιές περιβάλλον και κοινωνικές συνθήκες, με τη δυνατότητα διαχείρισης των αλλαγών χωρίς να συμβάλουν στη σύγκρουση»¹¹³. Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας λειτούργησε επιχειρησιακά το 2001¹¹⁴.

Μετά την επιχειρησιακή υπόσταση της ΕΠΑΑ η Ε.Ε. άρχισε να είναι αρκετά ενεργή στην προετοιμασία και στην ανάπτυξη των δικών της επιχειρήσεων και αποστολών. Σε επίπεδο στρατηγικής αυτή η επιλογή της Ένωσης αποτυπώθηκε ξεκάθαρα στην Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας το 2003. Οι νέες απειλές για την ευρωπαϊκή ασφάλεια πρέπει να αντιμετωπιστούν και στο εξωτερικό, όπου και δημιουργούνται. Για την αντιμετώπιση των απειλών η στρατηγική προέβλεπε μία σειρά μέσων και εργαλείων στα οποία συμπεριλαμβάνονται τα στρατιωτικά μέσα, όταν αυτά είναι απαραίτητα¹¹⁵. Επίσης, η αποτελεσματική πολυμέρεια και ο σεβασμός στους κανόνες αναδείχτηκαν ως τα βασικά στοιχεία της νέας παγκόσμιας τάξης, ενώ η ασφάλεια συνδέθηκε με την ανάπτυξη. Με την Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας ολοκληρώθηκε και στρατηγικά η ανάληψη στρατιωτικής δράσης από την Ένωση.

Επίσης, οι επικεφαλής των Κρατών- μελών της Ε.Ε. αποφάσισαν πως υπάρχει ανάγκη ανάπτυξης στρατιωτικών δυνάμεων και στρατηγείου κατάλληλου για επιχειρήσεις διαχείρισης κρίσεων. Οι δυνάμεις που θα αναπτύσσονταν θα προέρχονταν από το ΝΑΤΟ, μέσω της διαδικασίας Berlin+¹¹⁶ ή από μία δεξαμενή εθνικών και πολυεθνικών συνεισφορών από τα Κράτη- Μέλη της Ε.Ε. Στο πλαίσιο της Συμφωνίας Berlin+ διεξήχθησαν οι πρώτες στρατιωτικές επιχειρήσεις της Ε.Ε., η Επιχείρηση Concordia στην πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (ΠΓΔΜ) το Δεκέμβριο του 2003 και η EUFOR Althea στη Βοσνία Ερζεγοβίνη το

¹¹³ European Commission, Communication from the Commission on Conflict Prevention, COM (2001) 211 final, Brussels, 11.04.2001.

¹¹⁴ J. Howorth, (2007), *Security and Defence Policy in the European Union*. Basingstoke. UK: Palgrave Macmillan.

¹¹⁵ Σ. Ντάλης και Π.Ι.Τσάκωνας, (επ.), (2004), *Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Άμυνας και Ασφάλειας σε Σταυροδρόμι. Η σημασία της για την παγκόσμια και την περιφερειακή ασφάλεια*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρη, Αθήνα.

¹¹⁶ Η Συμφωνία Berlin+ μεταξύ Ε.Ε. και ΝΑΤΟ, η οποία ολοκληρώθηκε το 2003, παρέχει στην Ε.Ε. τη δυνατότητα αξιοποίησης των πόρων και των δυνατοτήτων του ΝΑΤΟ για επιχειρήσεις διαχείρισης κρίσεων. Η Συμφωνία περιελάμβανε: 1) διασφαλισμένη πρόσβαση στις δυνατότητες σχεδιασμού του ΝΑΤΟ, 2) διαθεσιμότητα και των δυνατοτήτων του ΝΑΤΟ για Ευρωπαϊκές πολιτικές και στρατιωτικές επιχειρήσεις, 3) διαδικασίες για την απελευθέρωση, την επίβλεψη, την επιστροφή και την ανάκληση των μέσων του ΝΑΤΟ, 4) Καθορισμένους όρους για την αξιοποίηση του Deputy Supreme Allied Commander Europe του ΝΑΤΟ, 5) Συμφωνίες συμβουλευτικής μεταξύ Ε.Ε. και ΝΑΤΟ και 6) καθορισμό για συνεκτικές και κοινά αποδεκτές προδιαγραφές στο πλαίσιο του αμυντικού σχεδιασμού του ΝΑΤΟ για τις στρατιωτικές αναγκαιότητες της Ε.Ε.

2004¹¹⁷. Τα Petersberg tasks¹¹⁸ παρέμειναν το σημείο αναφοράς, ωστόσο τα Military Headline Goals, που διαμορφώθηκαν στην πορεία, παρείχαν στην Ε.Ε. τη δυνατότητα παρέμβασης σε όλο τον κύκλο της κρίσης, από την πρόληψη μέχρι την επιβολή της ειρήνης. Επίσης, αν και δεν έχουν αναπτυχθεί ακόμη οι Ομάδες Μάχης (Battlegroups) της Ένωσης απέκτησαν πλήρη επιχειρησιακή δυνατότητα το 2007¹¹⁹.

Η Συνθήκη της Λισαβόνας περιλαμβάνει μία σειρά σημαντικών προβλέψεων για την ΚΠΑΑ, μεταξύ των οποίων η ρήτρα αμοιβαίας συνδρομής και υποστήριξης, η δημιουργία του πλαισίου για την Μόνιμη Διαρθρωμένη Συνεργασία (PESCO), η διεύρυνση των Petersberg tasks, η δημιουργία της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Εξωτερικής Δράσης και η αναβάθμιση του ρόλου του Ύπατου Εκπροσώπου. Αναλυτικότερα, η Συνθήκη προβλέπει πως «η Ένωση και τα Κράτη- Μέλη της πρέπει να δράσουν συλλογικά και με πνεύμα αλληλεγγύης σε περίπτωση που ένα Κράτος- Μέλος δεχτεί τρομοκρατική επίθεση ή χτυπηθεί από μία φυσική ή ανθρωπογενή καταστροφή» (Άρθρο 222)¹²⁰. Επίσης, σημαντική είναι η διεύρυνση του αντικειμένου των Petersberg tasks και η δυνατότητα αξιοποίησής τους στην μάχη κατά της τρομοκρατίας, συμπεριλαμβανόμενης και της υποστήριξης των Τρίτων Χωρών για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας στα εδάφη τους (Άρθρο 43.1)¹²¹.

Για τη Μόνιμη Διαρθρωμένη Συνεργασία η πρόβλεψη της Συνθήκης ήταν πως πρόκειται για μία συμφωνία για «Κράτη- Μέλη των οποίων οι στρατιωτικές δυνατότητες πληρούν υψηλότερα κριτήρια και τα οποία έχουν αναλάβει πιο ισχυρές δεσμεύσεις» (Άρθρο 42.6)¹²². Η PESCO σχεδιάστηκε ώστε να μπορέσει να συνεισφέρει σε ένα νέο στάδιο ανάπτυξης της ΚΠΑΑ και σε έναν πιο ουσιαστικό ρόλο της Ε.Ε. στο πλαίσιο της ασφάλειας και της άμυνας. Για να πετύχουν αυτούς του στόχους τα Κράτη- Μέλη ενθαρρύνονταν να:

- Συνεργαστούν για να πετύχουν τους στόχους τους σχετικά με τις δαπάνες για τους εξοπλισμούς.
- Να εναρμονίσουν τους αμυντικούς εξοπλισμούς τους.

¹¹⁷ Ν. Τζιφάκης και Ε. Φακιολάς, (2005), *Οι Επιχειρήσεις Ειρήνης της Ευρωπαϊκής Ένωσης στα Δυτικά Βαλκάνια*, Εργαστήρι Ευρωπαϊκής Ενοποίησης και Πολιτικής, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Κείμενο Εργασίας, Νο. 2.

¹¹⁸ Τα Petersberg tasks καθορίστηκαν το 1992 και περιγράφουν τις τρεις περιπτώσεις κατά τις οποίες μπορούν να αναπτυχθούν στρατιωτικές δυνάμεις: α) ανθρωπιστικές επιχειρήσεις και επιχειρήσεις διάσωσης, β) επιχειρήσεις διατήρησης της ειρήνης και γ) δυνάμεις μάχης στο πλαίσιο διαχείρισης κρίσεων συμπεριλαμβανομένης και δημιουργίας ειρήνης. Τον Ιούνιο του 2001 η Ε.Ε. με το Πρόγραμμα του Goetenburg επικαιροποίησε τα Petersberg tasks συμπεριλαμβάνοντας σε αυτά την πρόληψη βίαιων συγκρούσεων, του ανθρώπινου πόνου και του οικονομικού και κοινωνικού αποκλεισμού. Τέλος, με τη Συνθήκη της Λισαβόνας υπήρξε νέα τροποποίηση η οποία επέκτεινε τα Petersberg tasks και σε επιχειρήσεις αφοπλισμού, στρατιωτικής υποστήριξης και μετά- συγκρουσιακής σταθεροποίησης.

¹¹⁹ Οι Ομάδες Μάχης (Battlegroups) είναι ευέλικτες στρατιωτικές ομάδες- των 1.500 ατόμων- οι οποίες θα μπορούν να αναπτυχθούν άμεσα κατόπιν αιτήματος των Ηνωμένων Εθνών και σε περιπτώσεις όπου δεν εμπλέκεται το ΝΑΤΟ με ιδιαίτερη γεωγραφική έμφαση στην Αφρική.

¹²⁰ Π.Κ. Ιωακειμίδης, (2010), *Η Συνθήκη της Λισαβόνας. Παρουσίαση, ανάλυση, αξιολόγηση*, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα.

¹²¹ Ibid.

¹²² Ibid.

- Όπου είναι εφικτό να συγκεντρώσουν και να εξειδικεύσουν πόρους και να συντονίσουν τη λογιστική υποστήριξη και τις εκπαιδεύσεις τους.

Για τη δημιουργία και τη λειτουργία της PESCO, σύμφωνα με το Άρθρο 20 της Συνθήκης, δεν υπάρχει συγκεκριμένος και κατώτερος αριθμός Κρατών- Μελών που πρέπει να συμμετάσχουν. Η PESCO είναι από τους ελάχιστους τομείς της ΚΠΑΑ που οι αποφάσεις δεν θα λαμβάνονται με ομοφωνία, αλλά με ενισχυμένη πλειοψηφία (QMV). Τέλος, η Συνθήκη ορίζει πως η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Άμυνας (EDA) μπορεί να συνεισφέρει σε μία τακτική αξιολόγηση της συνεισφοράς των Κρατών- Μελών¹²³. Η Παγκόσμια Στρατηγική για την Εξωτερική Πολιτική και την Ασφάλεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης που παρουσιάστηκε τον Ιούνιο του 2016 έβαλε τις προϋποθέσεις για την περαιτέρω ανάπτυξη της ΚΠΑΑ. Η Στρατηγική περιλαμβάνει τρεις βασικούς πυλώνες:

1. Νέοι πολιτικοί στόχοι και βλέψεις ώστε οι Ευρωπαίοι να αναλάβουν μεγαλύτερη ευθύνη για την ασφάλεια και την άμυνά τους.
2. Νέα χρηματοδοτικά εργαλεία για να υποστηρίξουν τα Κράτη- Μέλη και την Ευρωπαϊκή αμυντική βιομηχανία να αναπτύξουν αμυντικές δυνατότητες και
3. Μία σειρά συγκεκριμένων δράσεων ως συνέχεια της Κοινής Δήλωσης Ε.Ε.- NATO η οποία αναγνώρισε τους τομείς συνεργασίας¹²⁴.

Το 2017 η Ε.Ε. κινήθηκε γρήγορα για την εφαρμογή της Παγκόσμιας Στρατηγικής στον τομέα της ασφάλειας και της άμυνας. Θεσμικές προβλέψεις που υπήρχαν από χρόνια στις Συνθήκες της Ε.Ε. ενεργοποιήθηκαν με χαρακτηριστικότερη όλων την PESCO¹²⁵. Τα 25 από τα 28 Κράτη- Μέλη εντάχθηκαν στην πρωτοβουλία και συμφώνησαν να δεσμευτούν στη συνεργασία στον τομέα της άμυνας. Επιπρόσθετα, τα συμμετέχοντα Κράτη- Μέλη αναπτύσσουν κοινές δράσεις δουλεύοντας μαζί σε ομάδες για να ενισχύουν την στρατιωτική εκπαίδευση και τις ασκήσεις, να ενδυναμώνουν από κοινού τις δυνατότητες τους σε θάλασσα, ξηρά και αέρα, αλλά και στον κυβερνοχώρο¹²⁶. Την ίδια όμως ώρα νέα εργαλεία αναπτύσσονται όπως το Coordinated Annual Review on Defence (CARD), μέσω του οποίου τα Κράτη- Μέλη μπορούν να επιμερίσουν και να συντονίσουν τον αμυντικό τους σχεδιασμό ώστε να αποφευχθούν αστοχίες και αλληλεπικαλύψεις και να προκύψουν αμοιβαίες ωφέλειες οικονομίες κλίμακας. Μία ακόμη σημαντική πρωτοβουλία είναι η δημιουργία του Ευρωπαϊκού Ταμείου Άμυνας (EDF) για τη χρηματοδότηση της έρευνας και της πειραματικής ανάπτυξης, αλλά και την ενίσχυση της Ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας. Αυτές οι πρωτοβουλίες δεν λειτουργούν ανεξάρτητα, είναι μέρος ενός συλλογικού σχεδιασμού που εμπλέκει όλους τους σχετικούς Ευρωπαϊκούς θεσμούς,

¹²³ Ibid.

¹²⁴ A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy, Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe, June 2016.

¹²⁵ Μ. Κοππά, 2017, *Η Κοινή Πολιτική Άμυνας και Ασφάλειας. Η Ιστορία, οι θεσμοί, οι στρατηγικές*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα.

¹²⁶ D. Fiott, A. Missiroli and T. Tardy, (2017), Permanent Structured Cooperation: What's in a name?, European Union Institute for Security Studies, Chaillot Papers, No. 142.

αλλά και υπηρεσίες όπως η EDA με στόχο την ενθάρρυνση της συνεργατικής αμυντικής κουλτούρας στους τομείς του σχεδιασμού, την ανάπτυξης, των προμηθειών και των επιχειρήσεων. Παράλληλα, η Ε.Ε. λαμβάνει συγκεκριμένα μέτρα για την ενίσχυση της ανθεκτικότητάς της βελτιώνοντας τη δυνατότητα της να αναλύει και να αντιμετωπίζει τις υβριδικές απειλές μέσω του Κέντρου Αριστείας για την Καταπολέμηση των Υβριδικών Απειλών ή της ηλεκτρονικής πλατφόρμας συντονισμού των δυνατοτήτων κυβερνοασφάλειας του Ευρωπαϊκού Κολλεγίου για την Ασφάλεια και την Άμυνα. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο εντάσσεται και η ενίσχυση της συνεργασίας με το ΝΑΤΟ, όπως αυτή καθορίστηκε εκ νέου με την Κοινή Διακήρυξη της Βαρσοβίας που υπογράφηκε τον Ιούλιο του 2016 από τους Προέδρους του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και από τον Γενικό Γραμματέα του ΝΑΤΟ, με σκοπό τη νέα έμφαση στη στρατηγική συνέργια Ε.Ε. και ΝΑΤΟ.

Η ευρωπαϊκή προσέγγιση στην ασφάλεια όμως δεν περιορίζεται στη διάσταση της σύνδεσης με την άμυνα. Αντίθετα, χαρακτηρίζεται από μία ευρεία, πολύπλευρη και ολιστική αντίληψη της έννοιας, η οποία βασίζεται στην αλληλεξάρτηση ανάμεσα σε όλες τις διαστάσεις της και από την ανάγκη για τον καθορισμό στόχων και την αξιοποίηση μέσων σε όλους αυτούς τους τομείς. Αυτή η προσέγγιση στην ασφάλεια είναι το αποτέλεσμα του τρόπου με τον οποίο η Ε.Ε. αντιλαμβάνεται την ισχύ της, όπως παρουσιάστηκε και στο προηγούμενο κεφάλαιο της διατριβής. Ένας μοναδικός δρώντας ο οποίος εμπνέεται όχι μόνο από υλικά συμφέροντα, αλλά και από κανόνες και ιδέες και προσπαθεί να επηρεάσει το διεθνές σύστημα και το περιβάλλον ασφάλειας μακροπρόθεσμα ενισχύοντας τις πολυμερείς μεθόδους και χρησιμοποιώντας οικονομική, διπλωματική και ιδεολογική ισχύ. Αυτή η νέα agenda εκτείνεται ευρύτερα από την πολιτικό-στρατιωτική διάσταση, η οποία βέβαια παραμένει ένα σημαντικό στοιχείο¹²⁷. Η συνεργατική λοιπόν αντίληψη της ασφάλειας ξεκινά από την παραδοχή ότι υπάρχουν πολλές πτυχές της ασφάλειας στο διεθνές περιβάλλον και επομένως οι αιτίες των δυνητικών απειλών για την ευρωπαϊκή ασφάλεια ποικίλουν τόσο στη φύση τους, όσο και στην προέλευση τους. Οι Kirchner και Sperling αποτύπωσαν συστηματικά αυτή τη νέα agenda ασφάλειας για την Ένωση υποστηρίζοντας πως «είναι απαιτούμενη μία ευρεία και ολιστική προσέγγιση της σχέσης μεταξύ νέων και παραδοσιακών προσεγγίσεων της ασφάλειας»¹²⁸.

Για την επίτευξη των στόχων της η Ε.Ε. εστιάζει στην αξιοποίηση και μη παραδοσιακών μέσων όπως η ενσωμάτωση διαφορετικών δομών εξωτερικής πολιτικής και σχέσεων στις οποίες περιλαμβάνονται το εξωτερικό εμπόριο, η αναπτυξιακή συνεργασία, η διεθνής περιβαλλοντική πολιτική, η διεθνής αστυνομική συνεργασία, η πολιτική για τη μετανάστευση, η εξωτερική πολιτική και τα στρατιωτικά μέσα¹²⁹. Ο ευρωπαϊκός αυτός τρόπος για την ασφάλεια λειτουργεί με

¹²⁷ E. Kirchner & J. Sperling, (2002), 'The New Security Threats in Europe: Theory and Evidence', *European Foreign Affairs Review*, Vol. 7, No. 4, pp. 423-452.

¹²⁸ Ibid.

¹²⁹ S. Biscop, (2004), *The European Security Strategy Implementing a Distinctive Approach to Security*, Royal Institute for International Relations, Brussels, Paper No. 82.

προτεραιότητα την ενεργή πρόληψη των συγκρούσεων και της αστάθειας, έναντι της παρέμβασης μετά το ξέσπασμα των κρίσεων και την κλιμάκωση τους. Δεν βασίζεται στην εξισορρόπηση και την αντιμετώπιση των απειλών, αλλά σε μία θετική πρόσληψη που στοχεύει την προώθηση των παγκόσμιων δημόσιων αγαθών μέσω της παγκόσμιας διακυβέρνησης, όχι μόνο στα ενδιαφέροντα της Ε.Ε., αλλά και στην εξάπλωση των νορμών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων παγκοσμίως¹³⁰. Η Ευρωπαϊκή στρατηγική για την ασφάλεια στοχεύει στην αποφυγή του παραδοσιακού «διλήμματος ασφάλειας» της κυριαρχίας των απειλών που οδηγεί στη λήψη στρατιωτικών μέτρων¹³¹ και δεν είναι αντιθετική με τον χαρακτήρα της Ε.Ε. ως δρώντα «πολιτικής ισχύος», τουναντίον δίνει στην «πολιτική ισχύ» μία ακόμη διάσταση¹³². Ουσιαστικά, είναι σε αντιστοιχία με τον ορισμό του Maull περί της πολιτικής δύναμης η οποία έχει και δυνατότητες στρατιωτικής ισχύος ως ένα «εφεδρικό εργαλείο». Αντίστοιχη άποψη έχει διατυπώσει και ο Σταυρίδης: «χάρη στην στρατικοποίηση της η Ένωση θα μπορέσει να λειτουργήσει ως μια πραγματική πολιτική δύναμη στον κόσμο»¹³³. Όπως υποστηρίζει και η Gnesotto: «η μεγάλη αντιπαράθεση της δεκαετίας του 1980 περί μίας Ευρώπης πολιτικής ή στρατιωτικής δύναμης, ανήκει ουσιαστικά στο παρελθόν, καθώς η ίδια η Ένωση προσπαθεί να αναδειχτεί ως μία *sui generis* δύναμη»¹³⁴.

Ο χαρακτήρας της Ε.Ε. ως δρώντας ασφάλειας καθορίζεται από τρία βασικά αξιώματα:

1. Η εξωτερική διάσταση της πολιτικής ασφάλειας είναι δομημένη στη λογική των ομόκεντρων κύκλων, σύμφωνα με την οποία η κοντινότερη γεωγραφικά περιοχή έχει μεγαλύτερη σημασία από μία άλλη που βρίσκεται μακρύτερα, ωστόσο αυτοί οι κύκλοι είναι αλληλεξαρτώμενοι.
2. Η προσέγγιση της πολιτικής ασφάλειας είναι πολυτασική, καθώς πρέπει να συμπεριλάβει τη λειτουργία μίας ευρείας γκάμας υπαρχόντων δρώντων ασφάλειας και να βασιστεί σε αυτούς για την ανάπτυξη μίας αποτελεσματικής πολιτικής ασφάλειας.
3. Σε επιχειρησιακό επίπεδο, η Ε.Ε. έχει αναπτύξει τη λεγόμενη «συνεργατική» προσέγγιση στην ασφάλεια.

Είναι πραγματικότητα πως τα τελευταία χρόνια πυκνώνουν οι συζητήσεις για τις καλύτερες λύσεις στα παγκόσμια ζητήματα ασφάλειας που μπορούν να προέρθουν από την ενεργοποίηση και τις πρωτοβουλίες μετά- Βεσφαλιανών δρώντων και

¹³⁰ A. Van Staden, K. Homan, B. Kreemers, A. Pijpers & R. de Wijk, (2000), *Towards a European Strategic Concept*. The Hague, Netherlands Institute of International Relations 'Clingendael'.

¹³¹ F. Berenskoetter, (2004), 'Mapping the Mond Gap: A Comparison of US and EU Security Strategies'. FORNET Working Paper No. 3.

¹³² H. Maull, (1990), 'Germany and Japan: The New Civilian Powers', *Foreign Affairs*, Vol. 69, No. 5, pp.92-93.

¹³³ S. Stavridis (2001) "Militarising" the EU: The concept of civilian power Europe revisited, *The International Spectator*, Vol. 36, No. 4, pp. 43-50

¹³⁴ N. Gnesotto, (2004), *European Defense, a proposal for a white paper*, EU Institute for Security Studies, Paris.

κρατών, με την Ε.Ε. και το σύστημα διακυβέρνησης της να βρίσκεται στο επίκεντρο¹³⁵. Σύμφωνα με αυτές τις προσεγγίσεις, η εξαγωγή της λογικής του συστήματος της Ε.Ε. μπορεί να συμβάλλει στο να ξεπεραστούν ορισμένες από τις ετερογένειες του διεθνούς συστήματος και να τεθούν οι βάσεις για θεσμικές και κανονιστικές ρυθμίσεις των προκλήσεων ασφάλειας. Ωστόσο, αυτό που έχει να αντιμετωπίσει επίσης η Ένωση είναι η διαφορετική λειτουργία άλλων δρώντων, καθώς τα παραδοσιακά Βεσφαλιανά κράτη αναπτύσσουν στρατηγικές μονομέρειας και επενδύουν στη σκληρή ισχύ για να αντιμετωπίσουν τα ζητήματα ασφάλειας. Ουσιαστικά, πρόκειται για δρώντες που έχουν διαφορετικό σύστημα διακυβέρνησης της ασφάλειας, από αυτό της Ε.Ε.¹³⁶.

Η συζήτηση για την στρατηγική κουλτούρα της Ε.Ε. είναι αρκετά ιδιαίτερη καθώς, η Ένωση δεν αποτελεί κράτος και δεν έχει διατυπώσει την πρόθεση της να χρησιμοποιήσει ακόμη και βία για να πετύχει τους πολιτικούς της στόχους. Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και η νέα πραγματικότητα ασφάλειας σηματοδότησε και την ανάγκη επικαιροποίησης της έννοιας της στρατηγικής κουλτούρας σε αυτό το νέο στρατηγικό περιβάλλον. Αν και είναι πραγματικότητα πως η Ε.Ε. δεν είναι κράτος, οι δυνατότητες της αυξάνονται, η δομή της ισχύος της βαθαίνει, τα μέλη της πληθαίνουν και η αποστολή της διευρύνεται, με αποτέλεσμα να αποκτά ένα μέρος της γραφειοκρατικής δομής των κρατών¹³⁷. Ο Adrian Hyde-Price, για παράδειγμα, υποστηρίζει πως υπάρχει «μία διευρυμένη συμφωνία ανάμεσα στα Κράτη- Μέλη για το γεγονός πως η Ε.Ε. διαδραματίζει έναν ξεχωριστό ρόλο στη διεθνή πολιτική», αλλά παράλληλα ασκεί κριτική για τον ρόλο, αλλά όχι για την δράση της Ε.Ε. στην εξωτερική πολιτική και την ασφάλεια αυτή καθ' αυτή¹³⁸. Ωστόσο, το σημαντικότερο δεν είναι εάν η Ε.Ε. έχει ή όχι ξεκάθαρη συμπεριφορά κράτους για να μπορέσει να κριθεί αν μπορεί να έχει στρατηγική κουλτούρα, αλλά το πώς μπορεί να κινηθεί και να αποφασίσει στρατηγικά στο νέο περιβάλλον ασφάλειας.

Ουσιαστικά, μιλάμε για μία σύγχρονη προσέγγιση της στρατηγικής κουλτούρας, η οποία βασίζεται στην agenda ασφαλείας μετά την 11^η Σεπτεμβρίου. Η νέα αυτή προσέγγιση της ασφάλειας δίνει έμφαση στις διεθνικές πηγές της ανασφάλειας όπως είναι η τρομοκρατία, τα αποτυχημένα κράτη, οι περιφερειακές συγκρούσεις και η διασπορά Ο.Μ.Κ. Επιπρόσθετα, θέματα όπως η οικονομική κρίση, το περιβάλλον και η κλιματική αλλαγή και οι πανδημίες αναδείχθηκαν και ως θέματα ασφάλειας. Ως εκ τούτου, η στρατηγική κουλτούρα περιλαμβάνει πλέον και νέα εργαλεία (στρατιωτικά και πολιτικά, συνδυασμούς σκληρής και ήπιας ισχύος) ως κατάλληλα για την αντιμετώπιση της φύσης της κάθε απειλής ξεχωριστά. Οι σχεδιαστές στρατηγικών

¹³⁵ E.J. Kirchner and J. Sperling, (2007a), *EU security governance*, Manchester: Manchester University Press και E.J. Kirchner and J. Sperling, (eds.), (2007b), *Global security governance: competing perceptions of security in the 21st century*, London: Routledge.

¹³⁶ J. Hallenberg, J. Sperling & C. Wagnsson, (2009), *European Security Governance: The European Union in a Westphalian World*, Routledge, New York.

¹³⁷ A. Hadfield, (2005), "The EU and Strategic Culture: Virtual Identity Vs Uploaded Preferences", *Journal of Contemporary European Research*, Vol. 1. No.1, pp. 59-72.

¹³⁸ A. Hyde- Price, (2008), "A Tragic Actor? A Realist Perspective of Ethical Power Europe", *International Affairs*, Vol. 84, No.1., pp. 29-44.

αποφάσεων από την πλευρά τους έχουν να αντιμετωπίσουν παραδοσιακές στρατιωτικές απειλές, αλλά και πολυδιάστατες απειλές που μπορεί να έχουν διεθνικό και παγκόσμιο χαρακτήρα και επιβάλλουν μία ευρεία αντίληψη της στρατηγικής κουλτούρας.

Η στρατηγική κουλτούρα περιλαμβάνει τις νόρμες, τις ιδέες και τις συμπεριφορές για το τι είναι κατάλληλο και νόμιμο σχετικά με τη χρήση στρατιωτικών και πολιτικών εργαλείων για την επίτευξη στρατηγικών στόχων. Για να αντιληφθούμε το χαρακτήρα της στρατηγικής κουλτούρας της Ε.Ε. και το τι την καθορίζει πρέπει να δώσουμε έμφαση στο πότε, που, πως και γιατί η Ένωση χρησιμοποιεί ένα μίγμα κατάλληλων εργαλείων (διπλωματικών, οικονομικών, πολιτικών, κανονιστικών, αλλά και στρατιωτικών) για να επιτύχει στρατηγικούς πολιτικούς στόχους. Σε αυτό το πλαίσιο, η στρατιωτική στρατηγική και ο ρόλος της χρήσης βίας θα πρέπει να γίνουν αντιληπτά εντός του συνολικού πλαισίου στρατηγικών προτεραιοτήτων της Ε.Ε. Καταληκτικά, πρέπει να πούμε πως η στρατηγική κουλτούρα της Ένωσης βασίζεται σε ένα διευρυμένο όραμα για την ασφάλεια και σε μία συνεργατική, πολυμερή και διεθνώς νομιμοποιημένη προσέγγιση των απειλών. Αποκτά επιχειρησιακή διάσταση μέσω της χρήσης στρατιωτικών και πολιτικών μέσων σε μία ολοκληρωμένη λογική. Η στρατηγική κουλτούρα της Ε.Ε. είναι υψηλού περιεχομένου και ενσωματώνει την πολυπλοκότητα, τις διασυνδέσεις και τα trade offs. Καθώς, όπως θα δούμε και στη συνέχεια δεν μπορούμε να ερμηνεύσουμε τον χαρακτήρα ασφάλειας και άμυνας κάνοντας χρήση μίας και μόνης θεωρίας διεθνών σχέσεων¹³⁹, μπορούμε να δώσουμε βάση σε τρεις προσεγγίσεις των διεθνών σχέσεων: ρεαλισμός, φιλελευθερισμός και κονστρουκτιβισμός. Η στρατηγική κουλτούρα επομένως βασίζεται σε τρεις διασυνδεδεμένες δυναμικές:

1. Η αναγνώριση από την Ε.Ε. των νέων απειλών και της προσαρμογής της θεσμικής της δυνατότητας και ικανότητας να τις αντιμετωπίσει, μέσω της πολιτικής βούλησης για την ανάπτυξη των επιχειρήσεων της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας.
2. Οι ίδιες οι επιχειρήσεις και η διαδικασία εκμάθησης από αυτές.
3. Οι κοινές νόρμες για την χρήση των κατάλληλων εργαλείων για την αντιμετώπιση των απειλών ασφάλειας, στα οποία συμπεριλαμβάνεται και η στρατιωτική ισχύς, καθώς και η διαδικασία μέσω της οποίας οι νόρμες αυτές αποκτούν θεσμική υπόσταση¹⁴⁰.

Το ζήτημα της στρατηγικής κουλτούρας έθεσε και ο Γάλλος Πρόεδρος Εμμανουέλ Μακρόν, κατά τη διάρκεια της ομιλίας του στο Πανεπιστήμιο της Σορβόνης. Ο Πρόεδρος Μακρόν τόνισε χαρακτηριστικά πως «αυτό που λείπει από την Ευρώπη σήμερα είναι μία κοινή στρατηγική κουλτούρα. Η αδυναμία μας να δράσουμε συλλογικά και πειστικά υποσκάπτει την αξιοπιστία μας ως Ευρωπαίων». Ο Γάλλος

¹³⁹R. Schwok, and F. Mérand, (2009), *L'Union européenne et la sécurité internationale: théories et pratiques*, Louvain-la-Neuve: Academia-Bruylant.

¹⁴⁰A. Biava, 2011, "Characterizing the European Union's Strategic Culture: An Analytical Framework", *Journal of Common Market Studies*, pp. 1-22.

Πρόεδρος υποστήριξε πως επιθυμεί μία Ευρωπαϊκή δύναμη παρέμβασης, η οποία θα είναι επιχειρησιακή στις αρχές του 2020, καθώς και την ενίσχυση των ανταλλαγών μεταξύ των εθνικών στρατών, αλλά και τη συγκρότηση Ευρωπαϊκής Ακαδημίας Πληροφοριών¹⁴¹.

2.2. Η παρουσία της Ε.Ε. σε διεθνές επίπεδο

Στη συγκεκριμένη ενότητα θα επισκοπηθεί ο ρόλος της Ε.Ε ως διεθνούς δρώντα σε τέσσερις περιπτώσεις κρίσεων (πόλεμος στη Συρία, κρίση στη Λιβύη, αλλαγή καθεστώτος στην Τυνησία, διαπραγματεύσεις για το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν), καθώς και στο πλαίσιο της ανάπτυξης τεσσάρων αποστολών της ΚΕΠΠΑ και ΚΠΑΑ (Βοσνία Ερζεγοβίνη, Κόσσοβο, Αφγανιστάν και Μάλι). Οι οκτώ περιπτώσεις που έχουν επιλεγεί συνδέονται πρώτα και κύρια με την ευρύτερη γειτονιά της Ε.Ε. (Δυτικά Βαλκάνια, Μέση Ανατολή, Βόρεια Αφρική, Νότια Ασία) και αποτελούν περιοχές στις οποίες η Ένωση, στρατηγικά και πολιτικά, έχει εκδηλώσει το ειδικότερο ενδιαφέρον παρέμβασής της. Επίσης, έχουν επιλεγεί καθώς δίνουν τη δυνατότητα να προσεγγιστεί η δράση της Ε.Ε. τόσο σε περίοδο κρίσης (Λιβύη, Συρία, Μάλι), όσο και σε περίοδο σταθεροποίησης (Κόσσοβο, Βοσνία, Αφγανιστάν). Το τελευταίο κριτήριο είναι η διαφοροποιημένη σε βαθμό και μέσα εμπλοκή των ΗΠΑ και του NATO στις περιπτώσεις αυτές.

Ο Brattberg περιγράφει τη Λιβύη ως την «τέλεια καταγίδα για την Ευρώπη»¹⁴². Ήταν η πρώτη σημαντική κρίση που απέκτησε διεθνή χαρακτηριστικά μετά την κύρωση της Συνθήκης της Λισαβόνας και ως εκ τούτου αντιμετωπίστηκε ως μία σημαντική δοκιμή για τη φιλοδοξία της Ένωσης να καταστεί περισσότερο συνεκτική και αποτελεσματική στην εξωτερική της δράση. Οι πολλές και διαφορετικές προκλήσεις που ανέκυψαν από την κρίση στη Λιβύη επιβεβαίωσαν την αναγκαιότητα για την ανάπτυξη μίας συνεργατικής προσέγγισης για την αντιμετώπιση και τη διαχείριση κρίσεων διεθνούς ασφάλειας. Ωστόσο, η κρίση στη Λιβύη ανέδειξε και τις αδυναμίες της Ένωσης ως παγκόσμιου δρώντα. Η Ε.Ε. παρουσιάστηκε για μία ακόμη φορά αδύναμη να εκφραστεί με μία ενιαία και συνεκτική γραμμή και φωνή¹⁴³. Τα Κράτη-Μέλη επιβεβαίωσαν για μία ακόμη φορά πως είναι η κινητήριος δύναμη στους τομείς

¹⁴¹N. Vinocur, (2017), Macron Calls for new EU “Strategic Culture”, Politico, <https://www.politico.eu/article/eu-international-diplomacy-army-macron-calls-for-strategic-culture/>

¹⁴²E. Brattberg, (2011), Opportunities lost, opportunities seized: the Libya crisis as Europe’s perfect storm, Brussels, European Policy Centre, June 2011 (Policy brief).

¹⁴³ Council of the European Union, Declaration by the High Representative, Catherine Ashton, on behalf of the European Union on events in Libya (6795/1/11 Presse 33), Brussels, 20 February 2011. European Commission, Statement by President Barroso on the situation in North Africa (Speech/11/137), Brussels, 2 March 2011. European Parliament, Buzek on the situation in Libya, Warsaw, 21 February 2011. Council of the European Union, Statement by Herman Van Rompuy, President of the European Council, on the developments in the EU’s Southern neighbourhood (PCE 048/11), Prague, 23 February 2011.

της εξωτερικής πολιτικής, της άμυνας και της ασφάλειας. Η ανάληψη μονομερών πρωτοβουλιών εμπόδισε τον κάθετο συντονισμό και εξασθένησε την διπλωματική προσπάθεια, αλλά και την αξιοπιστία της Ένωσης. Επιπρόσθετα, ο οριζόντιος συντονισμός ήταν επίσης προβληματικός. Οι αλληλεπικαλύψεις των αρμοδιοτήτων στον τομέα της εξωτερικής εκπροσώπησης και οι γραφειοκρατικές αντιστάσεις από την πλευρά της Επιτροπής και των παράλληλων δομών διαχείρισης κρίσεων δυσχέραναν την κατάσταση¹⁴⁴.

Όταν η σύγκρουση στη Λιβύη άρχισε να διαχέεται και σε γειτονικές χώρες, μεγαλώνοντας την απειλή για τη διεθνή και επομένως την ευρωπαϊκή ασφάλεια, η Ε.Ε. το Μάιο του 2013 αποφάσισε να παρέμβει αναπτύσσοντας στο πλαίσιο της ΚΠΑΑ την επιχείρηση EU Border Assistance Mission (EUBAM) Libya στη Λιβύη. Ο σκοπός της επιχείρησης ήταν να παρέχει υποστήριξη στις αρχές της Λιβύης για την βελτίωση και την ανάπτυξη πρωτοβουλιών συνοριακής ασφάλειας. Ωστόσο, λόγω της κλιμάκωσης των συγκρούσεων, η επιχείρηση δεν μπόρεσε να επιτελέσει την αποστολή της¹⁴⁵.

Παρά τις θεσμικές προβλέψεις και την αναβάθμιση των δυνατοτήτων εξωτερικής δράσης, η Ε.Ε. δεν κατάφερε να λειτουργήσει αποτελεσματικά και να καθορίσει την εξέλιξη της κρίσης στη Συρία, ώστε να συμβάλει και στην κατεύθυνση της ενίσχυσης της περιφερειακής ασφάλειας¹⁴⁶. Το πρώτο σημαντικό πρόβλημα ήταν η απουσία μίας ολοκληρωμένης στρατηγικής για τη διαχείριση της κρίσης. Παρά τη λεκτική υποστήριξη και την παροχή βοήθειας στις περιοχές ελέγχου της Αντιπολίτευσης δεν παρείχε τα στρατιωτικά μέσα για να μπορέσουν οι αντάρτες να υπερασπιστούν τις περιοχές αυτές από τον κυβερνητικό στρατό¹⁴⁷. Ωστόσο, αυτή η στάση της Ε.Ε. μπορεί να θεωρηθεί και ως μία επιλογή λειτουργίας ως «ειλικρινούς διαμεσολαβητή», διατηρώντας επαφές και με τις δύο πλευρές, ένα κύριο χαρακτηριστικό της δράσης της Ε.Ε. στη Συρία.

Ξεπερνώντας τα αρχικά προβλήματα, τα Κράτη- Μέλη τελικά υιοθέτησαν ενιαία στάση στην καταδίκη του Άσαντ, στην επιβολή των κυρώσεων, στην παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας και στην υποστήριξη της Αντιπολίτευσης. Ωστόσο, σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως στο εμπόριο πετρελαίου, υπήρξαν διαφοροποιήσεις από Κράτη- Μέλη με αποτέλεσμα να εξασθενήσει το προσδοκώμενο αποτέλεσμα. Περισσότερο προβληματική ήταν η διαφοροποίηση μεταξύ των Κρατών Μελών στο ζήτημα της στρατιωτικής υποστήριξης της Αντιπολίτευσης. Μετά από πολλές

¹⁴⁴ EEAS (2013) EEAS Review, op.cit.

¹⁴⁵ Council Decision, (2013), 2013/233/CFSP on the European Union Integrated Border Management Assistance Mission in Libya (EUBAM Libya).

¹⁴⁶ European Commission (2013a) Towards a comprehensive EU approach to the Syrian crisis. Joint Communication, 26 June 2013, No. 22, Brussels.

¹⁴⁷ European Commission (2013b) Restrictive measures in force, 31 July 2013, Brussels. Available at: http://eeas.europa.eu/cfsp/sanctions/docs/measures_en.pdf

διαπραγματεύσεις υπήρξε συναίνεση για την επιβολή εμπάργκο στο εμπόριο όπλων. Αυτές οι διχογνωμίες και οι διαφορετικές εθνικές στρατηγικές παρεμπόδισαν την επίτευξη πολιτικής συμφωνίας και την πρόληψη της περαιτέρω περιφερειακής αποσταθεροποίησης¹⁴⁸. Ωστόσο, η Ένωση αναδείχτηκε ως ο κύριος πάροχος ανθρωπιστικής βοήθειας. Πρέπει να σημειωθεί πως παρά την προσπάθεια διατήρησης του διπλωματικού διαλόγου, άφησε πολλές από τις αποφάσεις και τον ενεργό ρόλο στα Ηνωμένα Έθνη, στις Η.Π.Α. και στη Ρωσία, παρότι η κρίση είχε άμεσες επιπτώσεις στο άμεσο περιφερειακό περιβάλλον της Ε.Ε.

Γενικότερα, από τον τρόπο που έδρασε η Ένωση στη διαχείριση της Συριακής κρίσης φαίνεται πως δεν θεώρησε τον εαυτό της ως βασικό δρώντα προωθώντας τη δική της προσέγγιση για τη διαχείριση της κρίσης. Κάτι που είναι αναμενόμενο, καθώς ο τομέας της εξωτερικής πολιτικής και της ασφάλειας παραμένει σε σημαντικό βαθμό κυριαρχούμενος από διακυβερνητικές λογικές. Σοβαρή κριτική έχει ασκηθεί επίσης και για το έλλειμμα ηγεσίας και πρόθεσης ανάληψης ρόλου από την Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης. Κάτι που συνδέεται με την μη αξιοποίηση από πλευράς Ε.Ε. της απροθυμίας ανάληψης δράσης από τις ΗΠΑ και από τις μεγάλες Ευρωπαϊκές χώρες. Το μεγαλύτερο πρόβλημα είναι η αδυναμία διαμόρφωσης μίας ενιαίας και ολοκληρωμένης στρατηγικής. Στη Συρία αποδείχτηκε πως οι θεσμικές προβλέψεις δεν είναι αρκετές αν δεν υπάρχει και η πολιτική βούληση για την ανάληψη και την άσκηση ενεργού ρόλου από πλευράς Ε.Ε.

Τα σημαντικότερα προβλήματα για την εμπλοκή της Ε.Ε. στο Αφγανιστάν μέσω της ανάπτυξης της επιχείρησης EUPOL Afghanistan¹⁴⁹ ήταν η περιορισμένη δυνατότητα συνεργασίας και σε ορισμένες φορές αλληλεπικάλυψη με τον Ειδικό Απεσταλμένο της Ε.Ε. (EUSR), ο οποίος βρισκόταν στην Καμπούλ από το 2002, αλλά και η ισλαμιστική τρομοκρατία που επανέκαμψε και αποτελεί την σημαντικότερη απειλή για την ασφάλεια του Αφγανιστάν, αλλά και της περιοχής. Η περιορισμένη γεωγραφικά και σε αρμοδιότητες επιχείρηση δεν μπόρεσε να συνεισφέρει κάτι ουσιαστικό για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας. Παρά τις προσπάθειες ενίσχυσης των Υπηρεσιών Επιβολής του Νόμου ως μέρος της ευρύτερης στρατηγικής για την σταθεροποίηση του Αφγανιστάν, η χώρα εξακολουθεί να βιώνει έντονη βία, κυρίως από τις τρομοκρατικές οργανώσεις που δραστηριοποιούνται στο έδαφός της¹⁵⁰. Η επιχείρηση δεν μπόρεσε να προσαρμόσει την αστυνομική μεταρρύθμιση σε αυτά τα νέα δεδομένα¹⁵¹.

¹⁴⁸ EU Council (2012a) Council conclusions on Syria. 3199st Foreign Affairs Council meeting. 19 November 2012. Brussels.

¹⁴⁹ Council Joint Action 2007/369/ CFSP of 30 May 2007 on establishment of the European Union Police Mission in Afghanistan (EUPOL Afghanistan).

¹⁵⁰ EEAS, Strategic review of EUPOL Afghanistan, 13 December 2013. Council Decision 2014/922/ CFSP of 17 December 2014 amending and extending Decision 2010/279/CFSP on the European Union Police Mission in Afghanistan (EUPOL AFGHANISTAN).

¹⁵¹ CPCC 13077/11, EUPOL Afghanistan operational assessment report, 11 October 2011. European Court of Auditors, (2015), The EU police mission in Afghanistan: mixed results, Special Report.

Σχετικά με την επιχείρηση EUFOR Althea και την κατάσταση στο εσωτερικό της Βοσνίας Ερζεγοβίνης μπορούμε να πούμε πως η παρέμβαση της Ε.Ε. μπορεί να χαρακτηριστεί επιτυχής καθώς δεν υπήρξε κανένα βίαιο ξέσπασμα ανάμεσα σε εθνοτικές ομάδες, ενώ δημιουργήθηκε και διατηρήθηκε ένα σταθερό και ασφαλές περιβάλλον. Επίσης, η επιχείρηση είχε εξαιρετική απόδοση στο ζήτημα της εκπαίδευσης και της ενδυνάμωσης των ικανοτήτων των ενόπλων δυνάμεων της Βοσνίας Ερζεγοβίνης, με το συνολικό αριθμό των εκπαιδευομένων να ξεπερνά τις 6.000, ενώ οι δυνάμεις που εκπαιδεύτηκαν συμμετείχαν και σε επιχειρήσεις του NATO και του ΟΗΕ¹⁵². Στο εξωτερικό μέτωπο- την ευρύτερη περιοχή των Δυτικών Βαλκανίων- η επιχείρηση μπορεί επίσης να αξιολογηθεί θετικά καθώς συνέβαλε σημαντικά στην πρόληψη των συγκρούσεων, καθώς από την ανάπτυξη της επιχείρησης και μετά δεν υπήρξε κανένα ίχνος βίας στην περιοχή. Αν και η επιχείρηση κατάφερε να ενισχύει την ισότητα των φύλων και το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, δεν κατάφερε να κάνει το ίδιο με τις παραβιάσεις των δικαιωμάτων των μειονοτήτων. Επίσης, είχε σημαντική συνεισφορά στην αξιοποίηση της βοήθειας και στην προώθηση θεσμικών μεταρρυθμίσεων για την καλύτερη αξιοποίησή της¹⁵³.

Από πλευράς οργάνωσης και του πλαισίου της αποστολής υπήρξε επιτυχία στην τήρηση των χρονοδιαγραμμάτων, καθώς και στην αξιοποίηση των επιχειρησιακών δυνατοτήτων του NATO. Επίσης, το κόστος της αποστολής, ειδικά σε συνάρτηση με την αποτελεσματικότητά της ήταν σχετικά χαμηλό. Από την άλλη πλευρά, ένα σημαντικό πρόβλημα ήταν η έλλειψη από την αρχή και η αδυναμία ανάπτυξης στη συνέχεια στρατηγικής εξόδου από τη χώρα. Ένα άλλο σημαντικό πρόβλημα είναι η κυκλικότητα στη στελέχωση της αποστολής, κάτι που δυσχεραίνει σημαντικά την καλλιέργεια εμπιστοσύνης και την ανάπτυξη συνεργασιών για την συλλογή πληροφοριών από ανθρώπους (Human Intelligence). Συνολικά, η επιχείρηση EUFOR Althea μπορεί να αξιολογηθεί θετικά και αποτελεί μία καλή πρακτική για τη δυνατότητα της Ε.Ε. να αναπτύξει δράση στους τομείς της ασφάλειας και της εξωτερικής πολιτικής στην ευρύτερη γειτονιά της.

Ένα σημαντικό πρόβλημα της επιχείρησης EULEX Kosovo είναι το γεγονός πως παρότι η λειτουργία της αφορά επί της ουσίας στη μακροπρόθεσμη διαδικασία οικοδόμησης ειρήνης και δημιουργίας θεσμών, αυτή είχε αρχικά σχεδιαστεί ως μία αποστολή βραχείας λειτουργίας με παρέμβαση στην πρόληψη της σύγκρουση και ως εργαλείο διαχείρισης κρίσης. Ουσιαστικά, ο σχεδιασμός της αποστολής έρχεται σε αντιδιαστολή με τη λειτουργία της, κάτι που προφανώς επηρεάζει την αποτελεσματικότητά της¹⁵⁴. Όπως συμβαίνει και με την επιχείρηση EUFOR Althea και στην περίπτωση της EULEX Kosovo δεν υπάρχει ξεκάθαρο καταληκτικό σημείο

¹⁵² EUFOR Althea, European Union External Action, <http://www.euforbih.org/eufor/index.php>

¹⁵³ Security Council, Resolution 1575, Mandate of European Union Force to take over Stabilization Role in Bosnia and Herzegovina, 22 November, 2004.

¹⁵⁴ Council of the European Union, (2008), Joint Action 2008/124/CFSP, on the European Union Rule of Law Mission in Kosovo, EULEX KOSOVO

και στρατηγική εξόδου, κάτι που δημιουργεί μία αίσθηση εξάρτησης στις τοπικές αρχές, κάθε αντιλαμβάνονται την παρουσία της επιχείρησης ως μόνιμη. Μία άλλη προβληματική πτυχή σχετίζεται με την αποτελεσματικότητα της επιχείρησης και αφορά στην αναγκαία εκπαίδευση του προσωπικού πριν την ανάπτυξη της επιχείρησης. Καθώς η αποστολή στελεχώνεται από επαγγελματίες από διαφορετικές χώρες και με διαφορετικά συστήματα εκπαίδευσης υπάρχει μία ξεκάθαρη διαφοροποίηση στο επίπεδο ετοιμότητας, επαγγελματισμού και ευαισθητοποίησης για την κατάσταση στη χώρα στο προσωπικό της επιχείρησης. Επίσης, δεν έχει ακόμη λυθεί το σημαντικό θέμα της εκπαίδευσης των στελεχών της επιχείρησης σε μαθήματα γλώσσας και κυρίως μαθήματα για την τοπική γλώσσα.

Με όρους αποτελεσματικότητας το μεγαλύτερο ζήτημα για την επιχείρηση είναι η περιορισμένη επί της ουσίας μεταρρύθμιση και παρέμβαση στον τομέα της δικαιοσύνης, σε αντίθεση μάλιστα με τα αποτελέσματα στο ζήτημα της αστυνομίας, όπου η παρέμβαση είναι ουσιαστικότερη. Τέλος, όπως και στην περίπτωση της Βοσνίας, έτσι και στο Κόσσοβο, η επιχείρηση δεν μπόρεσε να ασχοληθεί με τους κοινωνικό-οικονομικούς παράγοντες που δημιουργούν τις βαθύτερες αιτίες για την αστάθεια και την ανασφάλεια στη χώρα, καθώς κάτι τέτοιο ήταν εκτός και της αποστολής, αλλά και της δυνατότητάς της¹⁵⁵.

Μπορεί η παρέμβαση της Ε.Ε. να επιδεικνύει σημαντικές επιτυχίες στην εκπαίδευση των ενόπλων δυνάμεων του Μάλι, ωστόσο αυτή η πρωτοβουλία της Ένωσης δεν μπορεί να θεωρηθεί πως συνέβαλε σημαντικά στην προσπάθεια για την επίλυση της κρίσης και την καταπολέμηση της τρομοκρατίας στην περιοχή¹⁵⁶. Άλλωστε, πρέπει να σημειωθεί πως μεσολάβησε ένα χρονικό διάστημα μεγαλύτερο του ενός έτους από το ξέσπασμα της κρίσης μέχρι την ανάπτυξη της επιχείρησης. Είναι χαρακτηριστικό πως η ουσιαστική παρέμβαση στην περιοχή ήρθε μέσω της στρατιωτικής εμπλοκής της Γαλλίας μετά την κατάληψη από τους τζιχαντιστές της στρατηγικής πόλης Konna. Η Ε.Ε. αποδείχτηκε αδύναμη να παρέμβει δυναμικά στην κρίση στο Μάλι, καθώς η Γαλλία και όχι η Ε.Ε. ήταν αυτή που απάντησε με στρατιωτική υποστήριξη στο αίτημα του Μάλι όταν η κατάσταση κλιμακώθηκε. Τα Κράτη-Μέλη παρέιχαν ελάχιστη υποστήριξη στη Γαλλία, με αποτέλεσμα η στρατιωτική επιχείρηση να μην μπορεί να χαρακτηριστεί ως ευρωπαϊκή, αλλά ως εθνική πρωτοβουλία της Γαλλίας, η οποία όμως υποστήριξε τον στόχο της Ε.Ε. να μην καταληφθεί η περιοχή από τους τρομοκράτες¹⁵⁷.

Συνολικά, η εμπλοκή της Ε.Ε. στην κρίση στο Μάλι δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως επιτυχημένη και σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να δικαιολογήσει την πρόθεση της να λειτουργήσει ως παγκόσμιος δρώντας ασφάλειας. Μόνο η Γαλλία ανέλαβε την

¹⁵⁵ EULEX Kosovo, European Union External Action, <http://www.eulex-kosovo.eu/?page=2.1>

¹⁵⁶ Council of the European Union, (2013), Decision 2013/34/CFSP on a European Union military mission to contribute to the training of the Malian Armed Forces (EUTM Mali).

¹⁵⁷ European Union External Action Service, (2011), Strategy for Security and Development in the Sahel.

ευθύνη της εμπλοκής, όχι όμως στη λογική της εκπροσώπησης της Ε.Ε., αλλά των δικών της συμφερόντων που ανάγονται στην εποχή των αποικιών. Στην κρίση στο Μάλι αποδείχτηκε πως παρά τη δημιουργία της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Εξωτερικής Δράσης οι επιλογές των Κρατών- Μελών και κυρίως των μεγαλύτερων, όπως η Γαλλία στη συγκεκριμένη περίπτωση, είναι αυτές που καθορίζουν την πρόθεση και την αποτελεσματικότητα της ευρωπαϊκής παρέμβασης στους τομείς της ασφάλειας και της άμυνας.

Ο ενεργός ρόλος της Ένωσης στη διαχείριση της υπόθεσης του πυρηνικού προγράμματος του Ιράν ήταν καταλυτικός για πολλούς λόγους. Ο πρώτος αφορά την αποτελεσματικότητα των κυρώσεων. Η συμβολή της Ε.Ε. για επιβολή κυρώσεων μέσω του Συμβουλίου Ασφαλείας του Ο.Η.Ε. ήταν καθοριστική για την νομιμοποίηση τους, κάτι που είχε μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα από τις μονομερείς κυρώσεις που είχαν επιβάλει οι Η.Π.Α. στο παρελθόν και οι οποίες δεν είχαν υιοθετηθεί ούτε από τους πιο στενούς τους συμμάχους¹⁵⁸. Επίσης, η ενεργός συμμετοχή της Ένωσης βοήθησε στη διεύρυνση των οικονομικών κυρώσεων με σημαντικότερη όρων το εμπάργκο στο εμπόριο πετρελαίου¹⁵⁹.

Ωστόσο, οι κυρώσεις ήταν μόνο η μία πτυχή των πρωτοβουλιών της Ε.Ε. στην περίπτωση του Ιράν. Όπως έχουν σημειώσει και υψηλόβαθμα στελέχη της διακυβέρνησης Ομπάμα «το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν δεν το σταμάτησαν οι κυρώσεις, αλλά οι διαπραγματεύσεις»¹⁶⁰. Από την αρχή, οι αξιωματούχοι της Ένωσης ξεκαθάρισαν πως η καλύτερη επιλογή ήταν η διττή φύση κυρώσεων- διαπραγματεύσεων, για αυτό ακόμη και όταν υποβάλλονταν οι πλέον σκληρές κυρώσεις, η πόρτα των διαπραγματεύσεων ήταν πάντα ανοιχτή¹⁶¹, κυρίως από την πλευρά της Ε.Ε., καθώς οι Η.Π.Α. δεν υποστήριζαν ιδιαίτερα αυτή την επιλογή. Επίσης, για το Ιράν ήταν καθοριστικό η διαπραγμάτευση με έναν δρώντα όπως η Ε.Ε. η οποία δεν εκλαμβάνόταν ως απειλή, αλλά είχε και περιορισμένες δυνατότητες στρατιωτικής δράσης σχετικά με τις Η.Π.Α. Το καθεστώς του Ιράν θεωρούσε ευκολότερο να δικαιολογήσει στο εσωτερικό ακροατήριο τις διαπραγματεύσεις με την Ε.Ε., η οποία είχε λιγότερο αρνητική εικόνα συγκριτικά με τις Η.Π.Α.¹⁶². Η Ένωση ως μία κανονιστική και πολιτική δύναμη λειτούργησε στον αντίποδα από τις

¹⁵⁸ S. Maloney, (2010), “Sanctioning Iran: If Only It Were So Simple”, *The Washington Quarterly*, Vol. 33, No.1, pp. 131-147.

¹⁵⁹ T. van de Graaf, (2013), “The “Oil Weapon” Reversed? Sanctions Against Iran and U.S.-EU Structural Power”, *Middle East Policy*, Vol. 20, No.3, pp. 145-163.

¹⁶⁰ A. Blinken, (2015), Testimony, Iran Nuclear Negotiations.

¹⁶¹ R.H.Santini (2010), “European Union discourses and practices on the Iranian nuclear programme”, *European Security*, Vol 19, No. 3, pp. 467-489

¹⁶² S.A. Rousdari, (2007), *Talking Away the Crisis? The E3/EU-Iran Negotiations on Nuclear Issues*, EU Diplomacy Papers, College of Europe, Bruges, p. 16.

Η.Π.Α. που είχαν ένα παρελθόν τιμωριών, απομόνωσης και απειλών προς το Ιράν, κάτι που δημιουργούσε καχυποψία και απροθυμία για διαπραγματεύσεις¹⁶³.

Για την Ε.Ε. η επιτυχία στη στρατηγική των διαπραγματεύσεων ήταν κομβική ώστε να μπορέσουν έτσι να διατηρήσουν στο ίδιο πλαίσιο και τα άλλα τρία μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας του Ο.Η.Ε. Κάτι ιδιαίτερος δύσκολο στη διπλωματία. Ήταν η Ένωση που έπεισε τη Ρωσία και την Κίνα να μην ασκήσουν το δικαίωμα της αρνησικυρίας το Σεπτέμβριο του 2005 στο ψήφισμα της Διεθνούς Επιτροπής Ατομικής Ενέργειας σύμφωνα με την οποία το Ιράν είχε συμμορφωθεί με τη Συνθήκη Απαγόρευσης των Πυρηνικών. Επίσης, η Ε.Ε. έπεισε τις Η.Π.Α. να διαπραγματευτούν απευθείας με το Ιράν, αλλά και να δεχτούν, από κοινού με τη Ρωσία και την Κίνα, να υποστηρίξουν το 2006 τη συμφωνία της Βιέννης για το Ιράν.

Η μόνιμη διατήρηση της επιλογής των διαπραγματεύσεων και η συνεργασία με πολυμερείς διεθνείς οργανισμούς όπως η Διεθνής Επιτροπή Ατομικής Ενέργειας και το Συμβούλιο Ασφαλείας του Ο.Η.Ε. ήταν τα δύο βασικά στοιχεία που καθόρισαν την επιτυχημένη εμπλοκή της Ένωσης στις διαπραγματεύσεις για το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν και ανέδειξαν τον Ευρωπαϊκό κανονιστικό και πολιτικό δρόμο για τις διεθνείς σχέσεις. Ο κανονιστικός χαρακτήρας της Ένωσης λειτούργησε σε αυτή την περίπτωση καθώς έπεισαν τις Η.Π.Α. να εξετάσουν την επιλογή των διαπραγματεύσεων και να μην καταλήξουν σε στρατιωτική επέμβαση και είχαμε ένα από παράδειγμα λειτουργίας της κανονιστικής ισχύος της Ε.Ε.

Η Ε.Ε. υποστήριζε εξ αρχής την προώθηση της δημοκρατίας στην Τυνησία, ωστόσο η παρέμβαση της ήταν περιορισμένη και δεν έγινε σε προ-δραστικό επίπεδο¹⁶⁴. Ωστόσο, οι προσπάθειες της Ένωσης για την προώθηση της δημοκρατίας στην Τυνησία εντάθηκαν τα τελευταία χρόνια πριν την Αραβική Άνοιξη. Πριν την κατάρρευση του καθεστώτος η Ε.Ε. προτίμησε να μείνει στις δηλώσεις και όχι να υιοθετήσει μία πολιτική πιέσεων προς το καθεστώς της χώρας ώστε να υπάρξουν από την κορυφή (top-down) μεταρρυθμιστικές πρωτοβουλίες, ούτε όμως και υποστήριξε την Κοινωνία των Πολιτών ώστε να ενθαρρύνει μία διαδικασία πολιτικής αλλαγής από τα κάτω (bottom-up). Κατά τη φάση κατάρρευσης του καθεστώτος η Ένωση τήρησε μία συγκρατημένη στάση περιμένοντας την αποχώρηση του Ben Ali. Η Ένωση ενεργοποίησε σημαντικές χρηματοδοτήσεις της Κοινωνίας των Πολιτών σε ετήσια βάση για τα χρόνια 2011- 2013. Η χρηματοδότηση αυξανόταν όσο

¹⁶³ M. Leonard, (2005), *Can EU diplomacy stop Iran's nuclear programme?*, Center for European Reform, London, p. 3.

¹⁶⁴ Ashton, Catherine & Štefan Füle, Štefan, “Joint statement by EU High Representative Catherine Ashton and Commissioner Štefan Füle on the events on Tunisia”, Brussels, 14 January 2011. Ashton, Catherine & Štefan Füle, Štefan, “Statement by EU High Representative Catherine Ashton and European Commissioner for Enlargement Štefan Füle on the situation in Tunisia”, Brussels, 10 January 2011.

προχωρούσαν οι πολιτικές μεταρρυθμίσεις στο πλαίσιο της πολιτικής «more for more»¹⁶⁵.

Στα πρώτα βήματα του νέου πολιτικού συστήματος η Ένωση έκανε γενναίες προσπάθειες υποστήριξης της επιτυχίας της νεογέννητης δημοκρατίας, για αυτό και η χρηματοδότηση και η τεχνική βοήθεια την περίοδο 2014- 2016 ήταν ακόμη μεγαλύτερη, στη λογική σταθεροποίησης της δημοκρατίας. Επί της ουσίας η Ε.Ε. στην Τυνησία δεν υλοποίησε μία πολιτική «προώθησης της δημοκρατίας», η οποία θα προϋπόθετε την προετοιμασία του εδάφους για την πολιτική αλλαγή μέσω προώθησης των δημοκρατικών αξιών. Αντίθετα, η πολιτική της Ένωσης είχε τη μορφή της «υποστήριξης της δημοκρατίας». Όταν κατέρρευσε το καθεστώς η Ε.Ε. πρωταγωνίστησε στην υποστήριξη των προσπαθειών σταθεροποίησης της εμβρυακής δημοκρατίας, αξιοποιώντας το «παράθυρο ευκαιρίας» που άνοιξε.

Ωστόσο, πρέπει να τονιστεί πως η πολιτική της Ε.Ε. ήταν μερικώς επιτυχημένη. Πρώτον, μία αποτελεσματική πολιτική απαιτεί συγκεκριμένες διακηρύξεις και δεύτερον, επιτυγχάνει τους στόχους και τις διακηρύξεις μέσω της παροχής οικονομικής υποστήριξης και της υλοποίησης σημαντικού αριθμού προγραμμάτων και πρωτοβουλιών στο πεδίο. Σε αυτή την κατεύθυνση, η πολιτική «προώθησης της δημοκρατίας» της Ε.Ε. ήταν αναποτελεσματική στη διάρκεια της περιόδου που υπήρχε ακόμη το καθεστώς, καθώς και στην περίοδο της κατάρρευσης αυτού. Οι διακηρυκτικές δεσμεύσεις ήταν ξεκάθαρες, αλλά οι πρωτοβουλίες και η υποστήριξη ήταν περιορισμένες. Από την άλλη, η πρωτοβουλία «υποστήριξης της δημοκρατίας» που υιοθετήθηκε μετά την κατάρρευση του καθεστώτος και την πολιτική αλλαγή ήταν επιτυχής, καθώς οι ξεκάθαρα διακηρυγμένοι στόχοι υποστηρίχθηκαν και υλοποιήθηκαν μέσω σημαντικής χρηματοδότησης και προγραμμάτων. Συνολικά, η συνεισφορά της Ε.Ε. στον εκδημοκρατισμό της Τυνησίας ήταν σημαντική, αλλά μερική και κλιμακώθηκε καθυστερημένα, όταν η πολιτική αλλαγή ήταν πλέον γεγονός.

2.3. Θεωρίες Διεθνών Σχέσεων και Ευρωπαϊκή Ασφάλεια

Οι θεωρίες των διεθνών σχέσεων (ρεαλισμός, φιλελευθερισμός, κοινωνικός κονστρουκτιβισμός, κριτική θεωρία, θεωρίες διακυβέρνησης) είναι ένα σημαντικό ερευνητικό εργαλείο για να αναδειχτούν ορισμένες από τις βασικές πτυχές και σημαντικότερες προκλήσεις για την Ευρωπαϊκή ασφάλεια και παράλληλα, να αποσαφηνιστεί ο χαρακτήρας ασφάλειας της Ε.Ε, ιδιαίτερα σε συνδυασμό με το νέο περιβάλλον ασφάλειας.

¹⁶⁵ European Commission and High Representative y, “Joint staff working document: Implementation of the European Neighbourhood Policy in Tunisia Progress in 2012 and recommendations for action”, SWD(2013) 83, Brussels, 20 March 2013.

2.3.1.Ρεαλισμός

Εντός της ρεαλιστικής θεωρίας έχουν αναπτυχθεί διαφορετικές προσεγγίσεις για την συνεργασία των Ευρωπαϊκών κρατών σε ζητήματα εξωτερικής πολιτικής, άμυνας και ασφάλειας. Οι περισσότεροι θεωρητικοί που προέρχονται από τη Σχολή του Δομικού Ρεαλισμού (Structural Realism) συμφωνούν πως η ανάπτυξη της Ε.Ε. στον τομέα της ασφάλειας είναι αποτέλεσμα εξωτερικών- συστημικών πιέσεων, μία συμπεριφορά που επιβάλλεται από τη δομή και τη λειτουργία του διεθνούς συστήματος. Ουσιαστικά, οι προσεγγίσεις αυτές βασίζονται στη θεωρία του Kenneth Waltz¹⁶⁶ και αντιμετωπίζουν την Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση ως εξαίρεση (exception)¹⁶⁷ ή ως μία μορφή εξισορρόπησης (balancing) της εξωτερικής απειλής¹⁶⁸. Ειδικότερα, ο Rosato υποστηρίζει πως η Ευρωπαϊκή πολιτική άμυνας και ασφάλειας είναι η προσπάθεια της Ένωσης και των Κρατών- Μελών της να εξισορροπήσουν, ήδη από τη δεκαετία του '50, την ανωτερότητα ισχύος της Σοβιετικής Ένωσης¹⁶⁹.

Μία άλλη ομάδα θεωρητικών (Layne, Pape, Posen, Paul) υποστηρίζουν πως η εξισορρόπηση δεν αφορούσε τη Σοβιετική Ένωση, αλλά τις ΗΠΑ. Ο Walt υποστηρίζει πως η επιλογή της Ε.Ε. είναι μία στρατηγική «ήπιας εξισορρόπησης» (Soft Balancing). Όπως σημειώνει χαρακτηριστικά: «πρόκειται για μία επιλογή συνειδητής διπλωματικής συνεργασίας έναντι στις Αμερικανικές επιθυμίες που μπορεί να φέρει αποτελέσματα τα οποία δεν μπορούν να επιτευχθούν αν οι σύμμαχοι δεν προσφέρουν ο ένας στον άλλον αμοιβαία υποστήριξη»¹⁷⁰. Αντίστοιχα, ο Robert Art υποστηρίζει πως ακριβώς αυτή η λογική είναι η κινητήριος δύναμη της διαδικασίας ολοκλήρωσης στους τομείς της ασφάλειας και της άμυνας¹⁷¹. Επί της ουσίας, δεν μιλάμε για εξισορρόπηση εχθρού, αλλά των προτεραιοτήτων και των πολιτικών ενός συμμάχου, στη συγκεκριμένη δε περίπτωση των ΗΠΑ

Κάποιοι άλλοι θεωρητικοί του ρεαλισμού εστιάζουν σε μία διαφορετική προσέγγιση της εξισορρόπησης, αυτή της «αυτόνομης υποθέσεως» (autonomy hypothesis). Ο Barry Posen για παράδειγμα υποστηρίζει πως οι συστημικές πιέσεις υποχρεώνουν τα Ευρωπαϊκά κράτη να επιλέξουν ανάμεσα σε δύο εναλλακτικές: α) την εξισορρόπηση

¹⁶⁶K. Waltz, (1993) The Emerging Structure of International Politics. *International Security*. Vol. 18, No. 2. pp. 44–79. K.. Waltz, (1979) *Theory of International Politics*. New York: McGraw Hill.

¹⁶⁷ J. Grieco, (1996) State Interests and Institutional Rule Trajectories. A Neorealist Interpretation of The Maastricht Treaty and European Economic and Monetary Union. In Frankel, B. (ed.) *Realism: Restatements and Renewal, special issue of Security Studies*. Vol. 5, No. 3. pp. 261–306. J. Mearsheimer, (1994), The False Promise of International Institutions. *International Security*. Vol.19 No. 3. pp. 5–49.

¹⁶⁸ F. Andreatta, (2011), “The European Union’s International Relations: A Theoretical View”. In Hill, C. and Smith, M. (eds) *International Relations and the European Union*. Oxford: Oxford University Press. 2nd edn.

¹⁶⁹ S. Rosato, (2011) *Europe United: Power Politics and the Making of the European Community*. Ithaca, NY: Cornell University Press, p.51.

¹⁷⁰ S. M. Walt, (2005), *Taming American Power*. New York: W. W. Norton and Company, p.126.

¹⁷¹ R. Art, (2004) “Europe Hedges Its Security Bets”, in T. V Paul, J. L Wirtz and M. Fortmann, (eds) *Balance of Power: Theory and Practice in the 21st Century*. Stanford, CT: Stanford University Press.

και β) τη σύμπλευση, με τη δεύτερη να μην αποτελεί επί της ουσίας επιλογή, καθώς ο Posen τη θεωρεί ιδιαίτερος ριψοκίνδυνη¹⁷². Με το επιχείρημα αυτό συμφωνεί και ο Christopher Layne ο οποίος υποστηρίζει πως η σύμπλευση μπορεί να έχει εφαρμογή μόνο από μικρότερα κράτη, καθώς στην περίπτωση του ισχυρού ελλοχεύει ο κίνδυνος δημιουργίας σχέσης εξάρτησης¹⁷³. Σε αυτή την περίπτωση η Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση εκλαμβάνεται ως μία προσπάθεια μεγιστοποίησης της ασφάλειας μέσω της αυτονομίας, όπως υποστηρίζει ο Jones¹⁷⁴. Πρόκειται για μία λογική που ξεφεύγει από την προσέγγιση της εξισορρόπησης και πλησιάζει αρκετά αυτή του παρόχου ασφάλειας (security provider).

Οι Cladi και Locatelli από την πλευρά τους υποστηρίζουν πως η ανάπτυξη της ευρωπαϊκής προσέγγισης στην ασφάλεια είναι μία επιλογή σύμπλευσης ως εκδήλωση ενδό- συμμαχικής (intra- alliance) συμπεριφοράς. Το επιχείρημά τους αυτό το στηρίζουν στις παρακάτω παραδοχές:

1. Το μετά- Ψυχροπολεμικό περιβάλλον ασφάλειας είναι διαφορετικό και δεν επιτρέπει στην Ε.Ε. την επιλογή της εξισορρόπησης.
2. Δεν υπάρχει αντιπαράθεση με μεγάλη δύναμη σε στρατιωτικό επίπεδο και χώρες όπως η Κίνα και η Ρωσία δεν μπορούν να θεωρηθούν ως άμεσες απειλές για την ΕΕ¹⁷⁵.
3. Η συμμαχία ΕΕ και ΗΠΑ υπήρχε ήδη από την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου και μέσω του NATO μπορούσαν να περιοριστούν οι ανησυχίες των Ευρωπαίων¹⁷⁶.

Όπως υποστηρίζει και η Trine Flockhart η πρόθεση των Ευρωπαίων να κερδίσουν οφέλη στον τομέα της ασφάλειας και της άμυνας είναι μία συμμαχία σύγκλισης που συνιστά επί της ουσίας σύμπλευση¹⁷⁷. Άλλωστε, όπως υποστηρίζει ο Schweller «η σύμπλευση δεν είναι πλέον το αντίθετο της εξισορρόπησης, αλλά η κάθε ευκαιρία συνεργασίας με το δυνατότερο, ακόμη και για ομορτυνιστικούς λόγους»¹⁷⁸.

Σύμφωνα με τον Rees τα Ευρωπαϊκά κράτη μοιράζονται μία σειρά από κοινές ανησυχίες ασφάλειας με τις ΗΠΑ, όπου η συνεργασία στη λογική της σύμπλευσης μπορεί να οδηγήσει σε αμοιβαία οφέλη. Σε αυτές τις προκλήσεις ασφάλειας περιλαμβάνονται τα αποτυχημένα κράτη, η διασπορά όπλων ΧΒΡΠ, η διεθνής

¹⁷² B. Posen, (2006), “European Union Security and Defence Policy: Response to Unipolarity?”, *Security Studies*. Vol. 15, No. 2, pp. 149–86.

¹⁷³ C. Layne, (2006), “The Unipolar Illusion Revisited: The Coming End of the United States Unipolar Moment”, *International Security*, Vol. 31, No. 2, pp. 7–41.

¹⁷⁴ S. G. Jones, (2007) *The Rise of European Security Cooperation*, Cambridge: University Press. P. 186.

¹⁷⁵ Εξαίρεση αποτελεί η περίπτωση της Ουκρανίας.

¹⁷⁶ L. Cladi and A. Locatelli, (2016), “Do IR Theories have something to say about CSDP?” in L. Cladi and A. Locatelli, (eds.), *International Relations Theory and European Security. We Thought We Knew*, Routledge, New York.

¹⁷⁷ T. Flockart, (2013), “Why Europe Confounds IR Theory” *Contemporary Security Policy*, Vol. 34 No. 2, pp. 392–96.

¹⁷⁸ R. Schweller, (1994), “Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back”, *International Security*. Vol. 19, No. 1, pp. 72–107.

τρομοκρατία και η διαχείριση χωρών όπως η Βραζιλία, η Κίνα, η Ινδία και κυρίως η Ρωσία¹⁷⁹. Υπάρχει και μία σειρά άλλων απειλών όπως η περιβαλλοντική ασφάλεια η δημογραφική αλλαγή, η μετανάστευση, οι πανδημίες, το οργανωμένο έγκλημα και οι κυβερνό- επιθέσεις για την πρόληψη και την αντιμετώπιση των οποίων μπορούν να συνεργαστούν αποτελεσματικά Ε.Ε. και ΗΠΑ.

Τέλος, επί της ουσίας, οι διαφορετικές αντιλήψεις για τις αιτίες, αλλά και τα μέσα αντιμετώπισης των απειλών αυτών ανάμεσα σε Ε.Ε. και ΗΠΑ μπορούν να καταστήσουν τη σύμπλευση ιδιαίτερα αποτελεσματική στρατηγική επιλογή για την αντιμετώπιση των νέων απειλών. Όπως σημειώνει και ο Hyde Price τα ευρωπαϊκά κράτη συμμάχησαν με τις ΗΠΑ για να μεγιστοποιήσουν την ισχύ, την επιρροή και την ασφάλειά τους¹⁸⁰.

2.3.2. Φιλελευθερισμός

Η οικοδόμηση της ευρωπαϊκής πολιτικής ασφάλειας προσεγγίζεται από τους θεωρητικούς του φιλελευθερισμού ως το αποτέλεσμα τριών βασικών μεταβλητών: α) της αλληλεξάρτησης, β) των ευρωπαϊκών δημοκρατιών που είναι προσανατολισμένες στη διατήρηση της ειρήνης και γ) της εκτεταμένης θεσμοποίησης των διεθνών πολιτικών της Ε.Ε. Ο Richter υποστηρίζει πως από φιλελεύθερης σκοπιάς η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση στον τομέα της ασφάλειας και της άμυνας εξηγείται σύμφωνα με δύο παραμέτρους: α) την αλληλεξάρτηση που δημιουργείται από τις νέες ασύμμετρες και διασυννοριακές απειλές ασφάλειας και β) από τη συνειδητότητα πως οι απειλές αυτές δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν σε εθνικό- εσωτερικό επίπεδο¹⁸¹. Χαρακτηριστικά, ο Richter σημειώνει πως «η κλιματική αλλαγή, το οργανωμένο έγκλημα και η διεθνής τρομοκρατία είναι μόνο μερικά παραδείγματα απειλών ασφάλειας που δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν μόνο σε εθνικό επίπεδο, για αυτό και δημιουργούν προϋποθέσεις για να ξεπεράσουν τα κράτη την αναρχία. Λόγω αυτού του υψηλού βαθμού αλληλεξάρτησης τα κράτη είναι περισσότερο δεκτικά στο να συντονιστούν σε περιφερειακό επίπεδο και πιθανότατα να επιλέξουν μία συνεργασία και σε διεθνές επίπεδο, δημιουργώντας θεσμούς στον τομέα της ασφάλειας»¹⁸².

¹⁷⁹ W. Rees, (2011) *The US–EU Security Relationship: The Tensions between a European and a Global Agenda*. Basingstoke, UK: Palgrave, pp. 6-11.

¹⁸⁰ A. Hyde-Price, (2007) *European Security in the 21st Century: The Challenge of Multi-polarity*. Abingdon, UK: Routledge, p.50.

¹⁸¹ F. Richter, (2016), “The Emergence and Evolution of CSDP. A Liberal Approach” in L. Cladi and A. Locatelli, (eds.), *International Relations Theory and European Security. We Thought We Knew*, Routledge, New York.

¹⁸² Ibid.

Τη λογική της αλληλεξάρτησης και της πολυπλοκότητας του μετά- Ψυχροπολεμικού περιβάλλοντος ασφάλειας ως κινητήριος δύναμη της ευρωπαϊκής πολιτικής ασφάλειας αναδεικνύουν και οι Haugdsdal¹⁸³ και Rieker¹⁸⁴. Αξίζει να σημειωθεί πως οι Hofman και Merand εισηγούνται πως τα αυξημένα επίπεδα αλληλεξάρτησης στον τομέα των απειλών οδήγησαν στην ανάληψη σειράς πρωτοβουλιών και στη σύναψη συμφωνιών στα τέλη της δεκαετίας του '90 και στις αρχές του 21^{ου} αιώνα στους τομείς της εξωτερικής πολιτικής, της ασφάλειας και της άμυνας¹⁸⁵. Σε αυτή την κατεύθυνση ο Νεοφιλελεύθερος Θεσμισμός (Neo- Liberal Institutionalism) προσεγγίζει τη Συμφωνία του St. Malo και την υιοθέτηση Ευρωπαϊκής Πολιτικής Άμυνας και Ασφάλειας ως μία προσπάθεια δημιουργίας κοινών θεσμών για τη διαχείριση της πολυπλοκότητας και της αλληλεξάρτησης στους τομείς της ασφάλειας και της άμυνας.

Ο φιλελεύθερος διακυβερνητισμός (Liberal Intergovernmentalism) ερμηνεύει την ευρωπαϊκή πολιτική ασφάλειας ως την απάντηση των Κρατών- Μελών στο σοκ της ανασφάλειας της μετά- Ψυχροπολεμικής περιόδου, η οποία οδήγησε στην αλλαγή των εθνικών προτιμήσεων υπέρ της περαιτέρω ολοκλήρωσης¹⁸⁶. Ο Richter σημειώνει πως «το πολιτικό περιβάλλον και το περιβάλλον ασφάλειας της μετά- Ψυχροπολεμικής περιόδου προκάλεσε τη σύμπνοια των εθνικών προτεραιοτήτων για την προώθηση της συνεργασίας στην ασφάλεια και την άμυνα και τη λήψη αποφάσεων που συζητούνταν και καθυστερούσαν για χρόνια»¹⁸⁷.

Ο Dover, από την πλευρά του, εστιάζει στην αξιοποίηση της ευρωπαϊκής προσέγγισης ασφάλειας από τη Γαλλία και τη Μεγάλη Βρετανία για την αντιμετώπιση εθνικών συγκρούσεων και συνοριακών διενέξεων που προέκυψαν στην περιφέρεια της Ευρώπης μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Επίσης, τονίζει τη δυνατότητα παρέμβασης σε περιπτώσεις ανθρωπιστικών κρίσεων. Ουσιαστικά, θεωρεί πως η προώθηση της ολοκλήρωσης ήταν μία προσπάθεια μεγιστοποίησης εθνικών συμφερόντων στον τομέα της ασφάλειας¹⁸⁸. Σε αυτή την κατεύθυνση κινείται και ο Simon που υποστηρίζει πως η ευρωπαϊκή προσέγγιση στην ασφάλεια θεωρήθηκε ως συστατικό μέρος των εθνικών στρατηγικών ασφάλειας¹⁸⁹. Ο φιλελευθερισμός είναι το ιδανικό εργαλείο ερμηνείας των πολλαπλών σταδίων,

¹⁸³R. Haugdsdal, (2005) *What Explains the Change of European Security Policy? An Analysis of European Security and Defence Policy (ESDP) after September 11th 2001*. Oslo: University of Oslo.

¹⁸⁴ P. Rieker, (2006), "From Common Defence to Comprehensive Security: Towards the Europeanization of French Foreign and Security Policy?" *Security Dialogue*. Vol. 37, No. 4) pp. 509–28

¹⁸⁵S. C. Hofman and F. Mérand, (2012), "Regional Organizations à la Carte: The Effects of Institutional Elasticity". In T. V. Paul (ed.) *International Relations Theory and Regional Transformation*. Cambridge: Cambridge University Press.

¹⁸⁶ A. Moravcsik and F. Schimmelfennig,, (2009) "Liberal Intergovernmentalism". In T. Diez, and A. Wiener, (eds) *European Integration Theory*. Oxford: Oxford University Press.

¹⁸⁷ F. Richter, (2016), *op.cit.*

¹⁸⁸R. Dover, (2007) *Europeanization of British Defence Policy*. Hampshire, Ashgate Publishing Limited.

¹⁸⁹ L. Simón, (2014) *Geopolitical Change, Grand Strategy and European Security. The EU–NATO Conundrum in Perspective*. London: Palgrave Macmillan.

δυναμικών και θεσμικών καινοτομιών στο πλαίσιο της ολοκλήρωσης στους τομείς της εξωτερικής πολιτικής, των εξωτερικών σχέσεων, της άμυνας και της ασφάλειας.

Από την πλευρά τους οι Pohl, van Willigen και van Vonno θεωρούν πως λόγω της απουσίας άμεσης εξωτερικής απειλής η προώθηση της ολοκλήρωσης ήταν το αποτέλεσμα εθνικών προτεραιοτήτων ισχύος και των προσδοκιών ή και των περιορισμών στην εξωτερική πολιτική και την ασφάλεια¹⁹⁰. Η θεσμική διάσταση, βασικό συστατικό των φιλελεύθερων θεωριών, εμπεριέχει διάφορες προσεγγίσεις. Αρκετές από αυτές εστιάζουν στην επιρροή των θεσμών της Ε.Ε. ως θεσμικά μαθήματα (institutional learning) στους συμμετέχοντες στην Κοινή Πολιτική Άμυνας και Ασφάλειας¹⁹¹. Ο Hofmann για παράδειγμα, υποστηρίζει πως το «ευρωπαϊκό θεσμικό πλαίσιο διαμόρφωσε και καθόρισε τη δημιουργία και την ανάπτυξη της Κοινής Πολιτικής»¹⁹². Άλλες προσεγγίσεις εστιάζουν στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση ως αποτέλεσμα της επιρροής διεθνών οργανισμών όπως ο ΟΗΕ, το ΝΑΤΟ και ο ΟΑΣΕ.

Οι Pohl, van Willigen και van Vonno τέλος καταλήγουν πως η Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας είναι το αποτέλεσμα της θέλησης των κυβερνητικών εθνικών συμφερόντων των Κρατών- Μελών να απαντήσουν συλλογικά στην ανάγκη ενίσχυσης της ασφάλειας και της ειρήνης¹⁹³.

2.3.3. Κοινωνικός Κονστρουκτιβισμός

Ο κοινωνικός κονστρουκτιβισμός προσεγγίζει την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση στην ασφάλεια ως αποτέλεσμα της ταυτότητας της συλλογικής αίσθησης του ανήκειν σε μία Κοινότητα Ασφάλειας (Security Community) και της στρατηγικής κουλτούρας (Strategic Culture) που καθορίζει την εξωτερική παρουσία της Ένωσης σε ζητήματα ασφάλειας. Για τους κονστρουκτιβιστές τα στοιχεία που συνθέτουν την εσωτερική ταυτότητα της Ένωσης αποτελούν πηγές ισχύος που μπορούν να αξιοποιηθούν από την Ε.Ε. για να διαμορφώσει και να επηρεάσει τις διεθνές σχέσεις μέσω της προώθησης μίας κανονιστικής πολιτικής ασφάλειας.

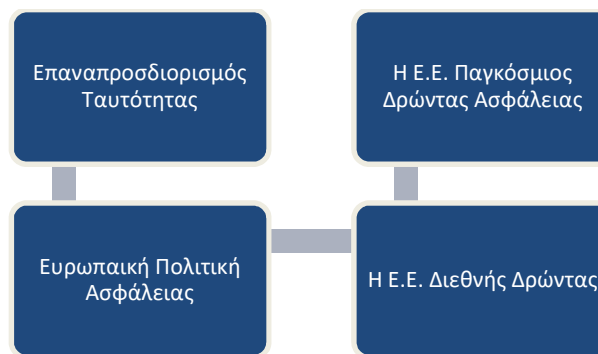
¹⁹⁰ B. Pohl, N. van Willigen and C. van Vonno, (2016), “Governmental interest, new liberalism and CSDP” in L. Cladi and A. Locatelli, (eds.), *International Relations Theory and European Security. We Thought We Knew*, Routledge, New York.

¹⁹¹ S. Van Hoonacker and H. Dijkstra, (2010), “Understanding the Role of Bureaucracy in the European Security and Defence Policy: The State of the Art”, *European Integration Online Papers*. Vol 14, No. 1., pp. 1–33. M. E. Smith, (2012) “Developing a ‘Comprehensive Approach’ to International Security: Institutional Learning and the CSDP” In J. Richardson, (ed.) *Constructing a Policy-Making State. Policy Dynamics in the EU*. Oxford: Oxford University Press. pp. 253–67.

¹⁹² S. C. Hofmann, (2011), “Why Institutional Overlap Matters: CSDP in the European Security Architecture”. *Journal of Common Market Studies*. Vol. 49, No. 1, pp. 101–20.

¹⁹³ ¹⁹³ B. Pohl, N. van Willigen and C. van Vonno, (2016), op.cit.

Η Carla Monteleone υποστηρίζει πως η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση ήταν από την αρχή μία «πρωτοβουλία ασφάλειας» (security project) που εστίαζε στον εκ νέου προσδιορισμό των σχέσεων φιλίας και αντιπαλότητας, καθώς και της ταυτότητας ασφάλειας (security identity) της ίδιας της Ευρώπης μέσω θεσμικών διαδικασιών, αλλά και των ταυτοτήτων και των προτιμήσεων των συμμετεχόντων Κρατών Μελών¹⁹⁴. Όπως σημειώνει ο Ruggie η εγκατάλειψη των εδαφικών διεκδικήσεων που προκαλούσαν τις συγκρούσεις ήταν καταλυτική ώστε να αποτελέσει η Ε.Ε. τον πρώτο πραγματικά διεθνή πολιτικό φορέα¹⁹⁵. Η συμμετοχή των Κρατών- Μελών στη διαδικασία της ολοκλήρωσης άλλαξε των ταυτότητα των ευρωπαϊκών κρατών, διαμορφώνοντας τις προτιμήσεις και τα συμφέροντά τους¹⁹⁶. Οι Anderson και Seitz υποστηρίζουν πως η δημιουργία της ευρωπαϊκής προσέγγισης ασφάλειας ήταν το αποτέλεσμα της επιθυμίας καλλιέργειας συνοχής και ενίσχυσης της ταυτότητας μίας Ευρωπαϊκής- εσωτερικής ομάδας σε αντίθεση με μία πιθανή- εξωτερική ομάδα¹⁹⁷. Ήταν επί της ουσίας μία διαδικασία προσδιορισμού της ταυτότητας ασφάλειας της Ε.Ε. Για την Monteleone η ανάγκη επαναπροσδιορισμού της ευρωπαϊκής ταυτότητας ήταν η κινητήριος δύναμη πίσω από την υιοθέτηση της κοινής πολιτικής στους τομείς των εξωτερικών υποθέσεων, της ασφάλειας και της άμυνας. Πρέπει επίσης αυτή η πρωτοβουλία να θεωρηθεί ως μέρος της προσπάθειας της Ε.Ε. να προσδιορίσει και να αναπτύξει το ρόλο της ως διεθνή δρώντα αρχικά και ως παγκόσμιο δρώντα ασφάλειας (Global Security Actor) στη συνέχεια¹⁹⁸. Κατά τους Adler και Barnett η ολοκλήρωση μπορεί να προσεγγιστεί ως αντανάκλαση του αισθήματος του «Εμείς» (We Feeling) που έχει αναπτυχθεί από τα Κράτη- Μέλη λόγω της συμμετοχής τους σε μία Κοινότητα Ασφάλειας¹⁹⁹.

Σχήμα 2: Επαναπροσδιορισμός Ταυτότητας και Πρωτοβουλίες Ασφάλειας της Ε.Ε.

¹⁹⁴ C. Monteleone, (2016), “Beyond Material Factors? Identity, culture and the foreign and security policy of the EU”, in L. Cladi and A. Locatelli, (eds.), *International Relations Theory and European Security. We Thought We Knew*, Routledge, New York.

¹⁹⁵ J. G. Ruggie, (1993), “Territoriality and Beyond: Problematizing Modernity in International Relations”, *International Organization*. Vol 47, No. 1. pp. 139–74.

¹⁹⁶ P. J. Katzenstein, (1996), “Conclusion: National Security in a Changing World” In P. J. Katzenstein, (ed.) *The Culture of National Security. Norms and Identity in World Politics*. New York: Columbia University Press. pp. 498–537.

¹⁹⁷ S. Anderson and T. R. Seitz, (2006), “European Security and Defense Policy Demystified. Nation-Building and Identity in the European Union”, *Armed Forces and Society*. Vol. 33, No. 1. pp. 24–42.

¹⁹⁸ C. Monteleone, (2016), op.cit.

¹⁹⁹ E. Adler, and M. Barnett, (eds) (1998) *Security Communities*. Cambridge: Cambridge University Press

Επιπρόσθετα, ο Waever υποστηρίζει πως «η Ευρώπη μπορεί να υπάρξει μόνο αν έχει μία αμυντική ταυτότητα και αναγνωρίζεται ως δρώντας στη διεθνή σκηνή»²⁰⁰. Οι Adler και Barnett υποστηρίζουν πως σε μία «πλουραλιστική Κοινότητα Ασφάλειας όπως η Ευρωπαϊκή η κοινή αίσθηση ταυτότητας και ο υψηλός βαθμός εμπιστοσύνης μπορούν να οδηγήσουν στη συλλογική και συνεργατική προσέγγιση της ασφάλειας και σε υψηλό βαθμό στρατιωτικής ολοκλήρωσης»²⁰¹. Η Monteleone υποστηρίζει πως η πλουραλιστική αίσθηση της ταυτότητας των Κρατών- Μελών είναι αυτή που τους επιτρέπει να είναι μέλη μίας Κοινότητας όπως το NATO, αλλά παράλληλα να προχωρούν στη δημιουργία μίας άλλης χωρίς να δημιουργηθεί προβληματικό κλίμα και πως αυτή η προσπάθεια επαναπροσδιορισμού της ταυτότητας δεν είναι αντιθετική/ ανταγωνιστική προς τις ΗΠΑ²⁰².

Συμπληρωματικά με το ζήτημα της ταυτότητας λειτουργεί και αυτό της στρατηγικής κουλτούρας της Ε.Ε. Η ανάπτυξη της στρατηγικής κουλτούρας είναι μία ακόμη σημαντική αιτιολογία για την ολοκλήρωση της πολιτικής στην ασφάλεια και στην άμυνα. Για τον Attina η στρατηγική κουλτούρα και η αντίληψη για τις νέες απειλές είναι αυτή που οδήγησε στη θεσμική ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής συνεργατικής και συλλογικής ασφάλειας²⁰³. Τέλος, μία ακόμη σημαντική παράμετρος που προκύπτει από την κονστρουκτιβιστική θεωρία είναι αυτή της κοινωνικοποίησης (socialization) ως πτυχή της θεσμοποίησης (institutionalization) των αξιωματούχων των Κρατών-Μελών εντός των ευρωπαϊκών θεσμών, η οποία δημιούργησε μία γενικότερη αποδοχή της Ε.Ε. ως πλαίσιο συνεργασίας για την ασφάλεια²⁰⁴.

Σχήμα 3: Ευρωπαϊκή Ασφάλεια: από την Κοινή Πρόσληψη στην Στρατηγική Κουλτούρα

²⁰⁰ O. Waever, (1998), “Insecurity, Security, and Asecurity in the West European Non-war Community” In E. Adler, and M. Barnett, (eds) *Security Communities*. Cambridge: Cambridge University Press. pp. 69–117.

²⁰¹ E. Adler, and M. Barnett, (eds) (1998), op.cit. pp.56-57.

²⁰² C. Monteleone, (2016), op.cit.

²⁰³ F. Attinà, (2006), “The Building of Regional Security Partnership and the Security Culture Divide in the Mediterranean Region”, In E. Adler, B. Crawford, F. Bicchì, and R. Del Sarto, (eds) *The Convergence of Civilizations. Constructing a Mediterranean Region*. Toronto: University of Toronto Press. pp. 239–65.

²⁰⁴ A. Biava, (2011), “The Emergence of a Strategic Culture within the Common Security and Defence Policy”, *European Foreign Affairs Review*. Vol. 16, No. 1, pp. 41–58. C. O. Meyer, (2005) “Convergence Towards a European Strategic Culture? A Constructivist Framework for Explaining Changing Norms”. *European Journal of International Relations*, Vol 11, No. 4, pp. 523–49.

2.3.4.Κριτική Θεωρία

Οι μελετητές που ασπάζονται την κριτική θεωρία δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στην ασφαλειοποίηση (securitization) διαφορετικών πτυχών της πολιτικής της Ε.Ε. και περιγράφουν την ολοκλήρωση του τομέα της ασφάλειας ως το αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας, αλλά και αυτού που καθορίζει την agenda ασφάλειας της Ένωσης. Η προσέγγιση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης στον τομέα της ασφάλειας προκύπτει από τις απαντήσεις στα βασικά πολιτικά ερωτήματα που αναδεικνύουν οι μελετητές αυτού του Παραδείγματος:

1. Ποιος καθορίζει την ευρωπαϊκή agenda ασφάλειας;
2. Τι θεωρείται πρόκληση ασφάλειας;
3. Για ποιον θεωρείται πρόκληση και γιατί;²⁰⁵.

Χαρακτηριστικά, οι Beverly Crawford και Ronnie Lipschutz δίνουν έμφαση στο πως οι πολιτικές της ανασφάλειας αποκαλύφθηκαν σε όλο τους το εύρος κατά τη διάρκεια του πολέμου στην πρώην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας²⁰⁶. Οι συγγραφείς ασκούν κριτική στην Ε.Ε. σε μία λογική που βασίζεται στο επιχείρημα πως ο πόλεμος προσεγγίστηκε με μία ντετερμινιστική οπτική, με αποτέλεσμα η κατασκευή αυτή της ασφάλειας (security construction) να οδηγήσει στην καθυστερημένη και ελλιπή παρέμβαση της διεθνούς κοινότητας και της Ε.Ε. Για τους μελετητές της κριτικής θεωρίας η Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας είναι αποτέλεσμα της κατασκευής της ασφάλειας. Ένα επιχείρημα που αναπτύχθηκε συνδυαστικά με αυτό της ασφαλειοποίησης στη λογική της κατασκευής και ανάδειξης θεμάτων ασφάλειας με την αξιοποίηση διαφόρων μορφών των επικοινωνιακών εργαλείων²⁰⁷. Αντίστοιχα, οι Karacasulu και Uzgoren δίνουν έμφαση στη δύναμη της γλώσσας και στην χρήση γλωσσολογικών μεθόδων²⁰⁸.

Μία άλλη σημαντική διάσταση είναι η ολοκλήρωση του τομέα της ασφάλειας μέσω της διαδικασίας ασφαλειοποίησης επί μέρους πολιτικών της Ε.Ε. Ειδικότερα, έχει δοθεί έμφαση στην ασφαλειοποίηση της μετανάστευσης εντός των ευρωπαϊκών πολιτικών και στρατηγικών²⁰⁹. Ο Huysmans περιγράφει πως οι κινήσεις ασφαλειοποίησης εντός της Ε.Ε. κυριάρχησαν στην διαμόρφωση της πολιτικής για τη μετανάστευση και το άσυλο. Επίσης, υποστηρίζει πως η ασφαλειοποίηση λειτούργησε μέσω της θεσμοποίησης του φόβου.

²⁰⁵ R. van Munster, (2007). "Review Essay: Security on a Shoestring: A Hitchhiker's Guide to Critical Schools of Security in Europe". *Cooperation and Conflict*, Vol. 42, No.2, pp.235-243.

²⁰⁶ B. Crawford and R. Lipschutz, (1998), *The myth of "ethnic conflict" : politics, economics, and "cultural" violence* (eds.), Berkeley, University of California Press.

²⁰⁷ D. Bigo, (2002), "Security and Immigration: Toward a Critique of the Governmentality of Unease". *Alternatives*, Vol 27, pp. 63-92.

²⁰⁸ N. Karacasulu and E. Uzgoren, (2007), *Explaining Social Constructivism Contributions to Security Studies*, SAM- Center for Strategic Research.

²⁰⁹ J. Huysmans, (2006), *the Politics of Insecurity. Fear, Migration and Asylum in the Eu*. London: Routledge. C. Aradau, (2004), "Security and the democratic scene: desecuritisation and emancipation". *Journal of International Relations and Development*, Vol. 7, pp. 388- 413

Μία άλλη προσέγγιση είναι αυτή του Mikkel Vedby Rasmussen ο οποίος υποστηρίζει πως η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση προχώρησε ως αποτέλεσμα μίας διαρκούς αναζήτησης της «τέλειας ασφάλειας» (perfect security) που έδινε έμφαση την πρόληψη των κινδύνων και όχι των απειλών²¹⁰. Μία άλλη ομάδα μελετητών που δεν προέρχονται αποκλειστικά από τα παραδείγματα της κριτικής θεωρίας όπως οι Ken Booth και Andrew Linklater, αλλά και η Mary Kaldor αναδεικνύουν τη διάσταση της ανθρώπινης ασφάλειας- της ασφάλειας του πολίτη και όχι του κράτους- ως βασική πτυχή που οδήγησε στην ανάπτυξη της ευρωπαϊκής προσέγγισης στην ασφάλεια, δίνοντας έμφαση στις Εκθέσεις της Βαρκελώνης (2004) και της Μαδρίτης (2007)²¹¹. Τέλος, οι Merand, Foucault και Irondelle υποστηρίζουν πως η τωρινή αρχιτεκτονική της Ευρωπαϊκής ασφάλειας, η οποία οικοδομήθηκε μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, στερείται «ξεκάθαρης δομής πολιτικής εξουσίας»²¹².

2.3.5. Θεωρίες Διακυβέρνησης

Παρά το γεγονός πως οι θεωρίες διακυβέρνησης δεν ανήκουν στις θεωρίες των διεθνών σχέσεων μπορούν να αποτελέσουν ένα αποτελεσματικό ερευνητικό εργαλείο για την κατανόηση της ευρωπαϊκής προσέγγισης στην ασφάλεια. Άλλωστε, μία σειρά θεωρητικών της διακυβέρνησης έχουν χρησιμοποιήσει τις συγκεκριμένες θεωρίες για να εξηγήσουν τη διεθνή συνεργασία στον τομέα της ασφάλειας χρησιμοποιώντας ως παράδειγμα και την εξωτερική διάσταση της πολιτικής ασφάλειας της Ε.Ε.²¹³. Η προσέγγιση της διακυβέρνησης θεωρεί πως η ολοκλήρωση ήταν το αποτέλεσμα μακροπρόθεσμων και δομικών παραγόντων εντός μίας περίπλοκης διαδικασίας λήψης αποφάσεων όπως στους τομείς της εξωτερικής πολιτικής και της ασφάλειας. Όπως υποστηρίζουν οι Sperling και Webber πρόκειται για το αποτέλεσμα της συμπεριφοράς των δρώντων ασφάλειας και του πως αυτή αντικατοπτρίζει τις συστημικές μεταβλητές²¹⁴. Ουσιαστικά, η προσέγγιση αυτή δίνει βάση στον τρόπο με τον οποίο οι διεθνείς πρακτικές και το οργανωτικό πλαίσιο επιδρούν στον τομέα της ασφάλειας.

²¹⁰ M.V. Rasmussen, (2003), *The West, Civil Society and the Construction of Peace*, Palgrave, New York.

²¹¹ M. Martin and M. Kaldor, (eds.), (2009), *The European Union and Human Security: External Interventions and Missions*. Routledge, London, UK

²¹² F. Merand, M. Foucault and B. Irondelle, (2011), (eds.), *European Security since the fall of the Berlin Wall*, University of Toronto Press, Toronto.

²¹³ E. Krahnemann, (2003), “Conceptualizing Security Governance”. *Cooperation and Conflict*. Vol. 38, No. 1, pp. 5–26. E. Kirchner, (2006) “The Challenge of European Union Security Governance”. *Journal of Common Market Studies*. Vol. 44, No. 5, pp. 947–68. E. Kirchner and J. Sperling, (2007), op. cit. U. C. Schroeder, (2011), *The Organization of European Security Governance: Internal and External Security in Transition*. Abingdon, UK: Routledge

²¹⁴ J. Sperling and M. Webber, (2014), “Security Governance in Europe: A Return to System”. *European Security*. Vol. 23, No. 2, . pp. 126–44.

Η Ευρωπαϊκή διακυβέρνηση ασφάλειας (European Security Governance) κατά τον Norheim- Mortinsen (2010) έχει τα παρακάτω χαρακτηριστικά:

1. Έχει πολλαπλά κέντρα εξουσίας που το καθένα εμπλέκεται με διαφορετικό τρόπο στη διαχείριση των απειλών ασφάλειας.
2. Περιλαμβάνει τη διάδραση διαφορετικών δρώντων, ακόμη και μη κρατικών και ιδιωτικών.
3. Εμπεριέχει επίσημους και ανεπίσημους θεσμούς άσκησης πολιτικής.
4. Βασίζεται σε ιδέες και σχέσεις μεταξύ των δρώντων που μοιράζονται κοινές νόρμες και ιδέες.
5. Λειτουργεί ως συλλογική δομή και διαδικασία²¹⁵.

2.4.Η Ε.Ε. και οι Νέες Απειλές Ασφάλειας

Μετά τη Σύνοδο του Τάμπερε, η σύνδεση εσωτερικής και εξωτερικής διάστασης της ευρωπαϊκής ασφάλειας ενδυναμώθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στη Φείρα, το οποίο αποφάσισε οι εξωτερικές προτεραιότητες του Χώρου Εσωτερικών Υποθέσεων και Δικαιοσύνης να ενσωματωθούν στη συνολική εξωτερική στρατηγική της Ένωσης στο πλαίσιο της συγκρότησης του Χώρου Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης. Ακολούθως, τα ζητήματα Εσωτερικών Υποθέσεων και Δικαιοσύνης ενσωματώθηκαν πλήρως στην εξωτερική πολιτική της Ένωσης, συμβάλλοντας έτσι στην ανάληψη συνολικών, ολοκληρωμένων και ενιαίων πρωτοβουλιών. Αυτή η ώσμωση εσωτερικής και εξωτερικής ασφάλειας εντατικοποιήθηκε μέσω της υιοθέτησης από την Ε.Ε. στρατηγικών ασφάλειας. Η Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας το 2003 ξεκαθάριζε πως «το μετά Ψυχροπολεμικό περιβάλλον ασφάλειας χαρακτηρίζεται από το άνοιγμα των συνόρων και επομένως τα ζητήματα εσωτερικής και εξωτερικής ασφάλειας είναι άρρηκτα συνδεδεμένα. Επιπρόσθετα, σύμφωνα με τη Στρατηγική Εσωτερικής Ασφάλειας « η Ένωση πρέπει να δημιουργήσει ένα ασφαλές περιβάλλον στο οποίο οι Ευρωπαίοι πολίτες θα νιώθουν προστατευμένοι... Επίσης, πρέπει να δημιουργηθούν οι απαραίτητοι μηχανισμοί για τη διατήρηση των υψηλών επιπέδων ασφάλειας, όχι μόνο εντός του εδάφους της Ε.Ε., αλλά και όπου αλλού αυτό είναι εφικτό και βρίσκονται ευρωπαίοι πολίτες»²¹⁶.

Παράλληλα με τις εξελίξεις στον τομέα της εξωτερικής ασφάλειας, κινήθηκαν και οι διαδικασίες παραγωγής πολιτικής για την εσωτερική ασφάλεια. Η θεσμική υπόσταση του Χώρου Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης- Area of Freedom, Security, and Justice (AFSJ)- ανέδειξε την ανάγκη για μία ολοκληρωμένη στρατηγική εσωτερικής

²¹⁵P. M. Norheim-Martinsen, (2010), “Beyond Intergovernmentalism: European Security and Defence Policy and the Governance Approach”. *Journal of Common Market Studies*. Vol. 48, No. 5, pp. 1351–65.

²¹⁶ European Commission, (2010), The EU Internal Security Strategy in Action: Five steps towards a more secure Europe, COM(2010) 673 final, Brussels.

ασφάλειας. Ήταν εμφανές πως τα εξωτερικά σύνορα της Ε.Ε. μπορούσαν κατά κάποιο τρόπο να περιορίσουν, αλλά όχι να σταματήσουν τις διασυνοριακές απειλές ασφάλειας, όπως το οργανωμένο έγκλημα και την τρομοκρατία, ειδικότερα σε μία εποχή που τα σύνορα στα γεωγραφικά υποσυστήματα γύρω από την Ευρώπη είχαν σχετικοποιηθεί σημαντικά²¹⁷. Η επικαιροποίηση της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Ασφάλειας το 2008 ξεκαθάρισε πως «η εσωτερική και η εξωτερική διάσταση της ασφάλειας είναι αλληλένδετα συνδεδεμένες»²¹⁸. Το 2010, η Ε.Ε. υιοθέτησε τη Στρατηγική Εσωτερικής Ασφάλειας- Internal Security Strategy- σε μία προσπάθεια ολοκλήρωσης του Ευρωπαϊκού Μοντέλου Ασφάλειας²¹⁹.

Σε μία αντίστοιχη κατεύθυνση κινείται και η Ευρωπαϊκή Agenda για την Ασφάλεια, η μετεξέλιξη της Στρατηγικής Εσωτερικής Ασφάλειας, η οποία στοχεύει στην μεγιστοποίηση της προστιθέμενης αξίας της υποστήριξης των Κρατών- Μελών από την Ένωση. Σύμφωνα με αυτή, η Ε.Ε. φιλοδοξεί να διαμορφώσει τις κατάλληλες απαντήσεις για τις ασύμμετρες απειλές σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο δίνοντας έμφαση στην αποτελεσματική πρόληψη και αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος, της τρομοκρατίας και της ριζοσπαστικοποίησης και του ηλεκτρονικού εγκλήματος²²⁰. Προτάσσει την αναγκαιότητα διασυνοριακής και διαλειτουργικής συνεργασίας για την προώθηση μίας ενιαίας αντίληψης για την ασφάλεια από την Ε.Ε. και τα Κράτη- Μέλη η οποία θα είναι συνεργατική, ρεαλιστική και θα εστιάζει στην παραγωγή μετρήσιμων αποτελεσμάτων μέσω του κοινού προγραμματισμού, του προσεκτικού σχεδιασμού και της στοχευμένης αξιοποίησης των πόρων.

Η συνέργια εσωτερικής και εξωτερικής ασφάλειας αναδεικνύεται και στο πλαίσιο της Ένωσης για την Ασφάλεια- Security Union- με έμφαση στον τομέα της καταπολέμησης της τρομοκρατίας και της πρόληψης της ριζοσπαστικοποίησης αξιοποιώντας τη συνεργασία του Συντονιστή Αντιτρομοκρατικής Δράσης της Ε.Ε., της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Εξωτερικής Δράσης. Ειδικότερα, στην ανακοίνωση της Επιτροπής για την Οικοδόμηση της Ένωσης Ασφάλειας αναφέρεται πως:

1. Δίνεται έμφαση στην πολιτική γειτονίας. Έχουν ήδη δρομολογηθεί στοχευμένοι και αναβαθμισμένοι διάλογοι για την ασφάλεια και την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, ιδιαίτερα με την Ιορδανία, τον Λίβανο, το Μαρόκο, την Τυνησία και την Τουρκία, και έχουν συμφωνηθεί συγκεκριμένα σχέδια δράσης με τις χώρες αυτές. Εμπειρογνώμονες σε θέματα ασφάλειας και καταπολέμησης της τρομοκρατίας έχουν τοποθετηθεί στις αντιπροσωπείες

²¹⁷J. Monar and Hans Nilsson (2009), 'Enhancing the EU's effectiveness in response to international criminality and terrorism: current deficits and elements of a realist post-2009 agenda' in O. Cramme (ed) *Rescuing the European project: EU legitimacy, governance and security*, London: Policy Network, pp. 109–122.

²¹⁸ Report on the Implementation of the European Security Strategy, (2008) - Providing Security in a Changing World -, S407/08, Brussels.

²¹⁹ European Commission, (2010), *The EU Internal Security Strategy in Action*, op. cit.

²²⁰ European Commission, (2015), *The European Agenda on Security*, COM(2015) 185 final, Strasbourg.

της ΕΕ στην Αλγερία, το Ιράκ, την Ιορδανία, το Μαρόκο, τη Νιγηρία, τη Σαουδική Αραβία την Τυνησία και την Τουρκία. Με βάση τις εμπειρίες αυτές, η Ε.Ε. θα πρέπει να δρομολογήσει μια εταιρική σχέση για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας με τις χώρες της Μεσογείου, καθώς και με τη διεύρυνση του δικτύου εμπειρογνομόνων σε θέματα ασφάλειας και καταπολέμησης της τρομοκρατίας σε άλλες χώρες και περιφέρειες προτεραιότητας (π.χ. Λίβανο, Σαχέλ, Δυτικά Βαλκάνια).

2. Η συνεργασία της Ε.Ε. στον τομέα της δικαιοσύνης, των εσωτερικών υποθέσεων, της διπλωματίας και της καταπολέμησης της τρομοκρατίας πρέπει να αναπτυχθεί κατά προτεραιότητα με εταίρους από την Τουρκία έως το Μαρόκο, με τη στήριξη του Ευρωπαϊκού Αντιτρομοκρατικού Κέντρου, με σκοπό να διασφαλισθεί η αποτελεσματική ανταλλαγή πληροφοριών και η αστυνομική συνεργασία εντός του κατάλληλου πλαισίου για την προστασία των δεδομένων.
3. Η Ε.Ε. πρέπει να ενισχύσει την παρουσία της στα πολυμερή διεθνή φόρα με αντικείμενο την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και την ασφάλεια (όπως τα Ηνωμένα Έθνη, το παγκόσμιο φόρουμ κατά της τρομοκρατίας, η G7 και η ειδική ομάδα χρηματοοικονομικής δράσης) για την προώθηση της διεθνούς συνεργασίας στους τομείς αυτούς.
4. Το σχέδιο δράσης περί πυροβόλων όπλων και εκρηκτικών και το σχέδιο δράσης, σχετικά με την ενίσχυση της καταπολέμησης της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας περιλαμβάνουν ειδικές δράσεις που απευθύνονται σε Τρίτες Χώρες, ιδίως σε εκείνες που βρίσκονται στην άμεση γειτονία της ΕΕ. Προβλέπει κυρίως ότι η ΕΕ θα εντείνει τη συνεργασία της με τις γειτονικές χώρες όσον αφορά τη διάσταση της ασφάλειας, μεταξύ άλλων για την καταπολέμηση της παράνομης διακίνησης φορητών όπλων και ελαφρού οπλισμού (SALW) και την καταπολέμηση της παράνομης διακίνησης ανθρώπων, πολιτιστικών αγαθών και ναρκωτικών. Προβλέπεται ότι η παράνομη διακίνηση και χρήση πυροβόλων όπλων και εκρηκτικών υλών θα πρέπει να εντάσσεται συστηματικά στους διαλόγους με θέμα την ασφάλεια με βασικούς εταίρους, είτε πρόκειται για χώρες είτε για οργανισμούς.
5. Η αναθεωρημένη Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας προβλέπει επίσης ένα πλαίσιο δράσης για τις γειτονικές χώρες, συγκεντρώνοντας με συνεκτικό τρόπο τη διάσταση της ασφάλειας και άλλα στοιχεία σταθεροποίησης, όπως η καταπολέμηση της διαφθοράς και της κατάχρησης εξουσίας, η οικονομική ανάπτυξη, οι επενδυτικές ευκαιρίες και η απασχόληση των νέων, καθώς και η ειδική χρηματοδοτική στήριξη της κοινωνίας των πολιτών με τη διάσταση καταπολέμησης της ριζοσπαστικοποίησης²²¹.

²²¹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2016), COM(2016) 230 final: Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και το Συμβούλιο, σχετικά με την υλοποίηση του Ευρωπαϊκού Θεματολογίου για την Ασφάλεια για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και την οικοδόμηση μιας αποτελεσματικής και πραγματικής Ένωσης Ασφάλειας, Βρυξέλλες.

Επιπρόσθετα, η τελευταία χρονικά στρατηγική που υιοθέτησε η Ε.Ε.- η Παγκόσμια Στρατηγική για την Εξωτερική Πολιτική και την Πολιτική Ασφάλειας- a Global Strategy on Foreign and Security Policy- καθιστά σαφές πως ο Ευρωπαϊκός τρόπος για την εσωτερική ασφάλεια περνά μέσα από την επίτευξη της παγκόσμιας ασφάλειας: «Η εσωτερική και η εξωτερική ασφάλεια είναι όλο και περισσότερο αλληλένδετες: η εσωτερική μας ασφάλεια συνεπάγεται το παράλληλο ενδιαφέρον για την ειρήνη στις γειτονικές μας και τις παρακείμενες περιοχές. Αυτό συνεπάγεται διευρυμένο ενδιαφέρον στην πρόληψη των συγκρούσεων, την προαγωγή της ανθρώπινης ασφάλειας, την αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτίων της αστάθειας και την επιδίωξη ενός ασφαλέστερου κόσμου.»²²². Ουσιαστικά, σε αυτή αποτυπώνεται το όραμα για μία Ε.Ε. που θα λειτουργεί παράλληλα ως Ένωση Ασφάλειας- Security Union-, αλλά και ως παγκόσμιος δρώντας στις διεθνείς υποθέσεις.

Επί της ουσίας, η Ε.Ε ως δρώντας ασφάλειας μπορεί να προσεγγιστεί μόνο μέσω της συνέργειας των δύο διαστάσεων ασφάλειας (εσωτερική και εξωτερική), κάτι που άλλωστε ανδεικνύει και η ίδια η Ένωση μέσα από τα θεσμικά και πολιτικά κείμενα της (Ευρωπαϊκή Agenda για την Ασφάλεια, Ένωση Ασφάλειας, Παγκόσμια Στρατηγική για την Εξωτερική Πολιτική και την Πολιτική Ασφάλειας). Όπως αναδεικνύεται οι δύο διαστάσεις που όπως είναι λογικό έχουν διαφορετική τυπολογία και ιεράρχηση απειλών, καταλήγουν σε ένα μέσο έδαφος για τις απειλές. Η τρομοκρατία και το ζήτημα της κυβερνοασφάλειας και του κυβερνοεγκλήματος αναγνωρίζονται ως κοινός τόπος, ενώ η μετανάστευση και η κλιματική αλλαγή αναγνωρίζονται από την Παγκόσμια Στρατηγική ως προκλήσεις για την ασφάλεια της Ε.Ε. λόγω της αστάθειας στις γειτονικές περιοχές και κυρίως στη Μέση Ανατολή και στην Αφρική, ενώ για την εσωτερική ασφάλεια της Ε.Ε συνιστούν απειλές υπό το πρίσμα της ασφάλειας των συνόρων και των φυσικών καταστροφών²²³.

Σχήμα 4: Ευρωπαϊκή Agenda για την Ασφάλεια & Παγκόσμια Στρατηγική- το μέσο έδαφος των απειλών.

²²² Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. (2016), A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy, Brussels.

²²³ S. Marsh and W. Rees, (2012), *The European Union in the Security of Europe. From Cold War to Terror War*, Routledge, New York. A. Cottey, (2013), *Security in 21st Century Europe*, Palgrave MacMillan, London, 2nd Edition.

Οι Edwards και Meyer υποστηρίζουν πως ο τρόπος με τον οποίο η Ε.Ε. απάντησε στην απειλή της διεθνούς τρομοκρατίας, ήδη από το 2001, άλλαξε το σύστημα διακυβέρνησης της²²⁴. Μία προσέγγιση που ενισχύει με τη σειρά του και ο Kaunert σημειώνοντας ότι «η Ευρωπαϊκή Ένωση διέυρνε το σκοπό της αντί- τρομοκρατικής της δραστηριότητας μετά τις επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου. Ενώ, η υιοθέτηση πολιτικών και η δημιουργία υπηρεσιών όπως η EUROPOL, ανέδειξαν την Ε.Ε. ως έναν διακριτό διεθνή δρώντα στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας»²²⁵. Ουσιαστικά, οι επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου άνοιξαν ένα παράθυρο ευκαιρίας για την Ε.Ε., ώστε αυτή να αποκτήσει ρόλο και ευθύνες σε έναν τομέα που ως τότε είχε αναιμική παρουσία. Σύμφωνα με τον Monar σε αυτό το πλαίσιο η Ένωση απέκτησε ισχυρή εξωτερική παρουσία και αναγνωρίστηκε ως σημαντικός αντιτρομοκρατικός δρώντας από τις Τρίτες Χώρες. Ουσιαστικά, ο Monar υποστηρίζει πως η αξιοποίηση των εργαλείων των εξωτερικών σχέσεων (πολιτικός διάλογος, οικονομική βοήθεια, ανταλλαγή τεχνολογίας κ.α.), ήταν σημαντικό μέρος του διεθνούς ρόλου της Ε.Ε. μετά την 11^η Σεπτεμβρίου²²⁶. Αυτή την άποψη συμμερίζονται και οι Brattberg και Rhinard, οι οποίοι χαρακτηρίζουν την Ε.Ε. σημαντικό διεθνή δρώντα στη μάχη κατά της παγκόσμιας τρομοκρατίας: «η Ε.Ε. προώθησε νέες πρωτοβουλίες στα Ηνωμένα Έθνη και έδωσε ιδιαίτερη σημασία στη βοήθεια και στα αναπτυξιακά προγράμματα προς Τρίτες Χώρες»²²⁷.

Αντίστοιχα, οι Herlin-Karnell και Matera χαρακτηρίζουν τη διεθνή τρομοκρατία ως έναν από τους καθοριστικότερους παράγοντες που διαμόρφωσαν την ανάπτυξη της εξωτερικής διάστασης του Χώρου Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης και ανέδειξαν την Ένωση ως παγκόσμιο δρώντα ασφάλειας²²⁸. Οι συγγραφείς παρουσιάζουν την ολοκληρωμένη διάσταση της εξωτερικής αντιτρομοκρατικής δράσης: «τεχνική βοήθεια στο πλαίσιο των Συμφωνιών Ανάπτυξης και Συνεργασίας, συμμετοχή στο Παγκόσμιο Forum Καταπολέμησης της Τρομοκρατίας, Συμφωνίες Σταθεροποίησης και Σύνδεσης, αλλά και αξιοποίηση του πλαισίου της Κοινής

²²⁴G. Edwards and C. Meyer, (2008), “Introduction: Charting a Contested Transformation,” *Journal of Common Market Studies* Vol. 46, no. 1, pp. 1–25.

²²⁵ C. Kaunert, (2009), “The External Dimension of EU Counter-Terrorism Relations: Competences, Interests, and Institutions”, *Terrorism and Political Violence*, Vol. 22, no. 1, pp. 41-61.

²²⁶J. Monar, (2015), “The EU as an International Counter-terrorism Actor: Progress and Constraints”, *Intelligence and National Security*, Vol. 30, No. 2-3, pp. 333-356.

²²⁷E. Brattberg and M. Rhinard., (2012) “The EU as a global counter-terrorism actor in the making”, *European Security*, Vo. 21, No. 4, pp. 557-577.

²²⁸ E. Herlin-Karnell and C. Matera, (2014) in E. Herlin-Karnell and C. Matera (eds.), *External dimension of the EU counter-terrorism policy*, Centre for the Law of EU External Relations, Working Paper, 2014/2 The Netherlands.

Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας και της Κοινής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας»²²⁹.

Οι Argomaniz, Bures και Kaunert παρουσιάζοντας την ευρεία έκταση της αντιτρομοκρατικής δράσης της Ε.Ε., η οποία καλύπτει ένα εκτεταμένο φάσμα πολιτικών, αναδεικνύουν και την εξωτερική διάσταση αυτής: «την ανταλλαγή πληροφοριών, την προστασία των κρίσιμων υποδομών, την εξωτερική δράση, την υιοθέτηση αντιτρομοκρατικής νομοθεσίας, τον έλεγχο των συνόρων και την καταπολέμηση της στρατολόγησης και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας»²³⁰. Στην ίδια λογική κινούνται και οι Rhinard, Boin και Ekengren οι οποίοι εντοπίζουν τρία επίπεδα στις αντιτρομοκρατικές δυνατότητες της Ε.Ε.:

1. Εστιασμένες αποκλειστικά στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας,
2. Εντός του γενικότερου πλαισίου διαχείρισης περίπλοκων απειλών και φυσικών καταστροφών,
3. Γενικότερες δυνατότητες των Ευρωπαϊκών υπηρεσιών που μπορούν να υποστηρίξουν και να ενισχύσουν τα Κράτη- Μέλη στη διαχείριση και στην αντιμετώπιση της απειλής από την τρομοκρατία²³¹.

Τη διάσταση της συνέργειας εσωτερικής και εξωτερικής ασφάλειας για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας αναδεικνύουν όλο και πιο έντονα με τις τοποθετήσεις τους και σημαίνοντες αξιωματούχοι της Ε.Ε.: «η τρομοκρατία σε όλες τις μορφές της αποτελεί απειλή για όλους μας, τόσο εντός της Ένωσης, όσο και πέρα από τα σύνορά της. Οι περισσότερες τρομοκρατικές επιθέσεις στην Ευρώπη έχουν διεξαχθεί από ευρωπαίους πολίτες, η πλειονότητα των οποίων έχει εκπαιδευτεί σε τρομοκρατικά στρατόπεδα εκτός της Δύσης. Οι Ευρωπαίοι πολίτες, οι οποίοι ριζοσπαστικοποιήθηκαν στις πόλεις μας, ανέλαβαν ένοπλη δράση ως τρομοκράτες μαχητές σε διάφορες περιοχές του κόσμου. Η ραγδαία εμφάνιση και ανάπτυξη τρομοκρατικών οργανώσεων εκτός της Ευρώπης, συνέβαλε σημαντικά στη διάδοση εξτρεμιστικών ιδεολογιών και στη ριζοσπαστικοποίηση ευάλωτων, αλλά και οργισμένων ανθρώπων παγκοσμίως»²³².

Η περιορισμένη επιτυχία των παραδοσιακών μηχανισμών ελέγχου της μετανάστευσης και η ραγδαία αύξηση των μεταναστευτικών ροών δημιούργησαν την ανάγκη αναζήτησης μίας νέας προσέγγισης στη διαχείριση της μετανάστευσης. Αυτή ήταν η λεγόμενη «εξωτερική διάσταση» της Ευρωπαϊκής πολιτικής για τη μετανάστευση και το άσυλο η οποία εισήχθη πρώτη φορά από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο τον Οκτώβριο

²²⁹ Οι αποστολές της Ε.Ε. στο Κόσσοβο και στο Νίγηρα προσαρμόστηκαν ώστε να συμπεριλάβουν στις δράσεις του και στοιχεία που συνδέονται με την καταπολέμηση της τρομοκρατίας.

²³⁰ J. Argomaniz, O. Bures and C. Kaunert, (2015), “A Decade of EU Counter-Terrorism and Intelligence: A Critical Assessment”, *Intelligence and National Security*, Vol. 30, No.2-3, pp. 191-206.

²³¹ M. Rhinard, A. Boin and M. Ekengren, (2007), “Managing Terrorism. Institutional Capacities and Counter-Terrorism Policy in the EU”, in D. Spence (ed), *The European Union and Terrorism*, London: Harper: pp. 88-104

²³² J. King and F. Mogherini, (2017), *Navigating the internal-external security nexus*, European Political Strategy Centre, Brussels.

του 1999. Πράγματι, στα συμπεράσματα του Ειδικού Ευρωπαϊκού Συμβουλίου για τη Δικαιοσύνη και τις Εσωτερικές Υποθέσεις υπάρχει η ρηξικέλευθη αναφορά για τη συμπερίληψη των ζητημάτων δικαιοσύνης και εσωτερικών υποθέσεων στην υλοποίηση και των λοιπών πολιτικών της Ένωσης, συμπεριλαμβανομένων των εξωτερικών σχέσεων.²³³

Ειδικότερα, η εξωτερική διάσταση της πολιτικής μετανάστευσης και ασύλου αποτελείται από δύο διακριτές προσεγγίσεις πολιτικών επιλογών. Η πρώτη περιλαμβάνει μορφές συνεργασίας που «εξωτερικοποιούν» τα παραδοσιακά εργαλεία των εσωτερικών πολιτικών ελέγχου της μετανάστευσης. Η λογική αυτής της προσέγγισης επιχειρεί να συνδέσει τη συμμετοχή των χωρών προέλευσης και διέλευσης με την ισχυροποίηση του ελέγχου των συνόρων, την καταπολέμηση της παράνομης εισόδου, την αντιμετώπιση της εμπορίας και της μετακίνησης ανθρώπων και την επαναπροώθηση μεταναστών που πέρασαν στην Ε.Ε. παράνομα. Η δεύτερη προσέγγιση υιοθετεί τη λογική της πρόληψης και εστιάζει στη λήψη μέτρων που στοχεύουν στην αλλαγή των συνθηκών που επηρεάζουν τις επιλογές των μεταναστών όσον αφορά στη χώρα που επιθυμούν να μεταναστεύσουν. Στις πολιτικές αυτής της κατηγορίας περιλαμβάνονται θεσμικές πρωτοβουλίες και πολιτικές της Ένωσης που συνδέονται με την αντιμετώπιση των αιτιών της μετανάστευσης, την αναπτυξιακή βοήθεια προς τις χώρες προέλευσης, τις εμπορικές συναλλαγές με τις Τρίτες Χώρες καθώς και τις ξένες επενδύσεις και τις συμφωνίες της Ε.Ε. στο πλαίσιο των εξωτερικών της δράσεων²³⁴.

Η κλιματική αλλαγή διαδραματίζει ολοένα και σημαντικότερο ρόλο στις συζητήσεις για την ασφάλεια. Η Ε.Ε. ήταν ένας από τους πρώτους οργανισμούς που χαρακτήρισαν τον κλιματική αλλαγή ως πολλαπλασιαστική απειλών και έχει σταδιακά δημιουργήσει μια εντυπωσιακή συλλογή πολιτικών πρωτοβουλιών με στόχο την ενσωμάτωση των σχετικών με το κλίμα παραγόντων στις εξωτερικές πολιτικές και στην πολιτική ασφαλείας. Εκτός από αυτές τις εξελίξεις στην πολιτική ασφαλείας, η Ε.Ε. προωθεί αλλαγές στις κλιματικές και ενεργειακές της πολιτικές, με έμφαση σε έναν ενιαίο, δεσμευτικό στόχο 40% για τη μείωση των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα και για την δημιουργία και διατήρηση ενός βιώσιμου παγκόσμιου καθεστώτος περιβαλλοντικής και κλιματικής πολιτικής που θα εφαρμοστεί μετά τη λήξη του πρωτοκόλλου του Κιότο το 2020²³⁵. Αυτά τα δύο πεδία πολιτικής - ασφάλεια και κλιματική πολιτική - συνδέονται μεταξύ τους από την Ε.Ε. και προκύπτει η ενιαία προσέγγιση "ασφάλεια του κλίματος". Αυτή η έννοια μπορεί να

²³³ Council (1999). Meeting JHA. Decision n. 13409/99 "on the inclusion of a model of readmission clause in the community agreements with third countries and in the agreements between EC, his member States and third countries" in revision of the model of readmission clause adopted in 1996 (Council n. 4272/96). Brussels, p. 2.

²³⁴ Π. Τσάκωνας- Δ. Ξενάκης- Τ. Καρατράντος, (2014), «Παράνομη Μετανάστευση στη Μεσόγειο: Επισκοπώντας και αποτιμώντας την ευρωπαϊκή πολιτική» στο Μ. Δαμανάκης- Σ. Κωνσταντινίδης- Α. Τάμης (επ.), *Νέα Μετανάστευση Από και Προς την Ελλάδα*, Εκδόσεις Πανεπιστημίου Κρήτης.

²³⁵ J. Vogler, (2013). 'Changing conceptions of climate and energy security in Europe'. *Environmental Politics*, Vol. 22, No. 4, pp. 627-645

οριστεί ως το ευρύ φάσμα των δράσεων εξωτερικής πολιτικής, ασφάλειας, ανάπτυξης και κλιματικής πολιτικής που στοχεύουν στην αντιμετώπιση των στρατηγικών και πολιτικών επιπτώσεων της αλλαγής του κλίματος. Σε αυτό το πλαίσιο η συνεργασία με τις Τρίτες Χώρες είναι συστατικό στοιχείο για όλες τις πολιτικές και επιχειρησιακές πρωτοβουλίες της Ε.Ε.²³⁶

Από τη δεκαετία του 1980, η πρωταρχική εστίαση της ΕΕ στην εξωτερική διακυβέρνηση στον τομέα του κλίματος αφορούσε τη συμμετοχή της στις διαπραγματεύσεις για τη Σύμβαση Πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για τις κλιματικές μεταβολές (UNFCCC)²³⁷. Αρχικά, η ΕΕ είχε περιορισμένο αντίκτυπο, με ελάχιστες ενδείξεις συντονισμού μεταξύ των Κρατών- Μελών στις βασικές διαπραγματεύσεις της UNFCCC το 1992²³⁸. Με την πάροδο του χρόνου όμως η συμμετοχή της ΕΕ άρχισε να γίνεται ουσιαστικότερη και να διαμορφώνεται ένα ενιαίο πλαίσιο θέσεων μεταξύ των Κρατών- Μελών. Αυτό το πρώτο διάστημα υπήρξε περιορισμένη συνεργασία της Ε.Ε. με φορείς και οργανισμούς εκτός του επίσημου πλαισίου UNFCCC και είχε περιορισμένες δυνατότητες για την ανάπτυξη δράσεων σε Τρίτες Χώρες²³⁹.

Η σημασία της αλλαγής του κλίματος στην ευρωπαϊκή πολιτική ενισχύθηκε σημαντικά με την απόφαση των ΗΠΑ να αποσυρθούν από το Πρωτόκολλο του Κιότο²⁴⁰. Αυτή η απόσυρση προκάλεσε μια ισχυρή αντίδραση από τους Ευρωπαίους ηγέτες και αποτέλεσε το παράθυρο ευκαιρίας για να διεκδικήσει η Ε.Ε. ρόλο ηγέτη στις κλιματικές διαπραγματεύσεις²⁴¹. Η στάση της Ε.Ε. για τις διαπραγματεύσεις του Κιότο δεν ήταν απλώς μία δέσμευση στην επίτευξη περιβαλλοντικών στόχων, αλλά η ανάδυση μίας σημαντικής πτυχής της εξωτερικής δράσης της Ε.Ε.²⁴².

Τέλος, το πλαίσιο για την Ε.Ε. ως διακριτό και αποτελεσματικό παγκόσμιο δρώντα ασφάλειας αναδεικνύει με τις προβλέψεις της η Παγκόσμια Στρατηγική για την Εξωτερική Πολιτική και την Ασφάλεια. Ειδικότερα, οι βασικοί άξονες της Ε.Ε. ως παγκόσμιου δρώντα ασφάλειας είναι οι παρακάτω:

1. Συντονισμός της εσωτερικής και της εξωτερικής διάστασης της ασφάλειας.

²³⁶ J. Vogler, (2003), "The external environmental policy of the European Union", in: O. Schram Stokke and Ø. B. Thommessen (eds.), *Yearbook of International Cooperation on Environment and Development 2003/4*, London: Fridtjof Nansen Institute/Earthscan, pp. 65–71.

²³⁷ J. McCormick, (2001), *Environmental Policy in the European Union*. New York: Palgrave

²³⁸ P.M. Hildebrand, (1992). "The European community's environmental policy, 1957 to "1992": from incidental measures to an international regime?", *Environmental Politics*, No. 1, pp. 13–44

²³⁹ C. Knill and D. Liefferink, (2007), *Environmental Politics in the European Union*, Manchester, UK: Manchester University Press

²⁴⁰ J. Vogler, (2005), "The European contribution to global environmental governance" *International Affairs*, Vol. 81, No. 4, pp. 835-849.

²⁴¹ J. Vogler and H.R. Stephan. (2007), "The European Union in global environmental governance: leadership in the making?", *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics* Vol. 7, No.4, pp. 389–413. A.R. Zito, (2005), "The European Union as an Environmental Leader in a Global Environment", *Globalizations*, Vol. 2, No. 3, pp. 363-375.

²⁴² H. Selin and S.D. VanDeveer, (2015), *The European Union and Environmental Governance*. New York: Routledge

2. Έμφαση στην αντιμετώπιση των προκλήσεων που έχουν σημαντικές επιπτώσεις στην εσωτερική ασφάλεια της Ε.Ε., ιδιαίτερα της τρομοκρατίας και της ριζοσπαστικοποίησης, καθώς και των διογκούμενων μεταναστευτικών πιέσεων.
3. Ενίσχυση της ανθεκτικότητας των κρατών και των κοινωνιών στα σύνορα της Ε.Ε., δίνοντας έμφαση στη βιώσιμη ανάπτυξη και στην ασφάλεια.
4. Μεταρρύθμιση του τομέα ασφάλειας και της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ειδικότερα στο πλαίσιο πρόληψης και αντιμετώπισης της τρομοκρατίας.
5. Υποστήριξη των περιβαλλοντικών και των ενεργειακών μεταρρυθμίσεων.
6. Υποστήριξη των χωρών προέλευσης και διέλευσης των μεταναστών και των προσφύγων.
7. Έγκαιρη παρέμβαση για την πρόληψη των κρίσεων και για την εδραίωση της ειρήνης.
8. Περιφερειακή δράση και συνεργασία με Τρίτες Χώρες και περιφερειακούς οργανισμούς.
9. Υποστήριξη της Αφρικής για την ενίσχυση των δυνατοτήτων ανάπτυξης και απασχόλησης.
10. Ομογενοποίηση των εσωτερικών και εξωτερικών πολιτικών για τη μετανάστευση.
11. Ενίσχυση της δι- υπηρεσιακής συνεργασίας και της ανταλλαγής πληροφοριών.
12. Αναγκαιότητα συντονισμού των πολιτικών ασφάλειας με αυτών της ανάπτυξης.

Κεφάλαιο 3: Η περιφερειακή εξέλιξη των απειλών και οι επιπτώσεις για την Ευρωπαϊκή Ασφάλεια

Σκοπός του συγκεκριμένου κεφαλαίου είναι να παρουσιάσει το νέο περιβάλλον ασφάλειας, όπως αυτό προκύπτει από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, αλλά και τις επιστημονικές μεταρρυθμίσεις στις σπουδές ασφάλειας, με ιδιαίτερη έμφαση στη διεύρυνση και στην εμπάθυνση της έννοιας της ασφάλειας. Παράλληλα, θα παρουσιαστεί το περιβάλλον ασφάλειας στη Μέση Ανατολή και στην Αφρική και θα αναδειχτούν οι εξελίξεις στην περιοχή γύρω από τις τρεις βασικές προκλήσεις ασφάλειας που μελετά η διατριβή. Ειδικότερα, θα παρουσιαστεί η κατάσταση με την κλιματική αλλαγή με ιδιαίτερη έμφαση στην ερημοποίηση και στην έλλειψη των υδάτινων πόρων, καθώς και οι συνθήκες και οι τάσεις της πολιτικής βίας και του εξτρεμισμού. Επίσης, θα αναδειχτούν οι τρομοκρατικές οργανώσεις που δρουν και θα παρουσιαστούν οι μεταναστευτικές πιέσεις και οι συνθήκες σχετικά με την εξαναγκαστική μετανάστευση και τον εκτοπισμό στη Μέση Ανατολή και στη Βόρεια Αφρική. Στο τελευταίο μέρος του κεφαλαίου θα συζητηθούν οι επιπτώσεις των δυναμικών της περιοχής στην ευρωπαϊκή ασφάλεια υπό το πρίσμα των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής, την απειλή της ριζοσπαστικοποίησης και της τρομοκρατίας και τις διογκούμενες μεταναστευτικές ροές και τα αποτελέσματα αυτών.

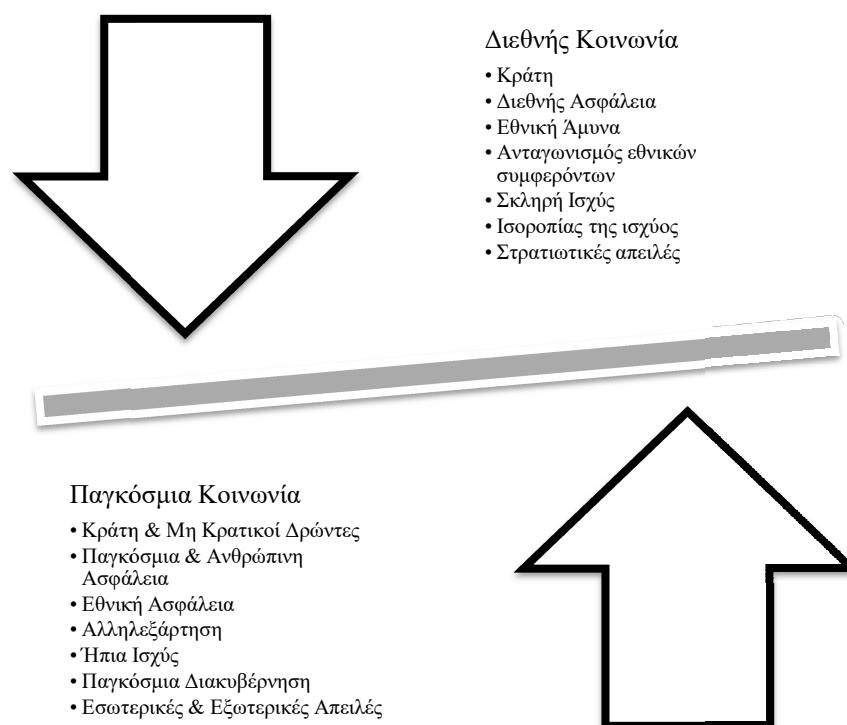
3.1. Το Νέο Περιβάλλον Ασφάλειας

Η κατάρρευση του διπολισμού δημιούργησε μία νέα τάξη πραγμάτων, η οποία οικοδομήθηκε πάνω στις αρχές της φιλελεύθερης αστικής δημοκρατίας και της παγκοσμιοποίησης του καπιταλισμού. Δεν αλλάζουν μόνο οι δρώντες, αλλάζει και η ίδια η έννοια της ισχύος²⁴³, συμπαρασύροντας μαζί της και την εθνική ασφάλεια και την εξωτερική πολιτική. Το νέο Παράδειγμα χαρακτηρίζεται από την παγκοσμιοποίηση των απειλών, αλλά και των λύσεων. Η φύλαξη των συνόρων δεν χωρίζει πλέον τα κράτη, τα ενώνει απέναντι σε κινδύνους που τα «διαπερνούν». Νέοι υπερεθνικοί δρώντες, διαφορετικές απειλές και τρωτότητες των εθνικών κρατών και τέλος, ένα παγκόσμιο σύστημα διακυβέρνησης είναι τα χαρακτηριστικά του νέου Παραδείγματος, αλλά παράλληλα και οι προκλήσεις που έχουν να αντιμετωπίσουν τα κράτη. Η εθνική ασφάλεια με τη σειρά της αφήνει χώρο στην παγκόσμια και στην ανθρώπινη ασφάλεια και προσαρμόζεται σε μία agenda που οριοθετείται πέρα και πάνω από το πλαίσιο των παραδοσιακών απειλών.²⁴⁴ Ακολουθώντας το σκεπτικό του Hough, θα μπορούσαμε να πούμε, ότι η μετάβαση από την διεθνή στην παγκόσμια

²⁴³ J. Nye, (2004), *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, New York: Public Affairs.

²⁴⁴ P. Hough, (2004), *Understanding Global Security*, Routledge, London and New York.

κοινωνία άγγιξε και τον παραδοσιακό τομέα της ασφάλειας, σηματοδοτώντας την ανάδυση του Παραδείγματος²⁴⁵ της παγκόσμιας ασφάλειας.

Σχήμα 5: Η μετάβαση από τη Διεθνή στην Παγκόσμια Κοινωνία

Η ριζική αλλαγή της δομής του διεθνούς συστήματος και της ισορροπίας της ισχύος, προκάλεσε μία επιστημονική και πολιτική επανάσταση στον ορισμό και στο περιεχόμενο της ασφάλειας. Οι παραδοσιακές απειλές άρχισαν να υποχωρούν στην πολιτική agenda και στο στρατηγικό σχεδιασμό ασφάλειας, ενώ η έμφαση στις επιπτώσεις ζητημάτων που θεωρούνταν σε σημαντικό βαθμό εσωτερικά και εθνικά, αλλά και σε πολλές περιπτώσεις χαμηλής πολιτικής, έφεραν δυναμικά στο προσκήνιο την κοινωνική και την ανθρώπινη διάσταση της ασφάλειας.

²⁴⁵Ως Παράδειγμα, εννοούμε το «σύνολο των πεποιθήσεων, των αναγνωρισμένων αξιών και των τεχνικών που ασπάζονται τα μέλη μίας δεδομένης ομάδας επιστημόνων». Το Παράδειγμα δεν ταυτίζεται με μία επιστημονική θεωρία, έχει μία πολύ σφαιρικότερη διάσταση. Αποτελείται από ένα ισχυρό πλέγμα εννοιολογικών, θεωρητικών, πειραματικών και μεθοδολογικών παραδοχών. Βλ. T. Kuhn, (2004), Η Δομή των Επιστημονικών Επανάστασεων, Εκδόσεις Σύγχρονα Θέματα, Γ' έκδοση, Αθήνα.

Προσέγγιση	Αντικείμενο Αναφοράς	Τύπος Απειλής	Θεωρία
Παραδοσιακή	Κράτος	Στρατιωτική	Ρεαλισμός
Κριτική	Άνθρωπος, συλλογικότητες, παγκόσμια κοινωνία κ.α.	Στρατιωτική, Πολιτική, Κοινωνική, Οικονομική, Περιβαλλοντική	Μετά-θετικισμός Κονστρουκτιβισμός

Πίνακας 2: Βασικές Προσεγγίσεις Ασφάλειας

Οι ένοπλες συγκρούσεις παραμένουν στο ίδιο επίπεδο τα τελευταία τριάντα χρόνια, όμως ο αριθμός των θυμάτων έχει τριπλασιαστεί.²⁴⁶ Το σχετικά απλοποιημένο πλαίσιο των απειλών ασφάλειας που στηρίζονταν στις διακρατικές συγκρούσεις αντικαταστάθηκε σταδιακά από τις αναφορές στις νέες προκλήσεις και κινδύνους ασφάλειας, κυρίως με έμφαση στην ευαλωτότητα των σύγχρονων κοινωνιών στις τρομοκρατικές επιθέσεις από μη- κρατικούς δρώντες²⁴⁷. Παρότι ακόμη και οι παραδοσιακοί ρεαλιστές δεν μπορούν να αρνηθούν την επέκταση της έννοιας της ασφάλειας, τα όρια ανάμεσα στις εσωτερικές και στις διεθνείς διαστάσεις της δεν είναι εύκολο να προσδιοριστούν, κυρίως λαμβάνοντας υπόψη την ευρύτητα και την πολυπλοκότητα των μη κρατικών δρώντων που είναι πιθανοί παράγοντες απειλών²⁴⁸. Οι θολές γραμμές μεταξύ εσωτερικής και εξωτερικής ασφάλειας δημιούργησαν σύμφωνα με τον Bigo ένα «συνεχές ασφάλειας»- «security continuum»²⁴⁹.

Η ίδια η πραγματικότητα οδήγησε στη συνάντηση δύο διακριτών για δεκαετίες επιστημονικών πεδίων, των σπουδών ασφάλειας (security studies) και της διαχείρισης κινδύνου (risk management). Αυτή την επιστημονική συνέργεια περιγράφει με πολύ εύστοχο τρόπο η Karen Lund Petersen, υποστηρίζοντας πως «η αυξημένη έμφαση στην τρομοκρατία, στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής και σε άλλες υπερεθνικές απειλές έφερε τα δύο επιστημονικά πεδία πολύ κοντά, παρέχοντας τους ένα κοινό

²⁴⁶Dept. of Peace and Conflict Research of the Uppsala University. in http://www.pcr.uu.se/research/ucdp/charts_and_graphs/

²⁴⁷ H. G. Brauch, (2011). “Concepts of Security Threats, Challenges, Vulnerabilities and Risks” in H. G. Brauch.- U. Oswald Spiring – C. Mesjasz et al (eds.), *Coping with Global Environmental Changes, Disasters and Security Threats, Challenges, Vulnerabilities and Risks*, Springer, Berlin- Heidelberg, pp. 61-106.

²⁴⁸S. Lucarelli (2014), “Multilateral Governance”, in J. Sperling (ed) *Handbook on Governance and Security*, Edward Elgar Publishing Ltd., J. Sperling, (2012), ‘The Post-Westphalian State, National Security Cultures, and Global Security Governance’ in S. Lucarelli, L. Van Langenhove, J. Wouters (eds), *The EU and Multilateral Security Governance*, Abingdon, Routledge. s.) *European Security Governance: The European Union in a Westphalian World*. London, Routledge. E.J. Kirchner and J. Sperling,(2007) *EU Security Governance*, Manchester, Manchester University Press., E. J Kirchner & J. Sperling, (eds.) (2007b) *Global security governance: Competing perceptions of security in the 21st century*. London, Routledge.

²⁴⁹ D. Bigo, (1994) ‘The European Internal Security Field: Stakes and Rivalries in a Newly Developing Area of Police Intervention’. In M. Anderson, D. Bigo and M. den Boer (eds), *Policing across national boundaries*. Pinter publications. pp. 161–73.

εμπειρικό σχήμα και αναδεικνύοντας την ανάγκη για μία κοινή ερευνητική agenda»²⁵⁰.

Το αποτέλεσμα αυτής της επιστημονικής διαδικασίας ήταν να δημιουργηθεί μία νέα προσέγγιση και να προκύψει μία νέα ορολογία που βασίζεται στο τετράγωνο: α) πρόκληση, β) απειλή, γ) τρωτότητα και δ) κίνδυνος. Συχνά, ακόμη και στην επιστημονική συζήτηση, οι όροι κίνδυνος και απειλή συγχέονται. Όπως συμβαίνει αρκετές φορές στις ανθρωπιστικές επιστήμες, υπάρχουν πολλοί και διαφορετικοί ορισμοί για την απειλή και τον κίνδυνο, κάτι που είναι αναμενόμενο αν συνυπολογίσουμε και τη διάσταση που αφορά την εσωτερική και την εξωτερική ασφάλεια. Σε μία προσπάθεια διατύπωσης ορισμών βάσης θα μπορούσαμε να πούμε πως ως απειλή ορίζουμε κάθε φυσικό ή ανθρωπογενές περιστατικό, άτομο, ομάδα ή ενέργεια που έχει ή υποδηλώνει τη δυνατότητα να βλάψει τη ζωή, τις πληροφορίες, τις επιχειρήσεις, το περιβάλλον ή και την ιδιοκτησία. Και ως κίνδυνο τη δυνητική απώλεια, ζημιά ή καταστροφή ως αποτέλεσμα ατυχήματος, γεγονότος ή συμβάντος που αναδεικνύει την τρωτότητα σε μία απειλή.

Σχήμα 6: Τα επίπεδα ανάλυσης της ασφάλειας

Στο νέο αυτό πλαίσιο η έννοια της ασφάλειας αλλάζει δυναμικά και δύο κύριες διαδικασίες καθορίζουν αυτή την αλλαγή: α) η **διεύρυνση- broadening** με την ενσωμάτωση των λεγομένων νέων απειλών, όπως η υποβάθμιση του περιβάλλοντος, οι μεταναστευτικές ροές, η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός, η

²⁵⁰ K. L. Petersen, (2012), “Risk analysis – A field within security studies?”, *European Journal of International Relations*, Vol 18, Issue 4, p. 2

ρίζοσπαστικοποίηση και ο ακραίος εθνικισμός κα. και β) η **εμβάθυνση- widening** με την ανάδειξη του ατόμου ως ιδιώτη, αλλά και μη κρατικών δρώντων ως αντικείμενα αναφοράς της ασφάλειας.

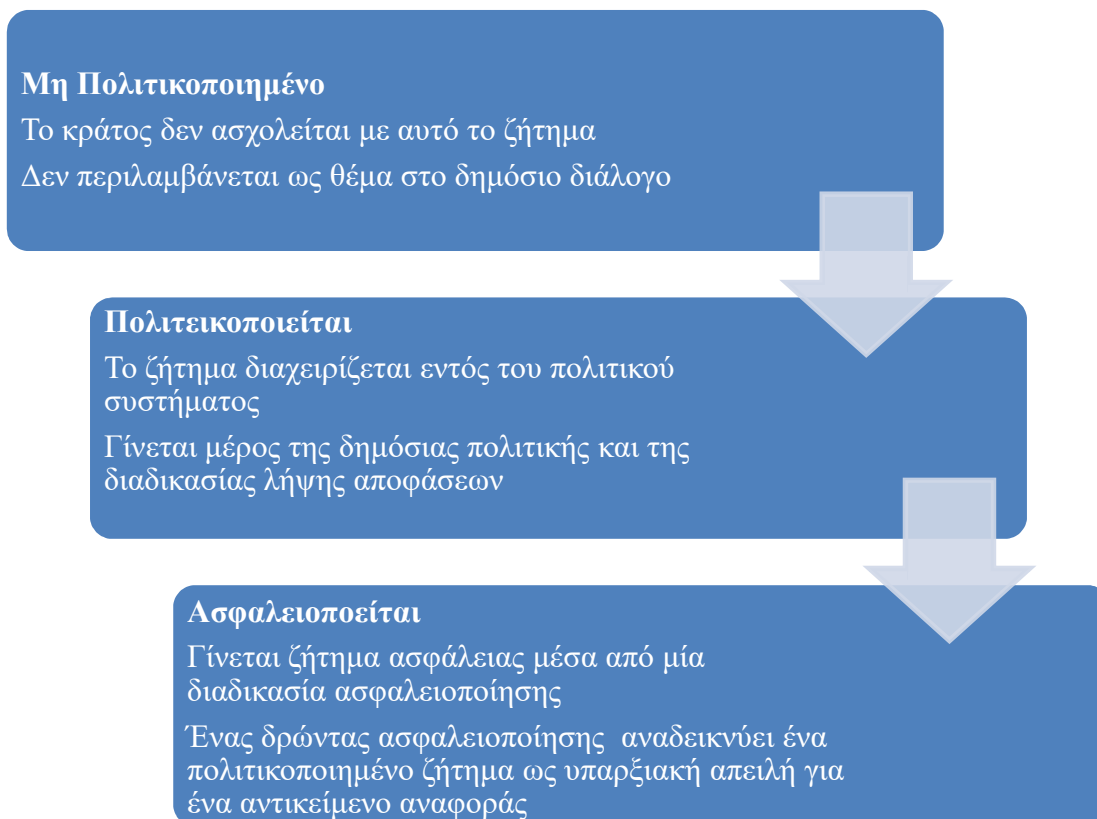
Η κλιματική αλλαγή, οι εξαναγκαστικοί εκτοπισμοί, ο ακραίος εθνικισμός και η κοινωνική και οικονομική ευαλωτότητα στρέφουν το ενδιαφέρον από τις εξωτερικές απειλές στις εσωτερικές, με μία σειρά μελετητών να ασχολείται με τη νέα τυπολογία τους. Ο Ayooob για παράδειγμα προχωρεί στη σκιαγράφηση των εσωτερικών έναντι των εξωτερικών απειλών ως τη θεμελιώδη απειλή ασφάλειας²⁵¹. Οι Peterson και Sebenius κινούνται στην ίδια γραμμή εφαρμόζοντας αυτή τη λογική στις ΗΠΑ, υποστηρίζοντας, ότι μία κρίση στην εκπαίδευση ή η συνεχώς αυξανόμενη οικονομικά κατώτερη τάξη πρέπει να προσλαμβάνονται ως απειλές για την ασφάλεια²⁵². Οι Lynn-Jones και Miller, ανέλυσαν την ανάγκη να δοθεί έμφαση σε μία σειρά εσωτερικών και εξωτερικών απειλών που προηγούμενα αγνοούνταν, όπως ο ακραίος εθνικισμός και οι κοινωνικές επιπτώσεις της μετανάστευσης²⁵³. Η διαδικασία διεύρυνσης της ίδιας της έννοιας της ασφάλειας ξεκίνησε με την επέκταση των παραγόντων που επηρεάζουν την κρατική ισχύ πέρα από τα παραδοσιακά στρατιωτικά και εμπορικά μοτίβα. Η πραγματική όμως καινοτομία στην διαδικασία διεύρυνσης θα έρθει από τη «Σχολή της Κοπεγχάγης» με την μετατόπιση του συστατικού αντικειμένου αναφοράς- Referent Object-, αλλά και του δρώντα που ασφαλειοποιεί- Securitizing Actor- και εκτός του κράτους. Αυτό το πλαίσιο ανάλυσης αντιπροσωπεύει την σημαντικότερη ίσως αλλαγή Παραδείγματος ασφαλείας από την παραδοσιακή και στενή αντίληψη. Δεν φέρνει απλώς στο κέντρο της συζήτησης μη στρατιωτικά ζητήματα, αλλά επίσης υποστηρίζει, ότι απειλές και τρωτότητες μπορούν να χαρακτηριστούν θέματα ασφαλείας ακόμη και αν δεν εκλαμβάνονται έτσι αρχικά από τα κράτη²⁵⁴.

²⁵¹ M. Ayooob, (1997), "Defining Security. A Subaltern Realist Perspective", in K. Krause - M. Williams (Eds.), *Critical Security Studies*, Minneapolis, University of Minnesota Press, pp.121-146.

²⁵² P. Peterson- J. Sebenius, (1992), "The Primacy of the Domestic Agenda", in G. Allison- G. Treverton, (Eds.), *Rethinking America's Security: Beyond Cold War to New World Order*, New York, W.W. Norton, pp.57-93.

²⁵³ S. Lynn Jones - S.Miller, (1995), *Global Dangers: Changing Dimensions of International Security*, Cambridge MA & London, MIT Press.

²⁵⁴ B. Buzan - O. Waeuver - J. de Wilde, (1998), *Security. A New Framework for Analysis*, Boulder, CO: Lynne Rienner

Σχήμα 7: Η Διαδικασία Ασφαλειοποίησης- Securitisation Process

Συμπληρωματικά στη διαδικασία διεύρυνσης λειτουργεί η περίφημη εμβάθυνση του Παραδείγματος, που πραγματοποιήθηκε από τους πλουραλιστές και τους κοινωνικούς κονστρουκτιβιστές. Η προσέγγιση της εμβάθυνσης εστίαζε στην έννοια της «ανθρώπινης ασφάλειας», και οι μελετητές της υποστηρίζουν ότι το κύριο αντικείμενο αναφοράς της ασφάλειας, δεν πρέπει να είναι το κράτος ή ορισμένες υπό-κρατικές ομάδες, αλλά το άτομο, από το οποίο αποτελούνται όλοι οι θεσμοί και οι ομάδες. Ο Falk για παράδειγμα θεωρεί ότι η ασφάλεια θα πρέπει να προσδιορίζεται ως: «η άρνηση της ανασφάλειας», όπως αυτή συγκεκριμένα βιώνεται από άτομα και ομάδες σε πραγματικές καταστάσεις²⁵⁵.

Η ασφάλεια είναι μία ανθρώπινη κατάσταση και απειλή ασφάλειας επομένως είναι το ζήτημα εκείνο που απειλεί ή φαίνεται να απειλεί την ασφάλεια κάποιου. Ήδη, από το 1983 ο Ullman εστίαζε στον άνθρωπο προσδιορίζοντας την απειλή για την ασφάλεια ως μία δράση ή αλληλουχία γεγονότων η οποία: α) απειλεί δραστικά και μακροπρόθεσμα με υποβάθμιση και εκφυλισμό την ποιότητα ζωής των κατοίκων ενός κράτους ή β) απειλεί συγκεκριμένα να περιορίσει ή να προκαταβάλλει τις πολιτικές επιλογές που διαθέτει η κυβέρνηση ενός κράτους ή και ιδιωτικές, μη κυβερνητικές οντότητες (άτομα, ομάδες, θεσμοθετημένες συνέργειες κ.α.) εντός του κράτους²⁵⁶. Ο προσδιορισμός λοιπόν ενός ζητήματος ασφάλειας με συμπεριφορικούς

²⁵⁵R. Falk, (1995), *On Humane Governance, Toward a New Global Politics*, Cambridge, Polity, p.147.

²⁵⁶R. Ullman, (1983), “Redefining Security”, *International Security*, Vol. 8, No.1, p. 133.

όρους, αντί του αποκλεισμού συγκεκριμένων κατηγοριών απειλών, επειδή δεν ταιριάζουν με την συνηθισμένη έννοια, η οποία και χαρακτηρίζει το ζήτημα, δίνει στον όρο μία κάποια αντικειμενική υπόσταση. Από τη στιγμή που οι άνθρωποι αντιμετωπίζουν ένα ζήτημα ως απειλή για τη ζωή τους, τότε το ζήτημα αυτό πρέπει να θεωρείται και ζήτημα ασφάλειας.

		Είδη Ζητημάτων		
		Στρατιωτικά	Μη Στρατιωτικά	
Συστατικό Αντικείμενο Ασφάλειας	Κράτος	Χρήση Στρατιωτικών Μέσων	Άλλα με στρατιωτικά μέσα	
	Μη-Κρατικοί Δρώντες		ΣΥΣΤΗΜΑ	ΕΥΡΕΙΑ
Ιδιώτης			ΣΧΟΛΗ ΚΟΜΠΙ ΧΑΙ ΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ	

Πίνακας 3: Η Ασφάλεια στη μεταψυχροπολεμική περίοδο

Η ασφάλεια του ατόμου ως ξεχωριστή μονάδα, είναι η καινοτομία της ανθρώπινης ασφάλειας. Ο άνθρωπος αναδεικνύεται ως σημαντικό αντικείμενο αναφοράς, χωρίς όμως να υποκαθιστά σε καμία περίπτωση το κράτος και τους διεθνείς θεσμούς οι οποίοι παραμένουν οι κυρίαρχες μονάδες παροχής ασφάλειας- Security Providers. Η Έκθεση του Ο.Η.Ε. το 1994 για την ανθρώπινη ασφάλεια και τις πτυχές της εστιάζει σε επτά τομείς της ανθρώπινης ασφάλειας: οικονομία, υγεία, τρόφιμα, περιβάλλον, προσωπική ζωή, κοινότητα και πολιτική. Η οικονομική ασφάλεια εστιάζει στην απασχόληση και στην διασφάλιση ενός στοιχειώδους εισοδήματος για τον κάθε πολίτη και η ασφάλεια τροφίμων στη δυνατότητα των ανθρώπων να έχουν απρόσκοπτη και συνεχή πρόσβαση στην τροφή. Η ασφάλεια υγείας αφορά την προστασία από τις ασθένειες και την πρόσβαση στην φαρμακευτική αγωγή και η περιβαλλοντική ασφάλεια την προστασία από τις επιπτώσεις της υποβάθμισης του περιβάλλοντος. Η προσωπική ασφάλεια περιλαμβάνει την προστασία από την άμεση φυσική βία και η κοινοτική ασφάλεια από την απειλή που προκύπτει από τη συμμετοχή ενός ιδιώτη σε μία ομάδα ή κοινότητα (εθνική, θρησκευτική κτλ.). Τέλος, η πολιτική ασφάλεια αναφέρεται στην προστασία των θεμελιωδών ελευθεριών, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των πολιτικών επιλογών ενός ανθρώπου ²⁵⁷.

²⁵⁷United Nations Development Programme, (1994), Human Development Report, New York Oxford, Oxford University Press.

Σχήμα 8: Οι Συνιστώσες της Ανθρώπινης Ασφάλειας

Οι προκλήσεις που δημιουργήθηκαν από τη διεύρυνση και την εμβάθυνση της έννοιας της ασφάλειας οδήγησαν και σε μία νέα τυπολογία απειλών και κινδύνων που χαρακτηρίζεται σε σημαντικό βαθμό από την έννοια της ασυμμετρίας και προέρχεται κυρίως από μη κρατικούς δρώντες, όπως είναι τα διεθνή δίκτυα του οργανωμένου εγκλήματος και οι παγκόσμιες τρομοκρατικές οργανώσεις. Η εγκληματική λειτουργία των μη κρατικών δρώντων, σε συνδυασμό με την ραγδαία ανάπτυξη της τεχνολογίας και την αξιοποίηση του κυβερνοχώρου για τη διεξαγωγή «ασύμμετρων» επιθέσεων έφεραν στο προσκήνιο τις υβριδικές απειλές που επιβεβαιώνουν τη σχετικότητα πλέον της παραδοσιακής διχοτομίας εσωτερικής και εξωτερικής ασφάλειας. Στη νέα agenda ασφάλειας ενσωματώθηκαν οι ενδοκρατικές συγκρούσεις, η εθνοτική και η θρησκευτική βία, τα Όπλα Μαζικής Καταστροφής, η τρομοκρατία, ο αυταρχισμός, η καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η έμφυλη βία, το οργανωμένο έγκλημα, η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός, οι πανδημίες, η ενεργειακή ανασφάλεια, οι μεταναστευτικές πιέσεις, η υποβάθμιση του περιβάλλοντος και η κλιματική αλλαγή και τέλος τα ζητήματα του κυβερνοχώρου.

Ως εκ τούτου, με την υποχώρηση των πολέμων μεγάλης κλίμακας, άλλαξε και ο ορισμός, αλλά και το περιεχόμενο της εθνικής ασφάλειας, η οποία αποφορτίστηκε από την κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης από την «εξωτερική» απειλή, με την έννοια της επίθεσης από άλλο κράτος και παράλληλα εμπλουτίστηκε από την ανάδυση του

ρόλου της εσωτερικής ασφάλειας με μία διευρυμένη και ολιστική λογική. Άλλωστε, οι επιπτώσεις των εξωτερικών απειλών είναι σε ορισμένες περιπτώσεις πιο δριμύεις για την εσωτερική ασφάλεια. Χαρακτηριστικές είναι οι επιπτώσεις των εξωτερικών απειλών στην εσωτερική ασφάλεια της Ε.Ε., οι οποίες αναδεικνύουν με τον πιο εμφατικό τρόπο πως οι περιφερειακές συγκρούσεις δεν περιορίζονται πλέον γεωγραφικά. Η Ευρώπη- με εξαίρεση την περίπτωση της Ουκρανίας- παραμένει μία ήπειρος όπου επικρατεί ειρήνη και σταθερότητα, ωστόσο η εσωτερική της ασφάλεια επηρεάζεται σε σημαντικό βαθμό από τον τρόπο με τον οποίο δέχεται τις επιπτώσεις των συγκρούσεων, της βίας και της αστάθειας στην ευρύτερη γειτονιά της και ειδικότερα από τη Βόρεια Αφρική και τη Μέση Ανατολή. Τα παραδοσιακά δίκτυα του οργανωμένου εγκλήματος ωσμώνονται με τις τρομοκρατικές οργανώσεις και δρουν εντός αποτυχημένων κρατών ή και εμφύλιων συγκρούσεων όπως στην περίπτωση της Συρίας. Οι παραδοσιακοί εθνοτικοί και θρησκευτικοί διαχωρισμοί και εξτρεμισμοί συναντούν το *modus operandi* της εποχής της παγκοσμιοποίησης (κυβερνοέγκλημα, ξέπλυμα χρήματος, *on line* ριζοσπαστικοποίηση και στρατολόγηση, σύγχρονα μέσα προπαγάνδας κ.ά.). Αυτές οι μεταμοντέρνες δυναμικές αστάθειας, βίας, εγκλήματος και πολέμου, ενισχύουν την εμφάνιση και ενδυναμώνουν όλο και πιο εξελιγμένους, αλλά και βίαιους μη κρατικούς δρώντες, όπως το ISIS και καθιστούν τις απειλές και τους κινδύνους περισσότερο απρόβλεπτους και λιγότερο μετρήσιμους.

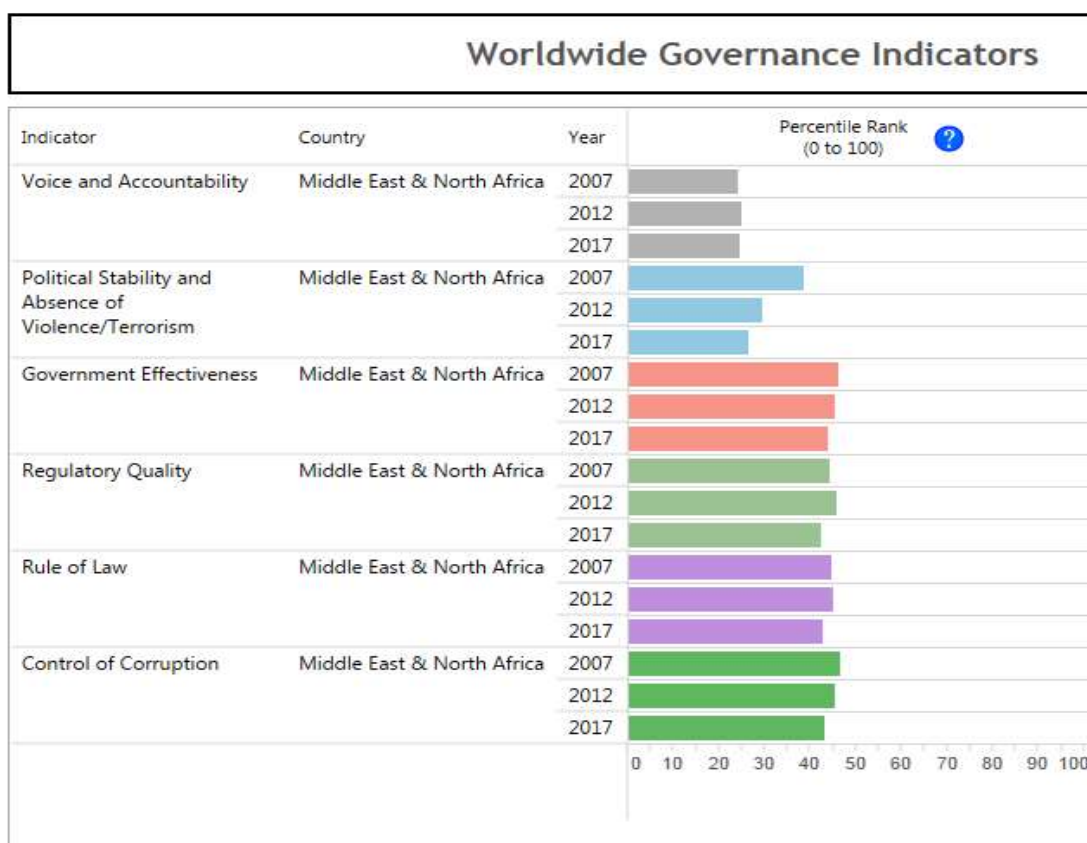
3.2. Η εξέλιξη των απειλών σε Αφρική και Μέση Ανατολή

Η Μεταψυχροπολεμική ανάγνωση των απειλών βρίσκει σε μεγάλο βαθμό την πρακτική της εφαρμογή στην Αφρική και στη Μέση Ανατολή²⁵⁸. Ψυχολογικές, πολιτισμικές, οικονομικές, κοινωνικές, περιβαλλοντικές και πολιτικές πτυχές της ασφάλειας μπορούν να αποτελέσουν ένα αποτελεσματικό γνωσιακό αιτιολογικό των εσωτερικών συγκρούσεων στα Αφρικανικά κράτη. Η κατάσταση αυτή δικαιολογεί απόλυτα τον όρο «ατύχημα ασφάλειας» (*security hazard*) που αποδίδει ο Hutchful στις περισσότερες χώρες της Αφρικής²⁵⁹. Το περιβάλλον ασφαλείας της Αφρικής, άλλωστε, είναι ίσως το πιο περίπλοκο παγκοσμίως, καθώς είναι το αποτέλεσμα της αλληλεξάρτησης παγκόσμιων πιέσεων (δημογραφική έξαρση, ακραία αστικοποίηση, ενεργειακή ανασφάλεια, υποβάθμιση του περιβάλλοντος) και τοπικών λειτουργιών (ανυπαρξία δομών και οργάνωσης, θρησκευτικός ριζοσπαστισμός, σύγκρουση κράτους- πολίτη).

²⁵⁸ R. Aliboni, & P. Miggiano (1999), *Conflict and its sources in the Near East and North Africa: A conflict-prevention perspective*. Cairo: Al-Ahram Centre for Political and Strategic Studies

²⁵⁹ E. Hutchful, (1998), "Africa: Rethinking Security", *African Journal of Political Science*, Vol 3, No. 1.

Οι συγκρούσεις και η εκτεταμένη βία και αστάθεια που καθορίζουν την παρατεταμένη κρίση στη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική (MENA) - και οι κατά περιόδους κρίσεις σε χώρες όπως το Μπαχρέιν, η Αίγυπτος, το Ιράν, το Ιράκ, ο Λίβανος, η Λιβύη, η Τυνησία, η Συρία και η Υεμένη - κυριαρχούν στη διόγκωση της ανασφάλειας των πολιτών. Οι πολιτικές δυναμικές ωστόσο, είναι μόνο ένα μέρος της κατάστασης. Σύμφωνα με το CSIS και τους Cordesman και Toukan υπάρχουν πολλές υποκείμενες αιτίες που διαφέρουν αισθητά ανά χώρα. Τα σημερινά πρότυπα πολιτικής, θρησκείας και ιδεολογίας διαμορφώνονται από μεγάλες φυλετικές, εθνοτικές, και περιφερειακές διαφορές μέσα σε ένα δεδομένο κράτος²⁶⁰. Μια εξέταση των ευρύτερων δημογραφικών, οικονομικών, και τάσεων ασφάλειας στην περιοχή της Βόρειας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής δείχνει πόσο κρίσιμη είναι αυτοί οι παράγοντες στη διαμόρφωση κοινωνικού θυμού και δυσαρέσκειας. Υποδεικνύουν επίσης τον κρίσιμο ρόλο της ποιότητας της διακυβέρνησης, των εσωτερικών συστημάτων ασφαλείας, της δικαιοσύνης, και της κοινωνικής προόδου και αλλαγής για την διαμόρφωση και την αντιμετώπιση των προβλημάτων κάθε κράτους. Όπως αποτυπώνεται και στο γράφημα που ακολουθεί²⁶¹.

Γράφημα 1: Η εξέλιξη των δεικτών διακυβέρνησης στη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική (2007-2017). Πηγή: Worldwide Governance Indicators.

²⁶⁰ A.H. Cordesman & A.Toukan, (2016), Stability in the MENA Region: Beyond the ISIS and War, CSIS, Washington, April.

²⁶¹ D. Kaufmann & A. Kraav, (2018), Worldwide Governance Indicators, World Bank Group, <http://info.worldbank.org/governance/wgi/#home>

Δεν υπάρχει αξιόπιστος τρόπος για να εκτιμηθεί η βαθιά υποκείμενη δομική επίδραση παραγόντων όπως της δημογραφικής έκρηξης και της οικονομικής αναταραχής. Η Έκθεση Αραβικής Ανάπτυξης προειδοποίησε σχεδόν πριν από μια δεκαετία, ότι οι δημογραφικές πιέσεις, οι αστοχίες στην οικονομική ανάπτυξη και ο συνδυασμός των προκλήσεων που σχετίζονται με την κατανομή του εισοδήματος, τα βαθιά προβλήματα διαφθοράς, του νεποτισμού και των διακρίσεων επιδεινώναν την προϋπάρχουσα αστάθεια αναφορικά με την έλλειψη ελευθερίας και απειλούν την περιφερειακή σταθερότητα δημιουργώντας σημαντικές προκλήσεις σε ορισμένες χώρες²⁶². Κανείς δεν μπορεί να αντιμετωπίσει ρεαλιστικά τις τρέχουσες αναταραχές στις χώρες κλειδιά και στην περιοχή χωρίς να λάβει υπόψη αυτούς τους παράγοντες

Τα αίτια της αναταραχής αυτής είναι βαθιά, πολύπλοκα, και περιλαμβάνουν διαρθρωτικά προβλήματα στη διακυβέρνηση, τη δημογραφική εξέλιξη και την οικονομία. Κανένα από αυτά δεν μπορεί να λυθεί μέσα σε λίγους μήνες ή χρόνια. Τα περισσότερα κράτη της περιοχής δεν έχουν πραγματικά πολιτικά κόμματα ή πλουραλιστικές δομές, ενώ μόνο οι μοναρχίες έχουν μια ιστορία πολιτικής νομιμοποίησης²⁶³. Δεν υπάρχει σαφής βάση για την αντιπροσωπευτική διακυβέρνηση, καμία εμπειρία πολιτικού συμβιβασμού και λειτουργικών εκλογών, και κανένα μοτίβο αποτελεσματικής διακυβέρνησης σε συνδυασμό με την οικονομική πρόοδο και κοινωνική εξέλιξη για περαιτέρω ανάπτυξη. Εθνοτικά και θρησκευτικά ζητήματα συχνά προκαλούν διχασμούς και έχουν κατασταλεί για δεκαετίες. Τα συστήματα δικαιοσύνης είναι αδύναμα ή / και διεφθαρμένα, ο θρησκευτικός εξτρεμισμός πυροδοτεί τη ριζοσπαστικοποίηση και την κοινωνική αναταραχή, ενώ οι δυνάμεις ασφαλείας είναι τις περισσότερες φορές μέρος του προβλήματος²⁶⁴.

Ο τρόπος με τον οποίο εξελίχτηκαν τελικά οι δυναμικές της Αραβικής Άνοιξης είναι μία ακόμη σημαντική παράμετρος της αστάθειας. Οι εξελίξεις των τελευταίων ετών δικαιολογούν την ανησυχία που εξέφρασε ο Mohammed Ayoub για τις επιπτώσεις που μπορεί να έχει ο απόηχος των αραβικών εξεγέρσεων στη σταθερότητα της περιοχής. Όπως σημειώνει χαρακτηριστικά, «οι διασυνδέσεις και οι αλληλεπικαλύψεις από την αποτυχία των κρατών και τις ένοπλες συγκρούσεις των σεκτών μπορούν να αποτελέσουν σοβαρό κίνδυνο και να οδηγήσουν σε αλυσιδωτές αντιδράσεις ανασφάλειας στην περιοχή. Ένα τέτοιο φαινόμενο-ντόμινο μπορεί να έχει σημαντικές επιπτώσεις σε κομβικούς δρώντες στην περιοχή, όπως είναι το Ιράκ και η Συρία»²⁶⁵.

²⁶² UNDP (2011) “Arab Development Challenges Report: Towards the Developmental State in The Arab Region”, pp.17- 60, United Nations Development Programme, (2012), Regional Center for Arab States, Cairo; Azar, NBK.

²⁶³ A. Cordesman, (2017), Instability in the MENA Region, Afghanistan, Pakistan and key conflict states: A Comparative Scorecard, CSIS, Washington.

²⁶⁴ A. Rabasa, S. Boraz, P. Chalk, K. Cragin, T.W. Karasik, J.D.P. Moroney, K.A. O’Brien & J.E. Peters (2007), *Ungoverned territories: Understanding and reducing terrorism risks*. Washington: Rand Project Air Force.

²⁶⁵ M.Ayoub, (2014), *Will the Middle East Implode?*, Polity Press, Cambridge, 2014, p. 4.

Οι μακροχρόνιες αιτίες της ανασφάλειας στην περιοχή μπορούν να συνοψιστούν ως εξής:

1. Φυσικές καταστροφές, με τις πλημμύρες και τις ξηρασίες να είναι οι δύο κύριες μορφές καταστροφών.
2. Υπερπληθυσμός, με τον πληθυσμό να έχει υπερδιπλασιαστεί από τα επίπεδα του 1974 και να αυξάνεται συνεχώς και με γοργούς ρυθμούς.
3. Συγκρούσεις, με την περιοχή να έχει ένα μακρύ ιστορικό σε ένοπλες βίαιες συγκρούσεις, ενδοκρατικές, διακρατικές αλλά και περιφερειακές.
4. Εξαναγκαστικές Μετακινήσεις, με την παρατεταμένη αστάθεια να εξαναγκάζει εκατομμύρια ανθρώπους σε εξωτερική και εσωτερική μετακίνηση με τα κατά περιόδους στρατόπεδα προσφύγων στην Αφρική να έχουν το μέγεθος πόλεων.
5. Φτώχεια, με εκατομμύρια κατοίκους να επιβιώνουν με λιγότερο από ένα δολάριο ημερησίως.
6. Ασθένειες και κακή υγεία, με κύριες ασθένειες την ιλαρά, την ελονοσία και τον ιό HIV, ενώ είναι δραματικά και τα ποσοστά παιδικής θνησιμότητας λόγω υποσιτισμού.
7. Φυλετικές ανισότητες, οι οποίες συχνά μετατρέπονται σε οικογενειακή ή φυλετική βία με θύματα τις γυναίκες αλλά και τα παιδιά.
8. Ανύπαρκτες υποδομές, ακόμη και οι στοιχειώδεις, όπως είναι οι δρόμοι, βρίσκονται σε τραγική κατάσταση ή -στις περισσότερες περιπτώσεις- κυρίως το επαρχιακό δίκτυο δεν υπάρχει καθόλου. Καίριο πρόβλημα αποτελούν και οι απαρχαιωμένες συνθήκες των δικτύων ύδρευσης που επηρεάζουν την ποιότητα του νερού.
9. Αδύναμες Οικονομίες, με την οικονομική ανάπτυξη να χαρακτηρίζεται από καθυστερήσεις και ανισότητες και από την διεύρυνση του χάσματος πλουσίων - φτωχών.
10. Αποτυχημένες κυβερνήσεις, με την πολιτική αστάθεια, τον υπέρ-συγκεντρωτισμό, τη διαφθορά και τη μη προσήλωση στην παροχή υπηρεσιών προς τους πολίτες να είναι οι κύριες πρακτικές των καθεστώτων.
11. Αποτυχία της ανθρωπιστικής βοήθειας, καθώς αυτοί που τη διαχειρίζονται δεν την αξιοποιούν για την ανακούφιση των δοκιμαζόμενων πληθυσμών²⁶⁶.

3.3.Οι Επιπτώσεις της Κλιματικής Αλλαγής

Σύμφωνα με την Κοινή Έκθεση του Υπατου Εκπροσώπου για την Εξωτερική Πολιτική και την Ασφάλεια και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής η Αφρική και η Μέση Ανατολή είναι οι πλέον επιβεβαρωμένες και θεωρούνται ως οι πλέον ευάλωτες στην

²⁶⁶ Τ. Καρατράντος, (2012). «Η Ανθρωπιστική Κρίση στη Σομαλία. Το Υπόβαθρο, οι αιτίες, το ευρύτερο περιβάλλον», ΕΛΙΑΜΕΠ, Κείμενο Εργασίας Νο. 30.

κλιματική αλλαγή περιοχές, ενώ αναδεικνύονται και ως οι πιθανότερες εστίες περιβαλλοντικών συγκρούσεων στο μέλλον. Ειδικότερα:

Μέση Ανατολή. Τα υδάτινα συστήματα υφίστανται ήδη έντονη πίεση. Περίπου τα δύο τρίτα του αραβικού κόσμου εξαρτώνται από πηγές εκτός των συνόρων τους για την ύδρευσή τους. Οι ποταμοί Ιορδάνης και Γιαρμούκ αναμένεται να γνωρίσουν σημαντική μείωση της ροής τους με επιπτώσεις για το Ισραήλ, τα Παλαιστινιακά εδάφη και την Ιορδανία. Οι εντάσεις που υπάρχουν σχετικά με την πρόσβαση στο νερό είναι βέβαιο ότι θα επιδεινωθούν στην περιοχή, με αποτέλεσμα περαιτέρω πολιτική αστάθεια με επικίνδυνες συνέπειες για την ενεργειακή ασφάλεια. Προβλέπεται σημαντική πτώση της απόδοσης των καλλιεργειών σε μια περιοχή που είναι ήδη σε μεγάλο βαθμό άγονη ή ημιάγονη. Σημαντικές μειώσεις αναμένονται να πλήξουν την Τουρκία, το Ιράκ, τη Συρία και τη Σαουδική Αραβία

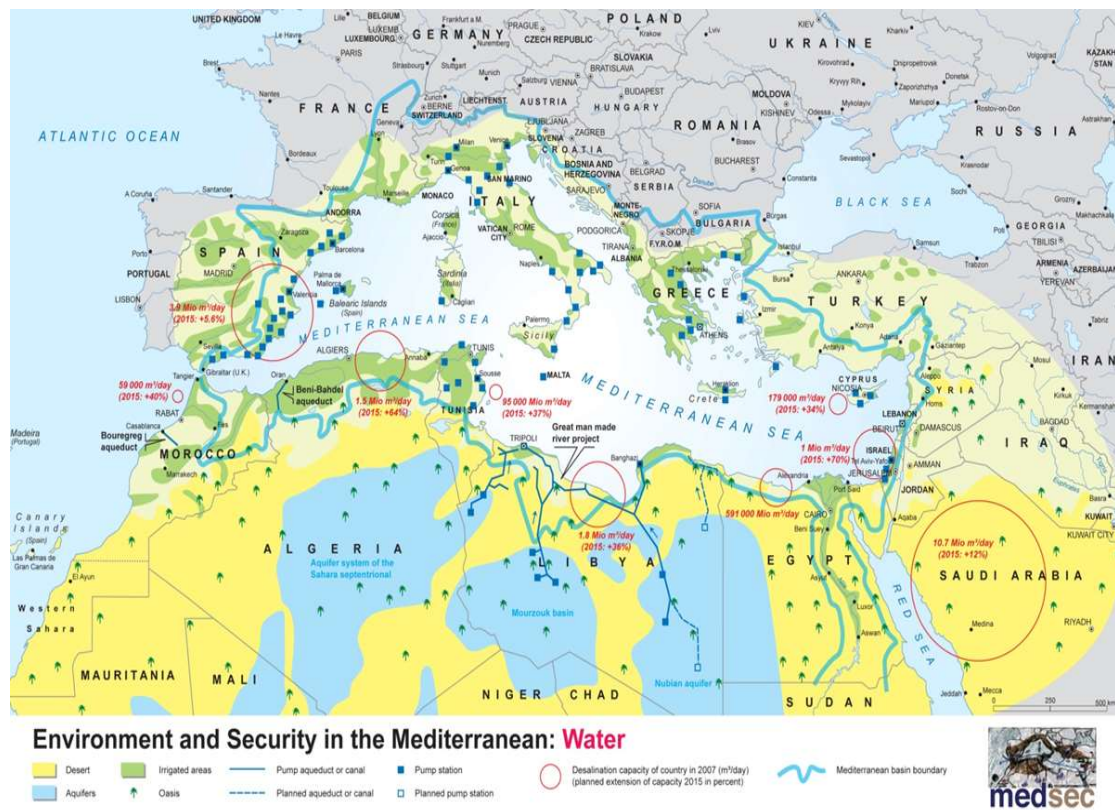
Βόρεια Αφρική και Σάχελ. Η αυξανόμενη ξηρασία, η λειψυδρία και η υπερεκμετάλλευση της γης θα υποβιβάσουν την ποιότητα του εδάφους και μπορεί να οδηγήσουν σε απώλεια του 75% των ξερικών αρόσιμων γαιών. Το Δέλτα του Νείλου μπορεί να κινδυνεύσει τόσο από την άνοδο της στάθμης της θάλασσας όσο και από την αλάτωση στις γεωργικές περιοχές, ενώ 12% έως 15% της καλλιεργήσιμης γης είναι εξαιρετικά πιθανό να χαθεί λόγω της άνοδου του επιπέδου της θάλασσας στη διάρκεια αυτού του αιώνα με ανάλογες συνέπειες στη ζωή πέντε εκατομμυρίων ανθρώπων έως το 2050. Είναι άλλωστε ήδη ορατή η επίδραση που έχει η αλλαγή του κλίματος στη σύγκρουση μέσα και γύρω από το Νταρφούρ. Στο Κέρας της Αφρικής η μείωση των βροχοπτώσεων και η άνοδος της θερμοκρασίας θα ασκήσει μεγάλη αρνητική επίδραση σε μια περιοχή ιδιαίτερα ευάλωτη στις συγκρούσεις.

Νότια Αφρική. Οι ξηρασίες οδηγούν σε πενιχρές σοδειές, με αποτέλεσμα την επισιτιστική ανασφάλεια σε διάφορες περιοχές όπου εκατομμύρια άνθρωποι αναμένεται να έλθουν αντιμέτωποι με ελλείψεις τροφίμων²⁶⁷. Στην Αφρική, όπως και σε άλλες περιοχές του πλανήτη, η αλλαγή του κλίματος αναμένεται να έχει αρνητική επίδραση στην υγεία των κατοίκων, ειδικότερα λόγω της εξάπλωσης των νόσων που μεταδίδονται από «οργανισμούς φορείς»²⁶⁸.

Οι πιέσεις για την ευρωπαϊκή ασφάλεια λόγω των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής προέρχονται κυρίως από τη Μέση Ανατολή και Βόρεια Αφρική, με κύριες επιπτώσεις στον Ευρωπαϊκό Νότο.

²⁶⁷ Η μετανάστευση από αυτή την περιοχή, αλλά και η μετανάστευση που ξεκινάει από άλλες περιοχές και διασχίζει τη Βόρεια Αφρική με προορισμό την Ευρώπη (μετανάστευση διέλευσης) είναι πιθανόν να ενταθεί.

²⁶⁸ EU, (2008), *Climate Change and International Security*, Paper from the High Representative and the European Commission to the European Council, pp. 6-8.

Χάρτης 1: Περιβαλλοντική ασφάλεια στη Μεσόγειο- το Νερό²⁶⁹

Οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής στην περιοχή αναμένεται να επηρεάσουν βασικά προαπαιτούμενα διαβίωσης, όπως το νερό, η τροφή και η στέγη. Η ξηματοποίηση²⁷⁰ και η ερημοποίηση²⁷¹ είναι δύο από τις βασικές επιπτώσεις που θα επηρεάσουν σημαντικά το περιφερειακό καθεστώς των υδάτων, με αρκετές προβλέψεις να υποστηρίζουν ότι μεταξύ 20 και 38% του συνολικού πληθυσμού της Μεσογείου θα βρεθεί κάτω από καταστάσεις «φυσικών πιέσεων νερού»²⁷². Η διαδικασία της ερημοποίησης της Μεσογείου, η οποία αναδεικνύεται ως σημαντικό ζήτημα ασφάλειας, συνδέεται και με το ενδεχόμενο εξαναγκαστικών μαζικών μετακινήσεων πληθυσμών και με την δημιουργία κλίματος πολιτικής αστάθειας²⁷³. Σύμφωνα με τα Ηνωμένα Έθνη αναμένονται ως το 2020 να υπάρξουν 135 εκατομμύρια περιβαλλοντικοί πρόσφυγες, με τα 60 εξ αυτών να κινούνται από την Αφρική προς την Ευρώπη μέσω των ακτών της Μεσογείου²⁷⁴.

²⁶⁹ Πηγή: MEDSEC.

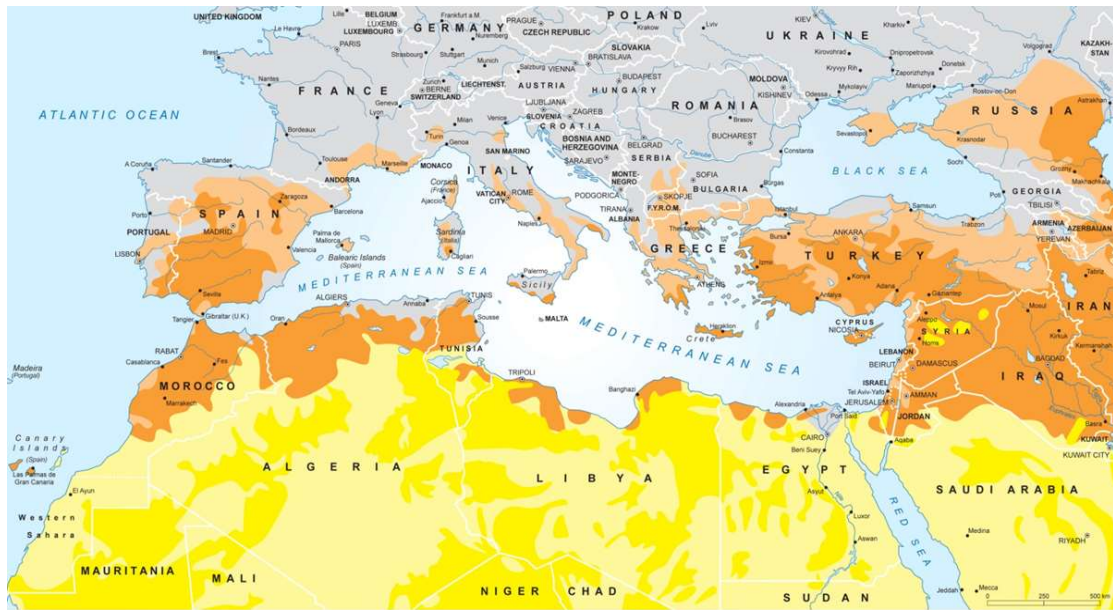
²⁷⁰ O. Brown- A. Crawford, Brown, (2009), *Rising Temperatures, Rising Tensions. Climate change and the risk of violent conflict in the Middle East*. Winnipeg: International Institute for Sustainable Development.

²⁷¹ W. Kepner- J. Rubio- D. Mouat- F. Pedrazzini, (2006), *Desertification in the Mediterranean Region. A Security Issue*, Springer, Dordrecht, the Netherlands. και V. Cheterian, (2009), MEDSEC, *Environment and Security Issues in the Southern Mediterranean Region*, 2009, p. 11

²⁷² Arab Water Council, 2010, *Arab Countries Regional Report* και V. Cheterian, (2009), MEDSEC, *Environment and Security Issues in the Southern Mediterranean Region*, 2009, p. 11

²⁷³ V. Cheterian, 2009, op. cit. P. 15 και

²⁷⁴ UN Convention on Desertification, reported by Environment News Services, (2004), “Creeping Desertification: the Causes and Consequence of Poverty”, Bonn.

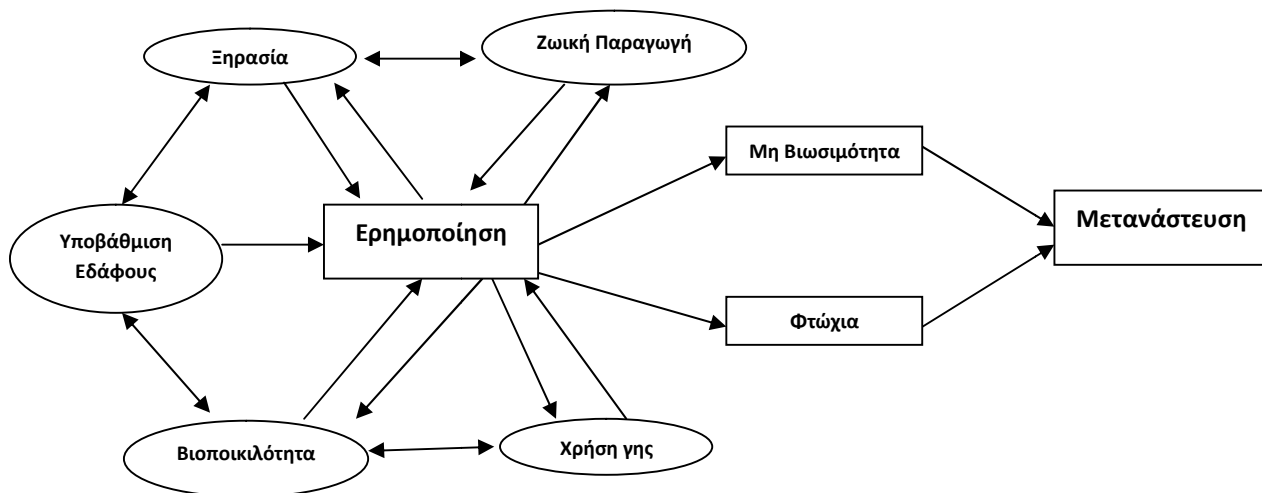
Environment and Security in the Mediterranean: Desertification

■ Desert
■ Desertification vulnerability, serious
■ Semi-desert
■ Desertification vulnerability, moderate

Sources: Natural Resources Conservation Service, Plan Bleu, Times Atlas of the World

Χάρτης 2: Περιβαλλοντική ασφάλεια στη Μεσόγειο- Ερημοποίηση

Σχήμα 9: Η Φύση της Ερημοποίησης²⁷⁵

Σημαντικές επιπτώσεις αναμένονται και για την αγροτική παραγωγή της περιοχής λόγω της ερημοποίησης, της αλάτωσης και της ανόδου της στάθμης της θάλασσας με

²⁷⁵ W. Kepner- J. Rubio- D. Mouat- F. Pedrazzini, (2006), Desertification in the Mediterranean Region. A Security Issue, Springer, Dordrecht, the Netherlands.

τις προβλέψεις να κάνουν λόγο για μείωση της στο 1/3²⁷⁶. Η αύξηση της στάθμης της θάλασσας αποτελεί επίσης σημαντικό ζήτημα με το 40 έως 50% του πληθυσμού της περιοχής να βρίσκεται συγκεντρωμένο στις ακτές, με την Αλεξάνδρεια, τη Καζαμπλάνκα, την Τύνιδα και τη Βυρηττό να είναι οι μεγαλύτερες πόλεις που απειλούνται²⁷⁷.

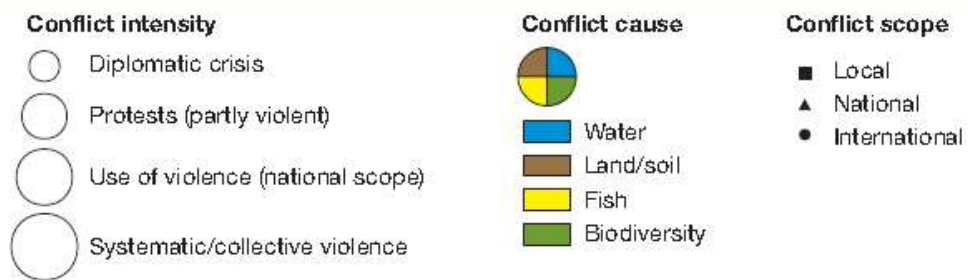
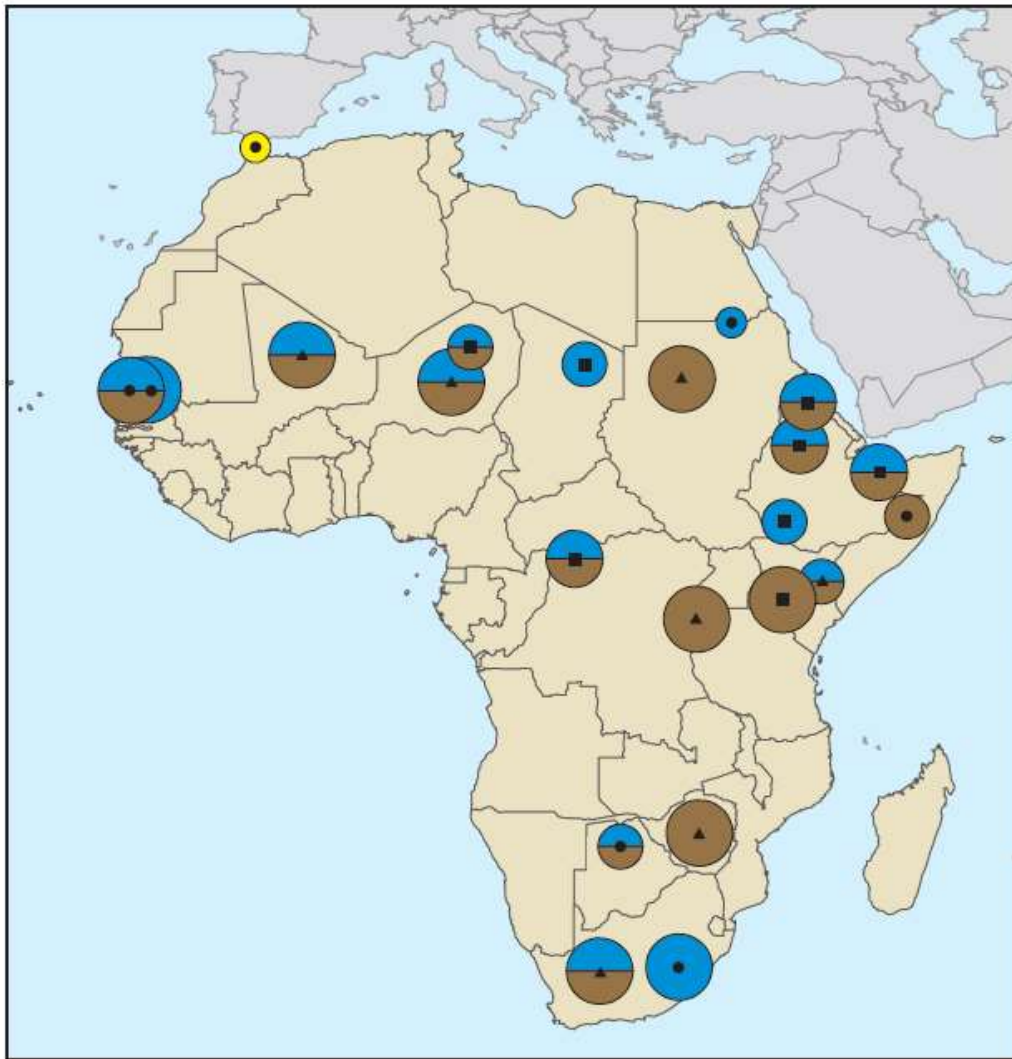
Η μελέτη του ΟΑΣΕ για τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής στη Νότια Μεσόγειο συγκεντρώνει τις προκλήσεις ανασφάλειας:

- Μείωση των αποθεμάτων νερού και τροφική ανασφάλεια
- Μαζικός εκτοπισμός πληθυσμών
- Οικονομική ύφεση και φτώχεια
- Στρατικοποίηση των διαφορών για το νερό
- Εξασθένηση των θεσμών και κοινωνικές αναταραχές
- Καταστάσεις εξτρεμισμού και κοινωνικής βίας
- Καταπάτηση ανθρωπίνων δικαιωμάτων
- Κοινωνικές επαναστάσεις, πολιτική αστάθεια και ασυδοσία των καθεστώτων²⁷⁸.

²⁷⁶ OSCE, Economic and Environmental Activities, (2010), *Shifting Bases, Shifting Perils A Scoping Study on Security Implications of Climate Change in the OSCE Region*, Adelphi Research, p. 30

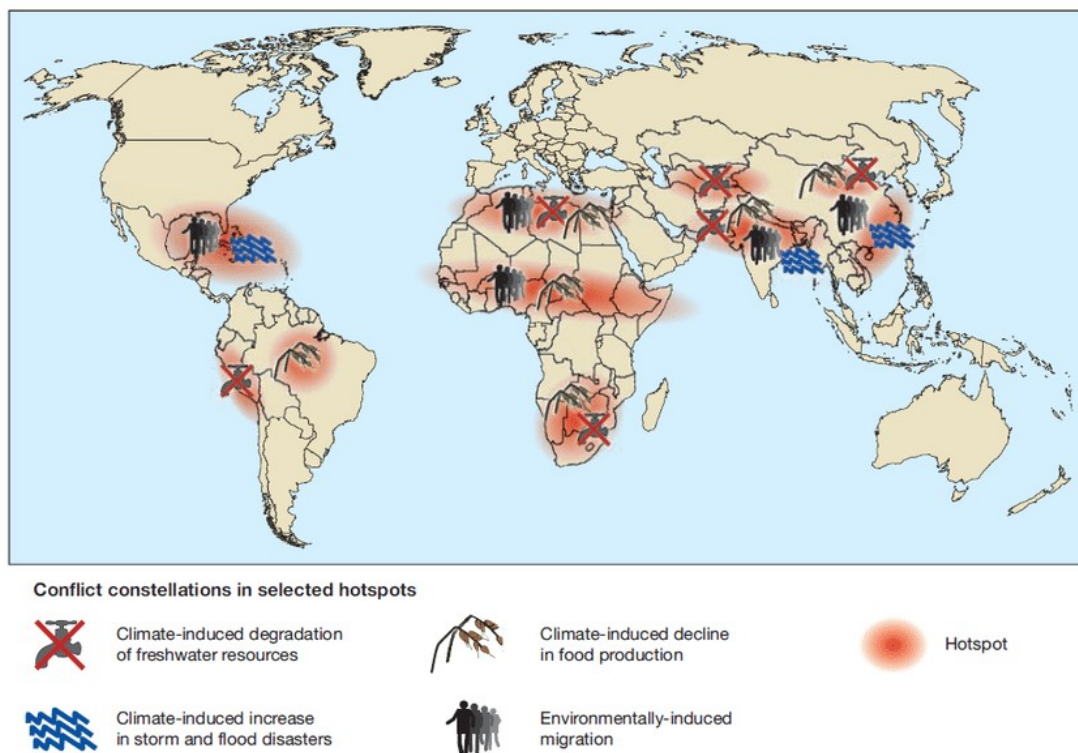
²⁷⁷ World Bank, (2009), *World Development Report 2010. Development and Climate Change*

²⁷⁸ OSCE, (2010), op. cit. pp.31-33.

Χάρτης 3: Οι Περιβαλλοντικές Συγκρούσεις στην Αφρική (1980-2005)²⁷⁹.

²⁷⁹ Πηγή: WBGU, (2007), op. cit. pp. 33.

Χάρτης 4: Σημεία περιβαλλοντικών εντάσεων που μπορούν να οδηγήσουν σε σύγκρουση²⁸⁰

3.4. Τρομοκρατία, Πολιτική Βία και Αστάθεια

Στη Μέση Ανατολή το 57% των χωρών είναι εκτεθειμένο σε υψηλό βαθμό κινδύνου. Η περιοχή έχει το μεγαλύτερο ποσοστό, αλλά και αριθμό χωρών- 12 από τις 14 - που βιώνουν την απειλή της τρομοκρατίας. Τρεις από αυτές είναι το Ιράκ, η Συρία και η Υεμένη, με την απειλή από τις συγκρούσεις και την πολιτική βία που λαμβάνει χώρα στο εσωτερικό τους να εξαπλώνεται και σε γειτονικές χώρες επηρεάζοντας με αυτό τον τρόπο την περιφερειακή σταθερότητα και ασφάλεια. Περιφερειακές δυνάμεις, κυρίως η Σαουδική Αραβία, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, το Κατάρ και το Ιράν, ήδη από το 2014 άρχισαν να επεμβαίνουν άμεσα στις συγκρούσεις στην περιοχή, δημιουργώντας εντάσεις, αυξάνοντας τις αμυντικές δαπάνες και προκαλώντας νέα διλήμματα ασφάλειας και αβεβαιότητας. Ένα άλλο σημαντικό χαρακτηριστικό είναι το χάσμα ασφάλειας και πολιτικής σταθερότητας ανάμεσα στις πιο πλούσιες και εξαγωγικές χώρες, έναντι των πιο φτωχών και μη εξαγωγικών²⁸¹.

²⁸⁰ Ibid.

²⁸¹ Aon's, (2015), Guide to terrorism and political violence risk, Terrorism and Political Violence Risk Map.

FIGURE 1.6 NUMBER OF DEATHS AND ATTACKS BY REGION, 2016

MENA had the highest number of deaths and attacks in 2016 followed by South Asia and sub-Saharan Africa.

Source: START GTD, IEP calculations

Γράφημα 2: Αριθμός θανάτων και επιθέσεων από τρομοκρατικές οργανώσεις²⁸²

Οι βασικές τάσεις στην πολιτική βία και στην τρομοκρατία είναι οι υπάρχουσες συγκρούσεις στην Υεμένη, στο Ιράκ και στη Συρία, καθώς και η αύξηση του κινδύνου από την τρομοκρατία για τη Σαουδική Αραβία και το Μπαχρέιν. Βασικοί συντελεστές αστάθειας είναι και οι ένοπλες ισλαμιστικές τρομοκρατικές οργανώσεις, αλλά και οι μαχητές του ISIS και διάφορες εξτρεμιστικές ομάδες στη Συρία, το Ιράκ και τη Λιβύη. Ενώ η συνεχιζόμενη ανάμειξη των Σουνιτικών χωρών στις συγκρούσεις στην περιοχή, που σε ορισμένες περιπτώσεις παίρνει και τη μορφή της στρατιωτικής επιχείρησης, δημιουργεί νέα δεδομένα αστάθειας και μπορεί να ανατρέψει τις σταθερές του πολιτικού ρίσκου στην ευρύτερη περιφέρεια της Μέσης Ανατολής²⁸³. Ο κίνδυνος από την πολιτική αστάθεια στη Μέση Ανατολή τον τελευταίο χρόνο σύμφωνα με την AON αυξήθηκε λόγω του μεγάλου αριθμού περιστατικών που συνδέονται με τη διαφθορά, αλλά και την τρομοκρατία, αλλά και εξελίξεων στις σχέσεις μεταξύ των χωρών της περιοχής²⁸⁴. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η απομόνωση και η επιβολή κυρώσεων στο Κατάρ, ως υποστηρικτική της τρομοκρατίας. Σημαντική παράμετρος ανασφάλειας είναι και η συνεχιζόμενη εμπλοκή της Σαουδικής Αραβίας στην εμφύλιο πόλεμο στην Υεμένη. Τέλος, η όξυνση της βίας ανάμεσα στο Ισραήλ και στην Παλαιστίνη, είναι μια ακόμη δυναμική κινδύνου και αστάθειας στη Μέση Ανατολή.

Αντίστοιχη με τη Μέση Ανατολή είναι και η κατάσταση στην περιοχή της Βόρειας Αφρικής, με την τρομοκρατία, την πολιτική βία και την κοινωνική αστάθεια να

²⁸² Institute for Economics and Peace, (2017), Global Terrorism Index 2017. Measuring and understanding the impact of terrorism.

²⁸³ Aon's, (2015), op.cit, p. 12.

²⁸⁴ Aon, (2018), 2018 Risk Maps: Aon's Guide to Political Risk, Terrorism & Political Violence, p.42.

αποτελούν τις βασικές παραμέτρους κινδύνου και ανασφάλειας. Η Λιβύη, η Αλγερία, το Τσαντ, ο Νίγηρας και το Μάλι είναι οι χώρες με τον υψηλότερο βαθμό αστάθειας και ανασφάλειας, τροφοδοτώντας τη γενικότερη αβεβαιότητα και περιφερειακά. Επιπρόσθετα, οι προκλήσεις ασφάλειας από την γενικευμένη στρατικοποίηση και το λαθρεμπόριο όπλων που διευκολύνεται από τις ακυβέρνητες περιοχές και από τη ρευστότητα των συνόρων, κυρίως στο Σάχελ και στη Λιβύη, εντείνουν την ήδη υπάρχουσα απειλή από την τρομοκρατία, καθώς από το 2014 οι τζιχαντιστικές τρομοκρατικές οργανώσεις κλιμάκωσαν τις επιθέσεις τους κατά της Αιγύπτου, ενώ παραμένουν εξαιρετικά δραστήριες στην περιοχή του Βόρειου Σάχελ, στην Αλγερία, στην Τυνησία και ιδιαίτερα στη Λιβύη, η οποία από το 2014, λόγω και της δράσης της ISIS, βρίσκεται σε φάση σύγκρουσης, συμβάλλοντας στη διασπορά της αστάθειας και της τρομοκρατίας και στην υπόλοιπη Βόρεια Αφρική. Ενώ, το Μάλι, ο Νίγηρας και το Τσαντ δέχονται συχνά επιθέσεις από την τρομοκρατική οργάνωση Boko Haram, η οποία έχει εξάγει τη δράση της και εκτός της Νιγηρίας²⁸⁵.

Η υπό- Σαχάρια Αφρική είναι μία αρκετά πολωμένη περιοχή με 16 χώρες να έχουν υψηλό βαθμό κινδύνου και αστάθειας λόγω των αυταρχικών, αναποτελεσματικών και αντιδημοκρατικών κυβερνήσεων και των δύσκολων κοινωνικοοικονομικών συνθηκών. Επιπρόσθετα, 33 από τις 38 χώρες αντιμετωπίζουν ευρείες κοινωνικές αναταραχές, ενώ σε 16 υπάρχουν μικρές ή μεγάλες συγκρούσεις, με ορατό τον κίνδυνο πραξικοπημάτων. Το 80% των τρομοκρατικών επιθέσεων στην περιοχή έχει σημειωθεί σε μόλις δύο χώρες, τη Νιγηρία και τη Σομαλία, λόγω της δράσης των φανατικών Ισλαμιστικών οργανώσεων Boko Haram και Al-Shabaab. Επίσης, γειτονιές στη Σομαλία και στη Νιγηρία χώρες, όπως η Αιθιοπία και η Ουγκάντα συχνά βιώνουν τρομοκρατικές επιθέσεις. Ωστόσο, η κυρίαρχη δράση και των δύο οργανώσεων είναι τοπική με στόχο τον έλεγχο των χωρών και την αποσταθεροποίηση των κυβερνήσεων. Συνολικά, η τρωτότητα της Υπό- Σαχάριας Αφρικής στην τρομοκρατία και στην αστάθεια οφείλεται στα προβληματικά και αποτυχημένα κράτη, στην αποτυχία των κυβερνήσεων, στη ρευστότητα των συνόρων, στην εκτεταμένη διαφθορά, στην κοινωνική αναταραχή, στη δραστηριότητα των ενόπλων ομάδων και οργανωμένων συμμοριών και στην πολιτική βία²⁸⁶.

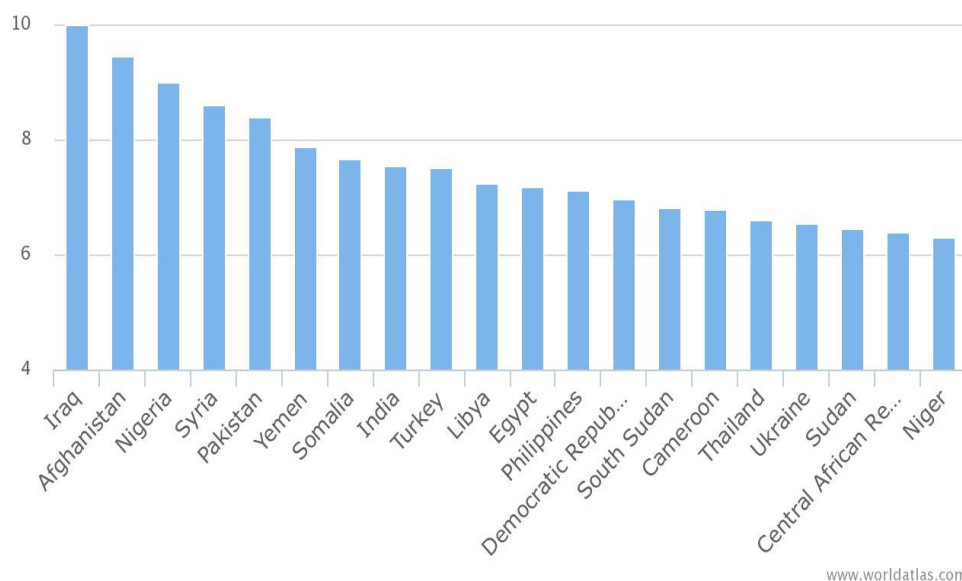
Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Δείκτη για την Τρομοκρατία για το 2017 οι επτά από τις 10 χώρες που χτυπήθηκαν από τρομοκρατικές επιθέσεις βρίσκονται στην περιοχή της Αφρικής και της Μέσης Ανατολής (Ιράκ, Νιγηρία, Συρία, Υεμένη, Σομαλία, Τουρκία, Λιβύη και Αίγυπτος)²⁸⁷.

²⁸⁵ Ibid. p. 26

²⁸⁶ Ibid. p. 29

²⁸⁷ Institute for Economics and Peace, (2017), op.cit.

¹⁷The Global Terrorism Index: Countries Most Affected by Terrorist Attacks

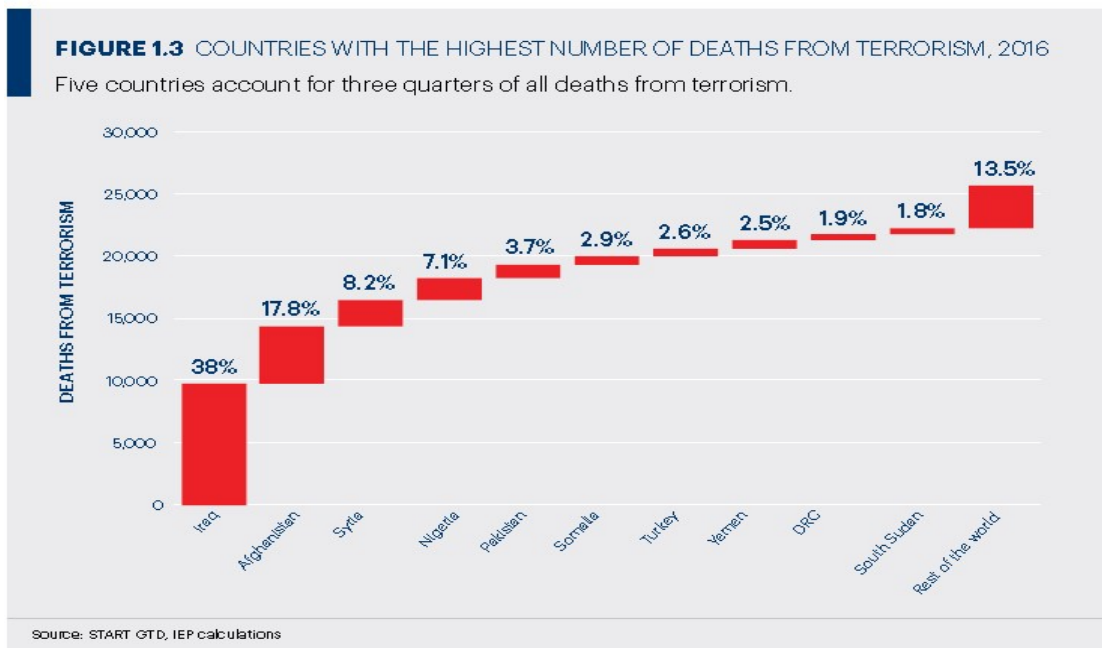

Γράφημα 3: Global Terrorism Index: χώρες που έχουν επηρεαστεί περισσότερο από τρομοκρατικές επιθέσεις²⁸⁸

Οι χώρες αυτές παρουσίασαν και το μεγαλύτερο αριθμό θυμάτων, παρά τη σχετική μείωση των νεκρών λόγω της υποχώρησης των τρομοκρατικών οργανώσεων που δραστηριοποιούνται εκεί. Ειδικότερα, στη Νιγηρία παρουσιάστηκε η μεγαλύτερη μείωση, καθώς σκοτώθηκαν 3.100 άνθρωποι λιγότεροι λόγω σημαντικού περιορισμού των επιθέσεων της Boko Haram. Αισθητή ήταν η ύφεση σε νεκρούς στην Υεμένη και στη Συρία. Στο Ιράκ, από την άλλη πλευρά, παρατηρήθηκε μαζική αύξηση νεκρών, κατά 40%, λόγω κυρίως των επιθέσεων από την ISIS κατά των μελών των Ιρακινών Ενόπλων Δυνάμεων που συμμετείχαν στις στρατιωτικές επιχειρήσεις κατά της οργάνωσης²⁸⁹.

²⁸⁸ Ibid.

²⁸⁹ Ibid.

Γράφημα 4: οι χώρες με το μεγαλύτερο αριθμό θανάτων το 2016²⁹⁰

Οι τρομοκρατικές οργανώσεις που ευθύνονται για τους περισσότερους θανάτους είναι οι παρακάτω:

- Συρία: ISIS, Al- Nusra Front, Ansar al- Din Front,
- Νιγηρία: Fullani Extremists, Boko Haram,
- Ιράκ: ISIS²⁹¹.

Ωστόσο, η δράση και οι επιθέσεις των ισλαμιστικών τρομοκρατικών οργανώσεων δεν περιορίζονται μόνο σε αυτές τις χώρες. Ειδικότερα, οι τρεις πιο ενεργές τρομοκρατικές οργανώσεις πραγματοποίησαν επιθέσεις στις παρακάτω χώρες:

- ISIS: Ιράκ, Ιορδανία, Λίβανος, Σαουδική Αραβία, Συρία, Τυνησία, Τουρκία και Υεμένη.
- Boko Haram: Καμερούν, Τσάντ, Νίγηρας και Νιγηρία.
- Al Qaeda: Αλγερία, Μπουρκίνα Φάσο, Ακτή Ελεφαντοστού, Κένυα, Μάλι, Νίγηρας, Σομαλία, Συρία, Ουγκάντα και Υεμένη²⁹².

Σύμφωνα με το CSIS η στρατιωτική ήττα της ISIS δεν εξαλείφει σε καμία περίπτωση την απειλή του ισλαμιστικού εξτρεμισμού και της τρομοκρατίας στην περιοχή. Ειδικότερα, η μελέτη του Κέντρου υποστηρίζει τα παρακάτω:

- Όλες οι χώρες της περιοχής αντιμετωπίζουν κάποιας μορφής απειλή από την τρομοκρατία.

²⁹⁰ Ibid.

²⁹¹ Ibid.

²⁹² Ibid.

- Οι εσωτερικές συνθήκες σε αρκετές χώρες είναι χειρότερες ακόμη και από το 2011.
- Η απειλή της βίας είναι ιδιαίτερα υψηλή στην Αλγερία, στη Λιβύη, στην Αίγυπτο, στο Ισραήλ, στη Συρία, στο Ιράκ, στο Μπαχρέιν, στη Σαουδική Αραβία και στην Υεμένη.
- Η διάλυση του Ισλαμικού Κράτους δεν σημαίνει και την εξαφάνιση των μαχητών και των υποστηρικτών του στην περιοχή, ούτε και την αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτιών της εμφάνισής του.
- Η ενίσχυση της παγκόσμιας κινητοποίησης των ισλαμικών δικτύων και οργανώσεων ενδυναμώνει και τον κίνδυνο από τις εξτρεμιστικές μειονότητες²⁹³.

3.5. Εσωτερικοί Εκτοπισμοί και Μαζικές Μετακινήσεις Πληθυσμών

Οι συγκρούσεις και η γενικότερη αστάθεια στη Μέση Ανατολή σύμφωνα με τους Faath και Mattes, έχουν πυροδοτήσει τις μεταναστευτικές ροές από την περιοχή τα τελευταία τριάντα χρόνια²⁹⁴:

- Αλγερία, στη δεκαετία του '90 αναγκάστηκαν σε μετακίνηση 400.000 άνθρωποι λόγω συγκρούσεων με Ισλαμιστικές ομάδες.
- Αίγυπτος, μετά τις μαζικές διαδηλώσεις και την πτώση του καθεστώτος Μουμπάρακ το 2011 οι Ισλαμιστές κέρδισαν τις εκλογές με επικεφαλής τον Μοχάμεντ Μόρσι με αποτέλεσμα την άμεση αναχώρηση 93.000 Κοπτών από τη χώρα. Ωστόσο μετά τις μαζικές αντιδράσεις και την ανατροπή του Προέδρου Μόρσι από τον Αιγυπτιακό στρατό υπήρξε εκτεταμένη αναχώρηση Ισλαμιστών από τη χώρα²⁹⁵.
- Σουδάν, λόγω ανάληψης της εξουσίας από τους Ισλαμιστές το 1989 πραγματοποιήθηκε εκτεταμένη μετακίνηση πολιτικά υποκινούμενη, ενώ μετά το ξέσπασμα του εμφυλίου πολέμου στο Νταρφούρ του Νοτίου Σουδάν από το 2003 η μετακίνηση ανθρώπων διογκώθηκε²⁹⁶.

²⁹³ A.H. Cordesman, (2018), *Stability in the MENA Region: The Range of Forces Shaping Stability*, CSIS, Washington, p.17.

²⁹⁴ S. Faath- H. Mattes, (2014), "Political conflicts and Migration in the MENA States" in M. Bommers, H. Fassmann & W. Sievers, (Eds.), *Migration from the Middle East and North Africa to Europe*, Amsterdam, Amsterdam University Press.

²⁹⁵ E. Khalil, (2011), 'NGO report: 93,000 Copts left Egypt since March', *Egypt Independent*.

²⁹⁶ M. Suliman, (1997), 'Civil war in Sudan: The impact of ecological degradation', *Contributions in Black Studies*, Vol. 15. United States Institute of Peace & Concordis International (2010), *More than a line: Sudan's north-south border*. Washington: Concordis International Sudan Report.

- Ισραήλ- Παλαιστίνη, η χρονίζουσα σύγκρουση που κατά περιόδους οδηγεί σε εκτοπισμό Παλαιστινίων²⁹⁷.
- Λίβανος, με συχνές διενέξεις και συγκρούσεις μεταξύ Χριστιανών και Μουσουλμάνων, αλλά και Σουνιτών- Σιτών, αλλά και λόγω της παρουσίας ριζοσπαστικοποιημένων Παλαιστινίων, καθώς και της Χεζμπολά²⁹⁸.
- Ιράκ, μετά την κατάρρευση του καθεστώτος του Σαντάμ Χουσεΐν, την εκτεταμένη σύγκρουση Σιτών- Σουνιτών και τη δραστηριοποίηση τρομοκρατικών οργανώσεων και κυρίως του Ισλαμικού Κράτους.

Γράφημα 5: Η πρόβλεψη για τον πληθυσμό στη Βόρεια Αφρική ως το 2050²⁹⁹.

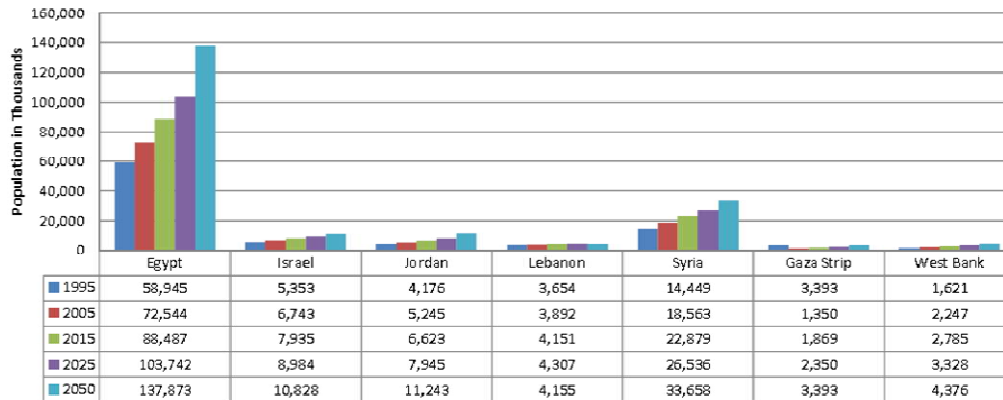
Η τελευταία δυναμική αστάθειας που ανέδειξε τη σύνδεση των συγκρούσεων με την εξαναγκαστική μετανάστευση στην περιοχή είναι η Αραβική Άνοιξη. Ο εμφύλιος πόλεμος στη Λιβύη και στη Συρία από το 2011 προκάλεσαν μαζικούς εσωτερικούς εκτοπισμούς, αλλά και κύματα προσφύγων στις γειτονικές χώρες³⁰⁰.

²⁹⁷ I.J. Bickerton, (2011), *The Arab-Israeli conflict: A history*. Chippenham: Kindle Edition.

²⁹⁸ B. Rougier, (2007), *Everyday Jihad: The rise of militant Islam among Palestinians in Lebanon*. Cambridge: Harvard University Press.

²⁹⁹ Πηγή: United States Census Bureau, International Data Base, 2013.

³⁰⁰ P. Yazgan- D. Eroglu Utku- I Sirkeci, (2015), Syrian Crisis and Migration, *Migration Letters*, Vol. 12, No. 3, pp. 181-192. M. Toaldo, (2015), Migrations Through and From Libya: A Mediterranean Challenge, IAI Working Paper, No 15.

Γράφημα 6: Η πρόβλεψη για τον πληθυσμό στη Μέση Ανατολή ως το 2050³⁰¹.

3.5.1. Η Δυναμική και η εξέλιξη των Εσωτερικών Εκτοπισμών

Ως τα τέλη του 2013, η υπό Σαχάρια Αφρική είχε το μεγαλύτερο αριθμό εκτοπισμένων ανθρώπων (12,5 εκατομμύρια), ακολουθούμενη από την Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική (9,1 εκατομμύρια). Το 63% του παγκόσμιου αριθμού εκτοπισμένων ανθρώπων προερχόταν από 5 μόλις χώρες που βίωσαν ένοπλες συγκρούσεις (Συρία, Κολομβία, Νιγηρία, Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό και Σουδάν). Περίπου 8,2 εκατομμύρια ήταν οι νέοι εκτοπισμένοι το 2013 σηματοδοτώντας αύξηση 24% συγκριτικά με το 2012, το δε 78% αυτών των νέων εκτοπισμένων προερχόταν από μόλις πέντε χώρες (Συρία, Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό, Κεντροαφρικανική Δημοκρατία, Νιγηρία και Σουδάν)³⁰².

3.5.2. Η Κλιμάκωση της Κρίσης Εκτοπισμού

Ως το τέλος του 2014, 38 εκατομμύρια άνθρωποι σε όλο τον κόσμο είχαν αναγκαστεί να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους λόγω των ένοπλων συγκρούσεων και της γενικευμένης βίας, και ζούσαν σε συνθήκες μετατόπισης εντός των συνόρων της χώρας τους. Έντεκα εκατομμύρια άνθρωποι εκτοπίστηκαν κατά τη διάρκεια του έτους, ισοδύναμο 30.000 ανθρώπων ανά ημέρα. Ποτέ τα τελευταία 10 χρόνια της παγκόσμιας αναφοράς της IDMC, δεν έχει αναφέρει μια τόσο υψηλή εκτίμηση για τον αριθμό των ανθρώπων που έχουν πρόσφατα εκτοπιστεί μέσα σε ένα χρόνο³⁰³.

³⁰¹ Πηγή: United States Census Bureau, International Data Base, 2013.

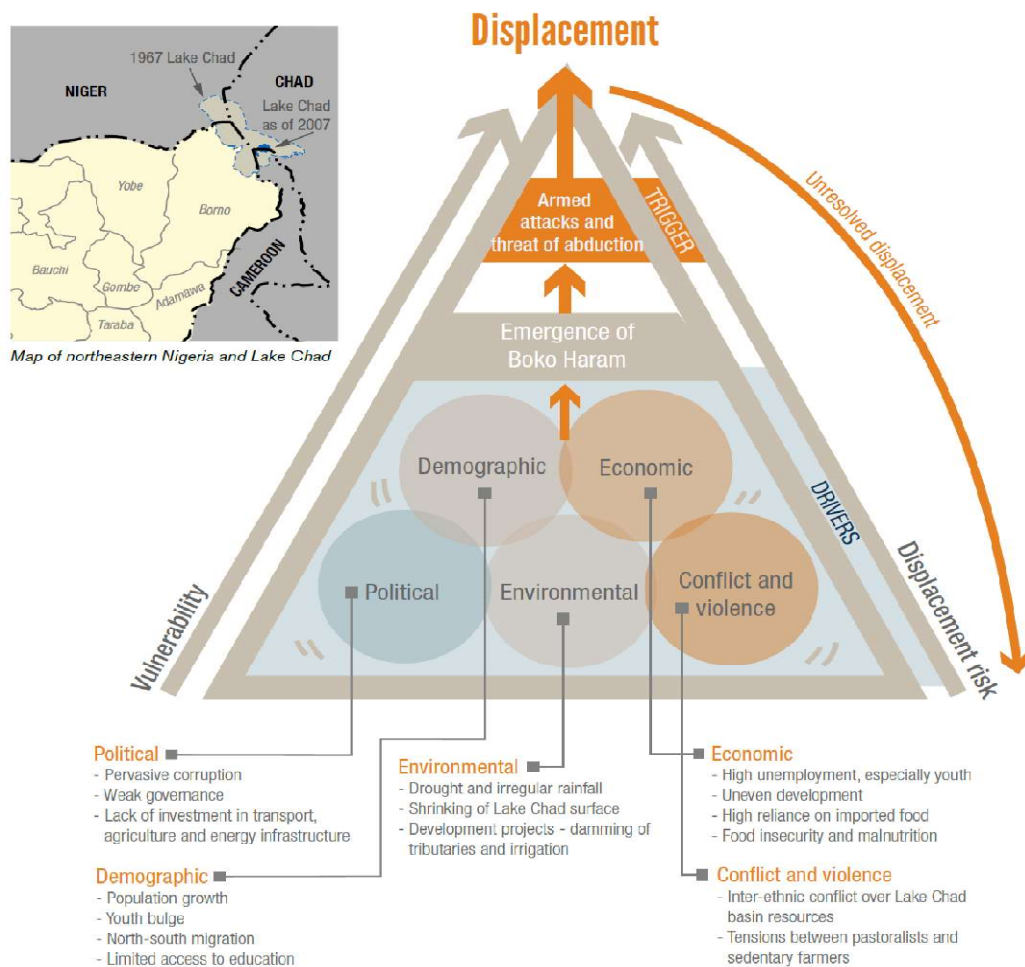
³⁰² IDMC, (2014), At a Glance, Global Overview 2014: people internally displaced by conflict and violence., p. 1

³⁰³ IDMC, (2016), At a Glance, Global Overview 2015: people internally displaced by conflict and violence. p. 1

Γεγονότα Πυροδότησης της Κρίσης

1. Παρατεταμένες κρίσεις στο Ιράκ, το Νότιο Σουδάν, τη Συρία, τη Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό (ΛΔΚ) και τη Νιγηρία. Αυτές οι πέντε χώρες αντιπροσώπευαν το 60% των νέων μετατοπίσεων σε όλο τον κόσμο.
2. Το Ιράκ υπέστη τα μεγαλύτερα κρούσματα πρόσφατης μετατόπισης, με τουλάχιστον 2,2 εκατομμύρια ανθρώπους να προσπαθούν να ξεφύγουν από περιοχές υπό τον έλεγχο της ISIS.
3. Στη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική, 3,8 εκατομμύρια άνθρωποι είχαν πρόσφατα εκτοπιστεί. Υπήρχαν 11.9 εκ. εσωτερικά εκτοπισμένων ατόμων συνολικά, εκ των οποίων το 90% ζούσαν στο Ιράκ και τη Συρία.
4. Ο εμφύλιος πόλεμος της Συρίας ανάγκασε τουλάχιστον 1,1 εκατομμύρια ανθρώπους να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους σε ένα έτος. Τουλάχιστον το 35% του πληθυσμού της Συρίας, ή 7,6 εκ. άνθρωποι, έχουν εκτοπιστεί. Αυτό την καθιστά ως την χώρα με το μεγαλύτερο αριθμό εσωτερικά εκτοπισμένων στον κόσμο.
5. Οι σκληρές μάχες στο Νότιο Σουδάν εκτόπισαν τουλάχιστον 1,3 εκατομμύρια, κυρίως στις πολιτείες της Unity, Jonglei, Lakes και Άνω Νείλου. Περισσότερο από το 11% του πληθυσμού της χώρας εκτοπίστηκε κατά τη διάρκεια του 2014.
6. Ένα εκατομμύριο τουλάχιστον εκτοπίστηκαν στη Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό από τις συγκρούσεις χαμηλής έντασης και της βίας στα ανατολικά της χώρας, καθώς και από μια σειρά βάνουσων περιστατικών, όπως οι σφαγές του Βενί στην επαρχία του Βόρειου Κίβου.
7. Η ανελέητη εκστρατεία της Boko Haram για την δημιουργία ενός ανεξάρτητου ισλαμικού κράτους στην βόρειο-ανατολική Νιγηρία οδήγησε επίσης σε σημαντική μετατόπιση. Ήταν υπεύθυνη για την μετατόπιση πάνω από τα τρία τέταρτα τουλάχιστον 975.300 ανθρώπων. Τα ζητήματα της φτώχειας, η αυξανόμενη ανισότητα και η κοινωνική απογοήτευση αποτελούν το σκηνικό για την εμφάνιση και την επέκταση της Boko Haram στη Νιγηρία³⁰⁴.

³⁰⁴ Ibid. pp. 2-3.

Σχήμα 10: Εξέλιξη του Εκτοπισμού στη Νιγηρία³⁰⁵

Η αστάθεια κλιμακώνεται, δημιουργώντας ακραίες ανισότητες στον πλούτο, την εκπαίδευση και άλλους τομείς της ανθρώπινης ανάπτυξης. Αυτό έχει οδηγήσει σε οξεία περιθωριοποίηση ορισμένων γεωγραφικών περιοχών, συνήθως εκείνων που βρίσκονται μακριά από πολιτικές και οικονομικές πρωτεύουσες και στην ρίζοσπαστικοποίηση καταπιεσμένων τμημάτων της κοινωνίας που αναζητούν μεγαλύτερη ανεξαρτησία, δύναμη και έλεγχο. Η αύξηση της ανισότητας και η κοινωνική απογοήτευση αποτελούν το σκηνικό για την εμφάνιση και επέκταση μιας αυξανόμενης σειράς μη κρατικών ένοπλων ομάδων όπως η ISIS στη Μέση Ανατολή, η Boko Haram στη Δυτική Αφρική και η al - Shabaab στο Κέρασ της Αφρικής η δράση των οποίων εξαναγκάζει τους ανθρώπους στις περιοχές αυτές να εγκαταλείπουν τα σπίτια τους. Οι σημερινές ένοπλες συγκρούσεις θέτουν τους πολίτες σε κίνδυνο, όπως ποτέ πριν, ως αποτέλεσμα μιας εκτεταμένης διασποράς όπλων, του μη σεβασμού των κανόνων του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου και της ολοένα και πιο ασύμμετρης φύσης της βίας που χρησιμοποιείται. Επιπρόσθετα, ο παγκόσμιος πληθυσμός προβλέπεται να ανέλθει σε 9,6 δις μέχρι το 2050. Η δημογραφική αυτή έκρηξη σε συνδυασμό με την αυξανόμενη ανισότητα, την έλλειψη

³⁰⁵ IDMC, Understanding the root cause of Displacement: towards a comprehensive approach to prevention and solutions, op. cit.

δημοκρατικής εκπροσώπησης και τον εδαφικό ανταγωνισμό για τους πόρους έχει ιδιαίτερα περιθωριοποιήσει τις θρησκευτικές, εθνοτικές και φυλετικές μειονότητες, οι οποίες αποτελούν ένα σημαντικό ποσοστό των εκτοπισμένων πληθυσμών σε πολλές χώρες που παρακολουθούνται από την IDMC. Χώρες όπου πραγματοποιήθηκε σημαντική μετατόπιση μέσα στο 2014 ήταν μεταξύ των πλέον οικονομικά ευάλωτων και λιγότερο σε θέση να αντιμετωπίσουν την κρίση. Όταν η μετατόπιση λαμβάνει χώρα σε λιγότερο οικονομικά ανεπτυγμένα κράτη, είναι απίθανο να βρεθούν οι πόροι και η ικανότητα ανταπόκρισης στις βραχυπρόθεσμες ανάγκες των εκτοπισμένων, πόσο μάλλον να επενδυθούν σε πιο μακροπρόθεσμες λύσεις. Η σύγκρουση σε μια χώρα μπορεί να έχει περιφερειακές επιπτώσεις, δημιουργώντας ένα "ντόμινο" στις γειτονικές χώρες. Το φαινόμενο ήταν ορατό στη Μέση Ανατολή από το 2011, και πιο πρόσφατα στη Νιγηρία, όπου η εσωτερική σύγκρουση έχει μετατεθεί και προκαλέσει εσωτερικό εκτοπισμό στο Καμερούν και το Νίγηρα³⁰⁶.

3.6.Οι Επιπτώσεις για την Ευρωπαϊκή Ασφάλεια

Η κλιματική αλλαγή, σε συνδυασμό κυρίως με τις φυσικές καταστροφές, οι αυξημένες μεταναστευτικές πιέσεις και οι επιπτώσεις τους για την ασφάλεια των συνόρων και τέλος η τρομοκρατία και η σχετιζόμενη με αυτή ριζοσπαστικοποίηση έχουν από το 2003 αναδειχτεί με διαφορετικό τρόπο και βαθμό ως απειλές για την Ευρωπαϊκή ασφάλεια. Οι στρατηγικές εξωτερικής, αλλά και εσωτερικής ασφάλειας της Ε.Ε. έχουν ειδικές αναφορές και στα τρία αυτά ζητήματα ασφάλειας και κυρίως οι πρώτες (Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας, Παγκόσμια Στρατηγική για την Εξωτερική Πολιτική και την Πολιτική Ασφάλειας της Ε.Ε.) αναδεικνύουν τον τρόπο με τον οποίο η κατάσταση στη Μέση Ανατολή και στην Αφρική επηρεάζει την ασφάλεια της Ευρώπης, ως μέρους της συνεργατικής ανάγνωσης της ασφάλειας από την Ένωση, η οποία και ενσωματώνει την εξωτερική με την εσωτερική διάσταση³⁰⁷.

³⁰⁶ Ibid. p. 5.

³⁰⁷ European Commission, (2010), The EU Internal Security Strategy in Action: Five steps towards a more secure Europe, COM (2010) 673 final, Brussels. European Security Strategy, (2003), A Secure Europe in a Better World, Brussels. Report on the Implementation of the European Security Strategy, (2008) - Providing Security in a Changing World -, S407/08, Brussels. European Commission, (2015), The European Agenda on Security, COM(2015) 185 final, Strasbourg. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. (2016), A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy, Brussels.

Σχήμα 11: Η Εξέλιξη της τυπολογίας των απειλών ασφάλειας μέσω των σχετικών στρατηγικών: 2003-2016.

3.6.1. Η Κλιματική Αλλαγή

Ο ΟΑΣΕ το 2007 με την Υπουργική Δήλωση της Μαδρίτης για το Περιβάλλον και την Ασφάλεια αναγνώρισε την κλιματική αλλαγή ως μία μακροπρόθεσμη πρόκληση ασφάλειας³⁰⁸. Η Ε.Ε. από την πλευρά της δεν δίστασε να επενδύσει στην ανάδειξη των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής σε σημαντικό ζήτημα της agenda της³⁰⁹. Το 2008 με την Κοινή Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Ύπατου Εκπροσώπου για την Εξωτερική Πολιτική και την Ασφάλεια, η Ένωση, αναγνώριζε για πρώτη φορά σε θεσμικό κείμενο, ότι η κλιματική αλλαγή αποτελεί απειλή για την πολιτική σταθερότητα και ασφάλεια και επηρεάζει άμεσα τα Ευρωπαϊκά συμφέροντα³¹⁰. Με την έκθεση, για πρώτη φορά θεσμός της Διεθνούς Κοινότητας προχώρησε στην κατηγοριοποίηση των απειλών που μπορεί να προκληθούν από την κλιματική αλλαγή:

1. Συγκρούσεις για τον έλεγχο των φυσικών πόρων
2. Οικονομικές επιπτώσεις και κίνδυνοι για τις παράκτιες περιοχές
3. Απώλειες εδάφους και συνοριακές διαμάχες

³⁰⁸ OSCE, (2007), *Madrid Declaration on Environment and Security*. MC.DOC/4/07.

³⁰⁹ Η Ε.Ε., ειδικότερα μετά την αποχώρηση των ΗΠΑ από τις διαπραγματεύσεις για το καθεστώς του Κιότο το 2001, διεκδικεί και σε ορισμένες περιπτώσεις έχει πετύχει να έχει ηγετικό ρόλο σε ζητήματα κλιματικής αλλαγής.

³¹⁰ Council of the European Union, 2008, Report 7249/08, *Climate Change and International Security*.

4. Περιβαλλοντική ροή μεταναστών
5. Καταστάσεις αστάθειας και ριζοσπαστικοποίησης
6. Ένταση στον ενεργειακό εφοδιασμό
7. Πίεση στην παγκόσμια διακυβέρνηση

Η έμφαση που δίνει η Ε.Ε. στην κλιματική αλλαγή ως απειλή για τη διεθνή ασφάλεια φαίνεται και από τον τρόπο που αναφέρεται σε αυτήν η Έκθεση Υλοποίησης της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Ασφαλείας: «η υπερθέρμανση και η υποβάθμιση του περιβάλλοντος αλλάζουν τη μορφή του πλανήτη μας»³¹¹. Σημαντική είναι και η ένταξη της και στη Συνθήκη της Λισσαβόνας μέσω της αναπτυξιακής βοήθειας, αλλά και της διεύρυνσης των δυνατοτήτων διαχείρισης κρίσεων. Επιπρόσθετα, η «κλιματική διπλωματία» είναι ένας από τους βασικούς άξονες πάνω στους οποίους δομήθηκε η νέα λειτουργία της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Εξωτερικής Δράσης³¹².

Η κλιματική αλλαγή είναι μία από τις πέντε παγκόσμιες προκλήσεις για την ασφάλεια και την εξωτερική πολιτική σύμφωνα και με την Ετήσια Έκθεση της Υπατης Εκπροσώπου της Ε.Ε. για τις εξωτερικές υποθέσεις και την πολιτική ασφάλειας που δημοσιεύτηκε τον Ιούνιο του 2010³¹³. Ενώ και το Συμβούλιο Γενικών Υποθέσεων ανέδειξε την ειδική θέση της κλιματικής αλλαγής στην αρχιτεκτονική της εξωτερικής πολιτικής και ασφάλειας της Ε.Ε.³¹⁴ Η Ένωση έχει αναδείξει την κλιματική αλλαγή, στο πλαίσιο των φυσικών καταστροφών και στη Στρατηγική Εσωτερικής Ασφάλειας, αναφέροντας ως σημαντικότερες περιπτώσεις τις πυρκαγιές, τους σεισμούς, τις πλημμύρες, τις καταιγίδες, τις λειψυδρίες και τις ενεργειακές ελλείψεις³¹⁵. Η κλιματική αλλαγή περιλαμβάνεται στις απειλές ασφάλειας για την Ένωση και σύμφωνα με την Παγκόσμια Στρατηγική για την Εξωτερική Πολιτική και την Πολιτική Ασφάλειας.

Από την πλευρά του ο ΟΗΕ, μετά και την ομόφωνη απόφαση της Γενικής Συνέλευσης του Ιουνίου του 2009 η οποία εξέφραζε «βαθιά ανησυχία για τις

³¹¹ Report on the Implementation of the European Security Strategy - *Providing Security in a Changing World* – 2008. p..1

³¹² Σύμφωνα με την Έκθεση του Ινστιτούτου Σπουδών Ασφάλειας της Ε.Ε. (European Union Institute for Security Studies) η κλιματική αλλαγή δίνει μία μοναδική ευκαιρία στην Ε.Ε. για να αξιοποιήσει τα περισσότερα από τα καινούρια εργαλεία εξωτερικής πολιτικής που της παρέχει η νέα Συνθήκη και να διαδραματίσει κυρίαρχο ρόλο και στην προσπάθεια επίτευξης συνεργασίας με τις ΗΠΑ, αλλά και σε μία νέα κατεύθυνση στις παγκόσμιες κλιματικές διαπραγματεύσεις. A. de Vasconcelos (Ed.), (2010), *A Strategy for E.U. Foreign Policy*, European Union Institute for Security Studies, Report No.7, pp.. 31-33.

³¹³ Ετήσια έκθεση της Υπατης εκπροσώπου της Ένωσης για τις εξωτερικές υποθέσεις και την πολιτική ασφάλειας προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο σχετικά με τις κύριες πτυχές και τις βασικές επιλογές της ΚΕΠΠΑ, Ιούνιος 2010. σελ. 11-12

³¹⁴ 2985th Foreign Affairs Council meeting Brussels, 8 December 2009, Council conclusions on Climate change and security. «Το Συμβούλιο δήλωσε ότι η κλιματική αλλαγή και οι επιπτώσεις της στην διεθνή ασφάλεια είναι μέρος της διευρυμένης agenda της Ε.Ε. για το κλίμα, την ενέργεια και την Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας, και επομένως είναι κεντρική στις δομές της Ε.Ε.»

³¹⁵ European Commission, (2010), *The EU Internal Security Strategy in Action: Five steps towards a more secure Europe*, COM (2010) 673 final, Brussels

επιπτώσεις στην ασφάλεια από την αλλαγή του κλίματος»³¹⁶, έδωσε τη δική του οπτική μέσω της Έκθεσης του Γενικού Γραμματέα Ban Ki Moon, η οποία αναγνωρίζει πέντε κανάλια μέσω των οποίων η κλιματική αλλαγή μπορεί να επηρεάσει την ασφάλεια:

1. **Τρωτότητα (Vulnerability):** η κλιματική αλλαγή απειλεί την ασφάλεια των τροφίμων, την ανθρώπινη υγεία και αυξάνει τις πιθανότητες έκθεσης των ανθρώπων σε ακραία φαινόμενα.
2. **Ανάπτυξη:** το ενδεχόμενο η κλιματική αλλαγή να καθυστερήσει ή και να αντιστρέψει την αναπτυξιακή διαδικασία θα οξύνει την τρωτότητα και θα υποβαθμίσει την δυνατότητα σταθερότητας των κρατών.
3. **Ασφάλεια:** η μετανάστευση και ο ανταγωνισμός για τους φυσικούς πόρους αν επηρεαστούν από την κλιματική αλλαγή μπορούν να μεγιστοποιήσουν το ενδεχόμενο εσωτερικών συγκρούσεων και τον διεθνή αντίκτυπο τους.
4. **Εκπατρισμός:** θα υπάρξουν μία σειρά από επιπλοκές δικαιωμάτων, ασφάλειας και κυριαρχίας από την απώλεια της πολιτειακής καταστάσεως λόγω της εξαφάνισης περιοχών.
5. **Διεθνείς Συγκρούσεις:** μπορεί να υπάρξουν επιπλοκές από την κλιματική αλλαγή στη διεθνή συνεργασία για τον έλεγχο διεθνών πηγών³¹⁷.

Το NATO είναι ο τελευταίος χρονικά διεθνής θεσμός που αναγνώρισε και θεσμικά τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής για την ασφάλεια και την εξωτερική πολιτική, συμπεριλαμβάνοντας τη μάλιστα στο Στρατηγικό του Δόγμα: «σημαντικές περιβαλλοντικές απειλές, όπως οι κίνδυνοι για την υγεία, η κλιματική αλλαγή, η σπανιότητα των αποθεμάτων νερού και οι αυξανόμενες ενεργειακές απαιτήσεις θα επηρεάσουν το περιβάλλον ασφαλείας σε περιοχές ενδιαφέροντος του NATO, και έχουν τη δυνατότητα να επηρεάσουν σημαντικά του σχεδιασμούς και τις επιχειρήσεις του»³¹⁸.

Σε επίπεδο κρατών, η κλιματική αλλαγή και η περιβαλλοντική ασφάλεια περιλαμβάνονται στα θεσμικά κείμενα των μεγαλύτερων δυτικών χωρών. Η κλιματική αλλαγή αναφέρεται ως παγκόσμια πρόκληση για την ασφάλεια στην Εθνική Στρατηγική Ασφαλείας των ΗΠΑ³¹⁹, ενώ οι φυσικές καταστροφές και ο ανταγωνισμός για τους φυσικούς πόρους στην Εθνική Στρατηγική Άμυνας των

³¹⁶ Ψήφισμα της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ A/63/281

³¹⁷ UN, (2009), *Climate Change and its Possible Security Implications*, Report of the Secretary General.

³¹⁸ NATO, *Strategic Concept for the Defense and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization*, November 2010. σελ. 13

³¹⁹ «η κλιματική αλλαγή και η διάδοση των πανδημιών απειλούν την ασφάλεια των περιοχών και την υγεία και την ασφάλεια των Αμερικανών πολιτών» στο The White House, *National Security Strategy*, May 2010, σελ 8

ΗΠΑ³²⁰. Η Εθνική Στρατηγική Ασφαλείας του Ηνωμένου Βασιλείου χαρακτηρίζει την κλιματική αλλαγή ως «την μεγαλύτερη πρόκληση για την παγκόσμια σταθερότητα και ασφάλεια, και επομένως και για την εθνική ασφάλεια»³²¹. Ενώ, στην έκθεση της Κοινοβουλευτικής Ομάδας του CDU/CSU «Μία Στρατηγική Ασφαλείας για τη Γερμανία» η κλιματική αλλαγή συγκαταλέγεται ανάμεσα στις βασικότερες προτεραιότητες της εξωτερικής πολιτικής και της ασφάλειας της Γερμανίας³²².

3.6.2. Ισλαμιστική Ριζοσπαστικοποίηση και Τρομοκρατία

Η Ε.Ε. βρίσκεται κατά την τελευταία πενταετία αντιμέτωπη με σειρά θρησκευτικά υποκινούμενων τρομοκρατικών χτυπημάτων που αφορούν στην ισλαμιστική τρομοκρατία και ριζοσπαστικοποίηση. Η υλοποίηση αυτών των χτυπημάτων πραγματοποιείται τόσο από οργανωμένους πυρήνες και τζιχαντιστικά δίκτυα όσο και από μοναχικούς λύκους. Οι επιθέσεις των τελευταίων ετών αποδεικνύουν ότι οι τρομοκράτες στοχεύουν στην πρόκληση του μεγαλύτερου δυνατού αριθμού θυμάτων, κυρίως ανυπεράσπιστων και ανυποψίαστων πολιτών σε χώρους μαζικής συγκέντρωσης.

Η απειλή της ισλαμιστικής ριζοσπαστικοποίησης και τρομοκρατίας για την Ευρώπη σήμερα, σύμφωνα με το ΚΕ.ΜΕ.Α., εμφανίζει τις ακόλουθες τάσεις:

- Σημαντική αύξηση των τρομοκρατικών επιθέσεων μικρής κλίμακας.
- Τα κράτη-μέλη της Ε.Ε. που συμμετέχουν στη Συμμαχία κατά της ISIS θεωρούνται στόχοι τόσο από βίαιες τζιχαντιστικές ομάδες όσο και από μοναχικούς δρώντες.
- Διασπορά τρομοκρατικών επιθέσεων σε διαφορετικές χώρες και συμμετοχή στα τζιχαντιστικά δίκτυα ατόμων με διαφορετικά κοινωνικό-πολιτισμικά χαρακτηριστικά (υψηκοότητα, μορφωτικό επίπεδο, συμμετοχή σε εγκληματικές/τρομοκρατικές δραστηριότητες).
- Οι τρομοκρατικοί πυρήνες είναι κυρίως εγχώριοι και τοπικά οριοθετημένοι.
- Παρατηρείται μία σημαντική αλλαγή από τη μακρόχρονη διαδικασία ριζοσπαστικοποίησης στην άμεση δράση.

³²⁰ «η διάδραση αυτών των αλλαγών με υπάρχουσες και μελλοντικές περιβαλλοντικές και κλιματικές πιέσεις θα δημιουργήσουν νέες προκλήσεις ασφαλείας» στο U.S. Department of Defense, *National Defense Strategy*, June 2008, σελ. 1 και 5

³²¹ Cabinet Office, *The National Security Strategy of the United Kingdom. Security in an Independent World*, March 2008, σελ. 18.

³²² «η κλιματική αλλαγή δεν είναι μόνο ζήτημα περιβάλλοντος και ενέργειας, αποτελεί επίσης απειλή για την ασφάλεια. Η πολιτική ασφαλείας της Γερμανίας θα πρέπει να βρίσκεται σε θέση να αντιμετωπίσει τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής και να μπορεί να διαχειριστεί τις επιπτώσεις της για την ασφάλεια μας» “A Security Strategy for Germany”. Resolution of the CDU/CSU Parliamentary Group Forum May 2008. σελ. 6

- Στην επιλογή στόχων δίνεται έμφαση σε «μαλακούς στόχους».
- Η φύση και η δομή της εκπαίδευσης για τη διεξαγωγή τρομοκρατικών επιθέσεων (συμπεριλαμβανομένων και των αλλοδαπών μαχητών που επιστρέφουν) εστιάζει στην πραγματοποίηση επιθέσεων υπό καθεστώς συναισθηματικής φόρτισης.
- Γίνεται χρήση διαφόρων και κυρίως μη εξελιγμένων όπλων για την διεξαγωγή των επιθέσεων (φορτηγά, μαχαίρια κ.ά.)
- Πολλοί εμπλεκόμενοι τρομοκράτες έχουν προηγούμενο ποινικό παρελθόν.
- Γίνεται εντατική χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και του διαδικτύου³²³.

Η ισλαμιστική τρομοκρατία και τα ριζοσπαστικοποιημένα τζιχαντιστικά δίκτυα υπήρχαν πριν την εμφάνιση της ISIS και δυστυχώς θα υπάρχουν και μετά από το τέλος αυτής της οργάνωσης. Τα πρώτα εξτρεμιστικά δίκτυα έκαναν την εμφάνιση τους στην Ευρώπη στα τέλη της δεκαετίας του 1980, όταν άρχισαν να επιστρέφουν οι «αλλοδαποί» μαχητές της πρώτης γενιάς που είχαν σπεύσει στο Αφγανιστάν για να πολεμήσουν κατά των Σοβιετικών. Το πρώτο γεγονός που σφράγισε την εξέλιξη της τζιχαντιστικής κινητοποίησης στην Ευρώπη ήταν η δράση της Al Qaeda και κυρίως το εμβληματικό χτύπημα στους δίδυμους πύργους τον Σεπτέμβριο του 2001. Η δυναμική όμως εμφάνιση της ISIS ως Ισλαμικό Χαλιφάτο το 2014 δημιούργησε μία κοσμογονία στην κινητοποίηση των εξτρεμιστικών δικτύων και μετεξέλιξε με αρνητικό τρόπο τη διαδικασία ριζοσπαστικοποίησης³²⁴.

Η δράση της ISIS άλλαξε ριζικά το τζιχαντιστικό κίνημα μέσω των ακόλουθων τρόπων:

- Τελειοποίησε την προπαγάνδα επενδύοντας στο τετράπτυχο εδαφική υπόσταση, εσχατολογική ρητορική, στοχοποίηση της Ummah και δυνατότητα άμεσης δράσης κατά των απίστων.
- Αξιοποίησε τα πλέον σύγχρονα μέσα επικοινωνίας για τη ριζοσπαστικοποίηση, τη στρατολόγηση, την υποστήριξη και τη διοργάνωση επιθέσεων.
- Οπτικοποίησε με σύγχρονο τρόπο το μήνυμά της, κάνοντας το εύληπτο και θελκτικό για τους νέους ανθρώπους.
- Περιορίσε σημαντικά το χρόνο ριζοσπαστικοποίησης ενός ανθρώπου, κυρίως λόγω της ευρείας χρήσης του διαδικτύου.
- Διεύρυνε τη δεξαμενή στρατολόγησης εντάσσοντας σε αυτή ανθρώπους με ποινικό μητρώο, ψυχικές διαταραχές κ.ά.
- Απλοποίησε τη δυνατότητα πραγματοποίησης επίθεσης, επενδύοντας στους «μαλακούς» στόχους και σε επιθέσεις μη προετοιμασμένες μακροχρόνια, με αποτέλεσμα να είναι εύκολο και οικονομικό για έναν ριζοσπαστικοποιημένο να περάσει στη βίαιη δράση, ακόμη και στη γειτονιά του.

³²³ ΚΕ.ΜΕ.Α., (2017), *Ισλαμιστική Ριζοσπαστικοποίηση και Τρομοκρατία στην Ευρώπη: Οι Προκλήσεις για την Ελλάδα και οι Δράσεις του ΚΕ.ΜΕ.Α.*, Αθήνα, σελ. 6-7.

³²⁴ Τ. Καρατράντος, (2016), *op.cit.*

- Κινητοποίησε έναν εντυπωσιακό αριθμό μαχητών από όλον τον κόσμο.
- Αξιοποίησε πολλές γυναίκες και ανήλικα παιδιά³²⁵.

Οι τρομοκρατικές οργανώσεις στη Μέση Ανατολή και στην Αφρική και ιδιαίτερα η ISIS και η Boko Haram, έχουν υποστεί σημαντικές ήττες στον στρατιωτικό τομέα, με αποτέλεσμα, εκτός από την περίπτωση του Αφγανιστάν, να χάσουν το μεγαλύτερο μέρος από τα εδάφη που είχαν στον έλεγχο τους. Σίγουρα, οι εδαφικές απώλειες επηρεάζουν πολλές από τις δραστηριότητες των τρομοκρατικών οργανώσεων, χωρίς όμως αυτό να σηματοδοτεί και το τέλος τους, αντίθετα, υπάρχουν πολλές περιπτώσεις που όχι μόνο δεν σταμάτησαν την τρομοκρατική τους δραστηριότητα μετά την ήττα τους, αλλά αντίθετα, την ενέτειναν, προσαρμόζοντας τη στρατηγική και την προετοιμασία τους αντίστοιχα³²⁶. Η πιο ανησυχητική παράμετρος σε αυτή την περίπτωση είναι το ζήτημα της επιστροφής των αλλοδαπών τρομοκρατών μαχητών, ειδικά αυτών της ISIS, που ο αριθμός τους ήταν πρωτοφανής για τα ευρωπαϊκά δεδομένα.

Σε πρόσφατη έκθεση για λογαριασμό του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου αναδεικνύονται τα hot-spots για την τρομοκρατία και οι απειλές για την ευρωπαϊκή ασφάλεια ανά γεωγραφική περιοχή. Ειδικότερα:

Δυτικά Βαλκάνια: η σημαντικότερη απειλή είναι οι αλλοδαποί τρομοκράτες μαχητές που θα επιστρέψουν και μπορούν να έχουν εύκολη πρόσβαση σε όπλα. Επίσης, οι δύσκολες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες μπορούν να καλλιεργήσουν το έδαφος για διαδικασίες ριζοσπαστικοποίησης των νέων.

Μέση Ανατολή και Βόρεια Αφρική: η μεγαλύτερη απειλή είναι η μετεξέλιξη της ISIS σε παραδοσιακή τρομοκρατική οργάνωση και η έμφαση σε χτυπήματα σε Ευρωπαϊκές χώρες με την αξιοποίηση των μαχητών που θα επιστρέψουν. Επίσης, η μη αντιμετώπιση των γενεσιουργών αιτιών της εμφάνισης και ισχυροποίησης της οργάνωσης μπορούν να οδηγήσουν σε μία νέα μετεξέλιξη της στην περιοχή του Ιράκ με τη μορφή ISIS 3.0. Επίσης, η αστάθεια στην Αίγυπτο και κυρίως στην Λιβύη μπορούν να προκαλέσουν τις συνθήκες για την εγκατάσταση τρομοκρατικών οργανώσεων σε αυτές τις δύο χώρες.

Σάχελ: η τρομοκρατική δραστηριότητα στο Μάλι, αλλά και η δυνατότητα της Boko Haram να πραγματοποιεί πολύνεκρα χτυπήματα με επιθέσεις χαμηλού κόστους είναι οι σημαντικότερες προκλήσεις.

Αφγανιστάν: είναι έντονη η τρομοκρατική δραστηριότητα στη χώρα, μιας και το Αφγανιστάν αποτελεί την μόνη περιοχή που οι τρομοκράτες ελέγχουν ακόμη

³²⁵ Τ. Καρατράντος, (2017), Η Ριζοσπαστικοποίηση μετά την ISIS/ Daesh και οι προκλήσεις για την Ευρώπη. ΕΛΙΑΜΕΠ.

³²⁶ Security Council, (2017), S/2018/14, Twenty-first report of the Analytical Support and Sanctions Monitoring Team submitted pursuant to resolution 2368 concerning ISIL (Da'esh), Al-Qaida and associated individuals and entities.

σημαντικά ποσοστά εδάφους. Επίσης, είναι ιδιαίτερος ανησυχητική η συγκέντρωση στην περιοχή σημαντικού αριθμού μαχητών από τη Μέση Ανατολή³²⁷.

Σχήμα 12: Τρομοκρατικές οργανώσεις στη MENA και οι επιπτώσεις για την Ευρωπαϊκή ασφάλεια

Στην ετήσια έκθεση για την κατάσταση της τρομοκρατίας στην Ευρώπη, η EUROPOL, κάνει ειδική αναφορά στο σχεδιασμό επιθέσεων κατά της Δύσης από τις τρομοκρατικές οργανώσεις που δραστηριοποιούνται στη Μέση Ανατολή και στη Βόρεια Αφρική³²⁸. Επίσης, αναδεικνύει την εκ νέου ενεργοποίηση της Al Qaeda, ως μία από τις βασικές τάσεις της ισλαμιστικής τρομοκρατίας για τα επόμενα χρόνια³²⁹. Επιπρόσθετα, παρουσιάζει την έκταση του ζητήματος των «Επιστρεφόντων» «Αλλοδαπών» μαχητών, οι οποίοι και αποτελούν μία σημαντική πηγή απειλής για την ασφάλεια της Ε.Ε. και των Κρατών- Μελών³³⁰. Ουσιαστικά, μέσα από την έκθεση, αναδεικνύονται οι δύο κύριες διαστάσεις του προβλήματος της ισλαμιστικής τρομοκρατίας για την Ευρώπη και τη Δύση σήμερα: α) δεν μπορεί να αντιμετωπίζονται αποκλειστικά ως ζήτημα εσωτερικής ασφάλειας και β) οι επιτυχίες κατά της ISIS στον στρατιωτικό τομέα δεν σηματοδοτούν την εξάλειψη της απειλής για τη Δύση, αντίθετα, κάτω από ορισμένες συνθήκες, μπορεί και να αυξάνουν τον κίνδυνο επίθεσης. Αυτές οι δύο πτυχές αναδεικνύουν ξεκάθαρα την αναγκαιότητα η

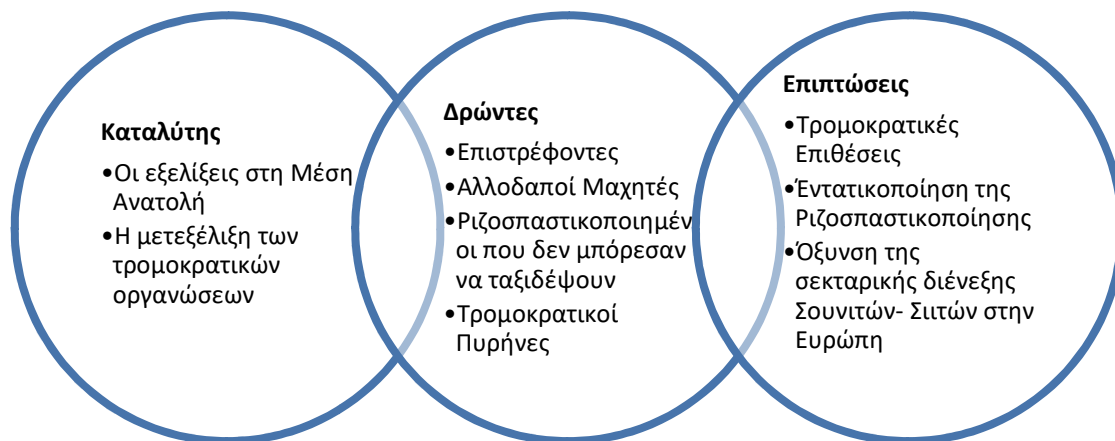
³²⁷ B. Immenkamp, P. Pawlak and G. Barzoukas, (2017), *EU efforts on counter-terrorism –Capacity-building in third countries*, European Parliamentary Research Service, Briefing.

³²⁸ Στην Έκθεση αναφέρεται χαρακτηριστικά πως «οργανώσεις όπως η IS και η al Qaeda θεωρείται πως έχουν τόσο την πρόθεση, όσο και τη δυνατότητα να πραγματοποιήσουν περίπλοκες επιθέσεις που θα προξενήσουν μαζικές απώλειες. Η ISIS εκπαιδεύει μαχητές στη Συρία και στο Ιράκ με σκοπό να πραγματοποιήσουν επιθέσεις στη Δύση και δεν έχουν έλλειψη εθελοντών για να στελεχώσουν ομάδες που θα αποσταλούν στην Ευρώπη με αυτό το σκοπό. Επίσης, η Al Qaeda, παρά τον περιορισμό των επιχειρησιακών δυνατοτήτων του στενού πυρήνα της οργάνωσης, έχει διατηρήσει τις βλέψεις της για την πραγματοποίηση μεγάλης κλίμακας επίθεσης κατά Δυτικών στόχων», EUROPOL, (2017), *EU Terrorism Situation and Trend Report*, The Hague, p.22

³²⁹ Ibid, pp. 26-28.

³³⁰ Ibid.

αντιμετώπιση της ισλαμιστικής τρομοκρατίας και η πρόληψη της ριζοσπαστικοποίησης να θεωρείται ζήτημα εσωτερικής, αλλά και εξωτερικής ασφάλειας και επομένως και εξωτερικής πολιτικής³³¹.

Σχήμα 13: Οι επιπτώσεις των εξελίξεων στη Μέση Ανατολή στον τομέα της τρομοκρατίας

3.6.3.Οι Μεταναστευτικές Πιέσεις και οι επιπτώσεις για την Ε.Ε.

Από το 2002, η Μεσόγειος γίνεται η κύρια πύλη εισόδου μεταναστών προς την Ε.Ε. Ειδικότερα, από το 2008 η Ανατολική Μεσόγειος αναδείχθηκε σε κύρια πύλη παράτυπων εισόδων στα Ευρωπαϊκά σύνορα, με την Ελλάδα και την Ιταλία από το 2010 να δέχονται το μεγάλο όγκο των πιέσεων. Το κύριο χαρακτηριστικό ήταν η μετατόπιση του σημείου έντασης των πιέσεων μεταξύ της Δυτικής, της Κεντρικής και της Ανατολικής Μεσογείου. Η Θέουτα και η Μελίγια, τα Κανάρια Νησιά, η Λαμπεντούσα και η Σικελία, η Μυτιλήνη, το Φαρμακονήσι και ο Έβρος εναλλάσσονται στο βάθος αυτών των χρόνων ως σημεία έξαρσης των πιέσεων, αποδεικνύοντας πως κανένα από τα μέτωπα της Μεσογείου δεν κλείνει οριστικά, ούτε και αυτό της Δυτικής Μεσογείου, που συγκριτικά με αυτό της Κεντρικής και της Ανατολικής δέχεται τις μικρότερες πιέσεις³³².

³³¹D. Kudlacek, M. Phelps, T. Karatrantos et al, (2018), “Towards a holistic understanding of the prevention of violent radicalisation in Europe”. *European Police Science and Research Bulletin*, 17.

³³² Τ. Καρατράντος, (2016), «Οι επιπτώσεις της προσφυγικής- μεταναστευτικής κρίσης στον χαρακτήρα της Ε.Ε. ως δρώντα ασφάλειας», Διεθνής και Ευρωπαϊκή Πολιτική, Τεύχος 36, Εκδόσεις Παπαζήση.

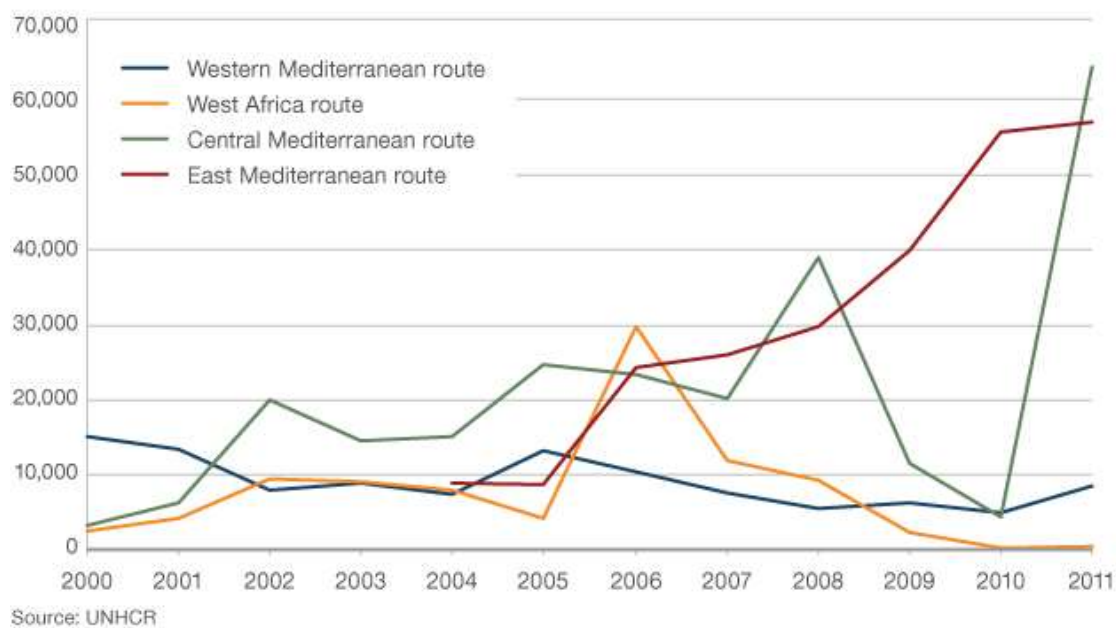

Χάρτης 5 : Οι Κυριότερες Μεταναστευτικές Οδοί προς τη Μεσόγειο (Πηγή iMap)

Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο είναι η παρατεταμένη αναταραχή στο περιφερειακό υποσύστημα της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής. Η περιοχή συστηματικά παράγει συγκρούσεις και δημιουργεί αστάθεια και μαζικά κύματα μετακινήσεων. Παράλληλα, πρέπει κανείς, στις διαστάσεις του φαινομένου, να υπολογίσει και την με πιο αργούς ρυθμούς εξελισσόμενη ενδοαφρικανική μετανάστευση, με έμφαση στο ζήτημα των εξαναγκαστικών εκτοπισμών. Δεν μιλάμε επί της ουσίας για μία προσωρινή κρίση, αλλά για μία παρατεταμένη κατάσταση, η οποία τείνει να πάρει συστημικά χαρακτηριστικά, εδραιώνοντας τη λειτουργία των παράνομων δικτύων διακίνησης των ανθρώπων στην περιοχή.

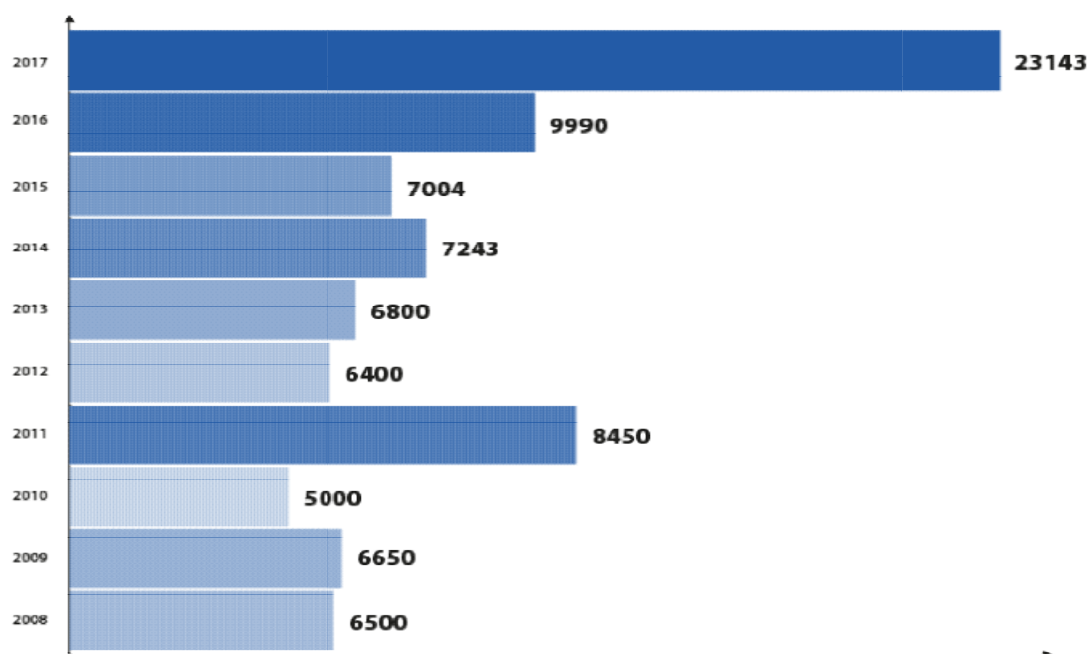
Migration in the Mediterranean

Numbers of 'irregular migrants' detected

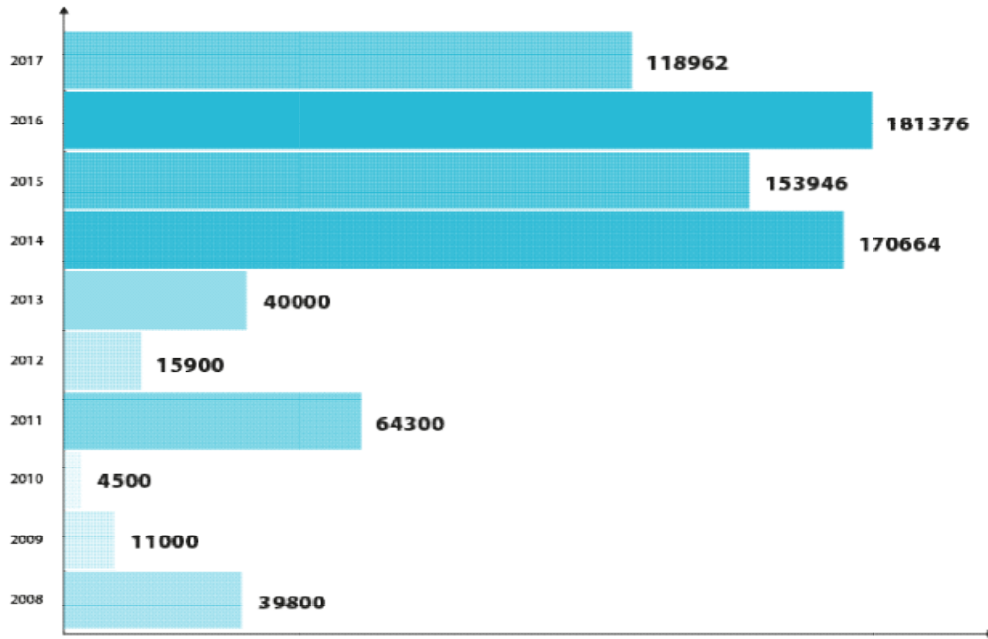
Γράφημα 7: Εξέλιξη των καταγραφών σε διαφορετικά μέτωπα/οδούς παράνομης μετανάστευσης στη Μεσόγειο (Πηγή UNHCR)

Στα γραφήματα που ακολουθούν παρουσιάζεται η εξέλιξη των μεταναστευτικών πιέσεων στις βασικές διαδρομές της Μεσογείου από το 2008 έως το 2017³³³.

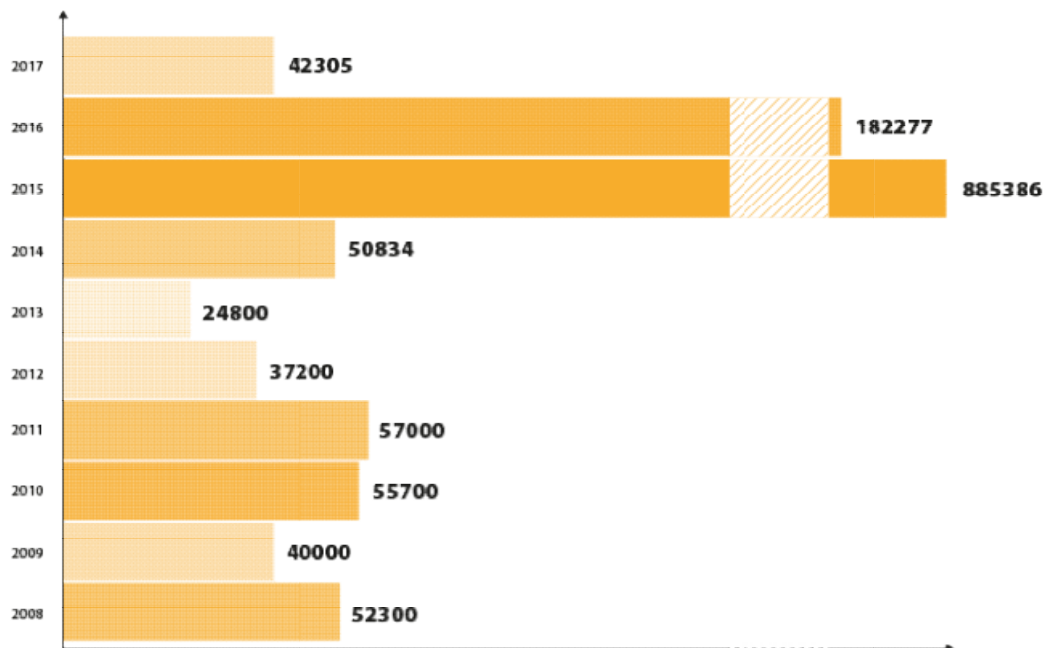

Γράφημα 8: Η εξέλιξη των πιέσεων στη Δυτική Μεσόγειο (2008-2017)

³³³ Πηγή FRONTEX

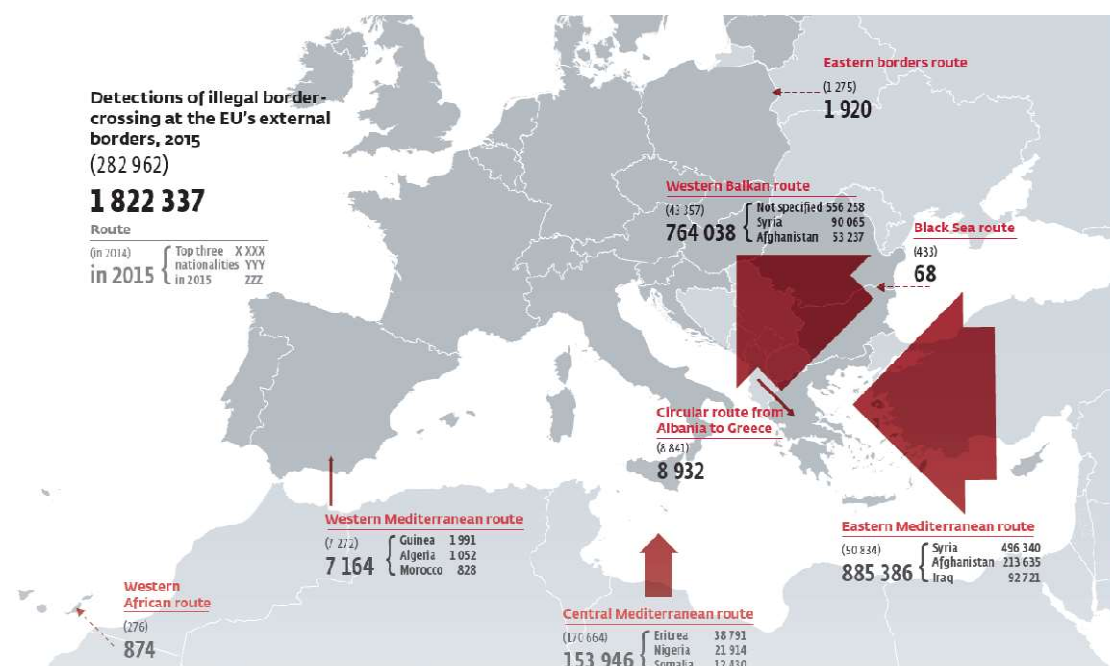

Γράφημα 9: Η εξέλιξη των πιέσεων στην Κεντρική Μεσόγειο (2008-2017)

Γράφημα 10: Η εξέλιξη των πιέσεων στην Ανατολική Μεσόγειο (2008-2017)

Το 2015 η Ευρώπη βίωσε έντονα την μεταναστευτική- προσφυγική κρίση, η οποία συνεχίστηκε και τους πρώτους μήνες του 2016, μέχρι να υπάρξει η Συμφωνία για τον έλεγχο των ροών μεταξύ Ε.Ε. και Τουρκίας. Σύμφωνα με την Ετήσια Έκθεση Ανάλυσης Κινδύνου της FRONTEX το 2015 κατεγράφησαν συνολικά 1.820.000 παράνομες διελύσεις των εξωτερικών συνόρων³³⁴. Αυτός ο πρωτόγνωρος αριθμός είναι υπερεξαπλάσιος συγκριτικά με τις συνολικές καταγραφές του 2014, ενώ η χρονιά χαρακτηρίστηκε και από μηνιαία ρεκόρ³³⁵.

Χάρτης 6: Η μεταναστευτική- προσφυγική κρίση το 2015 (πηγή FRONTEX).

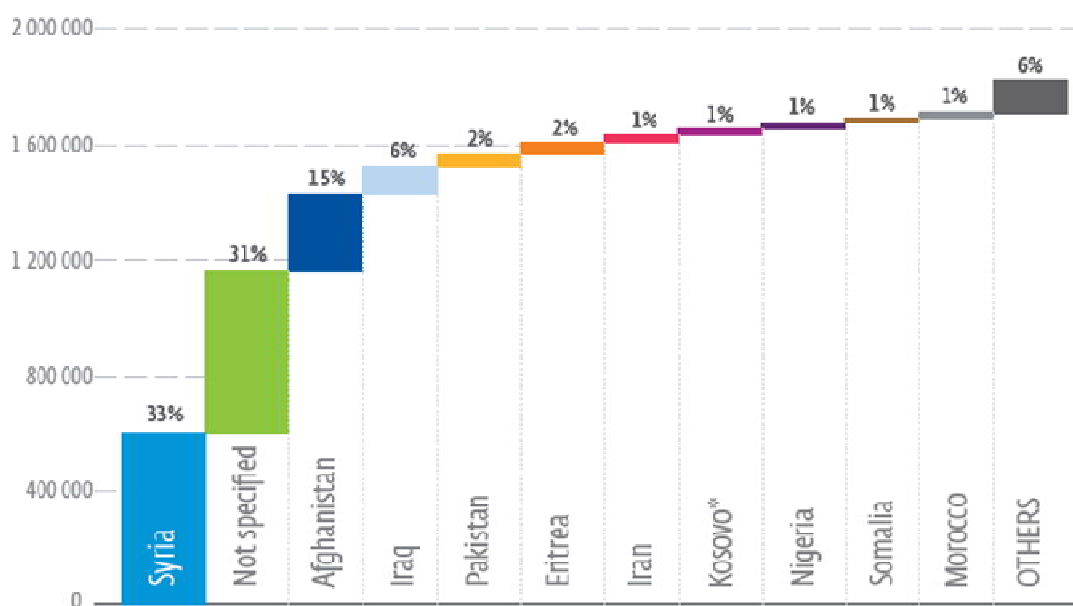
Ο μεγαλύτερος αριθμός καταγραφών σημειώθηκε στην οδό της Ανατολικής Μεσογείου με 885.386 παράνομες διελύσεις, κυρίως στα θαλάσσια σύνορα Ελλάδας- Τουρκίας στο Αιγαίο Πέλαγος. Από τα μέσα Σεπτεμβρίου οι ροές μετακινήθηκαν προς τα σύνορα Κροατίας- Σερβίας, εξαιτίας της ανέγερσης φράχτη από την Ουγγαρία και της υιοθέτησης διαδικασιών άμεσης εξέτασης αιτημάτων

³³⁴ FRONTEX, (2016), Risk Analysis for 2016.

³³⁵ Το 2015 ξεκίνησε με εξαιρετικά υψηλό αριθμό πιέσεων τον Ιανουάριο όπου οι καταγραφές έφτασαν τις 20.000 υπερτετραπλάσιες συγκριτικά με το μέσο αριθμό των 4.700 καταγραφών για το μήνα Ιανουάριο την περίοδο 2009-2014. Τον Ιούλιο οι καταγραφές εκτινάχτηκαν στις 100.000 λόγω και της νομικής αλλαγής που προώθησε η Π.Γ.Δ.Μ. που επέτρεπε σε όσους μετανάστες εξέφραζαν επιθυμία να αιτηθούν διεθνούς προστασίας να νομιμοποιηθεί η παραμονή τους για περίοδο 72 ωρών. Οι πιέσεις αυξήθηκαν περισσότερο με αποτέλεσμα η κατάσταση να ξεφύγει από τον έλεγχο τους καλοκαιρινούς μήνες έως και τον Οκτώβριο. Αν και το Νοέμβριο υπήρξε μία μικρή μείωση στις πιέσεις, οι καταγραφές του Δεκεμβρίου που ήταν 220.000 ήταν αισθητά περισσότερες από τις συνολικές καταγραφές του 2013.

ασύλου με τη δυνατότητα επιστροφής στη Σερβία³³⁶. Αντίθετα, στη οδό της Κεντρικής Μεσογείου οι καταγραφές ήταν 154.000, ελαφρώς λιγότερες συγκριτικά με την προηγούμενη χρονιά, αν και ο αριθμός ήταν πολύ υψηλός και μεγαλύτερος από τις συνολικές καταγραφές για την Ε.Ε. το 2011 (141.051). Η μείωση οφείλεται κυρίως στη μεταστροφή των Σύρων προς την Ανατολική Μεσόγειο (από 40.000 το 2014 σε 7.448 το 2015)³³⁷.

Στην οδό της Δυτικής Μεσογείου, η συνεργασία μεταξύ Μαρόκου και Ισπανίας, ήταν κομβική για τον έλεγχο των χερσαίων συνόρων ανάμεσα στις δύο χώρες και τη διατήρηση των ροών σε χαμηλά επίπεδα, με αποτέλεσμα οι υπό- Σαχάριοι μετανάστες που είχαν προσπαθήσει να δημιουργήσουν έναν νέο πέρασμα στην Ισπανία να μετακινηθούν προς την Λιβύη. Αντίστοιχα, στην οδό της Δυτικής Αφρικής που συνδέει τη Σενεγάλη, τη Μαυριτανία και το Μαρόκο με τα Ισπανικά Κανάρια Νησιά ο αριθμός των καταγραφών παραμένει ιδιαίτερα χαμηλός, παρά την αυξητική τάση των αναχωρήσεων από το Μαρόκο. Αυτός ο χαμηλός αριθμός οφείλεται στις κοινές δραστηριότητες επιτήρησης και στις επιτυχημένες επιστροφές όσων καταγράφονταν να περνούν παράνομα τα σύνορα³³⁸.

Γράφημα 11: Καταγραφή των παράνομων περασμάτων των συνόρων το 2015 κατά εθνικότητα (πηγή FRONTEX).

Το 2015 ανασύρθηκαν 470 πτώματα μεταναστών στη Μεσόγειο συνιστώντας αύξηση 112% συγκριτικά με το 2014. Ενώ, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του Δ.Ο.Μ.

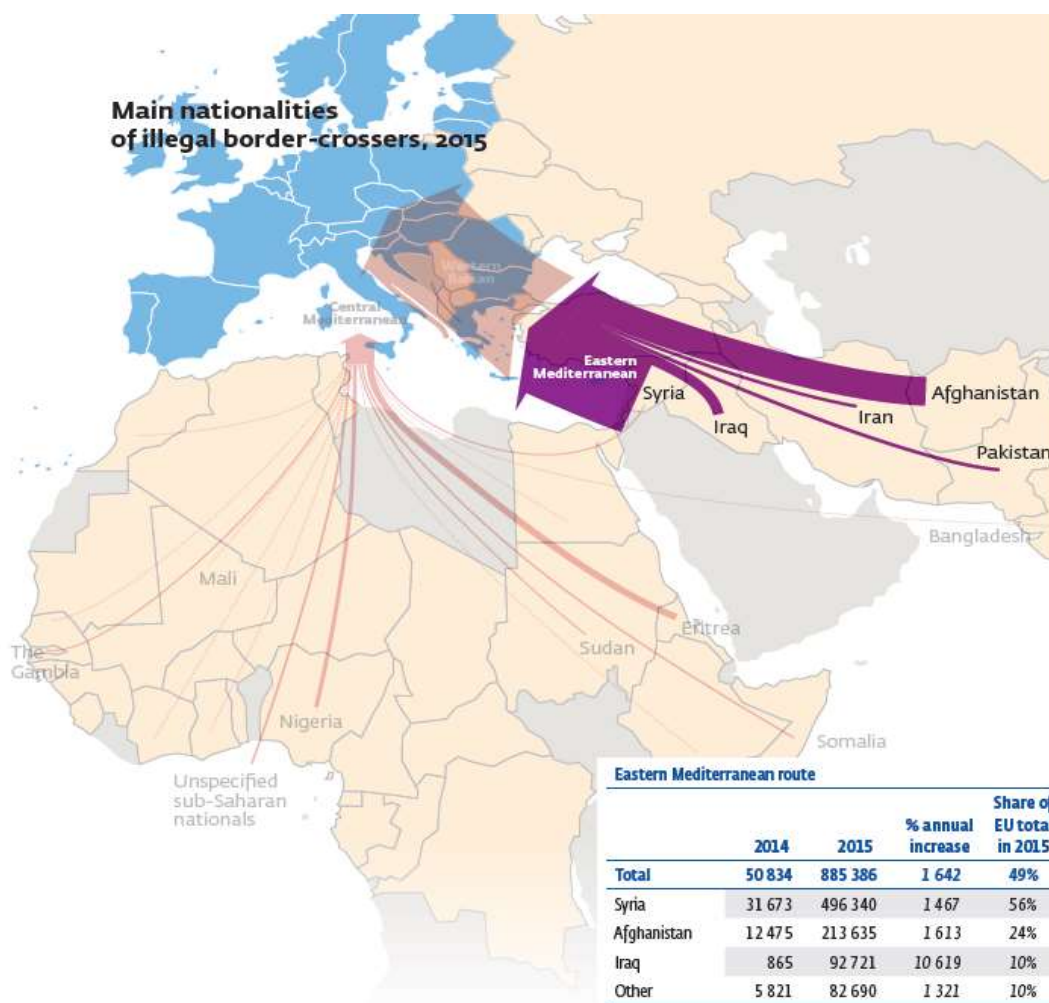
³³⁶ Ibid.

³³⁷ Ibid.

³³⁸ Ibid.

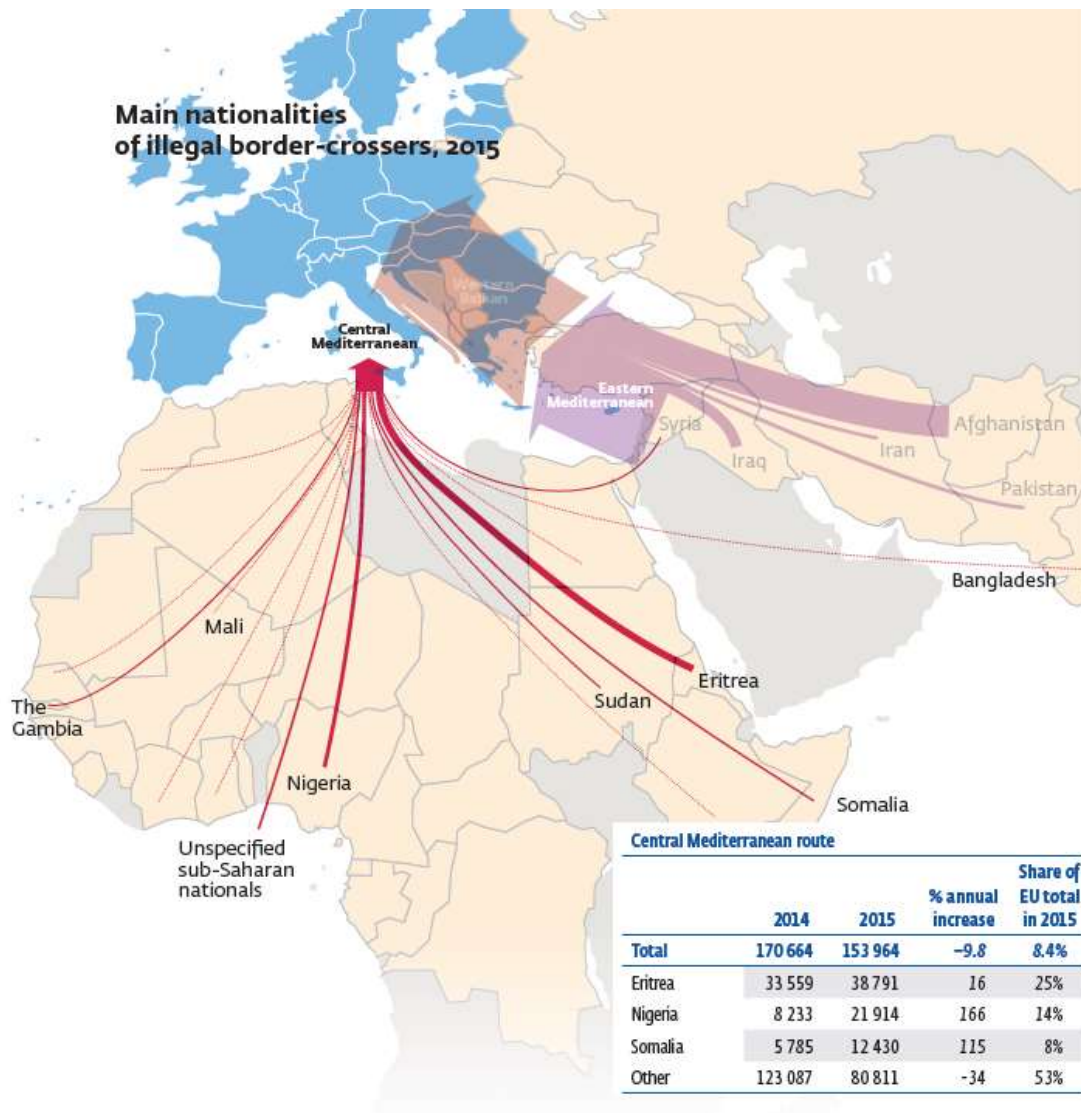
περισσότεροι από 3.770 άνθρωποι αγνοούνται ή πέθαναν στη Μεσόγειο Θάλασσα το 2015³³⁹.

Τους πρώτους δύο μήνες του 2016 συνεχίστηκε η ίδια κατάσταση. Η Ανατολική Μεσόγειος παρέμεινε στο επίκεντρο με 122.877 καταγραφές σε δύο μήνες, σε αντίθεση με την Κεντρική Μεσόγειο που οι καταγραφές ήταν 8.683 και τη Δυτική Μεσόγειο με 675.102.802 καταγραφές έγιναν και στην οδό των Δυτικών Βαλκανίων με τις περισσότερες όμως από αυτές να έχουν γίνει προηγουμένως στην Ανατολική Μεσόγειο. Από πλευράς εθνικότητας, οι περισσότεροι προέρχονταν από τη Συρία (58.871), το Αφγανιστάν (31.936) και το Ιράκ (21.095).

Χάρτης 7: Καταγραφή των παράνομων περασμάτων των συνόρων στην Ανατολική Μεσόγειο το 2015 κατά εθνικότητα (πηγή FRONTEX).

³³⁹ IOM, (2016), 3.771 Migrant Fatalities in Mediterranean in 2015, <https://www.iom.int/news/iom-counts-3771-migrant-fatalities-mediterranean-2015>

Χάρτης 8: Καταγραφή των παράνομων περασμάτων των συνόρων στην Κεντρική Μεσόγειο το 2015 κατά εθνικότητα (πηγή FRONTEX).

Οι μεταναστευτικές πιέσεις που το 2015 εξελίχθηκαν στην μεγαλύτερη προσφυγική κρίση των τελευταίων ετών, αλλά και οι τρομοκρατικές επιθέσεις και σε ορισμένες περιπτώσεις η προβληματική και απλουστευτική σύνδεση του προσφυγικού με την τρομοκρατία είναι τα βασικά γεγονότα- καταλύτες που διαμόρφωσαν τις συνθήκες ασφάλειας στην Ε.Ε. τα τελευταία χρόνια. Ειδικότερα, προκάλεσαν δύο σημαντικές επιπτώσεις: α) την επιστροφή των εθνικών προσλήψεων και απαντήσεων και β) την πόλωση των κοινωνιών³⁴⁰.

Τα σύνορα και η σύνδεση με την κρατική κυριαρχία είναι ο βασικός τρόπος με τον οποίο προσλαμβάνουν τα ευρωπαϊκά κράτη τις επιπτώσεις ασφάλειας της

³⁴⁰ Τριαντάφυλλος Καρατράντος, (2016), *op.cit.*

μετανάστευσης σήμερα³⁴¹. Οι μεταναστευτικές ροές επηρεάζουν την ικανότητα των κρατών να διατηρήσουν την κυριαρχία τους σε μία σειρά από τομείς- πλήττοντας με αυτό τον τρόπο την ίδια τη βάση της ασφάλειάς τους. Τα σύνορα που είναι η πιο παραδοσιακή διαχωριστική γραμμή της ανθρώπινης ιστορίας, η αγωνιώδης προσπάθεια των ανθρώπων που στις περισσότερες περιπτώσεις αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τα σπίτια και την πατρίδα τους για να αναζητήσουν μία νέα ζωή, αλλά και ο φόβος για το διαφορετικό, η αλλαγή στην καθημερινότητα των χωρών υποδοχής, η αίσθηση απειλής για την ταυτότητα με όρους θρησκείας, πολιτισμού και γλώσσας συνθέτουν ένα εκρηκτικό πολιτικό και κοινωνικό μίγμα.

Δύο γεγονότα που σχετίζονται με την ασφάλεια είναι αυτά που απελευθέρωσαν τις δυναμικές της πόλωσης γύρω από το ζήτημα της μετανάστευσης τα τελευταία χρόνια. Το πρώτο είναι η σύνδεση των μικτών ροών με την τρομοκρατία με αφορμή τις επιθέσεις στο Παρίσι το Νοέμβριο του 2015³⁴² και το δεύτερο είναι οι σεξουαλικές επιθέσεις ανήμερα της Πρωτοχρονιάς του 2016 στην Κολωνία οι οποίες αποδόθηκαν σε πρόσφυγες. Με αφορμή αυτά τα περιστατικά παρατηρούμε σε όλες σχεδόν τις ευρωπαϊκές χώρες μία παρατεταμένη πολιτική και κοινωνική πόλωση που σε αρκετές περιπτώσεις έχει οδηγήσει σε επεισόδια, συγκρούσεις και σε χρήση βίας.

Σε επίπεδο πολιτικής, ενισχυθήκαν οι λαϊκίστικοί, οι εθνικιστικοί και οι ακροδεξιοί σχηματισμοί, ενώ κυριάρχησε και μία σκληρή και σε μεγάλο βαθμό αντιμεταναστευτική ρητορική στο δημόσιο διάλογο. Ωστόσο, αυτή η πολιτική αντίδραση και ρητορική δεν περιορίστηκε μόνο στους ακραίους πολιτικούς χώρους, καθώς σε μία προσπάθεια διατήρησης ψηφοφόρων και παραδοσιακοί πολιτικοί σχηματισμοί υιοθέτησαν μία σκληρή ρητορική και οδηγήθηκαν στην εφαρμογή πολιτικών αποτροπής των ροών, ακόμη και αν αυτές έρχονταν σε αντιδιαστολή με το ευρωπαϊκό κεκτημένο. Οι περιορισμένες πολιτικές φωνές που προσπάθησαν να κρατήσουν μία πιο ισορροπημένη στάση, όπως η Καγκελάρια Μέρκελ, βρέθηκαν στο στόχαστρο των ακραίων που εκμεταλλεύτηκαν τα αισθήματα φόβου των πολιτών ώστε να χαράξουν πιο βαθιά τις διαχωριστικές γραμμές³⁴³.

Μέσα σε αυτό το πολωμένο κλίμα κορυφώθηκε ο ακροδεξιός εξτρεμισμός με τη στοχοποίηση μεταναστών και προσφύγων, τις μηχανοκίνητες περιπολίες και τις βίαιες συγκεντρώσεις και διαδηλώσεις που καταλήγουν σε συγκρούσεις με ακροαριστερές και αναρχικές ομάδες, αλλά και με την αστυνομία, όπως στο Βέλγιο και στη Γερμανία. Ωστόσο, οι εντάσεις, οι συγκρούσεις και η χρήση βίας δεν

³⁴¹ Π. Αρναουτίδης- Β. Γκρίζης- Β. Θεοφιλόπουλος- Τ. Καρατράντος, (2015), «Η Απειλή των Αλλοδαπών Μαχητών για την Ελλάδα. Προκλήσεις και Προοπτικές Διαχείρισης», Διεθνής και Ευρωπαϊκή Πολιτική, Τεύχος 33, Εκδόσεις Παπαζήση.

³⁴² I. Armakolas and T. Karatrantos, (2016), "Infiltration of Terrorists in mixed migration flows in Eastern Mediterranean and the Western Balkans" in D. L. Philips (Ed.), *Balkan Human Corridor- Essays on the refugee and migrants crisis from scholars and opinion leaders in Southeast Europe*, Columbia University, New York, pp. 81-97.

³⁴³ T. Karatrantos and I. Armakolas, (2016), "Building Fences and Closing Borders- experience and implications" in D. L. Philips (Ed.), *Balkan Human Corridor- Essays on the refugee and migrants crisis from scholars and opinion leaders in Southeast Europe*, Columbia University, New York June, pp. 144-157.

περιορίστηκαν μόνο εκεί. Επεισόδια σημειώθηκαν μεταξύ κατοίκων και μεταναστευτικών- προσφυγικών πληθυσμών, αλλά και κατοίκων και Σωμάτων Ασφαλείας. Τέλος, πορείες και βίαιες συγκρούσεις μεταξύ μεταναστών και προσφύγων, αλλά και επιθέσεις εναντίον του προσωπικού των Σωμάτων Ασφαλείας συνθέτουν το μωσαϊκό της κλιμάκωσης της βίας³⁴⁴.

³⁴⁴ Τ. Καρατράντος, (2018), «Πόλωση, εξτρεμισμός και ακροδεξιά», *The Books' Journal*, τεύχος 82.

Κεφάλαιο 4: Ανάλυση και Αξιολόγηση της Επίδοσης της Ε.Ε. στην πρόληψη και στην αντιμετώπιση των απειλών

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο της διατριβής θα επιχειρηθεί η εξέταση της βασικής υπόθεσης εργασίας για τη δυνατότητα της Ε.Ε. να λειτουργήσει ως διακριτός και αποτελεσματικός παγκόσμιος δρώντας ασφάλειας σε περιπτώσεις νέων απειλών, οι οποίες εκκινούν ως προκλήσεις εκτός των συνόρων της, έχουν βαθύτερες αιτίες και δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν με στρατιωτικά μέσα. Σκοπός του κεφαλαίου είναι αφού παρουσιάσει τη συνολική εξωτερική δράση της Ε.Ε. στις τρεις μελέτες περίπτωσης που εξετάζονται: α) ριζοσπαστικοποίηση/ τρομοκρατία, β) μεταναστευτικές πιέσεις και γ) κλιματική αλλαγή να καταλήξει σε μία αξιολόγηση της επίδοσης της Ένωσης ως παγκόσμιου δρώντα ασφάλεια σε μικρο (παραγωγή πολιτικής) και μέσο (εξαγωγή πολιτικής) επίπεδο, αξιοποιώντας το μεθοδολογικό εργαλείο των έντεκα κριτηρίων.

4.1.Η Εξωτερική Διάσταση της Καταπολέμησης της Τρομοκρατίας

Πέραν της συμπερίληψης της εξωτερικής πτυχής σε όλες τις βασικές στρατηγικές για την ασφάλεια, την τρομοκρατία και τη ριζοσπαστικοποίηση, όπως έχει ήδη προαναφερθεί, η Ε.Ε. έχει αναπτύξει ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο ειδικών στρατηγικών και δράσεων για την αντιμετώπιση της εξωτερικής διάστασης της τρομοκρατίας και της ριζοσπαστικοποίησης. Μεταξύ άλλων, ξεχωρίζουν η περιφερειακή στρατηγική για τη Συρία, το Ιράκ και την απειλή της ISIS και η στρατηγική για τους αλλοδαπούς τρομοκράτες μαχητές.

Η περιφερειακή στρατηγική περιλαμβάνει μια σειρά από δράσεις για την ΕΕ και τα Κράτη-Μέλη με στόχο την αποκατάσταση της ειρήνης και της ασφάλειας στη Συρία και το Ιράκ. Στον σχεδιασμό των απαντήσεων, όπως αποτυπώνεται και στο επίσημο έγγραφο, έχουν ενσωματωθεί «οι παράγοντες που συνέβαλαν στο ξέσπασμα της σημερινής κρίσης, τα αυταρχικά δικτατορικά καθεστώτα, οι ένοπλες συγκρούσεις, οι διεφθαρμένες κυβερνήσεις, η καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οι φανατικοί διαχωρισμοί, η αίσθηση στέρησης δικαιωμάτων από σουνιτικούς πληθυσμούς, καθώς και οι ανταγωνισμοί των περιφερειακών δυνάμεων που έχουν επιπτώσεις στις εσωτερικές υποθέσεις της Συρίας και του Ιράκ»³⁴⁵.

Η απάντηση που προωθεί μέσω της περιφερειακής στρατηγικής η ΕΕ εστιάζει:

³⁴⁵ Council of the European Union a, (2015), 7267/15, “Council conclusions on the EU Regional Strategy for Syria and Iraq as well as the ISIL/Da’esh threat”.

- Στην αναγνώριση των ευρωπαϊκών συμφερόντων και τον προσδιορισμό της συμβολής της Ένωσης στην ευρύτερη διεθνή προσπάθεια για την επίτευξη βιώσιμης ειρήνης και ασφάλειας στη Συρία, το Ιράκ και την ευρύτερη περιοχή, καθώς και στην αντιμετώπιση της απειλής της ISIS,
- στην επίτευξη συμπληρωματικότητας μεταξύ της δράσης της ΕΕ και των Κρατών-Μελών, μέσω της από κοινού αναγνώρισης κοινών στόχων και υλοποίησης της στρατηγικής,
- στην αντιμετώπιση των κοινών στοιχείων στις κρίσεις στο Ιράκ και τη Συρία (πρωτίστως, την απειλή από την τρομοκρατία και τις σοβαρές ανθρωπιστικές επιπτώσεις), καθώς και των ιδιαιτεροτήτων τους,
- στην ενθάρρυνση των χωρών της περιοχής να αναλάβουν συγκεκριμένες αρμοδιότητες και πρωτοβουλίες για τον τερματισμό των κρίσεων και την αντιμετώπιση της ISIS και άλλων τρομοκρατικών οργανώσεων και του βίαιου εξτρεμισμού ο οποίος τις απειλεί άμεσα σε πρώτη φάση, καθώς και στην παροχή από την ΕΕ υποστήριξης στις προσπάθειές τους,
- στην αναγνώριση των εγγενών περιορισμών ασφάλειας και των αντιτρομοκρατικών επεμβάσεων (όπως η ανάληψη στρατιωτικής δράσης)³⁴⁶.

Τονίζεται επίσης η ανάγκη για μια βιώσιμη και συμμετοχική εμπλοκή για την αντιμετώπιση των βασικών δυναμικών της σύγκρουσης, μέσω διπλωματικών πρωτοβουλιών και μακροπρόθεσμης υποστήριξης των πολιτικών μεταρρυθμίσεων, της κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης και της εθνοτικής και θρησκευτικής συμφιλίωσης³⁴⁷.

Η ειδική στρατηγική για τους «αλλοδαπούς μαχητές» συνιστά μια ευρεία προσέγγιση και περιλαμβάνει μια σειρά από προτεραιότητες, δυνατότητες και εργαλεία απάντησης. Σε αυτές συγκαταλέγονται:

- **Η πολιτική διάσταση:** υποστήριξη των αρχών του Ιράκ και της μετριοπαθούς αντιπολίτευσης στη Συρία.
- **Η πρόληψη:** συνεργασία με τις Τρίτες Χώρες που αποτελούν πηγή προέλευσης «αλλοδαπών μαχητών», για τη δημιουργία στρατηγικής επικοινωνίας.
- **Η δίωξη:** αναβάθμιση της συνεργασίας με τις Τρίτες Χώρες για τον εντοπισμό των δικτύων στρατολόγησης των «αλλοδαπών μαχητών», με παράλληλη ενίσχυση της ασφάλειας των συνόρων των χωρών που συνορεύουν με τη Συρία και το Ιράκ.
- **Η προστασία:** οικοδόμηση περιφερειακών δυνατοτήτων για την ασφάλεια των πτήσεων και καταπολέμηση της αποστολής και διακίνησης όπλων προς τη Συρία και το Ιράκ.

³⁴⁶ Ibid, p.12.

³⁴⁷ Ibid, p. 13.

– **Η απάντηση:** δημιουργία δυνατοτήτων στην περιοχή για απάντηση στις τρομοκρατικές επιθέσεις.

– **Η εμπλοκή με τους κύριους δρώντες:** συνεργασία με τους περιφερειακούς και διεθνείς δρώντες για την υποστήριξη της υλοποίησης των αποφάσεων του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ από όλες τις χώρες³⁴⁸.

Από πλευράς πρωτοβουλιών για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας που αναπτύσσονται ειδικότερα στο πλαίσιο της Υπηρεσίας Εξωτερική Δράσης της Ε.Ε. οι ειδικότεροι στόχοι είναι:

- **Η πολιτική υποστήριξη μέσω ανάπτυξης συγκεκριμένων Πολιτικών Διαλόγων για την Καταπολέμηση της Τρομοκρατίας.** Η Ε.Ε. έχει αναπτύξει αυτή τη μορφή των διαλόγων με μία σειρά από χώρες και οργανισμούς, στους οποίους συμπεριλαμβάνονται ο Ο.Η.Ε., οι Η.Π.Α., η Ρωσία, ο Καναδάς, η Τουρκία, το Πακιστάν, η Σαουδική Αραβία, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα και η Αυστραλία.
- **Η πολυμερής Αντιτρομοκρατική Συνεργασία:** η Ένωση υποστηρίζει ενεργά την Παγκόσμια Στρατηγική Καταπολέμησης της Τρομοκρατίας των Ηνωμένων Εθνών³⁴⁹ και μία σειρά Ψηφισμάτων του Συμβουλίου Ασφαλείας του Ο.Η.Ε.³⁵⁰. Επίσης, η Ε.Ε. είναι σημαντικό και ενεργό μέλος στο Παγκόσμιο Forum Καταπολέμησης της Τρομοκρατίας (GCTF)³⁵¹.
- **Η σύναψη και υλοποίηση συγκεκριμένων Αντιτρομοκρατικών Στρατηγικών με χώρες, αλλά και σε περιφερειακό επίπεδο:** Συρία και Ιράκ, Πακιστάν, Σάχελ, Κέρας της Αφρικής, Υεμένη.
- Η Ε.Ε. προωθεί την **περαιτέρω ενσωμάτωση της καταπολέμησης της τρομοκρατίας στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής** και κυρίως στο πλαίσιο της σύνδεσης της ανάπτυξης με την ασφάλεια.
- **Η ενίσχυση των μέτρων ανάπτυξης δυνατοτήτων** για την υποστήριξη πρωτοβουλιών καταπολέμησης της τρομοκρατίας σε Τρίτες Χώρες.

Επιπρόσθετα, στο πλαίσιο της καταπολέμησης της τρομοκρατίας, η Ε.Ε. έχει δημιουργήσει μία εκτεταμένη εργαλειοθήκη ανθρώπινων και οικονομικών πόρων για την υποστήριξη των Τρίτων Χωρών. Ένα από τα σημαντικότερα στοιχεία της δράσης της Ένωσης είναι η διασφάλιση ενός βιώσιμου υποστηρικτικού μοντέλου και η πλήρης αξιοποίηση της τοπικής τεχνογνωσίας για την αντιμετώπιση προκλήσεων που

³⁴⁸ Council of the European Union, (2015), 5369/15, “Outline of the counter-terrorism strategy for Syria and Iraq, with particular focus on foreign fighters”.

³⁴⁹ United Nations, (2006), UN Global Counterterrorism Strategy, last review in 2016.

³⁵⁰ United Nations, Security Council Resolutions 1267, 1373, 2170 and 2178.

³⁵¹ Η Ε.Ε. συμπροεδρεύει μαζί με την Τουρκία της ομάδας εργασίας για το Κέρας της Αφρικής και υποστηρίζει τις σημαντικές πρωτοβουλίες του GCTF για το ρόλο του δικαίου (International Institute on Criminal justice and Rule of law in Malta) και την καταπολέμηση του βίαιου εξτρεμισμού (Hedayah Centre, Abu Dhabi, GCERF in Geneva).

έχουν γεωγραφική ιδιαιτερότητα. Στις πρωτοβουλίες της Ε.Ε. περιλαμβάνονται μεταξύ άλλων:

- Η μεταρρύθμιση του τομέα ασφάλειας- Security Sector Reform- στην οποία συγκαταλέγονται μέτρα όπως η ενίσχυση του ρόλου του δικαίου, η βελτίωση της διακυβέρνησης των παρόχων ασφάλειας, η ενίσχυση της αποτελεσματικότητας της ασφάλειας των συνόρων, η μεταρρύθμιση των σωμάτων ασφαλείας και των ενόπλων δυνάμεων κ.α.
- Η καταπολέμηση της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας.
- Η βελτίωση της στρατηγικής επικοινωνίας για την καταπολέμηση της ριζοσπαστικοποίησης και του βίαιου εξτρεμισμού.
- Η αξιοποίηση των χρηματοδοτικών μηχανισμών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για το σχεδιασμό και την υλοποίηση δράσεων ήπιας ισχύος, οι οποίες αξιοποιούν τόσο τις στρατιωτικές, όσο και τις πολιτικές επιχειρήσεις της Κοινής Πολιτικής Άμυνας και Ασφάλειας, μέσω των οποίων η Ε.Ε. προσπαθεί να αντιμετωπίσει από κοινού τις γενεσιουργές αιτίες, αλλά και τις επιπτώσεις της ριζοσπαστικοποίησης και της τρομοκρατίας³⁵².

Τέλος, τον Ιούνιο του 2017, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης ενέκρινε μία σημαντική δέσμη μέτρων για την εξωτερική διάσταση της καταπολέμησης της τρομοκρατίας δίνοντας έμφαση στην ανάγκη συνεργασίας σε διμερές, περιφερειακό και πολυμερές επίπεδο. Ειδικότερα, στα Συμπεράσματά του Συμβουλίου αναφέρονται:

- **Οι δομές καταπολέμησης της τρομοκρατίας**, προκειμένου να αυξηθεί η ικανότητα της Ε.Ε. για συνεργασία στον τομέα της καταπολέμησης της τρομοκρατίας (μεταξύ άλλων στις Αντιπροσωπίες της Ε.Ε. μέσω εμπειρογνομόνων σε θέματα καταπολέμησης της τρομοκρατίας/ ασφάλειας)
- **Η σύνδεση εσωτερικών-εξωτερικών πτυχών**, προκειμένου να εξασφαλιστεί μεγαλύτερη συνοχή μεταξύ εσωτερικών και εξωτερικών δράσεων στον τομέα της ασφάλειας,
- **Η ενισχυμένη συνεργασία** με τις χώρες της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής, των Δυτικών Βαλκανίων, την Τουρκία, το Σαχέλ και το Κέρασ της Αφρικής,
- **Η ενισχυμένη διεθνής συνεργασία**, κυρίως με βασικούς στρατηγικούς εταίρους, καθώς και με περιφερειακούς και πολυμερείς οργανισμούς,
- **Η ενίσχυση της αντίδρασης της Ε.Ε. σε βασικούς θεματικούς τομείς**, όπως η πρόληψη και η αντιμετώπιση του βίαιου εξτρεμισμού, η ανάγκη αποτελεσματικής αντιμετώπισης της στρατολόγησης και της

³⁵² B. Immenkamp, P. Pawlak and G. Barzoukas, (2017), *EU efforts on counter-terrorism –Capacity-building in third countries*, European Parliamentary Research Service, Briefing.

ρίζοσπαστικοποίησης μέσω διαδικτύου, το σημαντικό πρόβλημα των αλλοδαπών τρομοκρατών μαχητών, ιδίως όσων επιστρέφουν, η ασφάλεια των αεροπορικών μεταφορών, το λαθρεμπόριο πυροβόλων όπλων, το θέμα της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας και της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες καθώς και οι διασυνδέσεις μεταξύ των δικτύων του οργανωμένου εγκλήματος και της τρομοκρατίας³⁵³.

4.1.1.Οι Επιχειρήσεις και οι Συμφωνίες

Από την πρώτη στιγμή που εγκαινιάστηκε η εξωτερική διάσταση της καταπολέμησης της τρομοκρατίας από την Ε.Ε. ο στόχος ήταν να συνδυαστούν τα εργαλεία του Χώρου Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης με αυτά της ΚΕΠΠΑ και της ΚΠΑΑ. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτής της προσέγγισης είναι η διεύρυνση του σκοπού της εξωτερικής διάστασης του Χώρου Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης, το «Εννοιολογικό πλαίσιο για την ευρωπαϊκή πολιτική ασφάλειας και άμυνας- διάσταση του αγώνα κατά της τρομοκρατίας», το Πρόγραμμα της Στοκχόλμης και το Κείμενο Εργασίας του Joint Staff για τους δεσμούς μεταξύ ΚΠΑΑ και ΧΕΑΔ³⁵⁴. Το αποτέλεσμα αυτών των διαδικασιών ήταν διττό: α) υιοθέτηση εργαλείων που ανήκουν είτε στις ΚΕΠΠΑ/ΚΠΠΑ, είτε στον ΧΕΑΔ και β) η αξιοποίηση εργαλείων της ΚΕΠΠΑ/ΚΠΠΑ που έχουν έναν στενό δεσμό με τα γενικά χαρακτηριστικά του ΧΕΑΔ, όπως ο τομέας της αστυνομικής συνεργασίας στο πλαίσιο της αποστολής EULEX Kosovo³⁵⁵.

Με την έναρξη ισχύος της Συνθήκης της Λισαβόνας, οι πολιτικές φιλοδοξίες για συνδυασμό της καταπολέμησης της τρομοκρατίας με τον ΧΕΑΔ και με τις αποστολές ΚΠΑΑ κωδικοποιήθηκαν τελικά στο άρθρο 43 της ΣΕΕ. Ειδικότερα, το άρθρο 43 ορίζει ότι οι επιχειρήσεις και οι αποστολές που εμπíπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 42 της ΣΕΕ³⁵⁶, όπως οι κοινές επιχειρήσεις αφοπλισμού, οι ανθρωπιστικές

³⁵³ Council of the European Union, (2017), 10384/17, Council Conclusions on EU External Action on Counter-terrorism.

³⁵⁴ Joint Staff Working Paper, (2011), Strengthening Ties between CSDP and AFSJ Actors. Proposals for a Way Ahead, Sec (2011) 560 final.

³⁵⁵ Council Joint Action 2008/124/CFSP establishing EULEX Kosovo, OJ [2008] L 42/92, 16.02.2008

³⁵⁶ Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2010), Ενοποιημένη Απόδοση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, C83/13. Άρθρο 42: 1. Η κοινή πολιτική ασφάλειας και άμυνας αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο της κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας. Εξασφαλίζει στην Ένωση επιχειρησιακή ικανότητα βασισμένη σε μη στρατιωτικά και στρατιωτικά μέσα. Η Ένωση μπορεί να κάνει χρήση των μέσων αυτών σε αποστολές εκτός της Ένωσης προκειμένου να διασφαλίζει τη διατήρηση της ειρήνης, την πρόληψη των συγκρούσεων και την ενίσχυση της διεθνούς ασφάλειας, σύμφωνα με τις αρχές του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. Η εκτέλεση των καθηκόντων αυτών βασίζεται στα μέσα που παρέχουν τα κράτη μέλη.

2. Η κοινή πολιτική ασφάλειας και άμυνας περιλαμβάνει τον προοδευτικό προσδιορισμό κοινής αμυντικής πολιτικής της Ένωσης. Η κοινή αμυντική πολιτική θα οδηγήσει στην κοινή άμυνα όταν το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο λάβει σχετική απόφαση με ομοφωνία. Στην περίπτωση αυτή, συνιστά στα κράτη μέλη την έκδοση της απόφασης αυτής σύμφωνα με τους αντίστοιχους συνταγματικούς τους κανόνες. Η

δράσεις και καθήκοντα διάσωσης, οι αρμοδιότητες στρατιωτικών συμβουλών και συνδρομής, τα καθήκοντα πρόληψης των συγκρούσεων και διατήρησης της ειρήνης, συμπεριλαμβανομένης της σταθεροποίησης της ειρήνης και της σταθεροποίησης μετά τις συγκρούσεις, μπορεί να έχουν ως στόχο την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, συμπεριλαμβανομένης της υποστήριξης Τρίτων Χωρών για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας στην επικράτειά τους³⁵⁷.

πολιτική της Ένωσης κατά την έννοια του παρόντος τμήματος δεν θίγει την ιδιαιτερότητα της πολιτικής ασφάλειας και άμυνας ορισμένων κρατών μελών και σέβεται τις υποχρεώσεις που απορρέουν για ορισμένα κράτη μέλη τα οποία θεωρούν ότι η κοινή τους άμυνα υλοποιείται στο πλαίσιο της οργάνωσης της Συνθήκης του Βορείου Ατλαντικού (ΝΑΤΟ), δυνάμει της Συνθήκης του Βορείου Ατλαντικού, και συμβιβάζεται με την κοινή πολιτική ασφάλειας και άμυνας που διαμορφώνεται μέσα στο πλαίσιο αυτό.

3. Τα κράτη μέλη θέτουν στη διάθεση της Ένωσης, για την εφαρμογή της κοινής πολιτικής ασφάλειας και άμυνας, στρατιωτικές και μη στρατιωτικές δυνατότητες, προκειμένου να συμβάλουν στους στόχους που καθόρισε το Συμβούλιο. Τα κράτη μέλη που συγκροτούν μεταξύ τους πολυεθνικές δυνάμεις μπορούν επίσης να θέτουν τις δυνάμεις αυτές στη διάθεση της κοινής πολιτικής ασφάλειας και άμυνας.

Τα κράτη μέλη δεσμεύονται να βελτιώσουν προοδευτικά τις στρατιωτικές τους δυνατότητες. Ο Οργανισμός στον τομέα της ανάπτυξης αμυντικών δυνατοτήτων, της έρευνας, των προμηθειών και των εξοπλισμών (εφεξής αποκαλούμενος «Ευρωπαϊκός Οργανισμός Άμυνας») προσδιορίζει τις επιχειρησιακές ανάγκες, προωθεί μέτρα για την ικανοποίησή τους, συμβάλλει στον προσδιορισμό και, ενδεχομένως, στην υλοποίηση κάθε μέτρου πρόσφορου για την ενίσχυση της βιομηχανικής και τεχνολογικής βάσης του αμυντικού τομέα, συμμετέχει στον προσδιορισμό ευρωπαϊκής πολιτικής δυνατοτήτων και εξοπλισμών και επικουρεί το Συμβούλιο στην αξιολόγηση της βελτίωσης των στρατιωτικών δυνατοτήτων.

4. Οι αποφάσεις σχετικά με την κοινή πολιτική ασφάλειας και άμυνας, καθώς και οι αποφάσεις που αφορούν την πραγματοποίηση μιας αποστολής βάσει του παρόντος άρθρου, εκδίδονται από το Συμβούλιο ομόφωνα μετά από πρόταση του ύπατου εκπροσώπου της Ένωσης για θέματα εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας ή πρωτοβουλία κράτους μέλους. Ο ύπατος εκπρόσωπος μπορεί να προτείνει την προσφυγή σε εθνικά μέσα καθώς και στα μέσα της Ένωσης, ενδεχομένως από κοινού με την Επιτροπή.

5. Το Συμβούλιο μπορεί να αναθέτει την εκτέλεση αποστολής, στο πλαίσιο της Ένωσης, σε ομάδα κρατών μελών προκειμένου να διατηρηθούν οι αξίες της Ένωσης και να εξυπηρετηθούν τα συμφέροντά της. Η εκτέλεση μιας τέτοιας αποστολής διέπεται από το άρθρο 44.

6. Τα κράτη μέλη που πληρούν υψηλότερα κριτήρια στρατιωτικών δυνατοτήτων και έχουν αναλάβει δεσμευτικότερες υποχρεώσεις στον τομέα αυτό, ενόψει των πλέον απαιτητικών αποστολών, θεσμοθετούν μόνιμη διαρθρωμένη συνεργασία στο πλαίσιο της Ένωσης. Η συνεργασία αυτή διέπεται από το άρθρο 46. Δεν επηρεάζει τις διατάξεις του άρθρου 43.

7. Σε περίπτωση κατά την οποία κράτος μέλος δεχθεί ένοπλη επίθεση στο έδαφός του, τα άλλα κράτη μέλη οφείλουν να του παράσχουν βοήθεια και συνδρομή με όλα τα μέσα που έχουν στη διάθεσή τους, σύμφωνα με το άρθρο 51 του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. Αυτό δεν επηρεάζει τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της πολιτικής ασφάλειας και άμυνας ορισμένων κρατών μελών.

Οι δεσμεύσεις και η συνεργασία στον τομέα αυτόν εξακολουθούν να είναι σύμφωνες προς τις δεσμεύσεις που έχουν αναληφθεί στο πλαίσιο του Οργανισμού Βορείου Ατλαντικού Συμφώνου, η οποία παραμένει, όσον αφορά τα κράτη που είναι μέλη του, το θεμέλιο της συλλογικής τους άμυνας και το όργανο της εφαρμογής της.

³⁵⁷ Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2010), Ενοποιημένη Απόδοση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, C83/13. Άρθρο 43 1. Οι αποστολές του άρθρου 42, παράγραφος 1, κατά τις οποίες η Ένωση μπορεί να κάνει χρήση στρατιωτικών και μη στρατιωτικών μέσων, περιλαμβάνουν τις κοινές δράσεις αφοπλισμού, τις ανθρωπιστικές αποστολές και αποστολές διάσωσης, τις αποστολές με στόχο την παροχή συμβουλών και αρωγής επί στρατιωτικών θεμάτων, τις αποστολές πρόληψης των συγκρούσεων και διατήρησης της ειρήνης, τις αποστολές μαχίμων δυνάμεων που αναλαμβάνονται για τη διαχείριση των κρίσεων, στις οποίες περιλαμβάνονται οι αποστολές αποκατάστασης της ειρήνης και οι επιχειρήσεις σταθεροποίησης μετά το πέρας των συγκρούσεων. Όλες οι αποστολές αυτές μπορούν να συμβάλλουν στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας, μεταξύ άλλων με τη στήριξη τρίτων χωρών για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας στο έδαφός τους.

2. Το Συμβούλιο εκδίδει αποφάσεις σχετικά με τις αποστολές της παραγράφου 1, ορίζοντας το στόχο και το περιεχόμενό τους καθώς και τις γενικές ρυθμίσεις εφαρμογής τους. Ο ύπατος εκπρόσωπος της Ένωσης για θέματα εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας, υπό την εξουσία του Συμβουλίου και

Η εφαρμογή αυτής της πρόβλεψης της Συνθήκης έγινε αρχικά σε τρεις επιχειρήσεις στο πλαίσιο των ΚΕΠΠΑ/ΚΠΑΑ. Οι επιχειρήσεις EUCAP Sahel Niger³⁵⁸ και EUTM Mali³⁵⁹ περιελάμβαναν στην εντολή και στην αποστολή τους ξεκάθαρη αναφορά στην δράση κατά της τρομοκρατίας. Παράλληλα, αντίστοιχη πρόβλεψη ενσωματώθηκε και στην ανανέωση της εντολής της επιχείρησης EULEX Κοσόβο η οποία είχε αναπτυχθεί πριν να τεθεί σε ισχύ η Συνθήκη της Λισαβόνας³⁶⁰. Στον πίνακα που ακολουθεί περιλαμβάνονται οι συγκεκριμένες προβλέψεις στις τρεις επιχειρήσεις που προαναφέρθηκαν.

Αποστολή	Προβλέψεις για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας
Απόφαση του Συμβουλίου 2013/34 / ΚΕΠΠΑ σχετικά με τη στρατιωτική επιχείρηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης με αποστολή να συνεισφέρει στην εκπαίδευση των Ενόπλων Δυνάμεων του Μάλι. (EUTM Mali)	<p>Άρθρο 1 Αποστολή Ενεργοποίηση των Ενόπλων Δυνάμεων του Μάλι για τη διεξαγωγή στρατιωτικών επιχειρήσεων με στόχο την αποκατάσταση της εδαφικής ακεραιότητας της χώρας και τη μείωση της απειλής από τρομοκρατικές οργανώσεις.</p>
Απόφαση του Συμβουλίου 2012/392 / ΚΕΠΠΑ της 16ης Ιουλίου 2012 σχετικά με τη Ευρωπαϊκή Επιχείρηση στο πλαίσιο της ΚΠΑΑ στο Νίγηρα (EUCAP Sahel Niger)	<p>Άρθρο 2 Στόχοι Η EUCAP SAHEL Niger θα στοχεύσει στη συμβολή για την ανάπτυξη μιας ολοκληρωμένης, δια- τομεακής, συνεκτικής, βιώσιμης και βασισμένης στα ανθρώπινα δικαιώματα προσέγγισης μεταξύ των διαφόρων παραγόντων ασφάλειας του Νίγηρα στον αγώνα κατά της τρομοκρατίας και του οργανωμένου εγκλήματος</p> <p>Άρθρο 3 Καθήκοντα Για την υποστήριξη της ανάπτυξης ενός περιεκτικού περιφερειακού και διεθνούς συντονισμού για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και του οργανωμένου εγκλήματος.</p>
Κοινή δράση του Συμβουλίου 2008/124 / ΚΕΠΠΑ για την δημιουργία της επιχείρησης EULEX Κοσσυφοπέδιο	<p>Άρθρο 3 Καθήκοντα (δ) να διασφαλίσει ότι οι περιπτώσεις εγκλημάτων πολέμου, τρομοκρατίας, οργανωμένης εγκληματικότητας, διαφθοράς, διεθνικών εγκλημάτων, οικονομικών εγκλημάτων και άλλων σοβαρών</p>

σε στενή και διαρκή επαφή με την Επιτροπή Πολιτικής και Ασφάλειας, μεριμνά για τον συντονισμό των στρατιωτικών και μη στρατιωτικών πτυχών των αποστολών αυτών.

³⁵⁸ Απόφαση του Συμβουλίου 2012/392/ΚΕΠΠΑ της 16ης Ιουλίου 2012 σχετικά με τη Ευρωπαϊκή Επιχείρηση στο πλαίσιο της ΚΠΑΑ στο Νίγηρα (EUCAP Sahel Niger)

³⁵⁹ Απόφαση του Συμβουλίου 2013/34/ΚΕΠΠΑ σχετικά με τη στρατιωτική επιχείρηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης με αποστολή να συνεισφέρει στην εκπαίδευση των Ενόπλων Δυνάμεων του Μάλι. (EUTM Mali)

³⁶⁰ Κοινή δράση του Συμβουλίου 2008/124/ΚΕΠΠΑ για την δημιουργία της επιχείρησης EULEX Κοσσυφοπέδιο

Πίνακας 4: Αποστολές ΚΕΠΠΑ/ ΚΠΑΑ με αρμοδιότητες για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας

Παρότι η αποστολή στο Μάλι αφορά την εκπαίδευση των ένοπλων δυνάμεων, οι άλλες δύο επιχειρήσεις αντικατοπτρίζουν καλύτερα την πολυτομεακή προσέγγιση και ενσωματώνουν την καταπολέμηση της τρομοκρατίας σε ευρύτερες πτυχές, όπως τα ανθρώπινα δικαιώματα (EUCAP Sahel Niger) και η δικαστική συνεργασία (EULEX Kosovo). Επιπλέον, όλες οι επιχειρησιακές πρωτοβουλίες που αναφέρονται στον πίνακα προβλέπουν την ανταλλαγή διαβαθμισμένων πληροφοριών, χαρακτηριστικό στοιχείο της εξωτερικής προσέγγισης της Ε.Ε. για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας. Παρόλο που είναι πολύ νωρίς για να εκτιμηθεί το αποτέλεσμα αυτών των επιχειρήσεων, μπορεί να γίνει η διαπίστωση ότι η εισαγωγή του άρθρου 43 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση φαίνεται να:

1. έχει νομιμοποιήσει και εφαρμόσει επιτυχώς την εξωτερική διάσταση της πολιτικής της Ε.Ε. για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας,
2. ενίσχυσε τη νομιμοποίηση και το ρόλο της Ε.Ε. ως παγκόσμιου δρώντα ασφάλειας ικανού να βοηθήσει τις Τρίτες Χώρες σε σχέση με πολλές πτυχές της καταπολέμησης της τρομοκρατίας.

Επιπλέον, το άρθρο 43 της ΣΕΕ και αυτές οι επιχειρησιακές πρωτοβουλίες δίνουν ουσία στην Παγκόσμια Στρατηγική και στον στόχο της Ένωσης να εδραιώσει το ρόλο της στην παγκόσμια διακυβέρνηση ως παράγοντα κατά των διεθνών απειλών για την ασφάλεια όπως η τρομοκρατία.

Επίσης, από το 2001, η Ε.Ε. κατάφερε με επιτυχία να εισαγάγει ρήτρες σχετικά με την καταπολέμηση της τρομοκρατίας σε συμφωνίες σύνδεσης, σταθεροποίησης και εταιρικής σχέσης και συνεργασίας. Πρόκειται για συνέπεια του πολιτικού στόχου της διασφάλισης της σταθερότητας των γειτονικών των Κρατών Μελών της περιοχών και της αποτροπής του γεγονότος εγκληματικές και τρομοκρατικές οργανώσεις να αποφύγουν τη δικαιοσύνη ως αποτέλεσμα της χαλάρωσης των συνοριακών ελέγχων. Επιπλέον, με τη συμπερίληψη ρητρών καταπολέμησης της τρομοκρατίας και δικαστικής συνεργασίας σε διάφορες συμφωνίες, η Ε.Ε. καταφέρνει επίσης να προωθήσει τις προσπάθειες της διεθνούς κοινότητας συνολικά. Αυτό το τελευταίο στοιχείο μπορεί να συναχθεί από την προσθήκη διατάξεων που αναφέρονται ρητώς σε διεθνείς κανόνες, πλαίσια και οργανισμούς όπως είναι τα Ηνωμένα Έθνη και η Financial Action Task Force (FATF).

Στον πίνακα που ακολουθεί πραγματοποιείται επισκόπηση των βασικών συμφωνιών που συνήψε η ΕΕ τα τελευταία χρόνια και στις οποίες έχουν ενταχθεί συγκεκριμένοι στόχοι και ρήτρες για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας. Στον πίνακα περιλαμβάνονται επτά διαφορετικές συμφωνίες που ανήκουν σε τέσσερις

διαφορετικές κατηγορίες εξωτερικών μέσων και πολιτικών της ΕΕ: πολιτικός διάλογος και συνεργασία (χώρες της Κεντρικής Αμερικής), συμφωνίες εταιρικής σχέσης και συνεργασίας (Ιράκ³⁶¹ και Τατζικιστάν³⁶²), συμφωνίες Euromed που ανήκουν στην Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας (Αλγερία³⁶³ και Αίγυπτος³⁶⁴) και, τέλος Συμφωνίες Σταθεροποίησης και Σύνδεσης (ΣΣΣ) (Αλβανία³⁶⁵ και Σερβία³⁶⁶).

Συμφωνία	Προβλέψεις για την Καταπολέμηση Τρομοκρατίας	Προβλέψεις Σχετικές με την Καταπολέμηση της Τρομοκρατίας
Συμφωνία Σταθεροποίησης και Σύνδεσης με τη Σερβία	<p>Άρθρο 7 Τα μέρη επιβεβαιώνουν τη σημασία που προσδίδουν στον αγώνα ενάντια στην τρομοκρατία και στην εφαρμογή των διεθνών υποχρεώσεων στον τομέα αυτό.</p> <p>Άρθρο 84 Νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και χρηματοδότηση της τρομοκρατίας</p> <p>Άρθρο 87 Καταπολέμηση της τρομοκρατίας</p>	<p>Άρθρο 86 Πρόληψη και καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος και άλλων παράνομων δραστηριοτήτων</p>
Συμφωνία Σταθεροποίησης και Σύνδεσης με την Αλβανία	<p>Άρθρο 5 Τα μέρη επιβεβαιώνουν τη σημασία που προσδίδουν στον αγώνα ενάντια στην τρομοκρατία και στην εφαρμογή των διεθνών υποχρεώσεων στον τομέα αυτό.</p> <p>Άρθρο 82 Νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και χρηματοδότηση της τρομοκρατίας</p> <p>Άρθρο 84 Καταπολέμηση της τρομοκρατίας</p>	<p>Άρθρο 85 Πρόληψη και καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος και άλλων παράνομων δραστηριοτήτων</p>

³⁶¹ Συμφωνία Εταιρικής Σχέσης και Συνεργασίας της Ε.Ε. και των κρατών- μελών της με τη Δημοκρατία του Ιράκ, 11 Μαΐου 2012.

³⁶² Συμφωνία Εταιρικής Σχέσης και Συνεργασίας της Ε.Ε. και των κρατών- μελών της με τη Δημοκρατία του Τατζικιστάν, 28 Αυγούστου 2008.

³⁶³ Ευρωμεσογειακή Συμφωνία Σύνδεσης μεταξύ των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και των κρατών-μελών τους και της Δημοκρατίας της Αλγερίας, 10 Οκτωβρίου 2005.

³⁶⁴ Ευρωμεσογειακή Συμφωνία Σύνδεσης μεταξύ των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και των κρατών-μελών τους και της Αραβικής Δημοκρατίας της Αιγύπτου, 30 Σεπτεμβρίου 2004.

³⁶⁵ Συμφωνία Σταθεροποίησης και Σύνδεσης μεταξύ των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και των κρατών-μελών τους και της Δημοκρατίας της Αλβανίας, ΕΕ L 107, 28 Απριλίου 2009.

³⁶⁶ Συμφωνία Σταθεροποίησης και Σύνδεσης μεταξύ των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και των κρατών-μελών τους και της Σερβίας, 29 Απριλίου 2008.

Συμφωνία EUROMED με την Αλγερία	Άρθρο 90 Καταπολέμηση της Τρομοκρατίας	Άρθρο 85 Νομική και Δικαστική Συνεργασία Άρθρο 87 Καταπολέμηση του ξεπλύματος χρήματος
Συμφωνία EUROMED με την Αίγυπτο	Άρθρο 59 Καταπολέμηση της Τρομοκρατίας	Άρθρο 57 Καταπολέμηση του ξεπλύματος χρήματος
Συμφωνία Εταιρικής σχέσης και συνεργασίας με το Ιράκ	Άρθρο 4 Καταπολέμηση της Τρομοκρατίας Άρθρο 107 Καταπολέμηση του ξεπλύματος χρήματος και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας	Άρθρο 105 Καταπολέμησης της διασποράς ΟΜΚ Άρθρο 6 Καταπολέμηση του εμπορίου μικρών και ελαφρών όπλων Άρθρο 103 Νομική Συνεργασία
Συμφωνία Εταιρικής σχέσης και συνεργασίας με το Τατζικιστάν	Άρθρο 71 Καταπολέμηση της Τρομοκρατίας	Άρθρο 68 Καταπολέμηση του ξεπλύματος χρήματος
Πολιτικός Διάλογος και Συνεργασία E.E.-Κεντρικής Αμερικής	Άρθρο 50 Συνεργασία στον τομέα καταπολέμησης της τρομοκρατίας	Άρθρο 48 Συνεργασία για την καταπολέμηση του ξεπλύματος χρήματος και σχετικών με αυτό εγκλημάτων

Πίνακας 5: Συμπερίληψη ρητρών για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας σε Συμφωνίες της E.E. με τρίτες χώρες

Το πρώτο στοιχείο που προκύπτει από τον πίνακα είναι ότι, παρά το διαφορετικό πεδίο εφαρμογής των συμφωνιών, οι διατάξεις σχετικά με την καταπολέμηση της τρομοκρατίας είναι ομοίως διατυπωμένες, αν όχι ταυτόσημες. Αυτό σημαίνει ότι, είτε η συνεργασία στον τομέα της καταπολέμησης της τρομοκρατίας πρόκειται να ξεκινήσει με χώρες της Κεντρικής Αμερικής είτε με το Τατζικιστάν, οι ρήτρες για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας περιλαμβάνουν τις ακόλουθες τρεις κύριες αναφορές:

1. στο ψήφισμα 1373 (2001) του Συμβουλίου Ασφαλείας των ΗΕ σχετικά με την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και άλλα συναφή ψηφίσματα των Ηνωμένων Εθνών³⁶⁷
2. στην ανταλλαγή πληροφοριών σχετικά με τις τρομοκρατικές ομάδες και
3. στις βέλτιστες πρακτικές ανταλλαγής τεχνογνωσίας για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας.

Επιπλέον, όλες οι συμφωνίες περιέχουν επίσης ρητή αναφορά στη συνεργασία για την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες,

³⁶⁷ UN, (2001), Resolution 1373 adopted by the Security Council at its 4385th meeting, on 28 September 2001, S/RES/1373.

ορισμένες με ιδιαίτερη έμφαση στην καταπολέμηση της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας.

Είναι ενδιαφέρον ότι οι δύο συμφωνίες ΣΣΣ που αναφέρονται στον πίνακα, όπως και άλλες αντίστοιχες, με μόνη εξαίρεση εκείνη που συνήφθη με την Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (ΠΓΔΜ), περιέχουν επίσης μια γενική και κάπως ασαφή ρήτρα για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας.

Όπως αναφέρθηκε στην προηγούμενη παράγραφο, ανεξάρτητα από τους γενικούς στόχους κάθε συνθήκης, οι κύριες ρήτρες για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας ακολουθούν πάντα την ίδια δομή, ακόμη και στην περίπτωση του Πολιτικού Διαλόγου. Προχωρώντας βαθύτερα στην ανάλυση αυτών των διατάξεων προκύπτει ότι αυτές οι ρήτρες εμφανίζονται ως προγραμματικές, δηλαδή ρήτρες που συνιστούν το πρώτο βήμα προς την κατεύθυνση της δημιουργίας μελλοντικών μέσων συνεργασίας. Πράγματι, ακόμη και στην περίπτωση των πλέον «προηγμένων» τύπων συμφωνιών, οι ρήτρες για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας δημιουργούν την υποχρέωση καθιέρωσης συνεργασίας για την πρόληψη και την καταστολή των τρομοκρατικών πράξεων και της χρηματοδότησής τους και δεν προβλέπουν πιο συγκεκριμένα μέσα και μηχανισμούς. Με άλλα λόγια, οι ρήτρες εκφράζουν μόνο την πρόθεση συνεργασίας σε σχέση με συγκεκριμένες προβλέψεις: εφαρμογή των σχετικών ψηφισμάτων των Ηνωμένων Εθνών και άλλων διεθνών συμβάσεων και υποχρεώσεων, ανταλλαγή πληροφοριών σχετικά με τρομοκρατικές ενέργειες και, τέλος, ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών όσον αφορά την πρόληψη και την καταπολέμηση της τρομοκρατίας..

Επίσης, άλλες ρήτρες, όπως αυτές για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, οι οποίες εμφανίζονται στις διάφορες συμφωνίες, έχουν ως σκοπό τους την εξειδίκευση ενός πλαισίου για μελλοντική συνεργασία και την προώθηση διεθνών προτύπων και κανονισμών. Εντούτοις, στο πλαίσιο αυτό, οι διατάξεις συνήθως υπογραμμίζουν ότι η συνεργασία αποσκοπεί στην παροχή «τεχνικής και διοικητικής βοήθειας με στόχο την ανάπτυξη και εφαρμογή κανονισμών και την αποτελεσματική λειτουργία των μηχανισμών καταπολέμησης της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας» και την καθιέρωση «ανταλλαγής πληροφοριών στο πλαίσιο της αντίστοιχης νομοθεσίας και υιοθέτηση κατάλληλων προτύπων για την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας»³⁶⁸.

Λαμβάνοντας υπόψη τον προγραμματικό χαρακτήρα των ρητρών για την τρομοκρατία και τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, θα μπορούσε κανείς να αναμένει ότι οι εν λόγω συμφωνίες θα προβλέψουν επίσης και συμπληρωματικούς μηχανισμούς εφαρμογής των. Για παράδειγμα, θα μπορούσαν να προβλεφθούν διατάξεις σχετικά με τη δημιουργία σημείων επαφής μεταξύ

³⁶⁸ Συμφωνία Εταιρικής Σχέσης και Συνεργασίας της Ε.Ε. και των κρατών- μελών της με τη Δημοκρατία του Ιράκ, 11 Μαΐου 2012, ;Άρθρο 107.

αστυνομικών και δικαστικών αρχών ή τη δημιουργία ad hoc μηχανισμών επικοινωνίας και συνεργασίας. Ωστόσο, αυτό δεν συμβαίνει. Αντίθετα, οι ρήτρες για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας που υπάρχουν στις διάφορες συμφωνίες συμπληρώνονται με την προσθήκη άλλων ρητρών σχετικά με την αστυνομική και δικαστική συνεργασία. ωστόσο, και στην περίπτωση αυτή οι διατάξεις δεν φαίνεται να παρέχουν συγκεκριμένα λειτουργικά εργαλεία.

Παρά τη μη εκτελεστική φύση των ρητρών και την απουσία μηχανισμών ελέγχου δεν πρέπει να παραβλέπουμε πως η Ε.Ε. μπόρεσε να συνεργαστεί επιτυχώς στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας με την Ένωση των χωρών της Νοτιοανατολικής Ασίας (ASEAN) στη βάση συμφωνιών Πολιτικού Διαλόγου και Συνεργασίας που περιέχουν ρήτρες παρόμοιες, αν όχι πανομοιότυπες με αυτές που αναφέρθηκαν προηγουμένως. Δεύτερον, λαμβανομένου υπόψη του ευρέος πεδίου εφαρμογής συμφωνιών, όπως αυτές που παρουσιάστηκαν, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι οι διατάξεις για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και τα συμπληρωματικά μέτρα για την αστυνομική και δικαστική συνεργασία μπορούν να παράσχουν μια βάση για τη μελλοντική σύναψη συγκεκριμένων συμφωνιών και στο πλαίσιο του ΧΕΑΔ.

4.2.Η Εξωτερική Διάσταση Διαχείρισης της Μετανάστευσης

4.2.1.Η εξωτερική διάσταση της ασφάλειας

Στα συμπεράσματα του Συμβουλίου του Τάμπερε το 1999 υπήρξε ξεκάθαρη αναφορά στην ανάγκη ανάπτυξης της εξωτερικής διάστασης των πολιτικών της Ένωσης στα ζητήματα Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων. Στο πλαίσιο μάλιστα της «Κοινής Πολιτικής της Ε.Ε. για το άσυλο και τη μετανάστευση» η σχέση με τις χώρες προέλευσης ήταν μία από τις τέσσερις βασικές προτεραιότητες που τέθηκαν³⁶⁹. Στο κείμενο των Συμπερασμάτων, τα κράτη-μέλη της Ένωσης επεσήμαναν ότι «...[ό]λες οι αρμοδιότητες και τα εργαλεία, που βρίσκονται στη διάθεση της Ένωσης, και ειδικότερα αυτά των εξωτερικών σχέσεων, πρέπει να αξιοποιηθούν για την οικοδόμηση ενός Χώρου Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης».³⁷⁰ Η περαιτέρω ενσωμάτωση της παράνομης μετανάστευσης στην εξωτερική πολιτική της Ε.Ε. επετεύχθη στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Σεβίλλης το 2002, όπου η αξιοποίηση των εξωτερικών εργαλείων που είχε στη διάθεσή της η Ε.Ε. συνδέθηκε με την καταπολέμηση της παράνομης μετανάστευσης. Το Συμβούλιο της Σεβίλλης εισήγαγε

³⁶⁹ Council (1999). Schengen Regulations Action Plan of the Council's Frontiers Working Party. Brussels: Council of the European Union.

³⁷⁰ Council (1999). Tampere European Council 15-16 October 1999 – Presidency Conclusions. Brussels: Council of the European Union.

επίσης την υποχρεωτική ρήτρα «επαναπροώθησης παράτυπων μεταναστών» σε κάθε μελλοντική συνεργασία της Ένωσης με Τρίτες Χώρες³⁷¹.

Είναι σκόπιμο στο σημείο αυτό να επισημανθεί ότι στην εξωτερική διάσταση της πολιτικής για τη μετανάστευση και το άσυλο σημαντικό ρόλο διαδραματίζει και η EUROPOL, η οποία έχει ήδη από το 2000, εξουσιοδοτηθεί από το Συμβούλιο με την αρμοδιότητα κατάρτισης επιχειρησιακών και στρατηγικών συμφωνιών με Τρίτες Χώρες³⁷². Ειδικότερα, την τελευταία δεκαετία στις περισσότερες από τις συμφωνίες της Ε.Ε. με Τρίτες Χώρες γίνεται συστηματική αναφορά στην ανάγκη, οι τελευταίες να συνεργαστούν με τη EUROPOL και τη EUROJUST στους τομείς της ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης³⁷³. Επίσης, η EUROPOL διαδραματίζει σημαντικό ρόλο και στις αποστολές της Κοινής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας, στη λογική της αναβάθμισης των αστυνομικών δομών των Τρίτων Χωρών που έχουν αναπτυχθεί αποστολές της Ε.Ε.³⁷⁴

Η Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφαλείας (European Security Strategy) ανέδειξε επίσης από την πλευρά της το ζήτημα της παράνομης μετανάστευσης ως απειλής για την ασφάλεια των Ευρωπαίων πολιτών με δύο συγκεκριμένους τρόπους: (α) με τον αυξανόμενο ανταγωνισμό για τους φυσικούς πόρους (κυρίως το νερό) και την κλιματική αλλαγή, δίνοντας έμφαση με τον τρόπο αυτό, ήδη από το 2003, στη διάσταση της «περιβαλλοντικής μετανάστευσης» και (β) ως την εξωτερική διάσταση του οργανωμένου εγκλήματος, συνδέοντας τη διακίνηση παράτυπων μεταναστών με τη διακίνηση ναρκωτικών, γυναικών και όπλων και όλων αυτών με την τρομοκρατία³⁷⁵.

Είναι επίσης ενδιαφέρον ότι η επικαιροποιημένη (2008) εκδοχή της Έκθεσης σχετικά με την εφαρμογή της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Ασφάλειας συνδέει την παράνομη μετανάστευση με τα αποσαθρωμένα κράτη, δίνοντας μάλιστα ιδιαίτερη έμφαση στην περιοχή της Μεσογείου, αναφέροντας χαρακτηριστικά ότι «...η διάλυση κρατών θίγει την ασφάλειά μας μέσω της εγκληματικότητας, της λαθρομετανάστευσης και, πιο πρόσφατα, της πειρατείας», καθώς και ότι «...η Μεσόγειος, που έχει μείζονα σημασία και προσφέρει μεγάλες δυνατότητες στην Ευρώπη, εξακολουθεί να θέτει περίπλοκες προκλήσεις, όπως οι ανεπαρκείς πολιτικές μεταρρυθμίσεις και η

³⁷¹ Council (2002). Presidency conclusions. Seville. 21-22 June 2002. SN 200/1/02 REV I

³⁷² Council of the European Union, (2000), Council Decision of 27 March 2000 authorizing the Director of Europol to enter into negotiations on agreements with third states and non- EU related bodies (2000/c 106/01)

³⁷³ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο Οδικός Χάρτης για την Εξωτερική Ασφάλεια και ο Οδικός Χάρτης για τους Κοινούς Χώρους Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης της Ε.Ε. με τη Ρωσία. Βλέπε αναλυτικά: Common Spaces Roadmap στο http://ec.europa.eu/external_relations/russia/common_spaces/index_en.htm

³⁷⁴ Council of the European Union (2008), Draft Council Conclusions on possible cooperation mechanisms between civilian ESDP missions and Europol as regards the mutual exchange of information. 9658/08, Brussels, 21 May 2008.

³⁷⁵ Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφαλείας, *Μία Ασφαλής Ευρώπη σε έναν Καλύτερο Κόσμο*, Βρυξέλλες 12 Δεκεμβρίου 2003.

λαθρομετανάστευση»³⁷⁶. Στην ίδια κατεύθυνση, η Στρατηγική της Ε.Ε. για την Εξωτερική Διάσταση της Δικαιοσύνης, Ελευθερίας και Ασφάλειας που υιοθετήθηκε το 2005 συνέβαλε στη περαιτέρω ανάπτυξη της εξωτερικής διάστασης του τομέα Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης της Ε.Ε. δίνοντας έμφαση στο ρόλο του δικαίου, της δημοκρατίας και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, καθώς και στις διεθνείς υποχρεώσεις και τη χρηστή διακυβέρνηση στις μη-ευρωπαϊκές χώρες.³⁷⁷

Η συνεργασία της Ε.Ε. με τις Τρίτες Χώρες και η εξωτερική διάσταση της πολιτικής για τη μετανάστευση και το άσυλο αποτέλεσαν συστατικά στοιχεία του Προγράμματος του Τάμπερε καθώς και του Προγράμματος της Χάγης, όπου επισημάνθηκε --ειδικότερα όσον αφορά στο τελευταίο— ότι «..το άσυλο και η μετανάστευση είναι από την ίδια τους τη φύση διεθνή ζητήματα»³⁷⁸. Πράγματι, το Πρόγραμμα της Χάγης αποτέλεσε μία σημαντική στροφή στη λογική της «εξωτερικοποίησης» της Ε.Ε. εστιασμένης ειδικότερα στη διαχείριση των συνόρων. Η στροφή αυτή επιβεβαιώθηκε από τη συγκρότηση και τη λειτουργία της FRONTEX, και την υιοθέτηση του λεγόμενου «Κώδικα Συνόρων Schengen», τη νομοθεσία της Ε.Ε. που σχετίζεται με τη διασυνοριακή κίνηση των προσώπων και τον τρόπο διαχείρισης των εσωτερικών συνόρων της Ένωσης. Μάλιστα, η εν λόγω πρωτοβουλία ισχυροποιήθηκε με τη συγκρότηση του Ταμείου Εξωτερικών Συνόρων το 2007, ένα βασικό εργαλείο υλοποίησης της αρχής της αλληλεγγύης, στο πλαίσιο του ελέγχου των συνόρων σε μία διευρυμένη Ε.Ε., αλλά και χρηματοδότησης των απαραίτητων υποδομών για τη διενέργεια των διασυνοριακών ελέγχων, την αγορά όπλων και την ανταλλαγή και την εκπαίδευση προσωπικού.³⁷⁹

Όπως έχει προαναφερθεί μία από τις βασικές καινοτομίες που εισήγαγε η Συνθήκη της Λισαβόνας ήταν και η ενίσχυση της εξωτερικής διάστασης της Ε.Ε. Ειδικότερα όσον αφορά το κεφάλαιο για τις πολιτικές ελέγχου των συνόρων, ασύλου και μετανάστευσης, η Συνθήκη δίνει τη δυνατότητα στην Ε.Ε. να ολοκληρώσει συμφωνίες με Τρίτες Χώρες για την επαναπροώθηση υπηκόων τους που δεν πληρούν τις προϋποθέσεις εισόδου και διαμονής στα κράτη-μέλη (Άρθρο 79).³⁸⁰ Με αυτό τον

³⁷⁶ Έκθεση σχετικά με την εφαρμογή της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Ασφάλειας, *Ασφάλεια σε έναν Μεταβαλλόμενο Κόσμο*, Βρυξέλλες, 11 Δεκεμβρίου 2008.

³⁷⁷ Council of the European Union, (2005), “A Strategy for the External Dimension of JHA: Global Freedom, Security and Justice and to forward it to the GAERC Council”, 14366/3/05 REV 3, Brussels..

³⁷⁸ Council (2004). Brussels European Council 4-5 November 2004 – Presidency Conclusions. Brussels: Council of the European Union, p. 20

³⁷⁹ Σχετικά με το Ευρωπαϊκό Ταμείο Προσφύγων, το Ταμείο Εξωτερικών Συνόρων, το Ευρωπαϊκό Ταμείο Επιστροφών και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Ενσωμάτωσης δεξ European Commission’s Proposal in the Communication on a Framework programme on Solidarity and the Management of Migration Flows for the Period 2007-2013, SEC (2005) 435, COM/2005/0123 final, 6 April 2005.

³⁸⁰ Ένα από τα βασικά εργαλεία της Ε.Ε. στις σχέσεις με τις τρίτες χώρες στον τομέα της μετανάστευσης είναι οι συμφωνίες επαναπροώθησης, με την Ε.Ε. να συνδέει πλέον την οικονομική και τεχνική υποστήριξη των τρίτων χωρών με τη σύναψη συμφωνιών επαναπροώθησης. Σήμερα, έχουν ολοκληρωθεί οι διαπραγματεύσεις και υπάρχουν συμφωνίες επαναπροώθησης της Ε.Ε. με Χονγκ Κονγκ (Μάρτιος 2004), Μακάο (Ιούνιος 2004), Σρι Λάνκα (Μάιος 2005), Αλβανία (Μάιος 2006), Ρωσία (Ιούνιος 2007), Ουκρανία (Ιανουάριος 2008), Βοσνία Ερζεγοβίνη- FYROM, Μαυροβούνιο,

τρόπο, η Συνθήκη της Λισαβόνας δίνει μία ξεκάθαρη λύση στο ζήτημα της αρμοδιότητας της Ένωσης να υπογράψει συμφωνίες με Τρίτες Χώρες στο πλαίσιο της εξωτερικής διάστασης της πολιτικής για το άσυλο και την μετανάστευση.

Από την πλευρά του το Πρόγραμμα της Στοκχόλμης εξειδικεύει τις προβλέψεις της Συνθήκης της Λισαβόνας για την ενίσχυση του εξωτερικού ρόλου της Ε.Ε. δίνοντας έμφαση στην Παγκόσμια Προσέγγιση στη Μετανάστευση. Ειδικότερα, το Πρόγραμμα τονίζει ότι η υλοποίηση της Παγκόσμιας Προσέγγισης στη Μετανάστευση πρέπει να στηριχθεί στην αξιοποίηση όλων των υπαρχόντων εργαλείων πολιτικής και στη βελτίωση του συντονισμού και της συνέργιας μεταξύ εσωτερικής και εξωτερικής διάστασης ασφαλείας. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρεται στη συνεργασία με τις Τρίτες Χώρες στο πλαίσιο της αστυνόμευσης και του ελέγχου των συνόρων, αλλά και στη συνέργια των εξωτερικών και εσωτερικών πολιτικών ασφαλείας και στην ανάδειξη της διασύνδεσης της εξωτερικής πολιτικής, με τη διαχείριση της μετανάστευσης και την αναπτυξιακή βοήθεια.

Προβλέψεις για την εξωτερική διαχείριση της μετανάστευσης και της ασφάλειας των συνόρων υπήρξαν και στην αναθεώρηση της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας, η οποία ολοκληρώθηκε το 2015. Στην Κοινή Ανακοίνωση του Νοεμβρίου του 2015 διατυπώθηκαν προτάσεις για την υιοθέτηση μέτρων και την ενίσχυση της συνεργασίας για τη διαχείριση τόσο της παράτυπης, όσο και της τυπικής μετανάστευσης. Στα μέτρα μεταξύ άλλων προβλέπεται η ενίσχυση:

- της συνεργασίας με χώρες και οργανισμούς πέραν και της ευρύτερης γειτονιάς,
- της υποστήριξης όσων υποδέχονται και υποστηρίζουν πρόσφυγες και εσωτερικά εκτοπισμένους,
- της συνεργασίας για την αντιμετώπιση των γενεσιουργών αιτιών της παράτυπης μετανάστευσης και του εξαναγκαστικού εκτοπισμού και
- της συνεργασίας για επιστροφές και επαναπροωθήσεις³⁸¹.

Ειδικότερα για την ασφάλεια συνόρων προβλέπεται η εντατικοποίηση της συνεργασίας με τις χώρες της περιοχής. Επίσης, θα ενισχυθεί η συνεργασία στους τομείς της ανταλλαγής πληροφοριών, των επιχειρήσεων και της τεχνολογικής υποστήριξης. Η υποστήριξη θα επιτευχθεί μέσω εκπαιδύσεων, ερευνητικών δράσεων, πρωτοβουλιών ενδυνάμωσης δυνατοτήτων και πιλοτικών προγραμμάτων σε συνεργασία με τη FRONTEX και τη EUROPOL³⁸².

Σερβία και Μολδαβία (Ιανουάριος 2008), Πακιστάν (Δεκέμβριος 2010), Γεωργία (Μάρτιος 2011), Αρμενία (Ιανουάριος 2014), Αζερμπαϊτζάν (Σεπτέμβριος 2014), Τουρκία (Οκτώβριος 2014) και Πράσινο Ακρωτήριο (Δεκέμβριος 2014).

³⁸¹ European Commission, (2015), Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, “Review of the European Neighborhood Policy”, Brussels, 18.11.2015, p. 15.

³⁸² Ibid, p.17.

4.2.2. Η εξωτερική διάσταση της ανάπτυξης και η ενίσχυση της νόμιμης μετανάστευσης

Η σύνδεση της μετανάστευσης με την αναπτυξιακή πολιτική σχηματοποιήθηκε το 2002 με ανακοίνωση της Επιτροπής στην οποία αναφερόταν πως «η μεγιστοποίηση των θετικών συνεπειών της μετανάστευσης στην ανάπτυξη και ο περιορισμός των αρνητικών πρέπει να αποτελέσουν στοιχείο της αναπτυξιακής πολιτικής της Ε.Ε.»³⁸³. Το Συμβούλιο από την πλευρά του επιβεβαίωσε αυτή την οπτική το 2003 τονίζοντας ότι «...μία αποτελεσματική και συνεκτική αναπτυξιακή πολιτική είναι συστατικό κομμάτι μίας αποτελεσματικής μεταναστευτικής πολιτικής»³⁸⁴. Επιχειρήθηκε παράλληλα, σε όλα σχεδόν τα επίσημα κείμενα της Ε.Ε. να υιοθετηθεί η αντίληψη που υποστήριζε ότι η ενίσχυση της αναπτυξιακής δυναμικής στις χώρες προέλευσης θα περιόριζε τα οικονομικά αίτια της μετανάστευσης, μειώνοντας τελικά και την πίεση προς την Ε.Ε.³⁸⁵

Η Παγκόσμια Προσέγγιση για τη Μετανάστευση και την Κινητικότητα, η οποία υιοθετήθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του 2008 στις Βρυξέλλες, αποτελεί το βασικό πλαίσιο διαλόγου όσον αφορά στη συνεργασία της Ε.Ε. με τις Τρίτες Χώρες σε ζητήματα μετανάστευσης. Αποτελέσε παράλληλα και το πρώτο δομημένο πλαίσιο εξωτερικής μεταναστευτικής πολιτικής το οποίο μπορούσε να λειτουργεί συμπληρωματικά με την εξωτερική πολιτική και την αναπτυξιακή πολιτική και συνεργασία της Ε.Ε. Οι βασικές προτεραιότητες της, είναι η βελτίωση της οργάνωσης της νόμιμης μετανάστευσης και της κινητικότητας, η πρόληψη και η εξάλειψη της παράτυπης μετανάστευσης με έναν αποτελεσματικό, αλλά ανθρώπινο τρόπο, η ενίσχυση των συνεργιών μετανάστευσης και ανάπτυξης καθώς και των συστημάτων διεθνούς προστασίας,³⁸⁶ με σεβασμό στα δικαιώματα και την αξιοπρέπεια των μεταναστών.

Η Παγκόσμια Προσέγγιση για τη Μετανάστευση και τη Κινητικότητα της Ε.Ε. –η οποία σταδιακά επεκτάθηκε προκειμένου να εφαρμοστεί σε παγκόσμια κλίμακα σε συνδυασμό με την εξωτερική πολιτική και τις εξωτερικές δράσεις της Ε.Ε.³⁸⁷—

³⁸³ Commission (2002). Integrating migration issues in the European Union's relations with third countries. COM (2002) 703. Brussels: Commission of the European Communities, p. 13.

³⁸⁴ Council (2003). Integrating migration issues in the European Union's relations with third countries: migration and development. 8927/03. C, σελ. 4.

³⁸⁵ Commission (2001). A common policy on illegal immigration. COM (2001) 672. Brussels: Commission of the European Communities, σελ. 8. και Commission (2005). Migration and development: some concrete orientations. COM (2005) 390. Brussels: Commission of the European Communities.

³⁸⁶ Commission (2006). The Global Approach to Migration one year on: towards a comprehensive European migration policy. COM (2006) 735. Brussels: Commission of the European Communities.

³⁸⁷ Οι δραστηριότητες στο πλαίσιο της Παγκόσμιας Προσέγγισης για τη Μετανάστευση και την Κινητικότητα επεκτάθηκαν για να συμπεριλάβουν τις χώρες της Ανατολικής Συνεργασίας, τις χώρες της Στρατηγικής Συνεργασίας, χώρες στη Λατινική Αμερική και την Καραϊβική, καθώς και χώρες της Κεντρικής Ασίας και άλλων περιοχών της Ασίας. Οι πρωτοβουλίες που λαμβάνονται εκτείνονται από τις διμερείς και υπό- περιφερειακές ως τον ηπειρωτικό διάλογο και συνεργασία. Στο πλαίσιο των διαδικασιών περιφερειακού διαλόγου η προτεραιότητα δίνεται: α) στη Συνεργασία Αφρικής- Ε.Ε. για

επικέντρωσε την προσοχή της στη περιοχή της Νότιας Μεσογείου και στην Υπο-Σαχάρια Αφρική, όπου και υποστηρίχτηκε η ανάγκη προώθησης μίας ολιστικής ευρωπαϊκής απάντησης. Ειδικότερα, έφερε στην πρώτη γραμμή το εργαλείο της δημιουργίας συνεργασιών για τη μετανάστευση στις οποίες περιλαμβάνονται «συμφωνίες για την καλύτερη ρύθμιση της μετανάστευσης, τη βελτίωση των συνθηκών για την προώθηση της νόμιμης μετανάστευσης και την ενσωμάτωση του ιδιωτικού τομέα και της Κοινωνίας των Πολιτών στη μεταναστευτική πολιτική της Ένωσης».³⁸⁸ Η υλοποίηση αυτής της προσέγγισης επιχειρήθηκε κυρίως μέσα από περιφερειακά εργαλεία πολιτικής της Ένωσης, όπως η Ευρω-Μεσογειακή Συνεργασία, η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας και οι Συμφωνίες Κινητικότητας.

Η Ευρω-Μεσογειακή Συνεργασία (ή Διαδικασία της Βαρκελώνης) δημιουργήθηκε το 1995 ως ένα πλαίσιο ρύθμισης των σχέσεων της Ε.Ε. με τις χώρες της περιοχής, δίνοντας έμφαση στη δημοκρατία, τα ανθρώπινα δικαιώματα, τη βιώσιμη ανάπτυξη και την κοινωνική συνοχή. Στο πλαίσιο της Ευρω-Μεσογειακής Συνεργασίας, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή είχε την αρμοδιότητα να διαπραγματευθεί και να υπογράψει συμφωνίες συνεργασίας με Τρίτες Χώρες. Αρχικά δεν περιλαμβανόταν ειδική αναφορά στο γενικότερο ζήτημα της μετανάστευσης, και η έμφαση που δόθηκε αφορούσε στο σχεδιασμό και την εφαρμογή περιοριστικών ελέγχων και μέτρων ασφάλειας στα εξωτερικά σύνορα της ΕΕ.³⁸⁹ Από τη στιγμή όμως που η μετανάστευση εντάχθηκε στον πυλώνα Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων, τα Κράτη-Μέλη την ενέταξαν και στις διμερείς συμφωνίες που σύναπταν με τις χώρες της Μεσογείου, όπως η Ισπανία, η οποία υπέγραψε το 1992 συμφωνία επαναπροώθησης με το Μαρόκο και η Γαλλία, η οποία υπέγραψε ανάλογη συμφωνία ένα χρόνο αργότερα με την Αλγερία. Αξίζει ιδιαίτερης αναφοράς η συμπερίληψη στην επετειακή Σύνοδο της Βαρκελώνης το 2005 ενός ειδικού κεφαλαίου για τη «Μετανάστευση, την Κοινωνική Ενσωμάτωση, τη Δικαιοσύνη και την Ασφάλεια»,³⁹⁰ καθώς και η υιοθέτηση μιας περιεκτικής και ολοκληρωμένης προσέγγιση έξι στόχων³⁹¹ καθώς και του Κώδικα για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας³⁹² στο πλαίσιο της ίδιας Συνόδου.

τη Μετανάστευση, την Κινητικότητα και την Απασχόληση και στη Διαδικασία του Ραμπάτ στο Νότο, β) στη Διαδικασία της Πράγας και στην Ανατολική Συνεργασία για τη Μετανάστευση και το Άσυλο στην Ανατολή, γ) στο μεταναστευτικό διάλογο με τη Λατινική Αμερική και δ) στο διάλογο με τις χώρες της Διαδικασίας της Βουδαπέστης.

³⁸⁸ A. Groff, (2005). *Migration partnerships: new tools in the international migration debate*. Global Migration Perspectives No. 21. Geneva: Global Commission on International Migration, p. 6.

³⁸⁹ D. K. Xenakis and D. N. Chrysoschoou (2001), *The Emerging Euro-Mediterranean System*, Manchester University Press, Manchester and New York.

³⁹⁰ Council of the European Union, (2005), “Euro- Mediterranean Code of Conduct on Countering Terrorism”, 15075/05, (Presse 328), Brussels.

³⁹¹ Οι στόχοι αυτοί αφορούσαν (α) την προώθηση των δυνατοτήτων νόμιμης μετανάστευσης, (β) τον περιορισμό της παράνομης μετανάστευσης, (γ) την προώθηση της αποτελεσματικότητας απονομής της δικαιοσύνης και τη διευκόλυνση στην πρόσβαση των πολιτών στη δικαιοσύνη, (δ) την ενίσχυση της δικαστικής συνεργασίας, (ε) τη διευκόλυνση λύσεων για τα προβλήματα που προκύπτουν από τις διαφωνίες στους μικτούς γάμους και στη φροντίδα των παιδιών σύμφωνα με τις αρχές της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών του 1989 για τα Δικαιώματα των Παιδιών καθώς και των εθνικών νομοθεσιών και (στ) την προώθηση της επικύρωσης και της υλοποίησης των σχετικών προβλέψεων του ΟΗΕ για

Το Νοέμβριο του 2006 στο Τάμπερε της Φιλανδίας, οι Υπουργοί Εξωτερικών της Ευρω-Μεσογειακής Συνεργασίας αποφάσισαν να «ισχυροποιήσουν τη διαχείριση των μεταναστευτικών ροών με ένα συνεργατικό και ισορροπημένο τρόπο», και να εντατικοποιήσουν τη συνεργασία σε όλες τις πτυχές της μετανάστευσης μεταξύ των Κρατών-Μελών της Ένωσης και όλων των ενδιαφερομένων μερών, με έμφαση στην αντιμετώπιση της παράνομης διακίνησης και εμπορίας ανθρώπων και τη διαπραγμάτευση για την επίτευξη συμφωνιών επαναπροώθησης.³⁹³

Στα κοινά συμπεράσματα του Ευρω-Μεσογειακού Υπουργικού Συμβουλίου για τη Μετανάστευση καθιερώθηκαν τρεις αξιακές περιοχές για την ανάπτυξη περαιτέρω δράσης: η διευκόλυνση της νόμιμης μετανάστευσης, η προώθηση της ανάπτυξης στις χώρες αποστολής για την αντιστροφή των μεταναστευτικών ροών, και η καταπολέμηση της παράτυπης μετανάστευσης. Οι εταίροι της Ευρω-Μεσογειακής Συνεργασίας αποφάσισαν επίσης να προωθήσουν τη νόμιμη μετανάστευση μέσω συγκεκριμένων κατηγοριών εργατών που χρειάζονταν οι χώρες της Ε.Ε. και λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες της αγοράς εργασίας των χωρών αποστολής προκειμένου να προλάβουν το φαινόμενο του brain drain.

Αποφασίστηκε ακόμη να προωθηθούν διαφορετικές μορφές κινητικότητας, όπως η «κυκλική» και η προσωρινή μετανάστευση, τα μαθήματα επαγγελματικού προσανατολισμού και γλώσσας, ενώ συμφωνήθηκε ότι τα μέτρα για την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης για τις Νότιες Μεσογειακές χώρες θα περιλαμβάνουν

την καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος των ναρκωτικών και τη βελτίωση της συνεργασίας μεταξύ των εθνικών υπηρεσιών εφαρμογής του νόμου.

³⁹² Council of the European Union, (2005), “Euro- Mediterranean Code of Conduct on Countering Terrorism”, 15075/05, (Presse 328), Brussels. Εκτός από τη απόφαση για τη σύγκληση ενός Υπουργικού Συμβουλίου το οποίο θα απασχολούσε το θέμα της παράνομης μετανάστευσης, η Ε.Ε. αποφάσισε να αναπτύξει συγκεκριμένους μηχανισμούς με στόχο την πολιτική συνεργασία για τη διάχυση και τη μεταφορά εμπειριών όσον αφορά στη διαχείριση των μεταναστευτικών ροών, την προώθηση σχεδίων για περισσότερο ασφαλείς, εύκολους και λιγότερο δαπανηρούς τρόπους αποτελεσματικής μεταφοράς των εμβασμάτων των μεταναστών, την προώθηση των δυνατοτήτων νόμιμης μετανάστευσης και ενσωμάτωσης των μεταναστών, την ενίσχυση της συνεργασίας για την καταπολέμηση της παράνομης μετανάστευσης –όπως η διαπραγμάτευση διαφόρων ειδών συμφωνιών επαναπροώθησης, η καταπολέμηση της διακίνησης ανθρώπων και των σχετιζομένων με αυτή δικτύων καθώς και άλλες μορφές παράνομης μετανάστευσης, η ενίσχυση των δυνατοτήτων ελέγχου και διαχείρισης των συνόρων— η ανάπτυξη επαφών, η εκπαίδευση και η παροχή τεχνικής υποστήριξης σε δικαστικούς και επαγγελματίες νομικούς, η ενίσχυση του Ευρωμεσογειακού Προγράμματος Δικαιοσύνης και του Ευρωμεσογειακού Προγράμματος Αστυνόμευσης, η ενθάρρυνση δημιουργίας δικτύων στην Ευρωμεσογειακή περιοχή και η αξιοποίηση της εμπειρίας της EUROPOL.

³⁹³ Council of the European Union, (2006), “Tampere Conclusions”, 8th Euro-Mediterranean Conference of Ministers of Foreign Affairs (Tampere, 27-28 November 2006), 15921/1/06 REV 1 (Presse 344), Brussels. Αποφασίστηκε επίσης η διοργάνωση του πρώτου Ευρω-Μεσογειακού Υπουργικού Συμβουλίου για τη Μετανάστευση, το οποίο και πραγματοποιήθηκε στις 18-19 Νοεμβρίου 2007 στην Albufeira της Πορτογαλίας. Είναι ενδιαφέρον ότι αν και το πρώτο αυτό Συμβούλιο για τη μετανάστευση απείχε πολύ από το να χαρακτηριστεί ρηξικέλευθο, οι συμμετέχοντες πέτυχαν να επεξεργαστούν σε αυτό μια σειρά από συναφή ζητήματα και να καταλήξουν στην ανάληψη μιας σειράς «απαιτούμενων και συγκεκριμένων μέτρων» ως προτεραιότητα για την από κοινού συνεργασία των κρατών-μελών της Ένωσης όσον αφορά τόσο στη νόμιμη όσο και στη παράνομη μετανάστευση.

διευκολύνσεις για τη μεταφορά των εμβασμάτων των μεταναστών και ευκαιρίες πιστώσεων μέσω της προώθησης των μεταφορών με τη χρήση του επίσημου τραπεζικού συστήματος.

Αντίστοιχες αναπτυξιακές πρωτοβουλίες προωθεί η Ε.Ε. και στο πλαίσιο της Ένωσης για τη Μεσόγειο, του διαδόχου σχήματος της διαδικασίας της Βαρκελώνης. Η Ένωση για τη Μεσόγειο ιδρύθηκε τον Ιούλιο του 2008 με τη Σύνοδο Κορυφής των Παρισίων και εστιάζει στην ενίσχυση της συμμετοχής των μεσογειακών εταίρων στην υλοποίηση περιφερειακών προγραμμάτων με αναπτυξιακό και περιβαλλοντικό χαρακτήρα, τα οποία όμως θα έχουν και άμεσο πρακτικό αποτέλεσμα για τις κοινωνίες της Μεσογείου³⁹⁴. Πρόκειται για το μοναδικό περιφερειακό σχήμα στο οποίο συμμετέχουν όλες οι χώρες της περιοχής, καθώς και τα 28 Κράτη- Μέλη της Ε.Ε., αλλά και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης. Η Ένωση έχει τρεις στρατηγικούς στόχους για την περιοχή: α) τη σταθερότητα, β) την ανθρώπινη ανάπτυξη και γ) την ένταξη. Μέχρι σήμερα, στο πλαίσιο της Ένωσης για τη Μεσόγειο, έχουν υλοποιηθεί περισσότερα από πενήντα προγράμματα³⁹⁵. Χαρακτηριστικά προγράμματα αποτελούν το Med4Jobs³⁹⁶ και το Urban Projects Finance Initiatives³⁹⁷.

Βασικό εργαλείο «εξωτερικοποίησης» της μεταναστευτικής πολιτικής της Ε.Ε. αποτελεί επίσης η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας, καθώς συνδέει τη μετανάστευση και τα ζητήματα εσωτερικής ασφάλειας με τις πολιτικές μεταρρυθμίσεις και την χρηστή διακυβέρνηση στοχεύοντας στη δημιουργία ενός «δακτυλίου φίλων» (ring of friends) γύρω από την Ε.Ε. Ειδικότερα η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας εστιάζει στην ανάπτυξη διμερών σχέσεων μεταξύ της Ε.Ε. και των γειτονικών της χωρών με στόχο να επηρεάσει τόσο την εξωτερική όσο και την εσωτερική τους πολιτική, ενώ τα εργαλεία που χρησιμοποιεί καθορίζονται και υλοποιούνται μέσα από τα Σχέδια Δράσης που αφορούν την εκάστοτε χώρα. Σημειώνεται ότι κάθε Σχέδιο Δράσης περιέχει ξεχωριστό κεφάλαιο για τη μετανάστευση (εστιάζοντας τόσο στη νόμιμη όσο και στην παράνομη μετανάστευση, στις επαναπροωθήσεις, τις άδειες εισόδου και το άσυλο) και ξεχωριστό κεφάλαιο για τον έλεγχο των συνόρων.

Ο κεντρικός στόχος της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας όσον αφορά στο ζήτημα της μετανάστευσης είναι η διευκόλυνση της νόμιμης κινητικότητας και η παράλληλη αύξηση του επιπέδου της ασφάλειας στη γειτονιά της Ευρώπης³⁹⁸. Πρακτικά, οι διαπραγματεύσεις για τις άδειες εισόδου και τη νόμιμη κινητικότητα συνδέονται στενά στα διάφορα Προγράμματα Δράσης με τις συμφωνίες επαναπροώθησης και την ενίσχυση των συνοριακών ελέγχων, δημιουργώντας με τον τρόπο αυτό μία «ουδέτερη

³⁹⁴ <https://ufmsecretariat.org/>

³⁹⁵ <https://ufmsecretariat.org/what-we-do/projects/>

³⁹⁶ <https://ufmsecretariat.org/project/mediterranean-initiative-for-jobs-med4jobs/>

³⁹⁷ <https://ufmsecretariat.org/towards-sustainable-urban-development-in-the-mediterranean-ufm-launches-the-urban-projects-finance-initiative-upfi/>

³⁹⁸ European Commission, (2007), “A Strong European Neighborhood Policy”, Communication from the Commission COM(2007) 774 final.

ζώνη» στη Νότια και Ανατολική Γειτονιά της Ευρώπης που θα περιορίσει τις ροές των παράνομων μεταναστών.

Το 2007, η Ε.Ε. εισήγαγε στο πολιτικό οπλοστάσιο της για τη μετανάστευση τις «Συνεργασίες Κινητικότητας» (Mobility Partnerships). Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή αυτές οι συνεργασίες «αναδεικνύουν νέες προσεγγίσεις για τη βελτίωση της διαχείρισης της νόμιμων κινήσεων πολιτών Τρίτων Χωρών προς την Ε.Ε. και καταβάλουν συγκεκριμένες προσπάθειες για την αντιμετώπιση της παράνομης μετανάστευσης»³⁹⁹. Μέχρι Σήμερα, η Ε.Ε. έχει συνάψει «Συνεργασίες Κινητικότητας» με τη Μολδαβία, την Ουκρανία, το Πράσινο Ακρωτήριο, τη Γεωργία, την Αρμενία, το Μαρόκο, το Αζερμπαϊτζάν και τη Λευκορωσία. Σταδιακά, η Ε.Ε. ενέταξε όλο και πιο ουσιαστικά τις Συνεργασίες Κινητικότητας στις εξωτερικές δράσεις της, καθιστώντας τις το βασικό εργαλείο για τα λεγόμενα «Σύμφωνα Κινητικότητας και Ασφάλειας» (Mobility and Security Pacts) που συνάπτονται με τις χώρες στα ανατολικά σύνορα της Ε.Ε.⁴⁰⁰

Προς την κατεύθυνση της ενίσχυσης της νόμιμης μετανάστευσης κινήθηκε και η επιλογή της «Ευρωπαϊκής Μπλε Κάρτας», η οποία υιοθετήθηκε το 2007. Το σύστημα της Ευρωπαϊκής Μπλε Κάρτας δημιουργεί ένα πολύ ελκυστικό πακέτο μέτρων, όπως είναι η ισότιμη αντιμετώπιση με τους γηγενείς εργαζόμενους, η ενίσχυση των συνθηκών οικογενειακής επανένωσης και η ενδο-ευρωπαϊκή κινητικότητα για την προσέλκυση ανθρώπων με προσόντα και δεξιότητες στην Ε.Ε. Δεδομένου πως οι Ευρωπαϊκές χώρες προσέλκυαν κυρίως εργάτες περιορισμένων προσόντων η αντιστροφή αυτής της τάσης από πλευράς ΕΕ μέσω της υιοθέτησης μιας νέας πολιτικής ήταν πράγματι επιτακτική.⁴⁰¹ Αυτό το εργαλείο όμως αμφισβητήθηκε εντός της Ένωσης καθώς μπορεί να ενισχύσει το φαινόμενο του Brain Drain στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες του Μεσογειακού Νότου⁴⁰².

³⁹⁹ Commission (2007). On circular migration and mobility partnerships between the European Union and third countries. COM (2007) 248. Brussels: Commission of the European Communities, σελ. 2.

⁴⁰⁰ Commission (2008a). Eastern Partnership. COM (2008) 823. Brussels: Commission of the European Communities., σελ. 6

⁴⁰¹ E. Guild, (2007), “EU Policy on Labour Migration: A First Look at the Commission’s Blue Card Initiative”, *CEPS Policy Briefs*, No.145, CEPS, Brussels.

⁴⁰² J. Oucho, (2008) “African Brain Drain and Gain, Diaspora and Remittances: More Rhetoric than Action” in A. Zoomers, A. Adepoju, T. Van Naerssen, (eds.), *International Migration and National Development: An introduction to Policies in Sub-Saharan Africa. Viewpoints and Policy Initiatives in the Countries of Origin*, Afrika-Studiecentrum Series, Vol. 10, pp.. 49-70.

4.2.3.2015- 2017: Το Big Bang της Ευρωπαϊκής Αντίδρασης

Η προσφυγική- μεταναστευτική κρίση του 2015- 2016 οδήγησε την Ε.Ε. σε μία άνευ προηγουμένου υιοθέτηση νέων στρατηγικών και πλάνων δράσης για τη διαχείριση της μετανάστευσης, στα οποία ήταν δεσπόζουσα η σημασία της εξωτερικής διάστασης της ασφάλειας και λιγότερο της ανάπτυξης. Το Σχέδιο Δράσης της Ε.Ε. κατά της λαθραίας διακίνησης μεταναστών 2015- 2020 τονίζει πως η στενή συνεργασία της Ένωσης με τις Τρίτες Χώρες καταγωγής και διέλευσης, τους στρατηγικούς εταίρους, τις διεθνείς οργανώσεις και την Κοινωνία των Πολιτών, είναι ουσιώδης για την αποδιοργάνωση των δραστηριοτήτων των διακινητών, την προσαγωγή τους ενώπιον της δικαιοσύνης και την κατάσχεση των περιουσιακών τους στοιχείων⁴⁰³. Το Σχέδιο βασίζεται σε μια πολυτομεακή προσέγγιση, με τη συμμετοχή φορέων και θεσμικών οργάνων σε τοπικό, περιφερειακό, εθνικό και διεθνές επίπεδο. Καλύπτει όλες τις φάσεις και τα είδη λαθραίας διακίνησης μεταναστών, και όλες τις μεταναστευτικές οδούς. Επίσης, εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο των προσπαθειών της ΕΕ για την αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτιών της παράτυπης μετανάστευσης, σε συνεργασία με τις χώρες καταγωγής και διέλευσης, καθώς και για την πρόληψη της απώλειας ανθρώπινων ζωών που προκαλείται από τους διακινητές και εμπόρους ανθρώπων.

Το Σχέδιο Δράσης περιλαμβάνει και δεκατέσσερα συγκεκριμένα μέτρα που έχουν εξωτερική διάσταση για την υλοποίησή του:

1. Δημιουργία επιχείρησης στο πλαίσιο της ΚΠΑΑ που θα συμβάλει στην αποδιοργάνωση των δικτύων λαθραίας διακίνησης μεταναστών.
2. Ανάπτυξη μιας ad hoc επιχειρησιακής ομάδας για τη βελτίωση της συλλογής πληροφοριών και των επιχειρησιακών ικανοτήτων⁴⁰⁴.
3. Ανάπτυξη των ευρωπαϊκών αξιωματικών συνδέσμων μετανάστευσης σε χώρες καίριας σημασίας και ένταξή τους στο υπάρχον δίκτυο αξιωματικών συνδέσμων μετανάστευσης (ΑΣΜ) και σύνδεσή τους με τους σχετικούς οργανισμούς της ΕΕ.
4. Ενίσχυση της συνεργασίας με τα περιφερειακά γραφεία της INTERPOL σε καίριας σημασίας Αφρικανικές χώρες για να ενισχυθεί η ανταλλαγή αστυνομικών πληροφοριών σχετικά με τη λαθραία διακίνηση μεταναστών⁴⁰⁵.

⁴⁰³ Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή Περιφερειών, Σχέδιο δράσης της ΕΕ κατά της λαθραίας διακίνησης μεταναστών (2015 - 2020), COM(2015) 285 final, Βρυξέλλες, 27.5.2015.

⁴⁰⁴ Η Frontex και η προτεινόμενη νέα επιχείρηση EUNavFor της ΚΠΑΑ θα συνδέονται στενά με την ομάδα, ιδίως μέσω αποτελεσματικών ρυθμίσεων περί ανταλλαγής πληροφοριών.

⁴⁰⁵ Η Κοινότητα ανταλλαγής πληροφοριών Αφρικής - Frontex (AFIC) θα πρέπει να αναπτυχθεί περαιτέρω ως πλατφόρμα για την ανταλλαγή πληροφοριών και την από κοινού ανάλυση με τρίτες χώρες. Θα πρέπει να εξεταστεί η δυνατότητα δημιουργίας παρόμοιων πλατφορμών σε άλλες κρίσιμες περιοχές.

5. Διερεύνηση της αναβάθμισης και της ευρύτερης χρήσης των εργαλείων που επιτρέπουν την ανταλλαγή πληροφοριών σχετικά με την παραποίηση ταυτοτήτων και ταξιδιωτικών εγγράφων⁴⁰⁶.
6. Μεγαλύτερη ευαισθητοποίηση σε Τρίτες Χώρες σχετικά με τους κινδύνους της λαθραίας διακίνησης μεταναστών και της παράτυπης μετανάστευσης για την αποτροπή μελλοντικών ταξιδιών.
7. Δρομολόγηση και ενίσχυση των διμερών και περιφερειακών πλαισίων συνεργασίας με τους αντίστοιχους εταίρους, με ιδιαίτερη έμφαση σε πρακτικά μέτρα για την αντιμετώπιση της λαθραίας διακίνησης μεταναστών, μεταξύ άλλων μέσω των διαδικασιών του Ραμπάτ, του Χαρτούμ, της Πράγας και της Βουδαπέστης, του διαλόγου ΑΚΕ-ΕΕ, των διαλόγων ΕΕ-Αφρικής για τη μετανάστευση και την κινητικότητα και της συνόδου κορυφής της Μάλτας που ήταν αφιερωμένη στη μετανάστευση.
8. Όπου απαιτείται, θα συγκροτηθούν ειδικές ομάδες εργασίας — όπως εκείνη που προβλεπόταν για το Νίγηρα. Θα πρέπει να γίνει πλήρης χρήση των μηχανισμών πολιτικού διαλόγου βάσει της συμφωνίας του Κοτονού μεταξύ της ομάδας των κρατών της Αφρικής, της Καραϊβικής και του Ειρηνικού και της ΕΕ και της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας, καθώς και των σχετικών πολυμερών πλαισίων. Καίρια σημασία έχει η συνεργασία μεταξύ της ΕΕ και της Τουρκίας, που καλούνται να αντιμετωπίσουν την κοινή πρόκληση της παράτυπης μετανάστευσης.
9. Η ΕΕ θα πρέπει να ενθαρρύνει τις χώρες εταίρους να προσχωρήσουν στη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος και στο πρωτόκολλο των ΗΕ κατά της λαθραίας διακίνησης μεταναστών από τη γη, τη θάλασσα και τον αέρα. Η Επιτροπή θα χορηγεί χρηματοδότηση για σχέδια που παρέχουν στήριξη σε Τρίτες Χώρες για τη θέσπιση νομοθεσίας σύμφωνα με το πρωτόκολλο.
10. Ενίσχυση της χρηματοδοτικής και τεχνικής βοήθειας σε Τρίτες Χώρες, για τη στήριξη της ανάπτυξης εθνικών και περιφερειακών στρατηγικών κατά της λαθραίας διακίνησης μεταναστών, των πολιτικών κατά της διαφθοράς για την αντιμετώπιση της λαθραίας διακίνησης μεταναστών, καθώς και για τη δημιουργία ολοκληρωμένων συστημάτων διαχείρισης των συνόρων⁴⁰⁷.
11. Ενίσχυση των αποστολών και επιχειρήσεων της ΚΠΑΑ, όπως της EUCAP Sahel Niger και της EUCAP Sahel Mali, όσον αφορά τη διαχείριση των συνόρων.
12. Η Επιτροπή θα παρέχει σημαντική χρηματοδότηση προκειμένου να συμβάλει στην ενίσχυση των μέτρων που λαμβάνονται από την αστυνομία και τη ποινική δικαιοσύνη για την αντιμετώπιση της λαθραίας διακίνησης

⁴⁰⁶ Όπως του Dial-Doc της Ιντερπόλ και του εγχειριδίου αναφοράς του Frontex για συνοριοφύλακες και υπαλλήλους επιβολής του νόμου που βρίσκονται στην πρώτη γραμμή.

⁴⁰⁷ Ειδικότερα, θα πρέπει να περιλαμβάνει ανάλυση κινδύνου, κοινούς συνοριακούς ελέγχους και περιπολίες στα σύνορα, αυξημένη ασφάλεια διαβατηρίων, ταυτοτήτων και λοιπών ταξιδιωτικών εγγράφων, και να βελτιώνει την ικανότητα των συνοριακών αρχών για την ανίχνευση πλαστών και παραποιημένων εγγράφων..

μεταναστών. Στόχος θα είναι η ενίσχυση των ικανοτήτων των μεμονωμένων χωρών, καθώς και η προώθηση της συνεργασίας μεταξύ τους, μέσω της ανταλλαγής πληροφοριών, της κοινής περιφερειακής κατάρτισης και των κοινών ερευνών. Επίσης, η Επιτροπή θα παράσχει χρηματοδοτική και τεχνική υποστήριξη για τη δημιουργία ή τη βελτίωση της συλλογής, ανταλλαγής και ανάλυσης δεδομένων σχετικά με τη λαθραία διακίνηση μεταναστών μεταξύ των χωρών καταγωγής, διέλευσης και προορισμού.

13. Η από κοινού ανάληψη δράσης, ο συνδυασμός κεφαλαίων, εμπειρογνωμοσύνης και των αντίστοιχων πλεονεκτημάτων θα συμβάλλουν στην ενίσχυση των αποτελεσμάτων της δράσης της ΕΕ κατά της λαθραίας διακίνησης μεταναστών στο εξωτερικό. Η βελτίωση της συνοχής μεταξύ των εξωτερικών δράσεων της ΕΕ, των Κρατών Μελών και των ενδιαφερόμενων παραγόντων αποτελεί προϋπόθεση για τη βελτιστοποίηση των αποτελεσμάτων και την αποφυγή των αλληλεπικαλύψεων.
14. Η ΕΕ θα πρέπει να προωθήσει τη συνεργασία και τον συντονισμό με τις σημαντικότερες Τρίτες Χώρες καταγωγής και διέλευσης για την αντιμετώπιση της λαθραίας διακίνησης μεταναστών, με την τακτική ανάπτυξη επαφών μεταξύ των δικτύων ΑΣΜ, των ευρωπαϊκών αξιωματικών συνδέσμων μετανάστευσης, των υπαλλήλων-συνδέσμων των οργανισμών της ΕΕ, των διπλωματικών αντιπροσωπειών των Κρατών Μελών, των αποστολών και επιχειρήσεων της ΚΠΑΑ, των διεθνών οργανισμών όπως ο Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης (ΔΟΜ), η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, το UNODC και η INTERPOL. Οι πλατφόρμες αυτές θα καταστήσουν επίσης δυνατή την πλήρη ευθυγράμμιση μεταξύ εσωτερικών και εξωτερικών πολιτικών της ΕΕ για την αντιμετώπιση της λαθραίας διακίνησης μεταναστών⁴⁰⁸.

Το Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Δράσης για την Μετανάστευση (European Agenda on Migration) αναδεικνύει επίσης την εξωτερική διάσταση διαχείρισης του φαινομένου. Ειδικότερα, αναφέρει πως «για να ευοδωθεί η προσπάθεια να τεθεί ένα τέλος στην ανθρώπινη δυστυχία που δημιουργούν αυτοί που εκμεταλλεύονται τους μετανάστες, πρέπει να χρησιμοποιήσουμε επωφελώς τον παγκόσμιο ρόλο της ΕΕ και το ευρύ φάσμα εργαλείων που αυτή διαθέτει για να αντιμετωπίσουμε τα βαθύτερα αίτια της μετανάστευσης. Ορισμένα από αυτά έχουν βαθιές ρίζες, πρέπει ωστόσο να αντιμετωπιστούν. Αφενός, η παγκοσμιοποίηση και η επανάσταση της επικοινωνίας δημιούργησαν ευκαιρίες και αυξημένες προσδοκίες. Αφετέρου, οι πόλεμοι και οι κρίσεις από την Ουκρανία έως τη Μέση Ανατολή, την Ασία και τη Βόρεια Αφρική

⁴⁰⁸ Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή Περιφερειών, Σχέδιο δράσης της ΕΕ κατά της λαθραίας διακίνησης μεταναστών (2015 - 2020), *op.cit.*

προκαλούν σοβαρές συνέπειες. Οι επιπτώσεις της παγκόσμιας φτώχειας και των συγκρούσεων δεν σταματούν στα εθνικά σύνορα»⁴⁰⁹.

Ανάμεσα στα μέτρα που προβλέπει είναι:

- Επιχειρήσεις στο πλαίσιο της ΚΠΑΑ που θα έχουν ως στόχο τον συστηματικό εντοπισμό, τη δέσμευση και την καταστροφή των σκαφών που χρησιμοποιούνται από τους λαθροδιακινητές.
- Να θεσπιστούν και να εμβιβαστούν τα προγράμματα περιφερειακής ανάπτυξης και προστασίας, με νέα προγράμματα για τη Βόρεια Αφρική και το Κέρασ της Αφρικής και ενίσχυση του υφιστάμενου για τη Μέση Ανατολή.
- Δημιουργία πιλοτικού κέντρου πολλαπλών σκοπών στο Νίγηρα⁴¹⁰.
- Η μετανάστευση θα αποτελέσει ιδιαίτερη συνιστώσα των αποστολών στο πλαίσιο της ΚΠΑΑ οι οποίες έχουν ήδη αναπτυχθεί και δραστηριοποιούνται σήμερα σε χώρες όπως ο Νίγηρας και το Μαλί, και οι οποίες θα ενδυναμωθούν όσον αφορά τη διαχείριση των συνόρων.
- Ανάλυση δράσης από την Ύπατη Εκπρόσωπο για την αντιμετώπιση της κατάστασης στη Λιβύη, με παροχή πλήρους υποστήριξης στις προσπάθειες των Ηνωμένων Εθνών για την προώθηση της διαδικασίας συγκρότησης κυβέρνησης εθνικής ενότητας.
- Συνέχιση της ανθρωπιστική βοήθειας στη Συρία, αλλά και για την υποστήριξη των προσφύγων από τη Συρία σε χώρες όπως ο Λίβανος, η Ιορδανία, η Τουρκία και το Ιράκ.
- Ενίσχυση του ρόλου που διαδραματίζουν οι αντιπροσωπείες της ΕΕ σε βασικές χώρες όσον αφορά τη μετανάστευση. Οι αντιπροσωπείες ειδικότερα θα ενημερώνουν όσον αφορά τις σχετικές με τη μετανάστευση εξελίξεις στις χώρες υποδοχής, θα συμβάλλουν στην ενσωμάτωση των θεμάτων της μετανάστευσης στην αναπτυξιακή συνεργασία και θα έχουν πρόσβαση στις χώρες υποδοχής ώστε να διασφαλίζεται η συντονισμένη δράση.
- Συνεργασία με Τρίτες Χώρες για την πάταξη των τοπικών και διεθνών εγκληματικών ομάδων που ελέγχουν τις οδούς διακίνησης.
- Αξιοποίηση της FRONTEX για την ενίσχυση των ικανοτήτων των χωρών της Βόρειας Αφρικής για τη φύλαξη των συνόρων και τη διάσωση μεταναστών που βρίσκονται σε κίνδυνο⁴¹¹.

⁴⁰⁹ Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή Περιφερειών, Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Δράσης για τη Μετανάστευση, COM(2015) 240 final, Βρυξέλλες, 13.5.2015.

⁴¹⁰ Σε συνεργασία με τον Διεθνή Οργανισμό Μετανάστευσης (ΙΟΜ), την Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους πρόσφυγες και τις αρχές του Νίγηρα, το Κέντρο θα συνδυάζει την παροχή πληροφοριών, την τοπική προστασία και τις ευκαιρίες επανεγκατάστασης για αυτούς που βρίσκονται σε κατάσταση ανάγκης. Κέντρα αυτού του είδους σε χώρες καταγωγής ή διέλευσης θα συμβάλουν στο να δίνεται μια ρεαλιστική εικόνα για την πιθανή επιτυχία των ταξιδιών των μεταναστών και θα προσφέρουν δυνατότητες επιλογής της υποστηριζόμενης οικειοθελούς επιστροφής παράτυπων μεταναστών.

Με έναν προϋπολογισμό ύψους 96,8 δισ. ευρώ για την περίοδο 2014-2020, η βοήθεια της ΕΕ για την εξωτερική συνεργασία, και ιδίως την αναπτυξιακή συνεργασία, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην αντιμετώπιση παγκόσμιων προβλημάτων όπως η φτώχεια, η ανασφάλεια, η ανισότητα και η ανεργία, που συγκαταλέγονται μεταξύ των βασικών βαθύτερων αιτίων της παράτυπης και εξαναγκαστικής μετανάστευσης. Στον προϋπολογισμό αυτό περιλαμβάνεται η παροχή στήριξης σε περιοχές της Αφρικής, της Ασίας και της Ανατολικής Ευρώπης, από τις οποίες κατάγεται η πλειονότητα των μεταναστών που φθάνουν στην Ευρώπη. Επιπλέον της αντιμετώπισης των μακροπρόθεσμων βαθύτερων αιτίων, η ΕΕ συμβάλλει στην άμβλυνση των επιπτώσεων των κρίσεων σε τοπικό επίπεδο. Η ΕΕ αποτελεί ηγετικό διεθνή χορηγό βοήθειας στους πρόσφυγες καθώς, από τις αρχές του 2014, έχει διαθέσει ποσό 200 εκατ. ευρώ σε υπό εξέλιξη έργα στο πλαίσιο της αναπτυξιακής βοήθειας και περισσότερο από 1 δισ. ευρώ για ανθρωπιστική βοήθεια προς τους πρόσφυγες και τους εκτοπισμένους στο εσωτερικό της χώρας⁴¹².

Το Σχέδιο Δράσης των Δέκα σημείων για τη μετανάστευση περιείχε επίσης δύο σημεία εξωτερικής δράσης:

1. Εμπλοκή με τις χώρες που περιβάλλουν τη Λιβύη μέσω κοινών προσπάθειών μεταξύ της Επιτροπής και της ΕΥΕΔ και ενίσχυση των πρωτοβουλιών στον Νίγηρα.
2. Ανάπτυξη Αξιοματικών Συνδέσμων Μετανάστευσης (ΑΣΜ) σε βασικές Τρίτες Χώρες με σκοπό τη συγκέντρωση πληροφοριών σχετικά με τις μεταναστευτικές ροές και την ενίσχυση του ρόλου των αντιπροσωπειών της ΕΕ⁴¹³.

Ιδιαίτερα σημαντική για την διαχείριση της μετανάστευσης εκτός των συνόρων της Ε.Ε. είναι και η Συμφωνία της Ένωσης με την Τουρκία, όπως αυτή αποτυπώθηκε στην Κοινή Δήλωση των δύο μερών τον Μάρτιο του 2016. Στόχος της Συμφωνίας είναι να εξαρθρωθεί το επιχειρηματικό μοντέλο των διακινητών και να προσφερθεί στους μετανάστες μια εναλλακτική λύση ώστε να μη βάζουν σε κίνδυνο τη ζωή τους. Για την επίτευξη αυτού του στόχου οι δύο πλευρές συμφώνησαν στα παρακάτω σημεία:

1. Όλοι οι νέοι παράτυποι μετανάστες που φθάνουν στα ελληνικά νησιά μέσω Τουρκίας από τις 20 Μαρτίου 2016 και έπειτα θα επιστρέφονται σε αυτήν.
2. Για κάθε επιστροφή Σύρου στην Τουρκία από τα ελληνικά νησιά, ένας άλλος Σύρος θα επανεγκαθίσταται από την Τουρκία στην ΕΕ, λαμβανομένων υπόψη των κριτηρίων τρωτότητας του ΟΗΕ.

⁴¹¹ Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή Περιφερειών, Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Δράσης για τη Μετανάστευση, *op.cit.*

⁴¹² *Ibid.*

⁴¹³ European Commission, Joint Foreign and Home Affairs Council: Ten point action plan on migration, Luxembourg, 20 April 2015

3. Η Τουρκία θα λάβει όλα τα απαραίτητα μέτρα με σκοπό να αποτρέψει το άνοιγμα νέων θαλάσσιων ή χερσαίων οδών παράνομης μετανάστευσης από την Τουρκία προς την ΕΕ και θα συνεργασθεί εν προκειμένω με τις γειτονικές χώρες καθώς και με την ΕΕ.
4. Όταν τείνουν να σταματήσουν οι παράτυπες διελεύσεις μεταξύ Τουρκίας και ΕΕ ή τουλάχιστον μειωθούν σε σημαντικό βαθμό και κατά διατηρήσιμο τρόπο, θα ενεργοποιηθεί το εθελοντικό πρόγραμμα εισδοχής για ανθρωπιστικούς λόγους.
5. Η ΕΕ, σε στενή συνεργασία με την Τουρκία, θα επισπεύσει περαιτέρω την εκταμίευση των 3 δισεκατομμυρίων ευρώ που είχαν αρχικά εγκριθεί στο πλαίσιο της διευκόλυνσης για τους πρόσφυγες στην Τουρκία και θα εξασφαλίσει την χρηματοδότηση περαιτέρω έργων για τα πρόσωπα που τελούν υπό προσωρινή προστασία και έχουν εντοπισθεί με ταχεία συμβολή της Τουρκίας.
6. Η ΕΕ και τα Κράτη Μέλη της θα συνεργασθούν με την Τουρκία σε κάθε κοινή προσπάθεια βελτίωσης των ανθρωπιστικών συνθηκών στο εσωτερικό της Συρίας, ιδίως σε ορισμένες περιοχές κοντά στα τουρκικά σύνορα, η οποία θα έδινε την δυνατότητα στον τοπικό πληθυσμό και τους πρόσφυγες να ζήσουν σε ασφαλέστερες περιοχές⁴¹⁴.

Το συνολικό και επικαιροποιημένο πλαίσιο της Ε.Ε. για τις εξωτερικές πτυχές της μετανάστευσης και τη διαχείριση της Κεντρικής οδού της Μεσογείου τέθηκε από την Διακήρυξη της Μάλτας. Με τη Διακήρυξη οι ηγέτες της Ένωσης τόνισαν εκ νέου το πόσο κρίσιμη είναι η εξωτερική διάσταση της μεταναστευτικής πολιτικής και σημαντική η αντιμετώπιση της κατάστασης στη Λιβύη ώστε να περιοριστούν οι πιέσεις προς την Κεντρική Μεσόγειο⁴¹⁵. Η Διακήρυξη προέβλεπε συγκεκριμένα μέτρα εξωτερικής δράσης:

1. Εκπαίδευση, εξοπλισμός και υποστήριξη της Εθνικής Ακτοφυλακής της Λιβύης και άλλων συναφών υπηρεσιών⁴¹⁶.
2. Ενίσχυση των προσπαθειών για την εξάρθρωση του επιχειρησιακού μοντέλου των λαθρεμπόρων μέσω ενισχυμένης επιχειρησιακής δράσης, στο πλαίσιο μιας ολοκληρωμένης προσέγγισης που περιλαμβάνει τη Λιβύη και άλλες χώρες στη διαδρομή, αλλά και τους σχετικούς διεθνείς εταίρους, τα εμπλεκόμενα Κράτη Μέλη, τις αποστολές και τις επιχειρήσεις της ΚΠΑΑ

⁴¹⁴ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Δήλωση Ε.Ε.- Τουρκίας, 18 Μαρτίου 2016.

⁴¹⁵ European Council, Malta Declaration by the members of the European Council on the external aspects of migration: addressing the Central Mediterranean route, 3 February, 2017.

⁴¹⁶ Συμπληρωματικά, τα προγράμματα κατάρτισης της ΕΕ πρέπει να ενισχυθούν ταχέως, τόσο σε ένταση όσο και σε αριθμό, ξεκινώντας από αυτά που έχουν ήδη αναληφθεί από την επιχείρηση SOPHIA και να αξιοποιηθούν οι εμπειρίες από την επιχείρηση. Η χρηματοδότηση και ο προγραμματισμός αυτών των δραστηριοτήτων πρέπει να καταστεί βιώσιμος και προβλέψιμος, μεταξύ άλλων μέσω του Μεσογειακού Δικτύου Seahorse.

στην περιοχή, την EUROPOL και την Ευρωπαϊκή Συνοριοφυλακή και Ακτοφυλακή.

3. Υποστήριξη, όπου είναι δυνατόν, της ανάπτυξης των τοπικών κοινοτήτων στη Λιβύη, ιδίως στις παράκτιες περιοχές και στα χερσαία σύνορα της χώρας που βρίσκονται εντός των μεταναστευτικών δρομολογίων, με στόχο τη βελτίωση της κοινωνικοοικονομικής τους κατάστασης και την ενίσχυση της ανθεκτικότητάς τους ως κοινότητες υποδοχής.
4. Προσπάθεια εξασφάλισης, από κοινού με την Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες και τον ΔΟΜ, επαρκών δυνατοτήτων υποδοχής και συνθηκών διαβίωσης στη Λιβύη για τους μετανάστες.
5. Ενίσχυση των εκστρατειών ενημέρωσης και προβολής που απευθύνονται στους μετανάστες στη Λιβύη και στις χώρες προέλευσης και διέλευσης σε συνεργασία με τοπικούς παράγοντες και διεθνείς οργανισμούς, ιδίως για την αντιμετώπιση του επιχειρηματικού μοντέλου των λαθρεμπόρων.
6. Συμβολή στη μείωση της πίεσης στα χερσαία σύνορα της Λιβύης, σε συνεργασία τόσο με τις αρχές της χώρας όσο και με όλες τις γειτονικές σε αυτή χώρες, υποστηρίζοντας, μεταξύ άλλων, πρωτοβουλίες που ενισχύουν την ικανότητα διαχείρισης των συνόρων τους.
7. Παρακολούθηση των εναλλακτικών διαδρομών και την ενδεχόμενη εκτροπή των δραστηριοτήτων των λαθρεμπόρων, μέσω συνεργατικών προσπαθειών με τους γείτονες της Λιβύης και τις χώρες του Πλαισίου Εταιρικής Σχέσης και με την υποστήριξη των Κρατών Μελών και όλων των αρμόδιων υπηρεσιών της ΕΕ.
8. Συνεχής υποστήριξη των προσπαθειών και των πρωτοβουλιών από μεμονωμένα Κράτη Μέλη που ασχολούνται άμεσα με τη Λιβύη⁴¹⁷.
9. Εμβάθυνση του διαλόγου και της συνεργασίας για τη μετανάστευση με όλες τις γειτονικές της Λιβύης χώρες, συμπεριλαμβανομένης της καλύτερης επιχειρησιακής συνεργασίας με τα Κράτη Μέλη και την Ευρωπαϊκή Συνοριοφυλακή και Ακτοφυλακή όσον αφορά την πρόληψη των αναχωρήσεων και τη διαχείριση των επιστροφών⁴¹⁸.

Τέλος, το ολοκληρωμένο πλάνο πλαίσιο της Ε.Ε. για τη διαχείριση της κατάστασης στην Κεντρική Μεσόγειο αποτυπώνεται στο σχέδιο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με τίτλο Μετανάστευση στη διαδρομή της Κεντρικής Μεσογείου: Διαχείριση των ροών, διάσωση ανθρωπίνων ζωών⁴¹⁹. Οι προβλέψεις του Ολοκληρωμένου Πλαισίου στηρίζονται σε τέσσερις βασικούς άξονες:

⁴¹⁷ Σε αυτή την κατεύθυνση η ΕΕ χαιρετίζει και είναι έτοιμη να στηρίξει την Ιταλία κατά την εφαρμογή του μνημονίου συνεργασίας που υπεγράφη στις 2 Φεβρουαρίου 2017 με τη Λιβύη.

⁴¹⁸ European Council, (2017) Malta Declaration, op.cit.

⁴¹⁹ Κοινή Ανακοίνωση προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και το Συμβούλιο, Μετανάστευση στη διαδρομή της Κεντρικής Μεσογείου: Διαχείριση των ροών, διάσωση ανθρωπίνων ζωών, JOIN(2017) 4 final, Βρυξέλλες, 25.1.2017

1. Στην Επιχείρηση EUNAVFOR MED στο πλαίσιο της ΚΠΑΑ.
2. Στην ενίσχυση της Λιβύης.
3. Στην ενίσχυση της Νότιας Διάστασης και
4. Στη συνολική πολιτική για τη Βόρεια Αφρική.

4.2.4. Η Επιχείρηση EUNAVFOR MED

Ειδικότερα, γίνεται αναφορά στη δράση της Επιχείρησης Σοφία και στις επιχειρήσεις έρευνας και διάσωσης στην Κεντρική Μεσόγειο. Η Ναυτική Δύναμη της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη Μεσόγειο – (EUNAVFOR MED Επιχείρηση «Σοφία») δημιουργήθηκε τον Ιούνιο του 2015, με σκοπό την αναγνώριση, την κατάσχεση και την καταστροφή σκαφών και μέσων διευκόλυνσης που χρησιμοποιούνται ή υπάρχουν υπόνοιες ότι χρησιμοποιούνται από διακινητές ή εμπόρους μεταναστών, για την εξάρθρωση των παράνομων δραστηριοτήτων τους στη Νότια Κεντρική Μεσόγειο και την πρόληψη περαιτέρω απώλειας ανθρώπινων ζώων στη θάλασσα⁴²⁰. Από τον Οκτώβριο του 2015 η επιχείρηση εισήλθε στη δεύτερη φάση της, η οποία περιλαμβάνει την επιβίβαση, την πραγματοποίηση έρευνας, την κατάσχεση και την εκτροπή της πορείας, στην ανοικτή θάλασσα, σκαφών για τα οποία υπάρχουν υπόνοιες ότι χρησιμοποιούνται για εμπορία ή διακίνηση ανθρώπων⁴²¹. Κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων, 26 Κράτη Μέλη διέθεσαν προσωπικό σχεδόν 1.800 ατόμων, καθώς και μέσα διευκόλυνσης. Στα μέσα που χρησιμοποιούνται επί του παρόντος περιλαμβάνονται 4 σκάφη επιφανείας και 6 αεροπορικά μέσα. Η επιχείρηση «Σοφία» έχει μέχρι στιγμής εξουδετερώσει περίπου 372 σκάφη παράνομων διακινητών, συνέβαλε στη σύλληψη περίπου 101 υπόπτων για παράνομη διακίνηση και στη διάσωση σχεδόν 32.000 ατόμων στην ανοικτή θάλασσα. Η εντολή της διευρύνθηκε τον Ιούνιο του 2016 με δύο επικουρικά καθήκοντα: εκπαίδευση της ακτοφυλακής και του ναυτικού της Λιβύης και συμβολή στην επιβολή του εμπάργκο όπλων του ΟΗΕ στα ανοικτά των ακτών της Λιβύης⁴²². Η επιχείρηση «Σοφία» έχει επί του παρόντος εξουσιοδότηση να διεξάγεται στην παρακείμενη στη Λιβύη ανοικτή θάλασσα και, συνεπώς, εκτός των χωρικών υδάτων της χώρας. Το 2017 η διάρκεια της επιχείρησης επεκτάθηκε ως τις 31 Δεκεμβρίου 2018⁴²³.

⁴²⁰ Council of the European Union, (2015), Council Decision CFSP 2015/778 on a European Union military operation in the Southern Central Mediterranean (EUNAVFOR MED).

⁴²¹ Political and Security Committee, (2015), Decision CFSP 2015/1772 concerning the transition by EUNAVFOR MED to the second phase of the operation, as laid down in point (b)(i) of Article 2(2) of Decision (CFSP) 2015/778 on a European Union military operation in the Southern Central Mediterranean (EUNAVFOR MED).

⁴²² Council of the European Union, (2016), Decision CFSP 2016/993 amending Decision CFSP 2015/778 on a European Union military operation in the Southern Central Mediterranean (EUNAVFOR MED).

⁴²³ Council of the European Union, (2017), Decision CFSP 2017/1385 amending Decision (CFSP) 2015/778 on a European Union military operation in the Southern Central Mediterranean (EUNAVFOR MED operation SOPHIA).

4.2.5. Ενίσχυση της Λιβύης

Αναγνωρίζοντας τον κεντρικό ρόλο που καλείται να διαδραματίσει η Ακτοφυλακή της Λιβύης στη διαχείριση της κατάστασης, η ανάπτυξη των ικανοτήτων της αποτελεί προτεραιότητα τόσο σε επίπεδο δεξιοτήτων όσο και αναγκών εξοπλισμού. Για τον σκοπό αυτό, η Ε.Ε., σε συνεργασία, μεταξύ άλλων, με την επιχείρηση «Σοφία» και την αποστολή συνοριακής συνδρομής της Ε.Ε. (EUBAM), συντονίζει τις δραστηριότητές της με τα Κράτη Μέλη και άλλους παράγοντες, προκειμένου να διασφαλιστεί συνοχή στην στήριξη που παρέχεται για την ανάπτυξη ικανοτήτων. Επίσης, η δυνατότητα κατάρτισης της λιμενικής αστυνομίας της Λιβύης – που υπάγεται στο Υπουργείο Εσωτερικών και επιχειρεί στη θάλασσα – θα πρέπει επίσης να εξεταστεί στο πλαίσιο της αποστολής συνοριακής συνδρομής (EUBAM), της επιχείρησης «Σοφία» ή άλλων πρωτοβουλιών της Ε.Ε. Για την Ε.Ε. έχει ιδιαίτερη σημασία η ανάπτυξη ικανοτήτων να συμβάλλει στη διασφάλιση του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των μεταναστών. Στο πλαίσιο της επιχείρησης «Σοφία», έχει αρχίσει η εκπαίδευση των δυνάμεων της ακτοφυλακής της Λιβύης μέσω τριών πακέτων κατάρτισης⁴²⁴.

Η κατάρτιση αυτή συμπληρώνεται με δράσεις που αναλαμβάνονται από άλλους φορείς στο πλαίσιο άλλων προγραμμάτων της Ε.Ε. που διαχειρίζεται η Επιτροπή. Πρόκειται, μεταξύ άλλων, για το πρόγραμμα του μεσογειακού δικτύου Seahorse, που αποσκοπεί στην ενίσχυση της επιτήρησης των συνόρων της Λιβύης και εφαρμόζεται από επτά Κράτη Μέλη, υπό την διοίκηση της ισπανικής Guardia Civil. Οι προσπάθειες αυτές θα πρέπει να ενταθούν έτσι ώστε οι συμπληρωματικές δράσεις να καλύπτουν πλέον όλο το φάσμα των αναγκών που έχουν εντοπιστεί. Παράλληλα, έχει επίσης παρασχεθεί συμπληρωματική κατάρτιση για την ακτοφυλακή της Λιβύης από την Ευρωπαϊκή Συνοριοφυλακή και Ακτοφυλακή και θα διερευνηθούν οι δυνατότητες ανάληψης παρόμοιας δράσης στο μέλλον. Η πραγματική συμπληρωματικότητα και η συνοχή μεταξύ των πρωτοβουλιών κατάρτισης που παρέχονται από διαφορετικούς φορείς θα εξασφαλιστεί μέσω ανεπίσημων συντονιστικών μηχανισμών⁴²⁵.

Ο συντονισμός αυτός προβλέπει επίσης στήριξη μέσω επιχορηγήσεων ύψους 2,2 εκατομμυρίων ευρώ στο πλαίσιο συμφωνίας με το ιταλικό Υπουργείο Εσωτερικών, που περιλαμβάνει μια συνιστώσα (που τίθεται σε εφαρμογή από τον Διεθνή Οργανισμό Μετανάστευσης) για τη στήριξη της διάσωσης στη θάλασσα και την κατάρτιση της ακτοφυλακής της Λιβύης, και μια δεύτερη συνιστώσα (που θα τεθεί σε εφαρμογή σε συνεργασία με την Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους

⁴²⁴ Κοινή Ανακοίνωση προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και το Συμβούλιο, (2017), Μετανάστευση στη διαδρομή της Κεντρικής Μεσογείου, *op.cit.*

⁴²⁵ *Ibid*, σελ. 9.

Πρόσφυγες (UNHCR) για την ανάπτυξη ικανοτήτων των αρχών της Λιβύης και την παροχή συνδρομής σε πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο που βρίσκονται ή αποβιβάζονται στη Λιβύη⁴²⁶.

Η ανάπτυξη των ικανοτήτων της ακτοφυλακής της Λιβύης έχει ως μακροπρόθεσμο στόχο οι αρχές της χώρας να είναι πλέον σε θέση να προσδιορίζουν μια περιοχή έρευνας και διάσωσης, σε πλήρη συμμόρφωση με τις διεθνείς προβλέψεις. Με την προοπτική αυτή, η Ε.Ε. παρέχει χρηματοδοτική στήριξη στην ακτοφυλακή της Ιταλίας για να βοηθήσει την ακτοφυλακή της Λιβύης στη σύσταση ενός κέντρου συντονισμού της διάσωσης στη θάλασσα, που αποτελεί προϋπόθεση για τον αποτελεσματικό συντονισμό των δραστηριοτήτων έρευνας και διάσωσης εντός της οικείας ζώνης της Λιβύης, σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο. Με τη χρήση της υποστηριζόμενης από δορυφόρο υποδομής επικοινωνίας του μεσογειακού δικτύου Seahorse η ακτοφυλακή της Λιβύης θα είναι σε θέση να ανταλλάσσει πληροφορίες σχετικά με συμβάντα και να συντονίζει τις δικές της δραστηριότητες περιπολίας και διάσωσης με εκείνες της ακτοφυλακής των γειτονικών χωρών, πράγμα που θα διευκολύνει σημαντικά τις επιχειρήσεις διάσωσης. Η Ευρωπαϊκή Συνοριοφυλακή και Ακτοφυλακή θα στηρίζει τη συνεργασία αυτή με τακτική παρακολούθηση και την παροχή πληροφοριών επιτήρησης⁴²⁷.

Στο πλαίσιο του σχεδίου δράσης για την ευρωπαϊκή στρατηγική ασφάλειας στη θάλασσα, η Επιτροπή στήριξε το 2017 (με επιχορήγηση ύψους 80.000 ευρώ), το Μεσογειακό Φόρουμ για τις υπηρεσίες ακτοφυλακής⁴²⁸ που αναμένεται να βοηθήσει τα μέλη της ακτοφυλακής της Λιβύης να εμπλουτίσουν τις γνώσεις τους σε αμοιβαία βάση, να ανταλλάσσουν εμπειρίες και βέλτιστες πρακτικές, καθώς και να εντοπίζουν τομείς για περαιτέρω συνεργασία με τις υπηρεσίες ακτοφυλακής στα Κράτη Μέλη και σε άλλες Τρίτες Χώρες που βρέχονται από τη Μεσόγειο⁴²⁹.

Η καταπολέμηση των εγκληματικών οργανώσεων που εμπλέκονται στη διακίνηση μεταναστών δεν μπορεί να έχει αποτελεσματικά και βιώσιμα αποτελέσματα αν δεν συνοδεύεται και από μέτρα που αποσκοπούν στην αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτιών, έτσι ώστε να είναι δυσκολότερο για τις εν λόγω οργανώσεις να προσλαμβάνουν το προσωπικό που χρειάζονται για να συνεχίσουν τη δράση τους. Υπό το πρίσμα αυτό, η συνεχιζόμενη στήριξη που παρέχεται προς τους δήμους και τις κοινότητες που βρίσκονται κατά μήκος των μεταναστευτικών οδών (ειδικότερα, σε

⁴²⁶ Ibid.

⁴²⁷ Ibid, σελ. 10.

⁴²⁸ Το Mediterranean Coast Guard Functions Forum (MedCGFF) είναι ένα μη δεσμευτικό, εθελοντικό, ανεξάρτητο και μη πολιτικό forum στο οποίο συμμετέχουν εκπρόσωποι από φορείς και υπηρεσίες με αρμοδιότητες ακτοφυλακής στη Μεσόγειο. Ο σκοπός του Forum είναι η ενίσχυση της πολυμερούς συνεργασίας σε διάφορα θέματα όπως είναι η θαλάσσια ασφάλεια, η περιβαλλοντική προστασία κ.α.

⁴²⁹ Κοινή Ανακοίνωση προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και το Συμβούλιο, (2017), Μετανάστευση στη διαδρομή της Κεντρικής Μεσογείου, op.cit., σελ. 10.

«κόμβους μετανάστευσης» και παράκτιες πόλεις) θα πρέπει να ενισχυθεί, ώστε να καταστεί δυνατή η προώθηση της δημιουργίας ικανοτήτων, της κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης και της πρόσβασης σε βασικές υπηρεσίες (και για μετανάστες) και να αποθαρρυνθούν οι δραστηριότητες παράνομης διακίνησης ανθρώπων⁴³⁰.

Ειδικότερα, προβλέπονται τα παρακάτω μέτρα:

- Συνεργασία με τις αρχές της Λιβύης για να διασφαλιστεί ότι οι συνθήκες στα κέντρα για μετανάστες βελτιώνονται, με ιδιαίτερη προσοχή στα ευάλωτα άτομα και τους ανηλίκους, ενίσχυση της συνεργασίας με τον Διεθνή Οργανισμό Μετανάστευσης και την Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες για το θέμα αυτό.
- Εντατικοποίηση των εργασιών και της συνεργασίας με τους δήμους της Λιβύης για την προώθηση εναλλακτικών μέσων βιοπορισμού και για τη στήριξη της ανθεκτικότητας των τοπικών κοινοτήτων που υποδέχονται μετανάστες.
- Στήριξη της ανάπτυξης ικανοτήτων των αρχών της Λιβύης για τη διαχείριση της μετανάστευσης.
- Στήριξη, σε συνεργασία με τις αρχές της Λιβύης, διεθνών οργανισμών, όπως η Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες, για την αντιμετώπιση της κατάστασης των ατόμων που χρήζουν διεθνούς προστασίας, συμπεριλαμβανομένης της δυνατότητας επανεγκατάστασης.
- Στήριξη του Διεθνούς Οργανισμού Μετανάστευσης στο έργο του για τη βελτίωση της κατάστασης των μεταναστών στη Λιβύη και για την υλοποίηση έργου για την υποβοηθούμενη οικειοθελή επιστροφή από τη Λιβύη, με την προοπτική να επεκταθεί πέρα από τον αρχικό στόχο των 5000 μεταναστών⁴³¹.

Η αποστολή συνοριακής συνδρομής της Ε.Ε. (EUBAM) στη Λιβύη, που βρίσκεται επί του παρόντος στην Τύνιδα, ανέπτυξε ικανότητα διεξαγωγής ανεξάρτητων επισκέψεων στην Τρίπολη. Προχωρεί στην ολοκλήρωση της χαρτογράφησης των βασικών παραγόντων στον τομέα της ασφάλειας και διερευνά με τις Λιβυκές Αρχές τις δυνατότητες για μελλοντική ανάπτυξη μη στρατιωτικής αποστολής ΚΠΑΑ⁴³². Αυτή η ενδεχόμενη αποστολή θα μπορούσε να αφορά τον τομέα της αστυνομίας, του κράτους δικαίου και της διαχείρισης των συνόρων και θα μπορούσε να παρέχει συμβουλές και κατάρτιση στις Λιβυκές Αρχές. Θα καταβληθούν περαιτέρω προσπάθειες ώστε να αναληφθούν δράσεις για τη στήριξη των λιβυκών αρχών. Οι δράσεις αυτές θα μπορούσαν να συνδυαστούν με δράσεις στο πλαίσιο άλλων μέσων, συμπεριλαμβανομένης της Επιχείρησης Σοφία και της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής, με στόχο τη βελτίωση της παρακολούθησης και

⁴³⁰ Ibid, σελ. 11.

⁴³¹ Ibid, σελ. 12.

⁴³² European Union External Action, EU Border Assistance Mission in Libya (EUBAM), https://eeas.europa.eu/csdp-missions-operations/eubam-libya_en

της ροής πληροφοριών . Η προμήθεια τεχνολογίας, οχημάτων και άλλων μέσων θα πρέπει επίσης να προβλεφθεί για τη βελτίωση του ελέγχου των χερσαίων συνόρων μεταξύ της Λιβύης και των γειτονικών χωρών⁴³³.

4.2.6. Η Ενίσχυση της Νότιας Διάστασης

Η συνεισφορά της ΕΕ στη διαχείριση της μετανάστευσης στη Νότια Λιβύη περιλαμβάνει στήριξη της δημιουργίας ικανοτήτων ασφάλειας και άμυνας και των διαδικασιών περιφερειακής συνεργασίας για την ασφάλεια στο Σαχέλ, ιδίως στο πλαίσιο της Ομάδας των Πέντε (G5). Η εκπαιδευτική αποστολή της ΕΕ και η αποστολή ΚΠΑΑ στο Μάλι (EUCAP Sahel Mali) συνεισφέρουν στη βελτίωση του ελέγχου των συνόρων στο Μάλι μέσω της εκπαίδευσης και της παροχής συμβουλευτικών δραστηριοτήτων. Ο Νίγηρας, ως κύριο σταυροδρόμι διέλευσης για τους μετανάστες στην πορεία τους προς την Ευρώπη, επωφελείται από ισχυρότερη δέσμευση της ΚΠΑΑ, μεταξύ άλλων, από τη μόνιμη παρουσία της αποστολής ΚΠΑΑ της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον Νίγηρα (EUCAP SAHEL Niger) στο Agadez⁴³⁴. Αυτό έχει ως στόχο τη στήριξη των αρχών του Νίγηρα για την αντιμετώπιση της παράτυπης μετανάστευσης και την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων που συνδέεται με τις συγκρούσεις, καθώς και του οργανωμένου εγκλήματος. Στο πλαίσιο της περιφερειοποίησης των αποστολών ΚΠΑΑ στο Σαχέλ και της αναμενόμενης δημιουργίας δικτύου ΚΠΑΑ στην περιοχή, επεκτείνεται περαιτέρω η στήριξη στους τομείς αυτούς σε άλλες χώρες της περιοχής, ιδίως στη Μαυριτανία, στη Μπουρκίνα Φάσο και το Τσαντ⁴³⁵.

Το Agadez θα μπορούσε επίσης να συμβάλει ως ενδιάμεσος σταθμός της υποβοηθούμενης οικειοθελούς επιστροφής των μεταναστών που έχουν εγκλωβιστεί στη Λιβύη. Αυτό συνδέεται επίσης με τη συνεχιζόμενη παροχή στήριξης στις συνοριακές αρχές του Νίγηρα για να ελέγχουν καλύτερα τα σύνορα Νίγηρα-Λιβύης. Επιπλέον, θα παρασχεθεί στήριξη στην περιοχή του Agadez για την ανάπτυξη μιας τοπικής οικονομίας που δεν συνδέεται με την παράνομη διακίνηση ανθρώπων. Στις προσπάθειες για την ενίσχυση του ελέγχου εκ μέρους του Νίγηρα στα σύνορα Νίγηρα-Λιβύης, για τον έλεγχο της ροής των μεταναστών και για τη διευκόλυνση της οικειοθελούς επιστροφής, πρέπει να ληφθούν υπόψη οι πιθανές επιπτώσεις για τις κοινότητες στον Βόρειο Νίγηρα που συντηρούνται οικονομικά από την παράνομη

⁴³³ Ibid.

⁴³⁴ Council of the European Union, (2012), Decision 2012/392/CFSP on the European Union CSDP mission in Niger (EUCAP Sahel Niger). Council of the European Union, (2014), Decision 2014/482/CFSP amending Decision 2012/392/CFSP on the European Union CSDP mission in Niger (EUCAP Sahel Niger).

⁴³⁵ European Union External Action, EUCAP Sahel Niger, https://eeas.europa.eu/csdp-missions-operations/eucap-sahel-niger_en

διακίνηση μεταναστών, ώστε να εξασφαλιστούν κατάλληλοι εναλλακτικοί τρόποι βιοπορισμού και πρόσβαση σε βιώσιμες και νόμιμες αγορές εργασίας⁴³⁶.

Η εντατική συνεργασία με τον Νίγηρα περιλαμβάνει επίσης στοχευμένα μέτρα κατά των διακινητών. Η στρατηγική που αναπτύσσει ο Νίγηρας αφορά κοινές ομάδες ερευνών, εφαρμογή του νόμου κατά της παράνομης διακίνησης του 2015 και την ανάπτυξη ικανοτήτων για ανακριτές και εισαγγελείς ώστε να συμβάλουν στην επιβολή ελέγχων των ροών που διέρχονται από τη χώρα. Ένας Ευρωπαϊός Αξιωματικός Σύνδεσμος Μετανάστευσης και η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής έχουν εγκατασταθεί στον Νίγηρα για να βοηθήσουν την ΕΕ να ενισχύσει περαιτέρω την ικανότητα συζήτησης και να αναπτύξει συνεργασία με τις αρχές του Νίγηρα στην αντιμετώπιση της παράτυπης μετανάστευσης και στην καλύτερη οργάνωση της διαχείρισης της νόμιμης⁴³⁷.

Η ενίσχυση των σχέσεων μεταξύ της παρουσίας της ΕΕ στον Νίγηρα και το Μάλι και της Europol μπορεί επίσης να βελτιώσει την αξιολόγηση και την ανάλυση των δραστηριοτήτων εμπορίας ανθρώπων και παράνομης διακίνησης και να παράσχει καλύτερη στήριξη στις τοπικές αρχές, σε σύνδεση με υφιστάμενο πρόγραμμα που στηρίζεται από το Καταπιστευματικό Ταμείο της ΕΕ για την Αφρική για τη δημιουργία δεσμών με την Interpol. Αυτό το επιτυχημένο μοντέλο, το οποίο έχει αποδειχθεί ότι μειώνει τους αριθμούς των μεταναστών, θα πρέπει επίσης να επαναληφθεί με άλλους περιφερειακούς εταίρους, ιδιαίτερα το Μάλι, το Τσαντ, την Αίγυπτο, την Αλγερία και το Σουδάν, καθώς και σε άλλες χώρες που καλύπτονται από τις διαδικασίες του Χαρτούμ και του Ραμπάτ⁴³⁸.

Η ΕΕ προωθεί ήδη ενεργά τον διάλογο μεταξύ Λιβύης και των νότιων γειτόνων της σχετικά με τη διαχείριση των κοινών τους συνόρων και τη συνεργασία σχετικά με τις πληροφορίες για τις μεταναστευτικές διαδρομές. Τον Αύγουστο του 2016 συστάθηκε η Επιτροπή ΕΕ-Λιβύης για την ολοκληρωμένη διαχείριση των χερσαίων συνόρων για την ανταλλαγή απόψεων σχετικά με τη διαχείριση των συνόρων. Ένα άλλο πιθανό φόρουμ για περαιτέρω επιχειρησιακή συνεργασία στην περιοχή είναι η κοινότητα ανταλλαγής πληροφοριών Αφρικής-Frontex, η οποία παρέχει το πλαίσιο για τακτική ανταλλαγή πληροφοριών και γνώσεων στον τομέα της ασφάλειας των συνόρων και θα μπορούσε να εκπονήσει ανάλυση κινδύνου και να εγκαταστήσει βραχυπρόθεσμες αποστολές για να εντοπίσει τις μεταναστευτικές διαδρομές και τις πιθανές αλλαγές, με ενδεχόμενη υποστήριξη δορυφορικών εικόνων. Ο διάλογος θα τροφοδοτήσει ενδεχόμενες δράσεις προτεραιότητας και τομείς για αυξημένη συνεργασία στο πλαίσιο του Καταπιστευματικού Ταμείου της ΕΕ για την Αφρική και την προώθηση

⁴³⁶ Κοινή Ανακοίνωση προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και το Συμβούλιο, (2017), Μετανάστευση στη διαδρομή της Κεντρικής Μεσογείου, *op.cit.*, σελ. 18.

⁴³⁷ *Ibid.*

⁴³⁸ *Ibid.*

του διαλόγου σχετικά με τη μετανάστευση μεταξύ των χωρών της περιοχής και την ανταλλαγή εμπειριών και βέλτιστων πρακτικών σε περιφερειακό επίπεδο⁴³⁹.

4.2.7. Η Συνολική Πολιτική στη Βόρεια Αφρική

Η συμφωνία σύνδεσης της Ε.Ε. με την Αίγυπτο από το 2004 περιείχε διατάξεις περί συνεργασίας για τη μετανάστευση, αλλά δόθηκε μόνον περιορισμένη συνέχεια. Ο επίσημος διάλογος Ε.Ε.-Αιγύπτου έχει αναβιώσει στο πλαίσιο της αναθεωρημένης Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας και οι προτεραιότητες της εταιρικής σχέσης Ε.Ε.-Αιγύπτου, το βασικό πολιτικό πλαίσιο που θα κατευθύνει τις σχέσεις για τα επόμενα έτη, θα περιλαμβάνουν ειδικό κεφάλαιο για την ενίσχυση της συνεργασίας σχετικά με όλες τις πτυχές της μετανάστευσης και της κινητικότητας. Ο τομέας αυτός αποτελεί πλέον βασικό στοιχείο στις επαφές σε πολιτικό επίπεδο, πιο πρόσφατα με τις επισκέψεις ορισμένων Επιτρόπων στο Κάιρο, το φθινόπωρο του 2016, τις οποίες ακολούθησε η επίσκεψη ανωτέρων υπαλλήλων στις 22 Ιανουαρίου και, ως εκ τούτου, η ΕΕ αναμένει να αρχίσει σύντομα εκτεταμένη συνεργασία για τη μετανάστευση με την Αίγυπτο. Η ταχεία εγκατάσταση του Ευρωπαϊού Αξιωματικού Συνδέσμου Μετανάστευσης στην αντιπροσωπεία της ΕΕ στην Αίγυπτο θα ενισχύσει επίσης τη συνεργασία αυτή⁴⁴⁰.

Η κλίμακα της διέλευσης και ο αριθμός των αναχωρήσεων από την Τυνησία είναι χαμηλοί. Ωστόσο, το πλαίσιο που παρέχει η εταιρική σχέση κινητικότητας του Μαρτίου 2014 προσέφερε καλύτερη διαχείριση της επιχειρησιακής και οικονομικής στήριξης⁴⁴¹. Οι σχέσεις στον τομέα αυτό εντάσσονται τώρα σε νέο επίπεδο βάσει του πλαισίου εταιρικής σχέσης. Η κοινή ανακοίνωση για την ενίσχυση της στήριξης της Ε.Ε. στην Τυνησία προτείνει να ενισχυθεί η βοήθεια της Ε.Ε. για την αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτιών της παράτυπης μετανάστευσης και για την ανάπτυξη και την εφαρμογή σφαιρικής και αποτελεσματικής εθνικής πολιτικής για τη μετανάστευση και το άσυλο⁴⁴². Αυτή θα περιλαμβάνει πρακτική συνεργασία όσον αφορά την επιστροφή, τις δυνατότητες νόμιμης μετανάστευσης και τη στήριξη της ικανότητας της Τυνησίας στην πρόληψη της παράτυπης μετανάστευσης⁴⁴³. Ένα έργο για τη μεταρρύθμιση του τομέα της ασφάλειας ύψους 23 εκατομμυρίων ευρώ, παρέχει στήριξη για την ανάπτυξη ικανοτήτων στον τομέα της διαχείρισης των συνόρων. Η εγκατάσταση του Ευρωπαϊού Αξιωματικού Συνδέσμου Μετανάστευσης στην

⁴³⁹ Ibid.

⁴⁴⁰ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2017), Κοινή Πρόταση σχετικά με τη θέση της Ένωσης στο πλαίσιο του Συμβουλίου Σύνδεσης που συστάθηκε με την ευρωμεσογειακή συμφωνία σύνδεσης μεταξύ των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και των κρατών μελών τους, αφενός, και της Αραβικής Δημοκρατίας της Αιγύπτου, αφετέρου, όσον αφορά την έκδοση σύστασης σχετικά με τις προτεραιότητες της εταιρικής σχέσης ΕΕ-Αιγύπτου. JOIN(2017) 14 final, Βρυξέλλες.

⁴⁴¹ Εταιρική Σχέση Κινητικότητας Ε.Ε.- Τυνησίας, Μάρτιος 2014.

⁴⁴² Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2016), Κοινή Ανακοίνωση προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο: Ενίσχυση της στήριξης της ΕΕ προς την Τυνησία, JOIN(2016) 47 final, Βρυξέλλες.

⁴⁴³ Ibid.

αντιπροσωπεία της Ε.Ε. στην Τυνησία αποτελεί μόνιμη στήριξη για την ενίσχυση της συνεργασίας⁴⁴⁴.

Τον Οκτώβριο 2016, η Τυνησία και η Ε.Ε. πραγματοποίησαν επίσης ένα πρώτο γύρο διαπραγματεύσεων για συμφωνίες διευκόλυνσης θεωρήσεων και επανεισδοχής. Με την ταχεία ολοκλήρωση των διαπραγματεύσεων αυτών, η Τυνησία θα μπορούσε να αποτελέσει την πρώτη χώρα στη Νότια Γειτονία της Ε.Ε. που θα επωφεληθεί από μια αποτελεσματική και φιλόδοξη συμφωνία για τη διευκόλυνση της χορήγησης θεωρήσεων. Η συμφωνία επανεισδοχής θα θέσει τη σχέση στον τομέα της μετανάστευσης σε υγιείς βάσεις και αναμένεται να λειτουργήσει ως αντικίνητρο για τους πιθανούς διερχόμενους μετανάστες. Η βελτιωμένη πρακτική συνεργασία για την επανεισδοχή θα περιλαμβάνει ήδη την ταχύτερη ταυτοποίηση των μεταναστών, καθώς και την αποτελεσματικότερη έκδοση των αναγκαίων ταξιδιωτικών εγγράφων⁴⁴⁵.

Τέλος, οι προτεραιότητες της εταιρικής σχέσης Ε.Ε.-Αλγερίας θα περιλαμβάνουν στενότερη συνεργασία για τη μετανάστευση και τα ζητήματα που συνδέονται με την κινητικότητα, ενώ είναι σε εξέλιξη συζητήσεις με τις αρχές της Αλγερίας για το πρώτο έργο που πρόκειται να χρηματοδοτηθεί από το Καταπιστευματικό Ταμείο της Ε.Ε. για την Αφρική. Για την ανάπτυξη της εν λόγω συνεργασίας θα είναι δυνατό να ληφθεί υπόψη η θέση της Αλγερίας τόσο ως χώρας καταγωγής όσο και διέλευσης⁴⁴⁶.

⁴⁴⁴ Ibid.

⁴⁴⁵ Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2016), Συμπεράσματα του Συμβουλίου για την Τυνησία, 13056/16, Λουξεμβούργο.

⁴⁴⁶ Συμβούλιο Σύνδεσης Ε.Ε.- Αλγερίας, (2017), Απόφαση αριθ. 1/2017 όσον αφορά την έγκριση των προτεραιοτήτων της εταιρικής σχέσης ΕΕ-Αλγερίας [2017/603].

4.3.Κλιματική Διπλωματία και Ασφάλεια

Σε συνέχεια του ηγετικού της ρόλου στις διαπραγματεύσεις για το Κιότο η Ε.Ε. δημιούργησε το 2003 το πρώτο ουσιαστικό εξωτερικό της εργαλείο, το Δίκτυο Πράσινης Διπλωματίας- Green Diplomacy Network. Στόχος του δικτύου ήταν η διασφάλιση του υψηλότερου βαθμού συντονισμού της εξωτερικής δραστηριότητας των θεσμών της Ε.Ε. και των Κρατών Μελών στο πλαίσιο της πολιτικής για το κλίμα⁴⁴⁷. Το δίκτυο αυτό, το οποίο διαχειρίζεται σήμερα η ΕΥΕΔ, αποτελείται ουσιαστικά από δύο επίπεδα δράσης. Πρώτον στο επίπεδο των πρωτευουσών των Κρατών Μελών, όπου αξιωματούχοι των Υπουργείων Εξωτερικών συναντιούνται στις Βρυξέλλες ή διεξάγουν ηλεκτρονικές επικοινωνίες για να εργαστούν σε θέματα κλιματικής αλλαγής και περιβάλλοντος⁴⁴⁸. Το δεύτερο επίπεδο βρίσκεται σε Τρίτες Χώρες, όπου οι αντιπροσωπείες της Ε.Ε. και οι πρεσβείες των Κρατών Μελών της Ένωσης εργάζονται με συντονισμένο τρόπο για την υλοποίηση των προτεραιοτήτων της Ένωσης και οργανώνουν την προβολή των Σχεδίων Δράσης για την πράσινη διπλωματία μέσω εκδηλώσεων, σεμιναρίων, δράσεων δημόσιας διπλωματίας και επίσημων διαβημάτων. Επίσης, η Ε.Ε. έδωσε έμφαση στην ανάπτυξη θεσμοποιημένων διμερών σχέσεων με βασικές Τρίτες Χώρες σχετικά με την αλλαγή του κλίματος, με την έναρξη σειράς πρωτοβουλιών διαλόγου⁴⁴⁹.

Παράλληλα, η Ε.Ε. βελτίωσε σημαντικά τη θεσμική βάση της συμμετοχής της στις διαπραγματεύσεις των Ηνωμένων Εθνών για το κλίμα. Το 2004 θέσπισε ένα σύστημα «διαπραγματευτών-ηγετών» που υποστηρίζονται από «θεματικούς ηγέτες» για τις διαπραγματεύσεις για το κλίμα, οι οποίοι προέρχονται από την Επιτροπή και τις αντιπροσωπείες των Κρατών- Μελών και κατέχουν αυτές τις θέσεις για περιόδους μεγαλύτερες από την εξάμηνη προεδρία της Ε.Ε. Αυτές οι μεταρρυθμίσεις οδήγησαν σε μεγαλύτερη εμπειρογνομosύνη και συνέχεια στη διαπραγματευτική ικανότητα της Ένωσης σε επίσημο επίπεδο και σε μεγαλύτερο περιθώριο για τους διαπραγματευτές ώστε να συμμετάσχουν σε άτυπες δραστηριότητες προβολής με άλλα μέρη κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων της UNFCCC⁴⁵⁰.

Η πιο σημαντική όμως στιγμή στην εξέλιξη της πολιτικής κλιματικής ασφάλειας της Ε.Ε. ήταν η Έκθεση του Υπατου Εκπροσώπου και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής προς το Συμβούλιο με τίτλο «Κλιματική Αλλαγή και Διεθνής Ασφάλεια». Η Έκθεση περιελάμβανε μία σειρά μέτρων και προτάσεων. Η εξωτερική διάσταση είχε δύο βασικούς άξονες: α) Πολυμερής ηγεσία της Ε.Ε. για την προώθηση της παγκόσμιας κλιματικής ασφάλειας και β) Συνεργασία με τις Τρίτες Χώρες. Ειδικότερα, η Έκθεση

⁴⁴⁷ European External Action Service, (2011), The EU Green Diplomacy Network Background and Chronology.

⁴⁴⁸ Ibid.

⁴⁴⁹ Ibid.

⁴⁵⁰ S. Oberthür and C. Roche Kelly, (2008). 'EU Leadership in International Climate Policy: Achievements and Challenges'. *The International Spectator*, Vol. 43, No. 3, pp. 35-50.

υποστήριζε πως η Ε.Ε. θα πρέπει να αναδείξει περισσότερο τον ηγετικό της ρόλο στην κλιματική πολιτική και πρότεινε τρεις βασικές δέσμες μέτρων:

1. Εστίαση στους κινδύνους για την ασφάλεια που σχετίζονται με την κλιματική αλλαγή στην πολυμερή σκηνή. Συγκεκριμένα στο πλαίσιο του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, της Ομάδας των G8 καθώς και των εξειδικευμένων οργάνων των Ηνωμένων Εθνών (μεταξύ άλλων να εξεταστεί η ανάγκη τροποποίησης και ενίσχυσης ορισμένων κανόνων του διεθνούς δικαίου, συμπεριλαμβανομένου και του δικαίου της θάλασσας).
2. Ενίσχυση της διεθνούς συνεργασίας για την ανίχνευση και την παρακολούθηση των σχετικών με την αλλαγή του κλίματος απειλών ασφάλειας, καθώς και στην ικανότητα πρόληψης, ετοιμότητας, μετριασμού και αντίδρασης. Προώθηση της ανάπτυξης περιφερειακών σεναρίων ασφαλείας για διαφορετικά επίπεδα κλιματικής αλλαγής και τις επιπτώσεις τους στη διεθνή ασφάλεια.
3. Να ενσωματωθεί η πρόβλεψη για πρόσθετες μεταναστευτικές πιέσεις λόγω των περιβαλλοντικών αλλαγών στην περαιτέρω ανάπτυξη μιας συνολικής ευρωπαϊκής μεταναστευτικής πολιτικής σε συνεργασία με όλους τους σχετικούς διεθνείς οργανισμούς⁴⁵¹.

Σχετικά με τη συνεργασία με Τρίτες Χώρες η Έκθεση έδινε βάση στην ενίσχυση της υποστήριξης για το μετριασμό και την προσαρμογή στην αλλαγή του κλίματος, την καλή διακυβέρνηση, τη διαχείριση των φυσικών πόρων, τη μεταφορά τεχνολογίας, τη διασυννοριακή περιβαλλοντική συνεργασία και την ενίσχυση των θεσμών και την ανάπτυξη ικανοτήτων για τη διαχείριση κρίσεων. Ειδικότερα, τα μέτρα που είχαν συμπεριληφθεί ήταν τα ακόλουθα:

1. Περαιτέρω ενσωμάτωση της προσαρμογής και της ανθεκτικότητας στην αλλαγή του κλίματος στις περιφερειακές στρατηγικές της Ε.Ε. (για παράδειγμα Βόρεια Διάσταση, Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας, Στρατηγική Ε.Ε.-Αφρικής, Διαδικασία της Βαρκελώνης, Συνέργεια του Ευξείνου Πόντου, Στρατηγική Ε.Ε.-Κεντρικής Ασίας, σχέδιο δράσης για τη Μέση Ανατολή). Ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δοθεί στις πλέον ευάλωτες περιοχές και τα πιθανά θερμά σημεία της κλιματικής ασφάλειας. Πρέπει να δημιουργηθεί μία Παγκόσμια Συμμαχία για την Αλλαγή του Κλίματος μεταξύ της Ε.Ε. και των πλέον ευάλωτων αναπτυσσόμενων χωρών.
2. Ανάπτυξη πολιτικής της Ε.Ε. για την Αρκτική, η οποία θα βασίζεται στην εξελισσόμενη γεωστρατηγική της περιοχής, λαμβάνοντας υπόψη μεταξύ άλλων την πρόσβαση σε πόρους και το άνοιγμα νέων εμπορικών οδών.

⁴⁵¹ Paper from the High Representative and the European Commission to the European Council, (2008), "Climate Change and International Security",.

3. Εξέταση των επιπτώσεων της αλλαγής του κλίματος στον τομέα της ασφάλειας, συμπεριλαμβανομένου του διαλόγου με Τρίτες Χώρες μέσω της ανταλλαγής αναλύσεων⁴⁵².

Με την αναθεώρηση της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Ασφάλειας το 2008, η κλιματική αλλαγή χαρακτηρίστηκε ως βασική προτεραιότητα και όχι απλώς περιβαλλοντική πρόκληση και ως απειλή για τη διεθνή ασφάλεια⁴⁵³.

Η ώθηση που δόθηκε στην εξωτερική δράση της Ε.Ε μετά την εφαρμογή των προβλέψεων της Συνθήκης της Λισαβόνας επηρέασε και την εξωτερική διάσταση της κλιματικής πολιτικής της Ένωσης. Τον Ιούλιο του 2011, η ΕΥΕΔ και η Γενική Διεύθυνση Clima προετοίμασαν ένα έγγραφο με τίτλο «Προς μια ανανεωμένη και ενισχυμένη διπλωματία της Ε.Ε. για το κλίμα». Το έγγραφο προσδιόρισε τις ευκαιρίες για την εντατικοποίηση της κλιματικής διπλωματίας και επικεντρώθηκε σε τρεις κύριους άξονες δράσης: α) η διπλωματία του κλίματος ως στρατηγική προτεραιότητα, β) ενθάρρυνση της ανάπτυξης χαμηλών εκπομπών και γ) ενίσχυση της σχέσης μεταξύ κλίματος, φυσικών πόρων, ευημερίας και ασφάλειας⁴⁵⁴.

Η κλιματική διπλωματία αναδείχτηκε περισσότερο μέσω του Κειμένου Προβληματισμού που παρουσίασε η ΕΥΕΔ. Το κείμενο περιελάμβανε μία δέσμη τριών αξόνων μέτρων στα οποία η εξωτερική διάσταση ήταν κυρίαρχη⁴⁵⁵. Ειδικότερα, προβλεπόταν:

Α. η κλιματική αλλαγή ως στρατηγική προτεραιότητα στους διπλωματικούς διαλόγους και τις πρωτοβουλίες

- 1) Η υποστήριξη των θέσεων και του μηνύματος της Ε.Ε. σχετικά με τη διαδικασία της UNFCCC στο πλαίσιο διαπραγματευτικών συνεδριάσεων και διασκέψεων των μερών.
- 2) Η ανάδειξη της κλιματικής αλλαγής ως πολιτικού θέματος επ 'ευκαιρία διμερών συνόδων κορυφής και υψηλού επιπέδου διαλόγους ή άλλες σχετικές διμερείς επαφές.
- 3) Αξιοποίηση των συναντήσεων εργασίας των ομάδων G8 και G20.
- 4) Υποστήριξη της πρωτοβουλίας του Γενικού Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών Ban Ki Moon να συγκαλέσει σύνοδο κορυφής ηγετών για την κλιματική αλλαγή το 2014.
- 5) Πλήρης αξιοποίηση του συστήματος των Ηνωμένων Εθνών στο σύνολό του.
- 6) Ανάπτυξη κοινών αφηγήσεων και συντονισμένων μηνυμάτων (π.χ. η κλιματική επιστήμη / οι εκθέσεις της IPCC, η σχέση μεταξύ κλιματικής

⁴⁵² Ibid.

⁴⁵³ European Union, (2008), Report on the Implementation of the European Security Strategy—Producing Security in a Changing World, Brussels.

⁴⁵⁴ EEAS and European Commission. (2011), 'Joint Reflection Paper "Towards a Renewed and Strengthened Climate Diplomacy.

⁴⁵⁵ European External Action Service, (2013), Reflection Paper, EU Climate diplomacy for 2015 and beyond.

αλλαγής και χαμηλών εκπομπών βιώσιμης ανάπτυξης και το κόστος της αδράνειας, του κλίματος και της ασφάλειας)⁴⁵⁶.

Η Ε.Ε. πρέπει να επενδύσει ακόμα πιο στρατηγικά στις διμερείς της σχέσεις με μεμονωμένους εταίρους, αλλά και ομάδες χωρών για να εξασφαλιστεί η σύγκλιση και η από κοινού ηγεσία στις φιλοδοξίες για το κλίμα. Ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δοθεί διμερώς σε βασικούς παίκτες ή ομάδες, συμπεριλαμβανομένων των χωρών μεσαίου εισοδήματος και τις γειτονικές της Ε.Ε. Τρίτες Χώρες με τις οποίες θα πρέπει να ενισχυθεί ο διάλογος για το κλίμα. Η Ένωση πρέπει να αναπτύξει στοχευμένες κλιματικές στρατηγικές και το ζήτημα της κλιματικής αλλαγής θα πρέπει να ενταχθεί σε όλες τις στρατηγικές και πολιτικές συνεργασίες με Τρίτες Χώρες και περιοχές⁴⁵⁷.

Η εκτεταμένη εναρμονισμένη προσέγγιση και η συλλογή πληροφοριών θα πρέπει να αναπτυχθούν από τα αντίστοιχα διπλωματικά δίκτυα της Ε.Ε. με την αξιοποίηση των συνεκτικών μηνυμάτων που χρησιμοποιούν τα κανάλια της Ένωσης στην περιοχή⁴⁵⁸.

Οι αντιπροσωπείες της Ε.Ε. και τα εθνικά διπλωματικά δίκτυα μπορούν να αξιολογήσουν από κοινού, για την υπό εξέταση χώρα υποδοχής τις εθνικές κλιματικές πολιτικές, να προσδιορίζουν τους μοχλούς επιρροής, να προωθήσουν στοχευμένα αφηγήματα και πρωτοβουλίες διπλωματίας στον τομέα της κλιματικής αλλαγής για την ώσμωση και τη συνεργασία της κυβέρνησης με την Κοινωνία των Πολιτών. Στο πλαίσιο του Δικτύου Πράσινης Διπλωματίας, τα σημεία επαφής στις αντιπροσωπείες της Ε.Ε. έχουν οριστεί για να ενισχύσουν τον απαραίτητο συντονισμό και αξιοποίηση των πόρων των Κρατών Μελών. Διάφορα χρηματοδοτικά μέσα, όπως το μέσο εταιρικής σχέσης, θα κινητοποιηθούν προς υποστήριξη της κλιματικής διπλωματίας⁴⁵⁹.

B. Υποστήριξη της ανάπτυξης χαμηλών ρύπων και ενίσχυση της ανθεκτικότητας στην κλιματική αλλαγή.

Περαιτέρω ενσωμάτωση των προβλέψεων για το κλίμα στο ευρύτερο χαρτοφυλάκιο βοήθειας (αναπτυξιακής και ανθρωπιστικής). Ανάδειξη των αμοιβαίων οφελών από τη σύνδεση της αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής με την ανάπτυξη, την ενεργειακή ασφάλεια, την εξάλειψη της φτώχειας και την προστασία της βιοποικιλότητας, με απώτερο σκοπό την ενίσχυση της ανθεκτικότητας έναντι της κλιματικής αλλαγής. Η Ε.Ε. τονίζει τον καταλυτικό ρόλο της αναπτυξιακής βοήθειας και θα διευκολύνει την αύξηση της χρηματοδότησης από άλλες πηγές, ιδίως από τον ιδιωτικό τομέα. Οι έξυπνες επενδύσεις για το κλίμα συμβάλλουν στην ανάπτυξη, στη μείωση της φτώχειας και στη δημιουργία οικονομιών με χαμηλές εκπομπές, προσαρμοσμένες στις κλιματικές συνθήκες και ανθεκτικές έναντι των καταστροφών. Οι αναπτυξιακές στρατηγικές με χαμηλές εκπομπές και ο σχεδιασμός πολιτικής από

⁴⁵⁶ Ibid, p.4.

⁴⁵⁷ Ibid.

⁴⁵⁸ Ibid.

⁴⁵⁹ Ibid.

τις χώρες εταίρους πρέπει να υποστηριχθεί ως μέρος των μεταρρυθμίσεων και της προώθησης της διακυβέρνησης χωρίς αποκλεισμούς για την ανθρώπινη ανάπτυξη⁴⁶⁰.

Γ. Ενίσχυση της σχέσης μεταξύ του κλίματος, των φυσικών πόρων, της ευημερίας και της ασφάλειας.

- 1) Δημιουργία ενός Ευρωπαϊκού αφηγήματος για τους περίπλοκους δεσμούς μεταξύ της αλλαγής του κλίματος, τη διεθνή και ανθρώπινη ασφάλεια και την έλλειψη φυσικών πόρων και τον τρόπο με τον οποίο αυτές οι σχέσεις διαμορφώνουν τη μελλοντική ευημερία, τη σταθερότητα και την ανάπτυξη. Αυτή η διαδικασία περιλαμβάνει την εξέταση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής στις αναπτυγμένες, αλλά και στις ευάλωτες, χώρες. Επίσης, θα πρέπει να καταρτιστούν ειδικά εργαλεία επικοινωνίας.
- 2) Συνέχιση της διεθνούς ευαισθητοποίησης στο ανώτατο πολιτικό επίπεδο, ιδίως εντός της Ε.Ε. του συστήματος των Ηνωμένων Εθνών, καθώς και σε άλλα περιφερειακά όργανα και ενθάρρυνση της συζήτησης για την αντιμετώπιση και την πρόληψη θεμάτων που συνδέονται με την κλιματική ασφάλεια.
- 3) Ενσωμάτωση της διάστασης της ασφάλειας του κλίματος και των πόρων (ύδατος) στους διμερείς πολιτικούς διαλόγους και ιδιαίτερα σε αυτούς που αφορούν ευάλωτες χώρες και περιφέρειες. Οι προτεραιότητες για στοχοθετημένη διμερή προσέγγιση θα καθοριστούν και θα επανεξετάζονται τακτικά μέσω της ειδικής ομάδας καθοδήγησης για την κλιματική ασφάλεια του Δικτύου Πράσινης Διπλωματίας σε συνάφεια με άλλες υφιστάμενες ομάδες που δουλεύουν πάνω σε συναφή θέματα.
- 4) Δημιουργία και διάχυση υλικού ενημέρωσης, ευαισθητοποίησης και εκπαίδευσης σχετικά με την κλιματική αλλαγή και τη σπανιότητα των πόρων στο πλαίσιο των διπλωματικών δικτύων της Ε.Ε., αλλά και των αντίστοιχων δικτύων των Κρατών- Μελών, καθώς και των συνεργαζόμενων Τρίτων Χωρών.
- 5) Συντονισμός της Ε.Ε. με άλλους διεθνείς οργανισμούς και πρωτοβουλίες για την εκτίμηση και τη διαχείριση των κινδύνων ασφάλειας από την κλιματική αλλαγή⁴⁶¹.

Η τελευταία επικαιροποίηση του πλαισίου της κλιματικής διπλωματίας της Ε.Ε. έγινε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο σε συνέχεια της Συμφωνίας του Παρισιού για το κλίμα (COP 21). Ειδικότερα, όπως σημειώνει το κείμενο Συμπερασμάτων του Συμβουλίου⁴⁶²:

«για τη διατήρηση της θετικής δυναμικής του Παρισιού απαιτείται διαρκής πολιτική και διπλωματική κινητοποίηση σε παγκόσμιο επίπεδο. Προκειμένου να στηρίξει τους

⁴⁶⁰ Ibid, p.5.

⁴⁶¹ Ibid, p.6.

⁴⁶² Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2016), Ευρωπαϊκή κλιματική διπλωματία μετά από την COP21 - Συμπεράσματα του Συμβουλίου, 6061/16, Βρυξέλλες.

διεθνείς κλιματικούς στόχους, το Συμβούλιο εκφράζει ικανοποίηση για τα στοιχεία της δράσης για την κλιματική διπλωματία το 2016, όπως αυτά παρέχονται από την Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης και τις υπηρεσίες της Επιτροπής, αποβλέποντας στη διαμόρφωση ενός εμπειριστατωμένου σχεδίου δράσης για την κλιματική διπλωματία για το 2016, το οποίο θα περιέχει καίριας σημασίας μηνύματα και θα επικεντρώνεται σε τρεις κύριους άξονες:

- 1) Συνέχιση της υποστήριξης της κλιματικής αλλαγής ως στρατηγικής προτεραιότητας στους διπλωματικούς διαλόγους, τη δημόσια διπλωματία και τα μέσα εξωτερικής πολιτικής.
- 2) Υποστήριξη της εφαρμογής της Συμφωνίας του Παρισιού και των εθνικά καθορισμένων προθέσεων συνεισφοράς (INDC), στο πλαίσιο των χαμηλών εκπομπών και της κλιματικά ανθεκτικής ανάπτυξης.
- 3) Αύξηση των προσπαθειών αντιμετώπισης των αλληλοσυνδεόμενων ζητημάτων της κλιματικής αλλαγής, των φυσικών πόρων, περιλαμβανομένου του νερού, της ευημερίας, της σταθερότητας και της μετανάστευσης»⁴⁶³.

Επίσης, το Συμβούλιο τόνιζε πως πρέπει η Ε.Ε. και τα Κράτη Μέλη της να συνεχίσουν να εργάζονται για την αντιμετώπιση των άμεσων και έμμεσων επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής στη διεθνή ασφάλεια. Για παράδειγμα, στο πλαίσιο της Παγκόσμιας Στρατηγικής της Ε.Ε., η Ένωση θα πρέπει να εργασθεί για την αντιμετώπιση της στρατηγικής και πολύπλευρης απειλής που θέτει η κλιματική αλλαγή. Οι δυνητικά αποσταθεροποιητικές συνέπειες της κλιματικής αλλαγής (επίσης για τη μετανάστευση, την επισιτιστική ασφάλεια, την αξιόπιστη πρόσβαση σε πόρους, νερό και ενέργεια, την εξάπλωση επιδημικών ασθενειών και την κοινωνική και οικονομική αστάθεια) πρέπει να αντιμετωπιστούν από την Ε.Ε., τα Κράτη Μέλη της και τις χώρες-εταίρους, μεταξύ άλλων μέσω κλιματικών αξιολογήσεων κινδύνου και στήριξης στη δημιουργία ικανοτήτων⁴⁶⁴.

Τέλος, υπήρξε ειδική αναφορά για την ανάληψη δράσης στις Τρίτες Χώρες ως βασική συνισταμένη της κλιματικής διπλωματίας:

«μία από τις βασικές πτυχές της κλιματικής διπλωματίας της Ε.Ε. θα πρέπει να είναι η έμπρακτη στήριξη πολιτικών μετριασμού και προσαρμογής σε Τρίτες Χώρες, μέσω της εφαρμογής και της επικαιροποίησης των εθνικά καθορισμένων προθέσεων συνεισφοράς και μέσω συνολικών και μακροπρόθεσμων αναπτυξιακών στρατηγικών χαμηλών εκπομπών, που θα αποβλέπουν στην κατά το δυνατόν συντομότερη κορύφωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου παγκοσμίως και θα αυξάνουν την ανθεκτικότητα στην κλιματική αλλαγή, λαμβάνοντας ταυτόχρονα υπόψη τις προτεραιότητες και τις συνθήκες των Τρίτων Χωρών»⁴⁶⁵.

⁴⁶³ Ibid, σελ.3.

⁴⁶⁴ Ibid, σελ. 5.

⁴⁶⁵ Ibid.

4.3.1. Ενσωμάτωση της κλιματικής πολιτικής στην Πρόληψη των Συγκρούσεων

Το 2007, η Επιτροπή δημοσίευσε μία ανακοίνωση με τίτλο «Προς μια απάντηση της Ε.Ε. σε εύθραυστες καταστάσεις» με στόχο την καλύτερη χρήση της ευρείας ποικιλίας των μέσων που έχει στη διάθεσή της η Ένωση⁴⁶⁶. Ως Ευθραυστότητα στην ανακοίνωση ορίζονται οι «αδύναμες ή αποτυχημένες δομές και οι περιπτώσεις όπου το κοινωνικό συμβόλαιο παραβιάζεται λόγω της ανικανότητας του κράτους ή της απροθυμίας του να ασχοληθεί με τις βασικές του λειτουργίες «ή να ανταποκριθεί στις «Υποχρεώσεις και ευθύνες» του όσον αφορά π.χ. τη διαχείριση των πόρων ή την ασφάλεια του πληθυσμού⁴⁶⁷. Πέραν αυτών, η αλλαγή του κλίματος αναφέρεται ως παράγοντας που μπορεί να επιδεινώσει τις εύθραυστες καταστάσεις με την εισαγωγή πολλαπλών νέων επιπτώσεων σε περιβάλλον χαμηλής δυναμικότητας. Επιπλέον, η σύνδεση μεταξύ ειρήνης, ασφάλειας και ανάπτυξης θεωρείται πρωταρχική μέριμνα σε ευάλωτες καταστάσεις και η Επιτροπή συνιστά το νεοσυσταθέν εργαλείο Σταθερότητας, καθώς και διάφορα εργαλεία της ΚΠΑΑ για την ενίσχυση της προσέγγισης της Ε.Ε. στην αστάθεια και στην ευθραυστότητα. Σύντομα, ακολούθησε κείμενο συμπερασμάτων του Συμβουλίου, το οποίο δήλωνε πως «η πρόληψη και η διαχείριση εύθραυστων καταστάσεων πρέπει επίσης να περιλαμβάνει την κλιματική αλλαγή και τη μετανάστευση»⁴⁶⁸.

Το αναθεωρημένο εργαλείο Σταθερότητας, που τώρα ονομάζεται Μηχανισμός για την Σταθερότητα και την Ειρήνη δίνει μεγαλύτερη έμφαση στις λεγόμενες «σταθερές καταστάσεις» με μακροπρόθεσμη διάρκεια, εκτός από τις «καταστάσεις» της κρίσης που είναι βραχυπρόθεσμες. Σε αυτές τις σταθερές καταστάσεις, ο μηχανισμός στοχεύει να βοηθήσει τις Τρίτες Χώρες να δημιουργήσουν ικανότητες για την αντιμετώπιση συγκεκριμένων παγκόσμιων προβλημάτων και διαπεριφερειακών απειλών που έχουν αποσταθεροποιητικό αποτέλεσμα, συμπεριλαμβανομένης της κλιματικής αλλαγής, η οποία θεωρείται ότι έχει «αποσταθεροποιητικό αντίκτυπο για την ειρήνη και την ασφάλεια»⁴⁶⁹. Έτσι, καταβάλλονται προσπάθειες συμπλήρωσης των στρατηγικών αντιμετώπισης κρίσεων με ετοιμότητα για την ανάληψη προληπτικής δράσης, ενώ παράλληλα προωθούνται η ασφάλεια και η ανάπτυξη.

Αυτή η σύγκλιση της ανάπτυξης, της ασφάλειας και της κλιματικής αλλαγής αναδείχτηκε περαιτέρω από την Ε.Ε. σε διάφορες πρωτοβουλίες σχετικές με τους

⁴⁶⁶ European Commission, (2007), Towards an EU response to situations of fragility: engaging in difficult environments for sustainable development, stability and peace. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social committee and the Committee of the regions, COM (2007) 643 final.

⁴⁶⁷ Ibid, p.5.

⁴⁶⁸ Council of the European Union, (2007), Council Conclusions on a EU response to situations of fragility. Council of the European Union, Press Release, 2831st External Relations Meeting November 2007.

⁴⁶⁹ European Parliament and European Council, (2014), Establishing an Instrument Contributing to Stability and Peace: Legislative Act. Regulation (EU) no. 230/2014 of the European Parliament and of the Council.

στόχους της χλιετίας του ΟΗΕ, αλλά και στις πρωτοβουλίες που οδήγησαν στους Αναπτυξιακούς Στόχους και στην Agenda 2030⁴⁷⁰. Η ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής το 2013, με τίτλο «Μια αξιοπρεπής ζωή για όλους: Τερματισμός της φτώχειας και παροχή στον κόσμο ενός βιώσιμου μέλλοντος»⁴⁷¹ σημείωνε πως η εξάλειψη της φτώχειας και η διασφάλιση της ευημερίας είναι δύο από τις πιο πιεστικές προκλήσεις που ο χρόνος δεν μας επιτρέπει να τις αντιμετωπίσουμε χωριστά. Αντ' αυτού, η Επιτροπή προτείνει ένα ενιαίο πλαίσιο πολιτικής που να συνδέεται επίσης στενά με τη διακυβέρνηση, τα θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, την ειρήνη και την ασφάλεια. Στα συμπεράσματα του Συμβουλίου, για τη γενική agenda μετά το 2015⁴⁷², η Ε.Ε. τονίζει την ανάγκη για ένα ενιαίο γενικό πλαίσιο για την εξάλειψη της φτώχειας και αναφέρει πως η συνοχή της πολιτικής πρέπει να ενισχυθεί σε όλους τους τομείς για την καλύτερη εξάλειψη της φτώχειας και την αειφόρο ανάπτυξη.

Το 2013, η Ε.Ε. πρόωθησε ένα πρόγραμμα 150 εκατομμυρίων ευρώ για την ενίσχυση της ανθεκτικότητας στην κλιματική αλλαγή στο Σαχέλ που συνδέεται άμεσα με τις παρεμβάσεις ασφαλείας στο Μάλι⁴⁷³. Η Ε.Ε. χρηματοδοτεί επίσης δύο προγράμματα, το Clima East⁴⁷⁴ και το Clima South⁴⁷⁵, με στόχο να καταστούν τα κράτη της ευρωπαϊκής γειτονιάς πιο ανθεκτικά στην αλλαγή του κλίματος. Η Ισπανία συντονίζει μια πρωτοβουλία για την ασφάλεια των υδάτων στη νότια Μεσόγειο μέσω του Φόρουμ της Δυτικής Μεσογείου, γνωστού ως Διάλογος 5 + 5⁴⁷⁶.

Σε συνέχεια της πρωτοβουλίας της Επιτροπής ακολούθησε ένα χρόνο αργότερα το επιχειρησιακό σχέδιο «Μια αξιοπρεπής ζωή για όλους: από το όραμα στη συλλογική δράση»⁴⁷⁷ το οποίο εξειδικεύτηκε ακόμη περισσότερο το 2015 με την ανακοίνωση σχετικά με μια παγκόσμια σύμπραξη για την εξάλειψη της φτώχειας και την αειφόρο ανάπτυξη μετά το 2015⁴⁷⁸. Και οι δύο πρωτοβουλίες ενισχύθηκαν από τα

⁴⁷⁰ UN (2015). Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. A/RES/70/1.

⁴⁷¹ European Commission, (2013), Communication from the commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the regions, A Decent Life for All: ending poverty and giving the world a sustainable future, COM (2013) 92 final.

⁴⁷² Council of the European Union, (2013), The Overarching Post-2015 Agenda: Council conclusions, 11559/13.

⁴⁷³ European Commission,(2013), AGIR - Building resilience in the Sahel and West Africa.

⁴⁷⁴ Support to Climate Change Mitigation and Adaptation in the Eastern Neighborhood Countries and Russia. <http://www.climaeast.eu/>

⁴⁷⁵ Low Carbon Development for Climate Resilient Societies. <http://www.climasouth.eu/> Το πρόγραμμα αφορά εννέα χώρες της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής (Αλγερία, Αίγυπτος, Ισραήλ, Ιορδανία, Λίβανος, Λιβύη, Μαρόκο, Παλαιστίνη και Τυνησία).

⁴⁷⁶ Το Φόρουμ της Δυτικής Μεσογείου, γνωστό και ως Διάλογος 5+5, συγκροτήθηκε για πρώτη φορά το 1990 στη Ρώμη. Στις διεργασίες του συμμετάσχουν 10 χώρες από την περιοχή της Μεσογείου (Αλγερία, Γαλλία, Ιταλία, Λιβύη, Μάλτα, Μαυριτανία, Μαρόκο, Πορτογαλία, Ισπανία και Τυνησία). <http://westmediterraneanforum.org/about-the-55-dialogue/>

⁴⁷⁷ European Commission, (2014), Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social committee and the Committee of the regions, A Decent Life for All: from vision to collective action, COM (2014) 335 final.

⁴⁷⁸ European Commission, (2015), Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social committee and the Committee of the regions, A Global Partnership for Poverty Eradication and Sustainable Development after 2015, COM (2015) 44 final.

συμπεράσματα του Συμβουλίου, του 2014 με τίτλο μια Agenda Μετασχηματισμού μετά το 2015⁴⁷⁹ και του 2015 με τίτλο μία Νέα Παγκόσμια Σύμπραξη για την εξάλειψη της φτώχειας και την αιεφόρο ανάπτυξη μετά το 2015⁴⁸⁰. Για άλλη μια φορά τονίζόταν η ανάγκη συνοχής στην πολιτική.

Η αλλαγή του κλίματος έχει πρωταρχικό ρόλο στα έγγραφα και υποστηρίζεται πως δρα πολλαπλασιαστικά στις προκλήσεις που σχετίζονται με την εξάλειψη της φτώχειας και την αιεφόρο ανάπτυξη. Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί ότι, παρόλο που τα εν λόγω έγγραφα μιλάνε για την ανάπτυξη, την ασφάλεια και την αλλαγή του κλίματος, αποτυγχάνουν στη σύνδεση και των τριών μαζί με συνεκτικό τρόπο. Αντ' αυτού, συνεχίζουν να διατηρούν τα τρία ζητήματα χωριστά όσον αφορά την οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική βιωσιμότητα. Έτσι, φαίνεται να υπάρχει ένα κενό στρατηγικής στην πρόληψη των συγκρούσεων και στην αναβάθμιση του παράγοντα της κλιματικής αλλαγής στις επιχειρήσεις και στις πολιτικές πρόληψης των συγκρούσεων.

Στην έκθεση της Ύπατης Εκπροσώπου Λαίδης Aston η αλλαγή του κλίματος χαρακτηριζόταν ως μία από τις νέες απειλές για την ασφάλεια τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο και τονίζονταν ότι οι εργασίες για την περαιτέρω ανάπτυξη της συνολικής προσέγγισης για την πρόληψη των συγκρούσεων, τη διαχείριση κρίσεων και τη σταθεροποίηση θα πρέπει να βασίζονται σε επιτυχημένα συγκεκριμένα παραδείγματα⁴⁸¹. Ένα τέτοιο παράδειγμα που αναφέρεται στην έκθεση είναι το Στρατηγικό Πλαίσιο της Ε.Ε. για το Κέρασ της Αφρικής, όπου η αλλαγή του κλίματος θεωρείται ότι αποτελεί «πρόσθετη πρόκληση για όλες τις χώρες της περιοχής» και απαιτεί την ενσωμάτωση της κλιματικής αλλαγής στις στρατηγικές που αναπτύσσονται⁴⁸². Σε μεταγενέστερα συμπεράσματα του Συμβουλίου, τονίζεται ότι «η ολοκληρωμένη προσέγγιση είναι τόσο μια γενική μέθοδος εργασίας όσο και μια δέσμη συγκεκριμένων μέτρων και διαδικασιών για τη βελτίωση του τρόπου με τον οποίο η Ε.Ε., στη βάση ενός κοινού στρατηγικού οράματος [...] μπορεί να παράσχει πιο συνεκτικές και αποτελεσματικές πολιτικές»⁴⁸³. Επιπλέον, το περιφερειακό συγκεκριμένο πλαίσιο θεωρείται ότι αποτελεί βασικό σημείο εκκίνησης για την κατανόηση των βασικών αιτιών μιας κατάστασης κρίσης. Ωστόσο, σε αντίθεση με την έκθεση της Ύπατης Εκπροσώπου⁴⁸⁴ και της Κοινής Ανακοίνωσης⁴⁸⁵, στα

⁴⁷⁹ Council of the European Union, (2014), Council conclusions on a transformative post-2015 agenda, General Affairs Council 16 December 2014.

⁴⁸⁰ Council of the European Union, (2015), Council conclusions A New Global Partnership for Poverty Eradication and Sustainable Development after 2015. 9241/15.

⁴⁸¹ European External Action Service, (2011), Report by the High Representative to the European Parliament, the Council and the Commission, PROC HR(2011) 018.

⁴⁸² Council of the European Union, (2011), Council conclusions on the Horn of Africa.

⁴⁸³ Council of the European Union, (2014), Council conclusions on the EU's comprehensive approach.

⁴⁸⁴ High Representative, (2013), Preparing the December 2013 European Council on Security and Defence, Final Report on the Common Security and Defence Policy.

⁴⁸⁵ European Commission, (2013), Climate Change, Environmental Degradation and Migration. Commission staff working document, SWD (2013) 138 final.

συμπεράσματα του Συμβουλίου η κλιματική αλλαγή δεν αναφέρεται ως θέμα που χρήζει ιδιαίτερης προσοχής.

Το 2014, η Επιτροπή Εξωτερικών Υποθέσεων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου δημοσίευσε μια έκθεση σχετικά με τη συνολική προσέγγιση της Ε.Ε. και τις επιπτώσεις της για τη συνοχή της εξωτερικής δράσης της Ένωσης. Στην έκθεση αυτή, η κλιματική αλλαγή αναφέρεται στην παράγραφο σχετικά με την κλιματική διπλωματία και την ανάγκη για εταιρικές σχέσεις κατά την προετοιμασία της διάσκεψης των Παρισίων, αλλά επίσης και ως κινητήριος δύναμη εθνικών, περιφερειακών και διεθνών συγκρούσεων⁴⁸⁶. Χρησιμοποιώντας την περιφέρεια του Σαχέλ, η έκθεση καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η ολοκληρωμένη προσέγγιση πρέπει να ενσωματώσει την έννοια της ανθρώπινης ασφάλειας και πρέπει επίσης να αναγνωρίσει ότι η κλιματική αλλαγή μπορεί να οδηγήσει σε βία και ένοπλη σύγκρουση σε ορισμένες περιπτώσεις⁴⁸⁷. Η έκθεση του Κοινοβουλίου επισημαίνει επίσης ότι έχουν ληφθεί αρκετά σημαντικά μέτρα για τη δημιουργία πιο συνεκτικής εξωτερικής δράσης της Ε.Ε, αλλά και ότι υπάρχουν ακόμη περιθώρια βελτίωσης και ότι «οι θεσμικές και διαδικαστικές ελλείψεις έχουν αποτρέψει σε μεγάλο βαθμό μια τέτοια συνεκτική εξωτερική δράση της Ε.Ε.»⁴⁸⁸. Ιδιαίτερη προσοχή δίνεται στον συντονισμό και τη συνεργασία μεταξύ των εργασιών ανθρωπιστικής βοήθειας και πολιτικής προστασίας της Επιτροπής (Γ.Δ. ECHO) και της ΕΥΕΔ, η οποία χαρακτηρίζεται ως ανεπαρκής⁴⁸⁹. Έτσι, δείχνει ότι, αντί να αναφέρει απλώς το προφανές γεγονός ότι η ασφάλεια και η ανάπτυξη είναι αλληλεξαρτώμενες, απαιτείται μια πραγματικά ολοκληρωμένη προσέγγιση για να αντιμετωπιστούν οι οργανωτικές δυσκολίες του συντονισμού μεταξύ π.χ. της ΕΥΕΔ και της Επιτροπής.

Αυτό συμβαδίζει με τα συμπεράσματα προηγούμενης έκθεσης που εξέδωσε το 2012 η ίδια επιτροπή σχετικά με τον ρόλο της ΚΠΑΑ σε περίπτωση κρίσεων που προκαλούνται από το κλίμα και τις φυσικές καταστροφές⁴⁹⁰. Η έκθεση αυτή επικεντρώνεται σε ένα ζήτημα που τίθεται περιστασιακά σε συζητήσεις σχετικά με μια ολοκληρωμένη προσέγγιση και την έννοια της κλιματικής ασφάλειας, δηλαδή τον κίνδυνο στρατιωτικοποίησης της κλιματικής πολιτικής της Ε.Ε και του ρόλου της ΚΠΑΑ στην αντιμετώπιση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής. Επίσης, επισημαίνει ότι οι φυσικές καταστροφές που ενδέχεται να προκληθούν από την αλλαγή του κλίματος είναι εξαιρετικά αποσταθεροποιητικές, ιδιαίτερα για τα ευάλωτα κράτη, και ότι πρέπει να προληφθούν πολύπλοκες κρίσεις με την εφαρμογή μιας συνολικής προσέγγισης, συμπεριλαμβανομένης της ΚΠΑΑ⁴⁹¹. Σημειώνει ότι το ΝΑΤΟ αντέδρασε έγκαιρα σχηματίζοντας το 2004 την πρωτοβουλία για το

⁴⁸⁶ European Parliament, (2014), Committee for Foreign Affairs, On The EU Comprehensive Approach and its Implications for the Coherence of EU External Action, 2013/2146(INI).

⁴⁸⁷ Ibid, p.6

⁴⁸⁸ Ibid, p.8

⁴⁸⁹ Ibid, p.11.

⁴⁹⁰ European Parliament, (2012), Committee for Foreign Affairs, On the role of the Common Security and Defence Policy in case of climate-driven crises and natural disasters. 2012/2095(INI).

⁴⁹¹ Ibid, p.5.

Περιβάλλον και την Ασφάλεια (ENVSEC)⁴⁹². Επιπλέον, η έκθεση καλεί τον αντιπρόεδρο της Επιτροπής Ανθρωπίνων Πόρων και της Επιτροπής να ενσωματώσει τις πιθανές επιπτώσεις στην ασφάλεια στις πιο σημαντικές στρατηγικές, έγγραφα πολιτικής και τα χρηματοπιστωτικά μέσα για την εξωτερική δράση και την ΚΠΑΑ με παρόμοιο τρόπο όπως και με τα π.χ. τα ανθρώπινα δικαιώματα ή τα θέματα φύλου.

Στην κοινή ανακοίνωση της Ύπατης Εκπροσώπου και της Επιτροπής⁴⁹³ και στην έκθεση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου⁴⁹⁴, τονίζεται πως υπάρχει ανάγκη για στενότερο συντονισμό μεταξύ της ΚΠΑΑ και της πολιτικής διαχείρισης κρίσεων, συμπεριλαμβανομένου του Μηχανισμού Πολιτικής Προστασίας, ώστε να διευκολυνθεί η συνεργασία σε περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης της Ε.Ε. Η Ένωση έχει στη διάθεσή της αρκετά εργαλεία για τη διαχείριση των επιχειρησιακών συγκρούσεων, όπως ο Στρατιωτικός Σχεδιασμός σε πολιτικό και στρατηγικό επίπεδο, η Στρατιωτική Διοίκηση και Έλεγχος και η Στρατιωτική Ταχεία Απόκριση, καθώς και οι μη στρατιωτικές αποστολές ΚΠΑΑ, όπως η Έννοια για Ολοκληρωμένο Σχεδιασμό. Ωστόσο, αντί να διαπιστώσει ότι τέτοιες έννοιες έχουν οδηγήσει σε υπερβολική εστίαση στον ρόλο του στρατού στην κλιματική δράση, η έκθεση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου απαιτεί βελτιώσεις και τροποποιήσεις αυτών των προβλέψεων για την καλύτερη αντιμετώπιση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής και των φυσικών καταστροφών. Μία πιο πρόσφατη πρωτοβουλία, σχετικά με την επιχειρησιακή απάντηση στην ασφάλεια του κλίματος, είναι το σύστημα παρακολούθησης Copernicus (προηγουμένως Παγκόσμια Παρακολούθηση του Περιβάλλοντος και της Ασφάλειας). Το εργαλείο αυτό, το οποίο βρίσκεται στην Επιτροπή, υποστηρίζει τις εξωτερικές δράσεις της Ε.Ε, συμπεριλαμβανομένων των ειρηνευτικών επιχειρήσεων, παρακολουθώντας τα ευρωπαϊκά χερσαία και θαλάσσια σύνορα, ενώ ταυτόχρονα διευκολύνει την αντιμετώπιση κρίσεων μέσω του Κέντρου αντιμετώπισης και συντονισμού έκτακτης ανάγκης (ERCC) στη Γ.Δ. ΕCHO⁴⁹⁵. Η χρήση αυτού του εργαλείου σε αποστολές όπως το Πακιστάν και η Αϊτή θα μπορούσε σε κάποιο βαθμό να θεωρηθεί ως αλλαγή στον τρόπο με τον οποίο σκέφτονται οι στρατιωτικοί όσον αφορά την ασφάλεια του κλίματος, αλλά δεν σημαίνει ότι ο στρατός θα αναπτυχθεί πρωτίστως σε κλιματικά ζητήματα⁴⁹⁶.

⁴⁹² Environment and Security Initiative. <http://www.envsec.org/index.php?lang=en>

⁴⁹³ The EU's Comprehensive Approach to External Conflict and Crises. Joint communication to the European parliament and the Council, JOIN (2013) 30 final.

⁴⁹⁴ European Parliament, (2012), Committee for Foreign Affairs, op.cit.

⁴⁹⁵ <https://www.copernicus.eu/en>

⁴⁹⁶ Ibid.

4.3.2. Η Εξωτερική Διάσταση της Ενέργειας και η Ανάπτυξη

Η εξωτερική διάσταση της κλιματικής πολιτικής της Ε.Ε. και η σύνδεσή με την ασφάλεια αποτυπώνεται και στην ενεργειακή πολιτική της Ένωσης. Χαρακτηριστικά, σε Ανακοίνωση της η Επιτροπή αναφέρεται στην ανάγκη νέων πρωτοβουλιών για την ανάπτυξη αμοιβαία επωφελών ενεργειακών εταιρικών σχέσεων με βασικούς παράγοντες σε όλους τους τομείς κοινού ενδιαφέροντος, συμπεριλαμβανομένης της ασφάλειας του ενεργειακού εφοδιασμού, των επενδύσεων στην αειφορία και στην περιβαλλοντική προστασία, στις τεχνολογίες χαμηλών εκπομπών άνθρακα, στην ενεργειακή απόδοση και στην πυρηνική ασφάλεια. Η Ανακοίνωση προτείνει συγκεκριμένους τρόπους επέκτασης της ενεργειακής συνεργασίας, πέραν της απλής υλικής ασφάλειας των εισαγωγών. Η επέκταση αυτή είναι συμβατή με την Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Ασφάλεια, του Δεκεμβρίου 2003, όπως αναθεωρήθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Δεκεμβρίου 2008 και τη χρησιμοποιεί ως εφελκυστήρα.

Επιπρόσθετα, προτείνει τα παρακάτω μέτρα για την ανάπτυξη μίας εξωτερικής ενεργειακής πολιτικής:

1. Οικοδόμηση της εξωτερικής διάστασης της εσωτερικής ενεργειακής αγοράς·
2. Ενίσχυση των εταιρικών σχέσεων για ασφαλή ως προς τους χρήστες και ως προς την προμήθεια, αειφόρο και ανταγωνιστική ενέργεια·
3. Βελτίωση της πρόσβασης στην αειφόρο ενέργεια για τις αναπτυσσόμενες χώρες·
4. Βελτίωση της προώθησης των πολιτικών της ΕΕ πέραν των συνόρων της⁴⁹⁷.

Η Ε.Ε. έχει σημειώσει πρόοδο στην ενσωμάτωση των ανησυχιών για το κλίμα στην αναπτυξιακή της ατζέντα, μια προσέγγιση που προσφέρει μια πιο ολοκληρωμένη στρατηγική πρόληψης των συγκρούσεων. Η Ένωση έχει δημιουργήσει πρωτοβουλίες για τη βελτίωση της πρόσβασης των φτωχών κοινοτήτων στην ενέργεια. Οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής υποστηρίζουν ότι η στρατηγική αυτή προσδίδει ιδιαίτερη διάσταση στην πρόληψη των συγκρούσεων και επικεντρώνεται περισσότερο στις αμοιβαίες ανησυχίες για την ανθρώπινη ασφάλεια από τα καθαρά παραδοσιακά κρατικά συμφέροντα⁴⁹⁸.

⁴⁹⁷ Ανακοίνωση της Επιτροπής στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή, Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή Περιφερειών, Η ενεργειακή πολιτική της ΕΕ: η συνεργασία με τους πέραν των συνόρων μας εταίρους, COM/2011/0539 final

⁴⁹⁸ Ibid.

Στη Γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής υπάρχει η ακόλουθη πρόβλεψη για την Παγκόσμια διακυβέρνηση και τα συλλογικά περιβαλλοντικά, κοινωνικά ή οικονομικά αγαθά:

«Υπάρχουν αγαθά ή υπηρεσίες —όπως είναι ο αέρας, το νερό, οι ωκεανοί, τα οικοσυστήματα, η αξιοπρεπής εργασία, η κοινωνική μέριμνα, η επισιτιστική ασφάλεια ή οι εμπορικοί κανόνες κ.ά.— που, επειδή αφορούν το σύνολο του πλανήτη, αναγνωρίζονται στην υπό εξέταση ανακοίνωση ως «*βασικοί πλώνες ζωής*» και παρουσιάζονται στο παράρτημα της ανακοίνωσης. Αυτά τα παγκόσμια δημόσια αγαθά πρέπει να συμπεριληφθούν στο πρόγραμμα δράσης για την περίοδο μετά το 2015 με τη μορφή παγκόσμιων δημόσιων πολιτικών σχετικά με τις τρεις διαστάσεις της βιώσιμης ανάπτυξης. Πρέπει να εξετάζονται σε ένα πλαίσιο που θα συντονίζεται σε παγκόσμιο επίπεδο, κυρίως όμως πρέπει να υποστηρίζονται με διεθνείς συμβατικές δεσμεύσεις και με εθνικού επιπέδου χρηματοδότηση και δράσεις, οι οποίες, με τη σειρά τους, θα επιμερίζονται σε πλήθος συλλογικών και μεμονωμένων δράσεων σε τοπικό επίπεδο»⁴⁹⁹.

4.4.Αξιολόγηση της Επίδοσης της Ε.Ε. ως Παγκόσμιου Δρώντα Ασφάλειας

Μετά την αναλυτική παρουσίαση των πολιτικών, των πρωτοβουλιών και των δράσεων της Ε.Ε. σχετικά με τις τρεις απειλές/ μελέτες περίπτωσης της διατριβής (ριζοσπαστικοποίηση/ τρομοκρατία, μετανάστευση, κλιματική αλλαγή) θα πραγματοποιηθεί η αξιολόγηση της Ένωσης ως παγκόσμιου δρώντα ασφάλειας στις περιπτώσεις νέων απειλών σε δύο επίπεδα πολιτικής: α) παραγωγή και β) εξαγωγή, σύμφωνα με τα έντεκα κριτήρια- δείκτες που έχουν παρουσιαστεί.

Το πρώτο επίπεδο αξιολόγησης αφορά την Παραγωγή, τις πολιτικές αποφάσεις της Ε.Ε. σχετικά με αυτές τις τρεις απειλές σε συναρμογή με τα έντεκα κριτήρια που έχουν επιλεγεί. Όπως παρουσιάστηκε από την ανάλυση που προηγήθηκε η Ένωση είναι αρκετά ισχυρή και εμφατική στο ζήτημα της διακήρυξης των προθέσεων για μία συνολική και σε βάθος αντιμετώπιση των τριών απειλών. Το πρώτο κριτήριο αφορά την πρόθεση της Ένωσης να λειτουργήσει ως ηγεμόνας, κάτι που στην περίπτωση της ριζοσπαστικοποίησης και της τρομοκρατίας δεν αποτυπώνεται διακηρυκτικά, καθώς η Ε.Ε. θέλει να έχει σημαντικό ρόλο, όχι όμως ηγετικό σε παγκόσμιο επίπεδο. Για την περίπτωση της μετανάστευσης τα στοιχεία μας δείχνουν πως επιδιώκει το ρόλο του περιφερειακού ηγέτη, ενώ για την κλιματική αλλαγή τα πράγματα είναι διαφορετικά, καθώς η Ένωση ξεκαθαρίζει πως θέλει να λειτουργήσει ως παγκόσμιος κλιματικός

⁴⁹⁹ Γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής με θέμα «Ανακοίνωση της Επιτροπής στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών: Αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης για όλους: εξάλειψη της φτώχειας και εξασφάλιση βιώσιμου μέλλοντος για τον κόσμο», COM(2013) 92 final.

ηγεμόνας. Η Ε.Ε. δεν υποστηρίζει την δημιουργία ενός διεθνούς καθεστώτος για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, αλλά υποστηρίζει τις πρωτοβουλίες του ΟΗΕ και της INTERPOL σε παγκόσμιο επίπεδο. Αντίστοιχα, στην περίπτωση της μετανάστευσης επίσης δεν προωθεί τη δημιουργία ενός διεθνούς καθεστώτος ρύθμισης της παγκοσμίας, αλλά υποστηρίζει τις πρωτοβουλίες του ΟΗΕ όπως το Παγκόσμιο Σύμφωνο για τη Μετανάστευση. Στην περίπτωση όμως της κλιματικής αλλαγής, ήδη από το 1992 υποστηρίζει την αναγκαιότητα δημιουργίας ενός Διεθνούς Κλιματικού Καθεστώτος.

Και στις τρεις απειλές υπάρχει ενιαία πρόσληψη από τα Κράτη- Μέλη και τους θεσμούς της Ε.Ε., ωστόσο στην περίπτωση της μετανάστευσης παρατηρούνται ορισμένες διαφοροποιήσεις κυρίως στο κομμάτι της διαχείρισης εντός των ευρωπαϊκών συνόρων. Ενώ, τόσο η Ένωση, όσο και τα Κράτη- Μέλη δηλώνουν την επιθυμία τους για την ανάληψη δράσης σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Κριτήρια	Ριζοσπαστικοποίηση/ Τρομοκρατία	Μετανάστευση	Κλιματική Αλλαγή
Ηγεσία	Η Ε.Ε. δηλώνει πως θέλει να έχει σημαντικό ρόλο στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας όχι όμως ηγετικό	Η Ε.Ε. δηλώνει πως θέλει να έχει σημαντικό ρόλο στην πρόληψη των μεταναστευτικών ροών, δεν αναλαμβάνει όμως πρωτοβουλίες παγκόσμιας ηγεσίας	Η Ε.Ε. διακηρύττει και λειτουργεί ως παγκόσμιος ηγεμόνας στο ζήτημα της κλιματικής αλλαγής.
Προώθηση Διεθνούς Καθεστώτος	Η Ε.Ε. δεν προωθεί την δημιουργία ενός διεθνούς καθεστώτος για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας. Υποστηρίζει όμως τις πρωτοβουλίες του ΟΗΕ και της INTERPOL	Η Ε.Ε. δεν προωθεί την δημιουργία ενός διεθνούς καθεστώτος για την μετανάστευση. Υποστηρίζει όμως τις πρωτοβουλίες του ΟΗΕ.	Η Ε.Ε. υποστηρίζει την ανάγκη δημιουργίας διεθνούς καθεστώτος για τον έλεγχο της κλιματικής αλλαγής ήδη από το 1992
Πρόκριση απάντησης σε επίπεδο Ε.Ε.	Η Ε.Ε. διακηρύττει την επιθυμία ανάληψης δράσης σε κεντρικό επίπεδο, στο οποίο συμφωνούν & τα Κράτη- Μέλη	Η Ε.Ε. διακηρύττει την επιθυμία ανάληψης δράσης σε κεντρικό επίπεδο, στο οποίο συμφωνούν & τα Κράτη- Μέλη	Η Ε.Ε. διακηρύττει την επιθυμία ανάληψης δράσης σε κεντρικό επίπεδο, στο οποίο συμφωνούν & τα Κράτη- Μέλη
Ενιαία Πρόσληψη	Υπάρχει ενιαία πρόσληψη για την απειλή της τρομοκρατίας & της ριζοσπαστικοποίησης εντός Ε.Ε., αλλά & σε επίπεδο Κρατών-	Υπάρχει ενιαία πρόσληψη εντός της Ε.Ε., στην περίπτωση των Κρατών- Μελών παρατηρούνται διαφοροποιήσεις,	Υπάρχει ενιαία πρόσληψη για την απειλή από τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής εντός Ε.Ε., αλλά & σε επίπεδο Κρατών-

	Μελών	ιδίως στο κομμάτι της εντός συνόρων διαχείρισης	Μελών
Ανάδειξη Απειλής	Η Ε.Ε. αναδεικνύει τη ριζοσπαστικοποίηση/ τρομοκρατία ως βασική απειλή για την εσωτερική & εξωτερική ασφάλεια	Η Ε.Ε. αναδεικνύει τις αυξημένες μεταναστευτικές πιέσεις ως πρόκληση με επιπτώσεις ασφάλειας για την εσωτερική & εξωτερική ασφάλεια	Η Ε.Ε. αναδεικνύει σε παγκόσμιο επίπεδο τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής ως πρόκληση για την εσωτερική & εξωτερική ασφάλεια
Συνδυασμός εσωτερικής/ εξωτερικής διάστασης	Η Ε.Ε. αναδεικνύει τη σύνδεση εσωτερικής & εξωτερικής διάστασης σε όλες τις στρατηγικές και τα πλάνα δράσης	Η Ε.Ε. αναδεικνύει τη σύνδεση εσωτερικής & εξωτερικής διάστασης σε όλες τις στρατηγικές και τα πλάνα δράσης	Η Ε.Ε. αναδεικνύει τη σύνδεση εσωτερικής & εξωτερικής διάστασης σε όλες τις στρατηγικές και τα πλάνα δράσης
Αντιμετώπιση Βαθύτερων Αιτιών	Η Ε.Ε. δίνει έμφαση στην αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτιών	Η Ε.Ε. δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτιών	Η Ε.Ε. δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτιών
Συντονισμός Ασφάλειας & Ανάπτυξης	Δεν υπάρχει ιδιαίτερη έμφαση στο συντονισμό ασφάλειας & ανάπτυξης	Δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στο συντονισμό ασφάλειας & ανάπτυξης	Δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στο συντονισμό ασφάλειας & ανάπτυξης
Υποστήριξη Τρίτων Χωρών	Η υποστήριξη των Τρίτων Χωρών θεωρείται εξόχως σημαντική	Η υποστήριξη των Τρίτων Χωρών θεωρείται εξόχως σημαντική	Η υποστήριξη των Τρίτων Χωρών θεωρείται εξόχως σημαντική
Αξιοποίηση Δράσεων ΚΕΠΠΑ/ ΚΠΑΑ	Αναδεικνύεται ως σημαντική η αξιοποίηση των δράσεων ΚΕΠΠΑ/ ΚΠΑΑ	Τα τελευταία τρία χρόνια αναδεικνύεται ως σημαντικό εργαλείο	Υπάρχει αναφορά στην αξιοποίηση αυτών των δράσεων κυρίως στη διάσταση της ασφάλειας
Περιφερειακή Συνεργασία	Βασική διάσταση των πρωτοβουλιών & των δράσεων της Ε.Ε.	Βασική διάσταση των πρωτοβουλιών & των δράσεων της Ε.Ε.	Βασική διάσταση των πρωτοβουλιών & των δράσεων της Ε.Ε.

Πίνακας 6: Συγκριτική αξιολόγηση της Ε.Ε. στις τρεις απειλές- Παραγωγή

Η Ε.Ε. αναδεικνύει τη ριζοσπαστικοποίηση και την τρομοκρατία ως τη σημαντικότερη απειλή για την εσωτερική και εξωτερική ασφάλεια. Επίσης, αναδεικνύει τις προκλήσεις από τις αυξημένες μεταναστευτικές πιέσεις ως σημαντική απειλή για την ασφάλεια της Ε.Ε. και την κλιματική αλλαγή ως μία από τις σημαντικότερες απειλές για την παγκόσμια ασφάλεια. Τόσο για την ριζοσπαστικοποίηση και την τρομοκρατία, όσο και για την μετανάστευση και την κλιματική αλλαγή η Ε.Ε. αποτυπώνει θεσμικά και στρατηγικά τη σύνδεση της εσωτερικής με την εξωτερική διάσταση της ασφάλειας.

Στον τομέα της αντιμετώπισης διακηρύττει την έμφαση που δίνει στη διαχείριση των βαθύτερων αιτιών και κυρίως μέσω την υποστήριξης των Τρίτων Χωρών, της περιφερειακής συνεργασίας με περιφερειακούς οργανισμούς και μεμονωμένα κράτη της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής. Επίσης, στις περιπτώσεις της μετανάστευσης και της κλιματικής αλλαγής υποστηρίζει τη σύνδεση της ασφάλειας με την ανάπτυξη. Τέλος, η Ε.Ε. αναδεικνύει την αξιοποίηση και των δράσεων στο πλαίσιο της ΚΕΠΠΑ και της ΚΠΑΑ, κυρίως στις περιπτώσεις της τρομοκρατίας και της μετανάστευσης.

Στον άξονα της εξαγωγής, όπου οι προθέσεις μετατρέπονται σε πρωτοβουλίες, δράσεις και επιχειρήσεις, όπως παρουσιάστηκε στην ανάλυση, η Ε.Ε. διεκδικεί σημαντικό ρόλο στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας και περιφερειακό στην περίπτωση της μετανάστευσης, όπου έχουμε και την υλοποίηση πολιτικών με παγκόσμια διάσταση, όπως είναι η «Παγκόσμια Προσέγγιση στη Μετανάστευση και στην Κινητικότητα», και στις δύο όμως περιπτώσεις δεν λειτουργεί ως παγκόσμιος ηγέτης. Κάτι που κάνει όμως στην κλιματική αλλαγή, όπου αναλαμβάνει βασικές διπλωματικές πρωτοβουλίες ως παγκόσμιος κλιματικός ηγεμόνας από την περίοδο των διαπραγματεύσεων του Κιότο και την αποχώρηση των ΗΠΑ. Σε αντιστοιχία με τη μη διεκδίκηση ηγετικού ρόλου στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας και τη διαχείριση της μετανάστευσης η ΕΕ. δεν προωθεί τη δημιουργία διεθνών καθεστώτων για την παγκοσμία διακυβέρνηση αυτών των δύο ζητημάτων, κάτι που κάνει όμως για την κλιματική αλλαγή όταν ήδη από το 1992 και τη Διάσκεψη του Ρίο είναι κομβικός εταίρος για την προώθηση ενός διεθνούς κλιματικού καθεστώτος. Ωστόσο όμως υποστηρίζει και ενθαρρύνει τις πρωτοβουλίες του ΟΗΕ για τη μετανάστευση και την τρομοκρατία.

Κριτήρια	Ριζοσπαστικοποίηση/ Τρομοκρατία	Μετανάστευση	Κλιματική Αλλαγή
Ηγεσία	Η Ε.Ε. διεκδικεί σημαντικό ρόλο στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας όχι όμως ηγετικό	Η Ε.Ε. λειτουργεί ως σημαντικός περιφερειακός δρώντας για την μετανάστευση, υιοθετώντας και πτυχές με παγκόσμια διάσταση (Παγκόσμια Προσέγγιση στη Μετανάστευση και στην Κινητικότητα)	Η Ε.Ε. αναλαμβάνει διπλωματικές πρωτοβουλίες ως παγκόσμιος ηγεμόνας στο ζήτημα της κλιματικής αλλαγής από την περίοδο των διαπραγματεύσεων για το Κιότο
Προώθηση Διεθνούς Καθεστώτος	Η Ε.Ε. δεν προωθεί την δημιουργία ενός διεθνούς καθεστώτος για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας. Υποστηρίζει όμως τις πρωτοβουλίες του ΟΗΕ και της INTERPOL	Η Ε.Ε. δεν προωθεί την δημιουργία ενός διεθνούς καθεστώτος για την μετανάστευση. Υποστηρίζει όμως τις πρωτοβουλίες του ΟΗΕ.	Η Ε.Ε. ήδη από το 1992 προωθεί τη δημιουργία ενός παγκόσμιου καθεστώτος συμμετέχοντας σε όλες τις κλιματικές διαπραγματεύσεις

Πρόκριση απάντησης σε επίπεδο Ε.Ε.	Η Ε.Ε. προωθεί την καταπολέμηση της τρομοκρατίας σύμφωνα με όσα προβλέπονται στις Στρατηγικές καταπολέμησης της τρομοκρατίας και της ριζοσπαστικοποίησης	Η Κοινή Πολιτική για το Άσυλο & τη Μετανάστευση είναι από αυτές που η ολοκλήρωση έχει προχωρήσει σε σημαντικό βαθμό. Επίσης, η διαχείριση των συνόρων γίνεται σε ευρωπαϊκό επίπεδο.	Η Ε.Ε. συντονίζει την αντίδραση των Κρατών- Μελών στο ζήτημα της κλιματικής αλλαγής
Ενιαία Πρόσληψη	Η ενιαία πρόσληψη αποτυπώνεται στις στρατηγικές και στα πλάνα δράσης	Η ενιαία πρόσληψη αποτυπώνεται στις στρατηγικές και στα πλάνα δράσης	Η ενιαία πρόσληψη αποτυπώνεται στις στρατηγικές και στα πλάνα δράσης
Ανάδειξη Απειλής	Η Ριζοσπαστικοποίηση/ τρομοκρατία είναι κυρίαρχη απειλή στις στρατηγικές ασφάλειας της Ε.Ε.	Οι αυξημένες μεταναστευτικές πιέσεις αναδεικνύονται ως βασική απειλή για την ασφάλεια συνόρων της ΕΕ.	Η Ε.Ε. είναι ο πρώτος Οργανισμός που έχει αναδείξει την κλιματική αλλαγή ως απειλή για τη διεθνή ασφάλεια & ως πολλαπλασιαστή αστάθειας
Συνδυασμός εσωτερικής/ εξωτερικής διάστασης	Η συνέργεια εσωτερικής/ εξωτερικής ασφάλειας αποτυπώνεται σε όλες τις στρατηγικές & τα πλάνα δράσης	Η συνέργεια εσωτερικής/ εξωτερικής ασφάλειας αποτυπώνεται σε όλες τις στρατηγικές & τα πλάνα δράσης	Η συνέργεια εσωτερικής/ εξωτερικής ασφάλειας αποτυπώνεται σε όλες τις στρατηγικές & τα πλάνα δράσης
Αντιμετώπιση Βαθύτερων Αιτιών	Η αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτιών αποτυπώνεται κυρίως στις περιφερειακές στρατηγικές για την Συρία & στο Ιράκ	Η αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτιών είναι συστατικό στοιχείο της δράσης της Ε.Ε.	Η αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτιών είναι συστατικό στοιχείο της δράσης της Ε.Ε.
Συντονισμός Ασφάλειας & Ανάπτυξης	Δεν υπάρχει ιδιαίτερη έμφαση στο συντονισμό ασφάλειας & ανάπτυξης	Ο συντονισμός ασφάλειας & ανάπτυξης είναι δομικός σε όλες τις εξωτερικές δράσεις για την διαχείριση των μεταναστευτικών πιέσεων	Ο συντονισμός ασφάλειας & ανάπτυξης είναι δομικός σε όλες τις εξωτερικές δράσεις για τη διαχείριση της κλιματικής αλλαγής
Υποστήριξη Τρίτων Χωρών	Η υποστήριξη των Τρίτων Χωρών αφορά στη Μεταρρύθμιση του Τομέα Ασφάλειας & στην ανάπτυξη ικανοτήτων για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας	Η υποστήριξη των Τρίτων Χωρών γίνεται με πολλούς τρόπους (ανθρωπιστική & αναπτυξιακή βοήθεια, μεταρρυθμίσεις,	Η υποστήριξη των Τρίτων Χωρών γίνεται με πολλούς τρόπους (ανθρωπιστική & αναπτυξιακή βοήθεια, ενεργειακές μεταρρυθμίσεις,

		ανάπτυξη ικανοτήτων, εκπαιδεύσεις κ.α.)	ενίσχυση ανθεκτικότητας ανάπτυξη ικανοτήτων, εκπαιδεύσεις κ.α.)
Αξιοποίηση Δράσεων ΚΕΠΠΑ/ ΚΠΑΑ	Γίνεται αξιοποίηση δράσεων ΚΕΠΠΑ/ ΚΠΑΑ (EULEX Kosovo, EUTM Mali κ.α.)	Γίνεται αξιοποίηση δράσεων ΚΕΠΠΑ/ ΚΠΑΑ (Επιχείρηση Σοφία, EUBAM- Libya κ.α.)	Αξιοποίηση δράσεων ΚΕΠΠΑ/ ΚΠΑΑ που έχουν όμως διαφορετική αποστολή
Περιφερειακή Συνεργασία	Η Ε.Ε. έχει στοχευόμενες περιφερειακές στρατηγικές για την καταπολέμηση της ριζοσπαστικοποίησης/ τρομοκρατίας	Όλες οι πρωτοβουλίες & δράσεις της Ε.Ε. έχουν περιφερειακή διάσταση και προβλέπουν συνεργασία με περιφερειακούς οργανισμούς και κράτη της περιοχής.	Όλες οι πρωτοβουλίες & δράσεις της Ε.Ε. έχουν περιφερειακή διάσταση και προβλέπουν συνεργασία με περιφερειακούς οργανισμούς και κράτη της περιοχής.

Πίνακας 7: Συγκριτική αξιολόγηση της Ε.Ε. στις τρεις απειλές- Εξαγωγή

Τα Κράτη- Μέλη επενδύουν σε σημαντικό βαθμό στην ευρωπαϊκή απάντηση για τις τρεις απειλές, ως αποτέλεσμα και της μετατροπής σε πολιτικές και δράσεις της ενιαίας πρόσληψης που υπάρχει. Για την τρομοκρατία η Ένωση προωθεί μία συνολική απάντηση σύμφωνα με όσα προβλέπονται στην Αντιτρομοκρατική Στρατηγική και στην Στρατηγική για την Καταπολέμηση της Ριζοσπαστικοποίησης και της Στρατολόγησης. Η Κοινή Πολιτική για το Άσυλο και τη Μετανάστευση είναι από αυτές που η Ολοκλήρωση έχει προχωρήσει σε σημαντικό βαθμό, ενώ η διαχείριση των συνόρων γίνεται σε ευρωπαϊκό επίπεδο, σύμφωνα με όσα προβλέπονται από το πλαίσιο Σένγκεν. Ενώ και στην περίπτωση της κλιματικής αλλαγής η Ε.Ε. συντονίζει τις πολιτικές των Κρατών- Μελών.

Η Ένωση αναδεικνύει και τις τρεις απειλές ως ιδιαίτερα σημαντικές για την ευρωπαϊκή, την περιφερειακή και την παγκόσμια ασφάλεια, ενώ οι δράσεις που υλοποιεί για την αντιμετώπιση και των τριών εστιάζουν στη συνέργεια εσωτερικής και εξωτερικής ασφάλειας και στην αξιοποίηση των αντίστοιχων εργαλείων.

Η αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτιών είναι κυρίαρχη στη μετανάστευση και στην κλιματική αλλαγή, ενώ για την τρομοκρατία και τη ριζοσπαστικοποίηση αποτυπώνεται στις περιφερειακές στρατηγικές για τη Συρία και το Ιράκ. Ο συντονισμός ασφάλειας και ανάπτυξης είναι δομικός σε όλες τις εξωτερικές δράσεις για τη διαχείριση των μεταναστευτικών πιέσεων και της κλιματικής αλλαγής, όπως και η υποστήριξη των Τρίτων Χωρών μέσω της ανθρωπιστικής και αναπτυξιακής βοήθειας, των μεταρρυθμίσεων, την ανάπτυξη ικανοτήτων και τις εκπαιδεύσεις. Η Ένωση έχει στοχευμένες περιφερειακές στρατηγικές και έχει ενσωματώσει (στις

περιπτώσεις της μετανάστευσης και της κλιματικής αλλαγής) τη σύνδεση της ασφάλειας με την ανάπτυξη.

Οι δυνατότητες των επιχειρήσεων στο πλαίσιο της ΚΕΠΠΑ και της ΚΠΑΑ αξιοποιούνται για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας (EULEX Kosovo, EUTM Mali κ.α.) και τη διαχείριση των μεταναστευτικών πιέσεων (Επιχείρηση Σοφία, EUBAM-Libya κ.α.). Στην περίπτωση της κλιματικής αλλαγής γίνεται αξιοποίηση επιχειρήσεων που έχουν όμως διαφορετική αποστολή.

Απόρροια της ανάλυσης των δύο επιπέδων (παραγωγής και εξαγωγής) της πολιτικής της Ε.Ε. στις τρεις απειλές που εξέτασε η συγκεκριμένη διατριβή είναι και η αναφορά στην επιρροή πολιτικής (impact). Όπως παρουσιάστηκε και συζητήθηκε στο συγκεκριμένο κεφάλαιο η Ένωση έχει αναβαθμίσει σημαντικά το ρόλο της στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας, αυτός όμως απέχει από το να χαρακτηριστεί ηγετικός. Στην μετανάστευση μπορούμε να την αξιολογήσουμε ως σημαντικό περιφερειακό δρώντα στη Μεσόγειο, ενώ υιοθετεί και πτυχές με παγκόσμια διάσταση (Παγκόσμια Προσέγγιση στη Μετανάστευση και στην Κινητικότητα). Στην περίπτωση της κλιματικής αλλαγής η Ε.Ε. μπορεί να χαρακτηριστεί ως παγκόσμιος ηγεμόνας που είχε καταλυτικό ρόλο στην επίτευξη της κλιματικής συμφωνίας στο Παρίσι το 2015, η οποία και καθόρισε το παγκόσμιο καθεστώς διακυβέρνησης του Κλίματος μετά το 2020.

Παρά τις διαφοροποιήσεις στην περίπτωση της μετανάστευσης, ειδικότερα στην περίοδο της κρίσης του 2015, τα Κράτη- Μέλη έχουν ενιαία πρόσληψη για τις τρεις απειλές και η Ένωση συντονίζει τις πολιτικές και επιχειρησιακές απαντήσεις δίνοντας έμφαση στην ανταλλαγή πληροφοριών (τρομοκρατία), στην ασφάλεια συνόρων (μετανάστευση) και στις διεθνείς διαπραγματεύσεις (κλιματική αλλαγή). Η Ε.Ε. έχει αναδείξει επιτυχώς και τις τρεις απειλές ως σημαντικές για την ευρωπαϊκή και την διεθνή ασφάλεια, ενώ έχει δώσει έμφαση στην ώσμωση της εσωτερικής και εξωτερικής διάστασης της ασφάλειας σε μία συνεργατική προσέγγιση.

Η Ε.Ε. αναπτύσσει σημαντικές πρωτοβουλίες για την αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτιών της μετανάστευσης και της κλιματικής αλλαγής, όμως παρά τη σχετική τους επιτυχία θα πρέπει να υπάρξει μεγαλύτερη έμφαση στην αποτελεσματικότητα τους, το ίδιο ισχύει και για τον συντονισμό ανάπτυξης και ασφάλειας, ο οποίος είναι πιο επιτυχημένος στην περίπτωση της μετανάστευσης. Επίσης, η υποστήριξη των Τρίτων Χωρών που έχει φέρει αποτελέσματα θα πρέπει να ενταθεί και οι παρεμβάσεις να γίνονται στη βάση των μετρήσιμων αποτελεσμάτων. Στον τομέα της περιφερειακής συνεργασίας η Ένωση, με την εξαίρεση της τρομοκρατίας, όπου παρατηρούνται ορισμένες διαφοροποιήσεις, έχει καταφέρει να δημιουργήσει περιφερειακή συμφωνία για την σημαντικότητα και τα μέσα διαχείρισης της μετανάστευσης και της κλιματικής αλλαγής. Τέλος, γίνεται επιτυχής αξιοποίηση των επιχειρήσεων στο πλαίσιο της ΚΕΠΠΑ και της ΚΠΑΑ, ενώ αναδεικνύεται η τάση μεγαλύτερης έμφασης σε αυτό το εργαλείο και για τις τρεις απειλές..

Κριτήρια	Ριζοσπαστικοποίηση/ Τρομοκρατία	Μετανάστευση	Κλιματική Αλλαγή
Ηγεσία	Η Ε.Ε έχει αναβαθμίσει σημαντικά το ρόλο της, αυτός όμως απέχει από το να χαρακτηριστεί ηγετικός	Η Ε.Ε. είναι σημαντικός περιφερειακός δρώντας στη Μεσόγειο για την μετανάστευση, υιοθετώντας και πτυχές με παγκόσμια διάσταση (Παγκόσμια Προσέγγιση στη Μετανάστευση και στην Κινητικότητα)	Η Ε.Ε. είναι παγκόσμιος ηγεμόνας στο ζήτημα της κλιματικής αλλαγής από την περίοδο των διαπραγματεύσεων για το Κιότο
Προώθηση Διεθνούς Καθεστώτος	Η Ε.Ε. δεν προωθεί την δημιουργία ενός διεθνούς καθεστώτος για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας. Υποστηρίζει όμως τις πρωτοβουλίες του ΟΗΕ και της INTERPOL	Η Ε.Ε. δεν προωθεί την δημιουργία ενός διεθνούς καθεστώτος για την μετανάστευση. Υποστηρίζει όμως τις πρωτοβουλίες του ΟΗΕ	Η Ε.Ε. ήδη από το 1992 προωθεί τη δημιουργία ενός παγκόσμιου καθεστώτος συμμετέχοντας σε όλες τις κλιματικές διαπραγματεύσεις και είχε καθοριστικό ρόλο στη Συμφωνία του Παρισιού για την μετά- Κιότο περιβαλλοντική διακυβέρνηση
Πρόκριση απάντησης σε επίπεδο Ε.Ε.	Η Ε.Ε. συντονίζει την δράση των Κρατών-Μελών για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και της ριζοσπαστικοποίησης με σημαντική επιτυχία στο συντονισμό & στην ανταλλαγή πληροφοριών	Η διαχείριση των συνόρων γίνεται από την Ε.Ε. με μεγαλύτερο συντονισμό & αποτελεσματικότητα μετά την κρίση	Η Ε.Ε. συντονίζει με αποτελεσματικότητα την πολιτική των Κρατών Μελών στο ζήτημα της κλιματικής αλλαγής και κυρίως των διαπραγματεύσεων
Ενιαία Πρόσληψη	Υπάρχει ενιαία πρόσληψη εντός Ε.Ε. και μεταξύ των Κρατών Μελών	Υπάρχει ενιαία πρόσληψη, αλλά παρατηρούνται και διαφοροποιήσεις Κρατών- Μελών	Υπάρχει ενιαία πρόσληψη εντός Ε.Ε. και μεταξύ των Κρατών Μελών
Ανάδειξη Απειλής	Η Ριζοσπαστικοποίηση/ τρομοκρατία έχει επιτυχώς αναδειχτεί από την Ε.Ε. ως βασικότερη απειλή για την ευρωπαϊκή και παγκόσμια ασφάλεια	Οι αυξημένες μεταναστευτικές πιέσεις έχουν αναδειχτεί ως βασική απειλή για την ασφάλεια συνόρων της ΕΕ.	Η Ε.Ε. καθιέρωσε την κλιματική αλλαγή ως απειλή για την διεθνή ασφάλεια
Συνδυασμός εσωτερικής/	Η Ε.Ε. συνδυάζει επιτυχώς την	Η Ε.Ε. συνδυάζει επιτυχώς την	Δίνεται μεγαλύτερη έμφαση στην

εξωτερικής διάστασης	εσωτερική με την εξωτερική διάσταση	εσωτερική με την εξωτερική διάσταση	εξωτερική διάσταση
Αντιμετώπιση Βαθύτερων Αιτιών	Η αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτιών είναι περιορισμένη, καθώς περιλαμβάνει την παράμετρο των συγκρούσεων	Πραγματοποιείται αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτιών, αλλά πρέπει να υπάρξει μεγαλύτερη έμφαση στην αποτελεσματικότητα αυτών	Πραγματοποιείται αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτιών, αλλά πρέπει να υπάρξει μεγαλύτερη έμφαση στην αποτελεσματικότητα αυτών
Συντονισμός Ασφάλειας & Ανάπτυξης	Δεν υπάρχει ιδιαίτερη έμφαση στο συντονισμό ασφάλειας & ανάπτυξης	Πρέπει να δοθεί μεγαλύτερη έμφαση στο συντονισμό ασφάλειας & ανάπτυξης	Πρέπει να δοθεί μεγαλύτερη έμφαση στο συντονισμό ασφάλειας & ανάπτυξης
Υποστήριξη Τρίτων Χωρών	Η υποστήριξη των Τρίτων Χωρών σε αυτό τον τομέα είναι επιτυχής	Η υποστήριξη των Τρίτων Χωρών φέρνει αποτελέσματα αλλά πρέπει να γίνεται πιο συντονισμένα και με μετρήσιμα αποτελέσματα	Η υποστήριξη των Τρίτων Χωρών φέρνει αποτελέσματα αλλά πρέπει να γίνεται πιο συντονισμένα και με μετρήσιμα αποτελέσματα
Αξιοποίηση Δράσεων ΚΕΠΠΑ/ ΚΠΑΑ	Γίνεται επιτυχής αξιοποίηση δράσεων ΚΕΠΠΑ/ ΚΠΑΑ (EULEX Kosovo, EUTM Mali κ.α.)	Γίνεται επιτυχής αξιοποίηση δράσεων ΚΕΠΠΑ/ ΚΠΑΑ (Επιχείρηση Σοφία, Επιχείρηση Νίγηρας.)	Αξιοποίηση δράσεων ΚΕΠΠΑ/ ΚΠΑΑ που έχουν διαφορετική αποστολή
Περιφερειακή Συνεργασία	Η περιφερειακή συνεργασία έχει επιτυχίες & αποτυχίες	Επιτυχής περιφερειακή συνεργασία	Επιτυχής περιφερειακή συνεργασία

Πίνακας 8: Συγκριτική αξιολόγηση της Ε.Ε. στις τρεις απειλές- Επιρροή

4.5.Συμπεράσματα

Όπως παρουσιάστηκε στην ανάλυση περιεχομένου η Ε.Ε. είναι αρκετά ισχυρή και εμφατική στο ζήτημα της διακήρυξης των προθέσεων της για μία συνολική και σε βάθος αντιμετώπιση των τριών απειλών. Η πρώτη σημαντική διάσταση της αξιολόγησης σχετίζεται με την πρόθεση και τη λειτουργία της Ε.Ε. ως ηγετικού δρώντα στις τρεις απειλές. Στην περίπτωση της ριζοσπαστικοποίησης και της τρομοκρατίας η Ε.Ε. θέλει να έχει σημαντικό ρόλο, όχι όμως ηγετικό σε παγκόσμιο επίπεδο. Στην περίπτωση της μετανάστευσης επιδιώκει το ρόλο του περιφερειακού ηγέτη, ενώ για την κλιματική αλλαγή τα πράγματα είναι διαφορετικά, καθώς η Ένωση ξεκαθαρίζει πως θέλει να λειτουργήσει ως παγκόσμιος κλιματικός ηγεμόνας. Η Ε.Ε. δεν προωθεί την δημιουργία ενός διεθνούς καθεστώτος για την καταπολέμηση

της τρομοκρατίας, αλλά υποστηρίζει τις πρωτοβουλίες του ΟΗΕ και της INTERPOL σε παγκόσμιο επίπεδο. Αντίστοιχα, στην περίπτωση της μετανάστευσης επίσης δεν προωθεί τη δημιουργία ενός διεθνούς καθεστώτος ρύθμισης της παγκοσμίως, αλλά υποστηρίζει τις σχετικές πρωτοβουλίες του ΟΗΕ. Στην περίπτωση όμως της κλιματικής αλλαγής, ήδη από το 1992 υποστηρίζει και προωθεί δυναμικά την αναγκαιότητα δημιουργίας ενός Διεθνούς Κλιματικού Καθεστώτος.

Στον τομέα της υλοποίησης πολιτικών η Ε.Ε. διεκδικεί σημαντικό ρόλο στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας και περιφερειακό στην περίπτωση της μετανάστευσης, όπου έχουμε και την υλοποίηση πολιτικών με παγκόσμια διάσταση, όπως είναι η «Παγκόσμια Προσέγγιση στη Μετανάστευση και στην Κινητικότητα», και στις δύο όμως περιπτώσεις δεν λειτουργεί ως παγκόσμιος ηγέτης. Κάτι που κάνει στην περίπτωση της κλιματικής αλλαγής, όπου αναλαμβάνει βασικές διπλωματικές πρωτοβουλίες ως παγκόσμιος κλιματικός ηγεμόνας από την περίοδο των διαπραγματεύσεων του Κιότο και την αποχώρηση των ΗΠΑ.

Και στις τρεις απειλές υπάρχει ενιαία πρόσληψη από τα Κράτη- Μέλη και τους θεσμούς της Ε.Ε., ωστόσο στην περίπτωση της μετανάστευσης παρατηρούνται ορισμένες διαφοροποιήσεις κυρίως στο κομμάτι της διαχείρισης εντός των ευρωπαϊκών συνόρων. Ενώ, τόσο η Ένωση, όσο και τα Κράτη- Μέλη δηλώνουν την επιθυμία τους για την ανάληψη δράσης σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Για την τρομοκρατία η Ένωση προωθεί μία συνολική απάντηση σύμφωνα με όσα προβλέπονται στην Αντιτρομοκρατική Στρατηγική και στην Στρατηγική για την Καταπολέμηση της Ριζοσπαστικοποίησης και της Στρατολόγησης. Η Κοινή Πολιτική για το Άσυλο και τη Μετανάστευση είναι από αυτές που η Ολοκλήρωση έχει προχωρήσει σε σημαντικό βαθμό, ενώ η διαχείριση των συνόρων γίνεται σε ευρωπαϊκό επίπεδο, σύμφωνα με όσα προβλέπονται από το πλαίσιο Σένγκεν. Ενώ και στην περίπτωση της κλιματικής αλλαγής η Ε.Ε. συντονίζει τις πολιτικές των Κρατών- Μελών.

Παρά τις διαφοροποιήσεις στην περίπτωση της μετανάστευσης, ειδικότερα στην περίοδο της κρίσης του 2015, τα Κράτη- Μέλη έχουν ενιαία πρόσληψη για τις τρεις απειλές και η Ένωση συντονίζει τις πολιτικές και επιχειρησιακές απαντήσεις δίνοντας έμφαση στην ανταλλαγή πληροφοριών (τρομοκρατία), στην ασφάλεια συνόρων (μετανάστευση) και στις διεθνείς διαπραγματεύσεις (κλιματική αλλαγή).

Η Ε.Ε. έχει αναδείξει επιτυχώς τη ριζοσπαστικοποίηση και την τρομοκρατία ως τη σημαντικότερη απειλή για την εσωτερική και εξωτερική ασφάλεια της Ένωσης. Επίσης, αναδεικνύει τις προκλήσεις από τις αυξημένες μεταναστευτικές πιέσεις ως σημαντική απειλή για την ασφάλεια της Ε.Ε. και την κλιματική αλλαγή ως μία από τις σημαντικότερες απειλές για την παγκόσμια ασφάλεια. Τόσο για την ριζοσπαστικοποίηση και την τρομοκρατία, όσο και για την μετανάστευση και την κλιματική αλλαγή η Ε.Ε. αποτυπώνει θεσμικά και στρατηγικά τη σύνδεση της εσωτερικής με την εξωτερική διάσταση της ασφάλειας, ενώ και οι δράσεις που υλοποιεί για την αντιμετώπιση και των τριών εστιάζουν στη συνέργεια εσωτερικής και εξωτερικής ασφάλειας και των αντίστοιχων εργαλείων.

Στον τομέα της εξαγωγής πολιτικής η Ένωση διακηρύττει την έμφαση που δίνει στην αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτιών και κυρίως μέσω την υποστήριξης των Τρίτων Χωρών, της περιφερειακής συνεργασίας με οργανισμούς και μεμονωμένα κράτη της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής και στη σύνδεση της ασφάλειας με την ανάπτυξη, στις περιπτώσεις όμως της μετανάστευσης και της κλιματικής αλλαγής και λιγότερο της τρομοκρατίας. Ειδικότερα, η αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτιών είναι κυρίαρχη στη μετανάστευση και στην κλιματική αλλαγή, ενώ για την τρομοκρατία και τη ριζοσπαστικοποίηση αποτυπώνεται στις περιφερειακές στρατηγικές για τη Συρία και το Ιράκ. Ο συντονισμός ασφάλειας και ανάπτυξης είναι δομικός σε όλες τις εξωτερικές δράσεις για τη διαχείριση των μεταναστευτικών πιέσεων και της κλιματικής αλλαγής, όπως και η υποστήριξη των Τρίτων Χωρών μέσω της ανθρωπιστικής και αναπτυξιακής βοήθειας, των μεταρρυθμίσεων, την ανάπτυξη ικανοτήτων και τις εκπαιδεύσεις. Η Ένωση έχει στοχευμένες περιφερειακές στρατηγικές και έχει ενσωματώσει (στις περιπτώσεις της μετανάστευσης και της κλιματικής αλλαγής) τη σύνδεση της ασφάλειας με την ανάπτυξη.

Η Ε.Ε. αναδεικνύει επίσης την αξιοποίηση δράσεων στο πλαίσιο της ΚΕΠΠΑ και της ΚΠΑΑ, κυρίως στις περιπτώσεις της τρομοκρατίας και της μετανάστευσης. Ειδικότερα, οι δυνατότητες των επιχειρήσεων στο πλαίσιο της ΚΕΠΠΑ και της ΚΠΑΑ αξιοποιούνται για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας (EULEX Kosovo, EUTM Mali κ.α.) και τη διαχείριση των μεταναστευτικών πιέσεων (Επιχείρηση Σοφία, EUBAM-Libya κ.α.). Στην περίπτωση της κλιματικής αλλαγής γίνεται αξιοποίηση επιχειρήσεων που έχουν όμως διαφορετική αποστολή. Η αξιοποίηση των επιχειρήσεων στο πλαίσιο της ΚΕΠΠΑ και της ΚΠΑΑ μπορεί να θεωρηθεί επιτυχής, ενώ αναδεικνύεται η τάση μεγαλύτερης έμφασης σε αυτό το εργαλείο και για τις τρεις απειλές.

Συμπερασματικά ως προς τις τρεις απειλές μπορούμε να πούμε πως η Ε.Ε. κρίνεται αποτελεσματική ως παγκόσμιος δρώντας ασφάλειας στην περίπτωση της κλιματικής αλλαγής, καθώς έχει αναλάβει ρόλο παγκόσμιου ηγέτη για την κλιματική διακυβέρνηση και είναι ο οργανισμός που ανέδειξε τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής ως απειλή για την διεθνή ασφάλεια. Στις περιπτώσεις της μετανάστευσης και της ριζοσπαστικοποίησης και της τρομοκρατίας η Ε.Ε. μπορεί να χαρακτηριστεί ως μερικώς αποτελεσματική γιατί η δράση της περιορίζεται σε Ευρωπαϊκό και ευρύτερο περιφερειακό επίπεδο, με αποτέλεσμα να απουσιάζει η παγκόσμια διάσταση παραγωγής πολιτικής και ανάληψης δράσης που μπορεί να έχει καταλυτικό ρόλο για την αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτιών των δύο φαινομένων και θα την καθιστούσε με αυτό τον τρόπο και σύμφωνα με όσα προβλέπονται στην Παγκόσμια Στρατηγική για την Εξωτερική Πολιτική και την Ασφάλεια Παγκόσμιο Δρώντα Ασφάλειας.

Τέλος, για την επίδοση της Ε.Ε. ως παγκόσμιου δρώντα ασφάλειας σε περιπτώσεις νέων απειλών μπορούμε να συνοψίσουμε στα παρακάτω:

- I. **Ο συντονισμός εσωτερικής και εξωτερικής διάστασης της ασφάλειας** προσλαμβάνεται σε υψηλό βαθμό από τους θεσμούς της Ε.Ε. και τα Κράτη

Μέλη και συμπεριλαμβάνεται σε όλες τις στρατηγικές και τα κείμενα πολιτικής της Ε.Ε. και των Κρατών- Μελών. Σε επίπεδο απόκρισης όμως η αξιολόγηση είναι σε μεσαίο επίπεδο (αξιοποιούνται υπηρεσίες εσωτερικής ασφάλειας- EUROPOL. FRONTEX. EUROJUST- σε πρωτοβουλίες εξωτερικής δράσης. Χρησιμοποιούνται επιχειρήσεις της ΚΠΑΑ/ΚΕΠΠΑ για την πρόληψη απειλών εσωτερικής ασφάλειας- τρομοκρατία, σύνορα).

- II. **Η έμφαση στις προκλήσεις που έχουν σημαντικές επιπτώσεις στην εσωτερική ασφάλεια της Ε.Ε** προσλαμβάνεται σε υψηλό βαθμό από τους θεσμούς της Ε.Ε. και τα Κράτη Μέλη και συμπεριλαμβάνεται σε όλες τις στρατηγικές και τα κείμενα πολιτικής της Ε.Ε. και των Κρατών- Μελών. Σε επίπεδο απόκρισης η αξιολόγηση είναι σε υψηλό επίπεδο καθώς η έμφαση των αποστολών και των δράσεων είναι στην τρομοκρατία/ ριζοσπαστικοποίηση και στη μετανάστευση.
- III. **Η ενίσχυση της ανθεκτικότητας των κρατών και των κοινωνιών στα σύνορα της Ε.Ε.** προσλαμβάνεται σε υψηλό βαθμό από τους θεσμούς της Ε.Ε. και τα Κράτη Μέλη και συμπεριλαμβάνεται σε όλες τις στρατηγικές & τα κείμενα πολιτικής της Ε.Ε. Σε επίπεδο απόκρισης η αξιολόγηση είναι σε μεσαίο προς υψηλό επίπεδο με μεγάλο μέρος των δράσεων της Ε.Ε.- κυρίως μέσω της αναπτυξιακής και ανθρωπιστικής βοήθειας κατευθύνεται σε αυτό το σκοπό.
- IV. **Η μεταρρύθμιση του τομέα ασφάλειας και της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων** προσλαμβάνεται σε υψηλό βαθμό από τους θεσμούς της Ε.Ε. και τα Κράτη Μέλη και συμπεριλαμβάνεται σε όλες τις στρατηγικές και τα κείμενα πολιτικής της Ε.Ε. Σε επίπεδο απόκρισης η αξιολόγηση είναι σε μεσαίο προς υψηλό επίπεδο, καθώς οι περισσότερες αποστολές της ΚΠΑΑ αφορούν την μεταρρύθμιση του τομέα ασφάλειας. Σχεδόν σε όλες τις Συμφωνίες της Ε.Ε. περιλαμβάνεται η μεταρρύθμιση του τομέα ασφάλειας και η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.
- V. **Η υποστήριξη των περιβαλλοντικών και των ενεργειακών μεταρρυθμίσεων** προσλαμβάνεται σε υψηλό βαθμό από τους θεσμούς της Ε.Ε. και τα Κράτη Μέλη και συμπεριλαμβάνεται σε όλες τις στρατηγικές και τα κείμενα πολιτικής της Ε.Ε. Σε επίπεδο απόκρισης η αξιολόγηση είναι σε μεσαίο επίπεδο, καθώς η υποστήριξη των περιβαλλοντικών και ενεργειακών μεταρρυθμίσεων περιλαμβάνεται στις περισσότερες πολιτικές (ανάπτυξης, περιβάλλοντος, ενέργειας) κ.α. που έχουν εξωτερική διάσταση και έχουν διατεθεί σημαντικά ποσά προς αυτή την κατεύθυνση.
- VI. **Η υποστήριξη των χωρών προέλευσης και διέλευσης μεταναστών** προσλαμβάνεται σε υψηλό βαθμό από τους θεσμούς της Ε.Ε. και τα Κράτη Μέλη και συμπεριλαμβάνεται σε όλες τις στρατηγικές και τα κείμενα πολιτικής της Ε.Ε. και των περισσότερων Κρατών- Μελών. Σε επίπεδο απόκρισης η αξιολόγηση είναι σε μεσαίο προς υψηλό επίπεδο, καθώς υποστήριξη είναι σημαντικό στοιχείο της εξωτερικής διάστασης της πολιτικής μετανάστευσης της Ε.Ε. Σημαντική χρηματοδοτική και τεχνική υποστήριξη παρέχεται.

- VII. **Η έγκαιρη παρέμβαση για την πρόληψη των κρίσεων και για την εδραίωση της ειρήνης** προσλαμβάνεται σε υψηλό βαθμό από τους θεσμούς της Ε.Ε. και τα Κράτη Μέλη και συμπεριλαμβάνεται σε όλες τις στρατηγικές και τα κείμενα πολιτικής της Ε.Ε. και των περισσότερων Κρατών- Μελών. Σε επίπεδο απόκρισης η αξιολόγηση είναι σε μεσαίο προς χαμηλό επίπεδο με την ανάπτυξη των επιχειρήσεων να καθυστερεί και συνήθως να μην εστιάζει στην πρόληψη των κρίσεων.
- VIII. **Η περιφερειακή δράση και συνεργασία με Τρίτες Χώρες και περιφερειακούς οργανισμούς** προσλαμβάνεται σε υψηλό βαθμό από τους θεσμούς της Ε.Ε. και τα Κράτη Μέλη και συμπεριλαμβάνεται σε όλες τις στρατηγικές και τα κείμενα πολιτικής της Ε.Ε. και των περισσότερων Κρατών- Μελών. Σε επίπεδο απόκρισης η αξιολόγηση είναι σε υψηλό επίπεδο με την περιφερειακή δράση και συνεργασία να περιλαμβάνεται σε όλες τις πρωτοβουλίες της Ε.Ε.
- IX. **Η υποστήριξη της Αφρικής για την ενίσχυση των δυνατοτήτων ανάπτυξης και απασχόλησης** προσλαμβάνεται σε υψηλό βαθμό από τους θεσμούς της Ε.Ε. και τα Κράτη Μέλη και συμπεριλαμβάνεται σε όλες τις στρατηγικές και τα κείμενα πολιτικής της Ε.Ε. και των περισσότερων Κρατών- Μελών. Σε επίπεδο απόκρισης η αξιολόγηση είναι σε υψηλό επίπεδο με την Ε.Ε. να υλοποιεί σημαντικές δράσεις ανάπτυξης και ενίσχυσης της απασχόλησης στην Αφρική, επενδύοντας σημαντικά χρηματικά ποσά.
- X. **Η ομογενοποίηση των εσωτερικών και εξωτερικών πολιτικών για τη μετανάστευση** προσλαμβάνεται σε υψηλό βαθμό από τους θεσμούς της Ε.Ε. και τα Κράτη Μέλη και συμπεριλαμβάνεται σε όλες τις στρατηγικές και τα κείμενα πολιτικής της Ε.Ε. και των περισσότερων Κρατών- Μελών. Σε επίπεδο απόκρισης η αξιολόγηση είναι σε υψηλό επίπεδο μιας και μετά την κρίση του 2015 έχει ενταθεί ο συντονισμός των δύο διαστάσεων και αξιοποιείται στο σύνολο σχεδόν των πρωτοβουλιών.
- XI. **Η ενίσχυση της δι- υπηρεσιακής συνεργασίας και της ανταλλαγής πληροφοριών** προσλαμβάνεται σε υψηλό βαθμό από τους θεσμούς της Ε.Ε. και τα Κράτη Μέλη και συμπεριλαμβάνεται σε όλες τις στρατηγικές και τα κείμενα πολιτικής της Ε.Ε. και των περισσότερων Κρατών- Μελών. Σε επίπεδο απόκρισης η αξιολόγηση είναι σε υψηλό επίπεδο μιας και μετά την προσφυγική/ μεταναστευτική κρίση και τις τρομοκρατικές επιθέσεις στην Ευρώπη η συνεργασία και η ανταλλαγή πληροφοριών έχει ενσωματωθεί σε όλες τις πρωτοβουλίες της ΕΕ. και έχει ενισχυθεί ο ρόλος της EUROPOL και της FRONTEX.
- XII. **Η αναγκαιότητα συντονισμού των πολιτικών ασφάλειας με αυτών της ανάπτυξης** προσλαμβάνεται σε υψηλό βαθμό από τους θεσμούς της Ε.Ε. και τα Κράτη Μέλη και συμπεριλαμβάνεται σε όλες τις στρατηγικές και τα κείμενα πολιτικής της Ε.Ε. και των περισσότερων Κρατών- Μελών. Σε επίπεδο απόκρισης η αξιολόγηση είναι σε μεσαίο επίπεδο με την ανάπτυξη να παραμένει ακόμη εκτός των αποστολών ΚΠΑΑ. Έχει συνδεθεί όμως με την

ασφάλεια στο ζήτημα της μετανάστευσης, της κλιματικής αλλαγής, των πανδημιών κ.α.

Κεφάλαιο 5: Συμπεράσματα Διατριβής

Η βασική υπόθεση εργασίας της συγκεκριμένης διατριβής είναι ότι παρά το γεγονός ότι η Ε.Ε. δεν έχει τα χαρακτηριστικά ενός «παραδοσιακού δρώντα» και παρουσιάζει ατέλειες σε στρατιωτικό και πολιτικό επίπεδο μπορεί ωστόσο να αναδειχθεί σε διακριτό και αποτελεσματικό παγκόσμιο δρώντα στην πρόληψη και τη διαχείριση απειλών ασφάλειας που έχουν μακροχρόνιες αιτίες και δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν αμιγώς κατασταλτικά. Ουσιαστικά, το επιχείρημα της διατριβής δίνει μία διαφορετική διάσταση στη μεγάλη συζήτηση για το ρόλο και την επίδοση της Ένωσης ως παγκόσμιου δρώντα ασφάλειας. Η συζήτηση γύρω από το συγκεκριμένο ζήτημα έχει περιοριστεί ανάμεσα σε δύο διαφορετικά επιστημονικά και ερευνητικά στρατόπεδα. Το πρώτο θεωρεί πως η Ε.Ε. είναι μία οντολογική και κανονιστική δύναμη η οποία απέτυχε στη διαχείριση των κρίσεων ακόμη και στην ευρύτερη γειτονιά της, στα Βαλκάνια. Οι υποστηρικτές αυτής της λογικής θεωρούν πως η Ένωση χωρίς να αποκτήσει τις παραδοσιακές στρατιωτικές δυνατότητες δεν μπορεί να αποτελέσει έναν αξιόπιστο δρώντα στο διεθνές σύστημα, και κυρίως στα ζητήματα της παραδοσιακής υψηλής πολιτικής, όπως είναι η ασφάλεια και η εξωτερική πολιτική. Το δεύτερο επιστημονικό στρατόπεδο είναι αυτό που δίνει έμφαση στην ήπια ισχύ της Ε.Ε., το οποίο υποστηρίζει πως ακριβώς αυτή η ιδιαιτερότητα της Ένωσης- να μην αποτελεί ένα παραδοσιακό δρώντα, λόγω και των ατελειών της, αλλά και της διαφορετικής οντολογικής της επιλογής- είναι που την καθιστά όχι μόνο έναν αποτελεσματικό δρώντα, αλλά και μία υπερδύναμη, όπως εμφατικά τονίζει ο MacCormick και αναλύθηκε διεξοδικά στο πρώτο κεφάλαιο της διατριβής.

Ωστόσο, η δεύτερη προσέγγιση στον παγκόσμιο ρόλο της Ε.Ε., όσο και αν έχει ένα ισχυρό θεωρητικό επιχείρημα- του διαφορετικού δρώντα- έρχεται πάντα αντιμέτωπη με το ζήτημα της αποτελεσματικότητας της λειτουργίας της Ένωσης και πως μπορεί αυτή να μετρηθεί και αξιολογηθεί. Οι περιπτωσιολογικές μελέτες που έχουν γίνει για να υποστηριχθεί το συγκεκριμένο επιχείρημα είναι περιορισμένες και το μεγαλύτερο ζήτημα είναι πως αυτές οι έρευνες επί της ουσίας μεταφέρουν τα οντολογικά επιχειρήματα- κυρίως αυτά περί των ήπιων μέσων ισχύος και της παιδαγωγικής λειτουργίας- στη διαχείριση κρίσεων και συγκρούσεων. Εκ των πραγμάτων αυτή η προσέγγιση αντιμετωπίζει προβλήματα. Η ήπια ισχύς βασίζεται στη γοητεία, ενώ αντίστοιχα και η κανονιστική λειτουργία σε μία διαδικασία εκμάθησης και προώθησης κανόνων, κάτι που σημαίνει πως για λειτουργήσουν αποτελεσματικά θα πρέπει να υπάρξει ένα εύλογο χρονικό διάστημα και πλαίσιο, κάτι που δεν προσφέρει σε καμία περίπτωση μία εμφύλια σύγκρουση ή μια στρατιωτική διένεξη.

Η Ε.Ε. πέραν της διαφορετικής φύσεως και ισχύος είναι και ένας διαφορετικός δρώντας ασφάλειας, ο οποίος συνδυάζει αποτελεσματικά τα πολιτικά, διπλωματικά

μέσα με τις στρατιωτικές δυνατότητες, όταν αυτές τις θεωρήσει απαραίτητες, αξιοποιώντας σε αυτή την περίπτωση τα μέσα του ΝΑΤΟ και των Κρατών- Μελών. Αυτή η αξιοποίηση στρατιωτικών μέσων, σκληρής δηλαδή ισχύος, δεν αλλοιώνει τον πολιτικό χαρακτήρα της Ε.Ε., αντίθετα, για πολλούς μελετητές είναι ο μόνος τρόπος για να μπορέσει η Ένωση να λειτουργήσει αποτελεσματικά στην αντιμετώπιση διεθνών προκλήσεων ασφάλειας και να παρέμβει δραστικά και προληπτικά σε κρίσεις. Το όλο σύστημα ασφάλειας της Ε.Ε., με ιδιαίτερη έμφαση στα σχήματα της στρατηγικής κουλτούρας και της διακυβέρνησης ασφάλειας αναδεικνύει τη διαφορετική πρόσληψη και τις διαφοροποιημένες δυνατότητες της Ένωσης για να δράσει παγκοσμίως σε θέματα ασφάλειας. Το Ιράκ ήταν το σημείο καμπής που ανέδειξε την αναγκαιότητα η Ένωση να καταστεί ένας ανεξάρτητος δρώντας ασφάλειας, ο οποίος θα μπορέσει να λειτουργήσει αποτελεσματικά και καταλυτικά στην αντιμετώπιση των νέων απειλών ασφάλειας, αλλά και προκλήσεων με επιπτώσεις ασφάλειας, όπως η μετανάστευση και η κλιματική αλλαγή.

Όπως αναδείχτηκε από την ανάλυση των θεωριών των διεθνών σχέσεων και της διακυβέρνησης που πραγματοποιήθηκε στο δεύτερο κεφάλαιο δεν υπάρχει μία μοναδική θεωρία η οποία να μπορεί να εξηγήσει πλήρως την ευρωπαϊκή προσέγγιση στην ασφάλεια. Άλλωστε, είναι μία διαδικασία δυναμική που έχει περάσει μέσα από διαφορετικές πολιτικές και θεσμικές φάσεις. Παρά τις επί μέρους διαφοροποιήσεις των προσεγγίσεων της θεωρίας του ρεαλισμού όλες συμφωνούν πως η αιτία για την ανάπτυξη από την Ε.Ε. της ευρωπαϊκής προσέγγισης στην ασφάλεια ήταν οι εξωτερικές πιέσεις, οι πιέσεις δηλαδή που άσκησε το διεθνές σύστημα στην Ένωση, αλλά και στα Κράτη- Μέλη.

Οι θεωρίες των διεθνών σχέσεων αναδεικνύουν και μία διαφορετική και διευρυμένη προσέγγιση στο μέτωπο των απειλών. Για τους ρεαλιστές οι βασικές απειλές για την ευρωπαϊκή ασφάλεια είναι α) η Σοβιετική Ένωση/ Ρωσία, β) οι Η.Π.Α., γ) το μονοπολικό περιβάλλον ασφάλειας και δ) το νέο περιβάλλον ασφάλειας και οι νέες και μη- κρατικές απειλές και προκλήσεις. Οι φιλελεύθεροι, οι κονστρουκτιβιστές και οι θεωρητικοί της διακυβέρνησης συμφωνούν πως οι βασικές απειλές για την ευρωπαϊκή ασφάλεια είναι οι νέες και ασύμμετρες απειλές που προκύπτουν ως το αποτέλεσμα του νέου περιβάλλοντος ασφάλειας και στις οποίες περιλαμβάνονται τόσο απειλές όπως η διεθνής τρομοκρατία, οι κυβερνοεπιθέσεις και οι αυξημένες μεταναστευτικές πιέσεις, όσο και προκλήσεις όπως η κλιματική αλλαγή και η περιβαλλοντική ασφάλεια. Η κριτική θεωρία έχει μία τελείως διαφορετική προσέγγιση στο ζήτημα των απειλών η οποία εστιάζει στην αίσθηση της απειλής και όχι στην πραγματική απειλή, αλλά και στην εργαλειοποίηση του φόβου.

Στο ζήτημα της επιλογής- απάντησης στις αιτίες και στις απειλές, κάτι που συνιστά επί της ουσίας και τον τρόπο με τον οποίο οι θεωρίες αντιλαμβάνονται την ευρωπαϊκή πολιτική ασφάλειας, υπάρχει μία λογική αντιστοιχία. Από τους διαφορετικούς θεωρητικούς του ρεαλισμού η ευρωπαϊκή πολιτική ασφάλειας προσεγγίζεται με τέσσερις διαφορετικούς τρόπους: α) Εξισορρόπηση της Σοβιετικής Ένωσης, β) Ήπια Εξισορρόπηση των Η.Π.Α., γ) Αυτονομία σε ένα Μονοπολικό

Σύστημα Ισχύος και δ) Σύμπλευση με τις Η.Π.Α. στο νέο περιβάλλον ασφάλειας. Για τους φιλελεύθερους η ευρωπαϊκή πολιτική ασφάλειας είναι μορφή περιφερειακής συνεργασίας και δημιουργίας θεσμών ασφάλειας. Οι κονστρουκτιβιστές αντιλαμβάνονται την ολοκλήρωση στον τομέα της ασφάλειας ως α) τη δημιουργία μίας Κοινότητας Ασφάλειας και β) ως ένα συνεργατικό και συλλογικό μοντέλο ασφάλειας. Η κριτική θεωρία έχει δύο δικές της προσεγγίσεις: α) η ολοκλήρωση ως κατασκευή ασφάλειας λόγω της απουσίας πολιτικής εξουσίας και β) ως διαδικασία ασφαλειοποίησης επί μέρους θεμάτων και πολιτικών της Ε.Ε. με χαρακτηριστικό παράδειγμα τη μετανάστευση. Τέλος, οι μελετητές της θεωρίας διακυβέρνησης αντιλαμβάνονται την ολοκλήρωση στον τομέα της ασφάλειας ως μορφή περιφερειακής αρχικά και διεθνούς σταδιακά συνεργασίας.

Αυτό που είναι σημαντικό για τους σκοπούς της συγκεκριμένης διδακτορικής διατριβής και αναδείχτηκε στο δεύτερο κεφάλαιο είναι η συμφωνία όλων των θεωριών για τον ρόλο που διαδραμάτισε το νέο περιβάλλον ασφάλειας και οι νέες- μη στρατιωτικές απειλές όπως τα αποτυχημένα κράτη, η διασπορά όπλων ΧΒΡΠ, η διεθνής τρομοκρατία, η περιβαλλοντική ασφάλεια, η δημογραφική αλλαγή, η μετανάστευση, οι πανδημίες, το οργανωμένο έγκλημα και οι κυβερνό- επιθέσεις στην διαδικασία ολοκλήρωσης στον τομέα της ασφάλειας. Μία διάσταση που αναδεικνύεται ως κρίσιμη λόγω και της συμπληρωματικότητας της εσωτερικής και εξωτερικής διάστασης της ασφάλειας στην Ε.Ε.

Το συγκεκριμένο επιχείρημα αποτελεί σημαντική θεωρητική παραδοχή της διατριβής, η οποία έχει τονιστεί πως ακολουθεί τη θεωρία προσέγγιση των κονστρουκτιβιστών, καθώς εντάσσεται στη λογική πως η δράση της Ε.Ε. στον τομέα της ασφάλειας δεν πρέπει να προσεγγίζεται και να περιορίζεται μόνο στις περιπτώσεις των συγκρούσεων, των επεμβάσεων και της διαχείρισης κρίσεων, αλλά θα πρέπει να επεκταθεί και στις περιπτώσεις αντιμετώπισης και πρόληψης των βαθύτερων αιτιών των νέων απειλών ασφάλειας. Οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, οι διογκωμένες μεταναστευτικές πιέσεις, η ριζοσπαστικοποίηση και η τρομοκρατία, οι τρεις περιπτώσεις που εξετάζονται στη διατριβή, συνιστούν απειλές η αντιμετώπιση των οποίων δεν μπορεί να γίνει μόνο με τη χρήση σκληρής ισχύος.

Όπως αναδείχτηκε στο τρίτο κεφάλαιο οι εμφύλιες συγκρούσεις και οι διακρατικές διενέξεις- εκτός από την περιοχή της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής- στον 21^ο αιώνα τείνουν μειούμενες. Άλλωστε, τόσο η Ε.Ε., όσο και ο ΟΗΕ, το ΝΑΤΟ, αλλά και οι ΗΠΑ και τα περισσότερα Κράτη- Μέλη της Ένωσης αναγνωρίζουν πως δεν είναι οι κυρίαρχες απειλές για την παγκόσμια ασφάλεια σήμερα. Αντίθετα, ειδικά μετά την επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 στις ΗΠΑ, η τρομοκρατία έχει αναδειχτεί ως η σημαντικότερη απειλή για την παγκόσμια, αλλά και την ευρωπαϊκή ασφάλεια. Ειδικότερα, η δυναμική και αιματηρή επανεμφάνιση της ISIS ως «Ισλαμικό Κράτος» το 2014 και οι σημαντικές επιπτώσεις που είχε η δράση της οργάνωσης στον τομέα της ριζοσπαστικοποίησης Ευρωπαίων πολιτών, κατέστησαν την ισλαμιστική τρομοκρατία τη μείζονα απειλή για την ασφάλεια της Ε.Ε. Επιπρόσθετα, η Ένωση είναι ο δρώντας που πρωταγωνιστεί στην ανάδειξη της

κρισιμότητας και των επιπτώσεων ασφάλειας ζητημάτων όπως η κλιματική αλλαγή και οι διογκούμενες μεταναστευτικές πιέσεις, οι δύο σημαντικότερες προκλήσεις για την παγκόσμια ασφάλεια σήμερα. Δεν πρέπει να ξεχνάμε πως η μεταναστευτική-προσφυγική κρίση του 2015 ανέδειξε πόσο δυναμικές μπορεί να είναι οι επιπτώσεις των μεταναστευτικών πιέσεων για την ασφάλεια των συνόρων της Ένωσης, αλλά και την ασφάλεια γενικότερα. Άλλωστε, όπως αναδείχτηκε στο δεύτερο κεφάλαιο της διατριβής ακόμη και οι παραδοσιακές ρεαλιστικές θεωρίες των διεθνών σχέσεων αποδέχονται ως έναν από τους λόγους ανάπτυξης της πολιτικής ασφάλειας και άμυνας της Ε.Ε. το νέο περιβάλλον ασφάλειας και τις ασύμμετρες απειλές και προκλήσεις όπως η τρομοκρατία, η κλιματική αλλαγή και οι αυξημένες μεταναστευτικές πιέσεις.

Επί της ουσίας, η συζήτηση για το ρόλο της Ε.Ε. ως παγκόσμιου δρώντα ασφάλειας θα πρέπει να ακολουθήσει τη γενικότερη συζήτηση για την εξέλιξη της έννοιας της ασφάλειας. Ειδικότερα, έμφαση πρέπει να δοθεί στην αναγκαιότητα θεωρητικής σύζευξης και εμπειρικής τεκμηρίωσης της ώσμωσης των δύο- διακριτών στο παρελθόν- διαστάσεων ασφάλειας: της εσωτερικής και της εξωτερικής. Ένας παγκόσμιος λοιπόν δρώντας ασφάλειας δεν μπορεί να αξιολογηθεί μόνο για τη συνεισφορά του στην παγκόσμια σταθερότητα και ασφάλεια, αλλά και για τον τρόπο που προστάτεψε τους πολίτες και το έδαφος του. Όπως παρουσιάστηκε και στο τρίτο κεφάλαιο αυτή είναι και η κρατούσα διάσταση για την ασφάλεια στην Ε.Ε. από το 2010 και έπειτα, κάτι που έχει αποτυπωθεί σε όλες τις στρατηγικές και τα κείμενα πολιτικής για την ασφάλεια τα τελευταία χρόνια, με χαρακτηριστικότερες τις αναφορές στην Παγκόσμια Στρατηγική για την Εξωτερική Πολιτική και την Ασφάλεια, η οποία και προσδιόρισε εκ νέου τον χαρακτήρα και το ρόλο της Ε.Ε. ως Παγκόσμιου Δρώντα Ασφάλειας. Η Ένωση, όπως αναδεικνύει η συγκεκριμένη διατριβή, δεν είναι απλώς ένας ξεχωριστός παγκόσμιος δρώντας, αλλά και ένας δρώντας ασφάλειας 3C, περίπλοκος (complex), συνεργατικός (cooperative) και περιεκτικός (comprehensive). Η διατριβή προσέθεσε στο μοντέλο των Kaunert και Zwolski περί περιεκτικού παγκόσμιου δρώντα ασφάλειας⁵⁰⁰ δύο ακόμη διαστάσεις: α) την περίπλοκη και β) την συνεργατική.

⁵⁰⁰ C. Kaunert and K. Zwolski, (2013), *The EU as a Global Security Actor: A comprehensive analysis beyond CFSP and JHA*, Palgrave- Macmillan, London.

Σχήμα 16: Η Ε.Ε. ένας παγκόσμιος δρώντας ασφάλειας 3C

Αυτό ακριβώς το κενό στην θεωρία γύρω από τον διεθνή ρόλο της Ε.Ε. σκόπευε να καλύψει η συγκεκριμένη διδακτορική διατριβή, αναδεικνύοντας, μέσω της συγκριτικής εξέτασης στο τέταρτο κεφάλαιο της πολιτικής της Ε.Ε. έναντι των τριών προκλήσεων και απειλών ασφάλειας (ριζοσπαστικοποίηση/ τρομοκρατία, μετανάστευση και κλιματική αλλαγή), τον διακριτό και αποτελεσματικό ρόλο της Ένωσης στην αντιμετώπιση των νέων ή ήπιων απειλών ασφάλειας, χωρίς αυτή να χρειαστεί απαραίτητα να προχωρήσει στην απόκτηση παραδοσιακών στρατιωτικών δυνατοτήτων. Θεωρητικά επομένως, η διατριβή συνδυάζει τις νέες οντολογικές και κανονιστικές θεωρίες για την Ε.Ε. και την διαδικασία ολοκλήρωσης με τις νέες προσεγγίσεις ασφάλειας και κυρίως αυτές που προώθησαν τη διεύρυνση και την εμπάθυνση του όρου. Μεθοδολογικά, για την επιβεβαίωση της κεντρικής υπόθεσης εργασίας εξετάστηκαν τρεις ειδικότερες πραγματικές/δύνητικές απειλές: (α) η κλιματική αλλαγή, (β) η μετανάστευση και (γ) η ριζοσπαστικοποίηση και η τρομοκρατία. Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε ήταν η συγκριτική ανάλυση περιεχομένου και η αξιολόγηση της παραγωγής και της εξαγωγής πολιτικής της Ε.Ε. έναντι των παραπάνω πραγματικών/δύνητικών απειλών. Για την ανάλυση και την αξιολόγηση αξιοποιήθηκε η τυπολογία των Μπλαβούκου και Μπουραντώνη για την επίδοση της Ε.Ε. ως διεθνή δρώντα, η οποία προσαρμόστηκε στον τομέα της ασφάλειας και συνδυάστηκε με ένα καινοτομικό μεθοδολογικό πλαίσιο έντεκα δεικτών- κριτηρίων.

Συγκεντρωτικά, η διατριβή κατέληξε στα παρακάτω συμπεράσματα:

(α) Η Ε.Ε. αποτελεί έναν μοναδικό "μετανεωτερικό" δρώντα ασφάλειας, ο οποίος όμως εξακολουθεί να έχει ατέλειες, τόσο στη μορφή, όσο και στις δυνατότητες του. Η Ε.Ε. δεν είναι σε καμία περίπτωση ένας τυπικός δρώντας, ούτε και μπορεί να κατηγοριοποιηθεί στον άξονα κράτος/ διεθνής οργανισμός. Πρόκειται

επί της ουσίας για έναν *sui generis* φορέα, ο οποίος συνδυάζει χαρακτηριστικά και μέσα από κράτη, διεθνούς οργανισμούς και περιφερειακά υποσυστήματα των διεθνών σχέσεων. Ωστόσο, εξακολουθεί να έχει σημαντικές ατέλειες, τόσο σε πολιτικό- μιας και η διαδικασία της ολοκλήρωσης προς ένα τελικό καθεστώς- όπως είναι για παράδειγμα οι Ηνωμένες Πολιτείες της Ευρώπης ή μία μετανεωτερική *Res Publica*- δεν έχει προχωρήσει ακόμη, όσο και σε στρατιωτικό τομέα, όπου παρά τη θεσμοποίηση της ΚΕΠΠΑ και της ΚΠΑΑ η ολοκλήρωση δεν έχει οδηγήσει στην ανάπτυξη ανεξάρτητων στρατιωτικών δυνατοτήτων, με εξαίρεση την περίπτωση των *Battlegroups*, τα οποία όμως δεν έχουν αξιοποιηθεί ακόμη.

(β) Η Ένωση μπορεί να λειτουργήσει αποτελεσματικότερα σε περιπτώσεις σταθεροποίησης και οικοδόμησης ειρήνης, παρά εν μέσω κρίσεων. Οι επιχειρήσεις που υλοποιήθηκαν εν μέσω κρίσεων και συγκρούσεων (*EUBAM Libya*) δεν μπορούν να θεωρηθούν επιτυχημένες, άλλωστε, στις περισσότερες περιπτώσεις, είχαν περιορισμένη αρμοδιότητα και εξουσιοδότηση. Αντίθετα, οι επιχειρήσεις *EUFOR Althea*, *EULEX Kosovo* και *EUROPOL Afghanistan*, που αναπτύχθηκαν μετά το τερματισμό των συγκρούσεων και είχαν ως άμεσο ή έμμεσο αντικείμενο την ανάπτυξη των ικανοτήτων του τομέα ασφάλειας και του κράτους δικαίου σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα είχαν μεγαλύτερη επιτυχία και μακροπρόθεσμα αποτελέσματα. Μία ενδιάμεση κατηγορία αποτελούν οι επιχειρήσεις τύπου *EUTM Mali* οι οποίες παρότι αναπτύχθηκαν εν μέσω κρίσεων και συγκρούσεων κατάφεραν να επιτύχουν σε σημαντικό βαθμό το έργο τους, καθώς η εντολή τους ήταν περιορισμένη και δεν αφορούσε τη διαχείριση μίας κρίσης ή την παρέμβαση σε μία σύγκρουση, αλλά την εκπαίδευση ενόπλων δυνάμεων και σωμάτων ασφαλείας.

(γ) Η Ε.Ε. μπορεί να λειτουργήσει σε σύμπλευση με τις Η.Π.Α. και το ΝΑΤΟ για την αντιμετώπιση και την διαχείριση διεθνών και περιφερειακών κρίσεων, αλλά και αυτόνομα στο ζήτημα των νέων απειλών ασφάλειας. Ακολουθώντας το επιχείρημα των *Cladi* και *Locatelli* για τη δυνατότητα σύμπλευσης της Ε.Ε. με τις ΗΠΑ και το ΝΑΤΟ για τη διαχείριση κρίσεων αναδείχτηκε πως στην περίπτωση του Ιράν η Ένωση απέδειξε πως μπορεί να λειτουργήσει ως ένας ιδιαίτερα αποτελεσματικός δρώντας ασφάλειας στο πλαίσιο μίας ιδιόμορφης σύμπλευσης με τις ΗΠΑ που προωθούν την σκληρή ισχύ για τη διαχείριση περιφερειακών και διεθνών κρίσεων. Κάτι αντίστοιχο αναδείχτηκε και στη Λιβύη σε σύμπλευση με το ΝΑΤΟ, αλλά και στο Μάλι σε σύμπλευση με τη Γαλλία, όταν αυτή ανέλαβε αυτόνομη δράση. Στην περίπτωση όμως των τριών απειλών που αναλύθηκαν στην διατριβή η Ε.Ε. έδειξε πως μπορεί να λειτουργήσει αποτελεσματικά και με ηγετικό ρόλο χωρίς τη συμμετοχή των ΗΠΑ. Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελεί η ανάληψη ηγετικού ρόλου στην περιβαλλοντική διακυβέρνηση μετά την αποχώρηση των ΗΠΑ από τις διαπραγματεύσεις για την Κλιματική Συμφωνία το 2001. Η Ένωση, επενδύοντας στον ηγετικό κλιματικό της ρόλο, ανέδειξε την σημαντικότητα προσέγγισης των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής ως απειλής για την διεθνή ασφάλεια. Επίσης, στην περίπτωση της μετανάστευσης δρα αυτόνομα, ωστόσο η παρέμβασή της έχει περιφερειακά χαρακτηριστικά και στηρίζεται στην αξιοποίηση όλων των διαθέσιμων μέτρων και πολιτικών που μπορούν να αποκτήσουν εξωτερική

διάσταση. Αντίστοιχα, η Ε.Ε. λειτουργεί αυτόνομα και στην περίπτωση της τρομοκρατίας, αξιοποιώντας τα εργαλεία του πολιτικού διαλόγου και των περιφερειακών συμφωνιών.

(δ) Η Ένωση μπορεί να αναλάβει ηγετικό ρόλο για την πρόληψη και των αντιμετώπιση νέων απειλών ασφάλειας. Στην περίπτωση της ριζοσπαστικοποίησης και της τρομοκρατίας η Ε.Ε. θέλει να έχει σημαντικό ρόλο, όχι όμως ηγετικό σε παγκόσμιο επίπεδο. Στην περίπτωση της μετανάστευσης επιδιώκει το ρόλο του περιφερειακού ηγέτη, ενώ για την κλιματική αλλαγή τα πράγματα είναι διαφορετικά, καθώς η Ένωση ξεκαθαρίζει πως θέλει να λειτουργήσει ως παγκόσμιος κλιματικός ηγεμόνας. Η Ε.Ε. δεν προωθεί τη δημιουργία ενός διεθνούς καθεστώτος για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, αλλά υποστηρίζει τις πρωτοβουλίες του ΟΗΕ και της INTERPOL σε παγκόσμιο επίπεδο. Αντίστοιχα, στην περίπτωση της μετανάστευσης επίσης δεν προωθεί τη δημιουργία ενός διεθνούς καθεστώτος ρύθμισης της παγκοσμίως, αλλά υποστηρίζει τις πρωτοβουλίες του ΟΗΕ. Στην περίπτωση όμως της κλιματικής αλλαγής, ήδη από το 1992, υποστηρίζει και προωθεί την αναγκαιότητα δημιουργίας ενός Διεθνούς Κλιματικού Καθεστώτος. Στον τομέα της υλοποίησης πολιτικών η Ε.Ε. διεκδικεί σημαντικό ρόλο στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας και περιφερειακό στην περίπτωση της μετανάστευσης, όπου έχουμε και την υλοποίηση πολιτικών με παγκόσμια διάσταση, όπως είναι η «Παγκόσμια Προσέγγιση στη Μετανάστευση και στην Κινητικότητα», και στις δύο όμως περιπτώσεις δεν λειτουργεί ως παγκόσμιος ηγέτης. Κάτι που κάνει όμως στην περίπτωση της κλιματικής αλλαγής, όπου αναλαμβάνει βασικές διπλωματικές πρωτοβουλίες ως παγκόσμιος κλιματικός ηγεμόνας από την περίοδο των διαπραγματεύσεων του Κιότο.

(ε) Η Ε.Ε. δίνει έμφαση στην αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτιών των προκλήσεων ασφάλειας. Στον τομέα της εξαγωγής πολιτικής η Ένωση διακηρύττει την έμφαση που δίνει στην αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτιών και κυρίως μέσω την υποστήριξης των Τρίτων Χωρών, της περιφερειακής συνεργασίας με οργανισμούς και μεμονωμένα κράτη της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής και στη σύνδεση της ασφάλειας με την ανάπτυξη, στις περιπτώσεις όμως της μετανάστευσης και της κλιματικής αλλαγής και λιγότερο της τρομοκρατίας. Ειδικότερα, η αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτιών είναι κυρίαρχη στη μετανάστευση και στην κλιματική αλλαγή, ενώ για την τρομοκρατία και τη ριζοσπαστικοποίηση αποτυπώνεται στις περιφερειακές στρατηγικές για τη Συρία και το Ιράκ. Ο συντονισμός ασφάλειας και ανάπτυξης είναι δομικός σε όλες τις εξωτερικές δράσεις για τη διαχείριση των μεταναστευτικών πιέσεων και της κλιματικής αλλαγής, όπως και η υποστήριξη των Τρίτων Χωρών μέσω της ανθρωπιστικής και αναπτυξιακής βοήθειας, των μεταρρυθμίσεων, την ανάπτυξη ικανοτήτων και τις εκπαιδεύσεις. Η Ένωση έχει στοχευμένες περιφερειακές στρατηγικές και έχει ενσωματώσει (στις περιπτώσεις της μετανάστευσης και της κλιματικής αλλαγής) τη σύνδεση της ασφάλειας με την ανάπτυξη.

(στ) Η Ε.Ε. αξιοποιεί τα εργαλεία της ΚΕΠΠΑ και της ΚΠΑΑ για την πρόληψη και την αντιμετώπιση απειλών ασφάλειας. Η Ε.Ε. αναδεικνύει επίσης την αξιοποίηση δράσεων στο πλαίσιο της ΚΕΠΠΑ και της ΚΠΑΑ, κυρίως στις περιπτώσεις της τρομοκρατίας και της μετανάστευσης. Ειδικότερα, οι δυνατότητες των επιχειρήσεων στο πλαίσιο της ΚΕΠΠΑ και της ΚΠΑΑ αξιοποιούνται για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας (EULEX Kosovo, EUTM Mali κ.α.) και τη διαχείριση των μεταναστευτικών πιέσεων (Επιχείρηση Σοφία, EUBAM-Libya κ.α.). Στην περίπτωση της κλιματικής αλλαγής γίνεται αξιοποίηση επιχειρήσεων που έχουν όμως διαφορετική αποστολή. Η αξιοποίηση των επιχειρήσεων στο πλαίσιο της ΚΕΠΠΑ και της ΚΠΑΑ μπορεί να θεωρηθεί επιτυχής, ενώ αναδεικνύεται η τάση μεγαλύτερης έμφασης σε αυτό το εργαλείο και για τις τρεις απειλές.

(ς) Η Ένωση συνεργάζεται αποτελεσματικά με Τρίτες Χώρες και Περιφερειακούς Οργανισμούς για την αντιμετώπιση ζητημάτων ασφάλειας. Η αναγκαιότητα πολυμερούς συνεργασίας για την πρόληψη των νέων απειλών ασφάλειας προσλαμβάνεται σε υψηλό βαθμό από τους θεσμούς της Ε.Ε. και τα Κράτη Μέλη και συμπεριλαμβάνεται σε όλες τις στρατηγικές και τα κείμενα πολιτικής της Ε.Ε. και των περισσότερων Κρατών- Μελών. Στην εξαγωγή πολιτικής η αξιολόγηση είναι σε υψηλό επίπεδο με την περιφερειακή δράση και συνεργασία να περιλαμβάνεται σε όλες τις πρωτοβουλίες της Ένωσης. Ως προς την αποτελεσματικότητα μπορούμε να μιλήσουμε για υψηλό επίπεδο καθώς η Ε.Ε. συνεργάζεται με όλες σχεδόν τις χώρες της ευρύτερης γειτονιάς της και με πολλές παγκοσμίως, καθώς και με όλους τους Περιφερειακούς Οργανισμούς.

(η) Η Ε.Ε. αποτελεί τον ιδανικό και "αρχετυπικό δρώντα ασφάλειας" που στηρίζει την λειτουργία του σε μία συνεργατική, προληπτική, κανονιστική (normative) και πολιτική (civilian) προσέγγιση της ασφάλειας, η οποία δίνει έμφαση στην εξωτερική διαχείριση και αντιμετώπιση των απειλών. Ο χαρακτήρας της Ε.Ε. ως δρώντα ασφάλειας είναι συνέχεια και συνέπεια της κανονιστικής και πολιτικής φύσης της ισχύος της. Η Ένωση είναι ένας διαφορετικός δρώντας, κάτι που απέδειξε και στην περίπτωση της ενδιάμεσης συμφωνίας για το Πυρηνικό Πρόγραμμα του Ιράν, ο οποίος μπορεί να παρέμβει αποτελεσματικά σε αρκετές περιπτώσεις, ειδικά όταν απαιτείται μία διαφορετική προσέγγιση, όπως συμβαίνει με τις τρεις απειλές- μελέτες περίπτωσης που αναλύθηκαν. Χαρακτηριστική είναι και η περίπτωση της τρομοκρατίας, με την Ένωση να δίνει έμφαση στη ριζοσπαστικοποίηση- η οποία συνδέεται με τα βαθύτερα αίτια της τρομοκρατίας- και στην αναγκαιότητα πρόληψής της. Μία επιλογή που την καθιστά έναν ξεχωριστό αντί-τρομοκρατικό δρώντα, ο οποίος αξιοποιεί πολιτικά και κανονιστικά μέσα πολιτικής. Η μεταναστευτική- προσφυγική κρίση του 2015 κατέστησε σαφές πως η Ένωση δεν μπορεί να αντιμετωπίσει στα σύνορα της και κατασταλτικά τις επιπτώσεις φαινομένων μακράς διάρκειας και περίπλοκης σύνθεσης. Το αποτέλεσμα αυτής της κρίσης ήταν η Ένωση να υιοθετήσει και να υλοποιεί ήδη μία σειρά πολιτικών στον τομέα της μετανάστευσης, οι οποίες δίνουν

έμφαση στην ενίσχυση των κοινωνιών των χωρών προέλευσης και υποδοχής, στην ενδυνάμωση της ανθεκτικότητάς τους, αλλά και γενικότερα στην ανάπτυξη τους.

(θ) Η Ε.Ε. αξιολογείται ως διακριτός και αποτελεσματικός δρώντας ασφάλειας στην περίπτωση της κλιματικής αλλαγής και μερικώς αποτελεσματικός στις περιπτώσεις της μετανάστευσης και της ριζοσπαστικοποίησης και τρομοκρατίας. Η Ένωση αξιολογείται ως πρωταγωνιστικός παγκόσμιος δρώντας ασφάλειας στην περίπτωση της κλιματικής αλλαγής, καθώς έχει αναλάβει ρόλο παγκόσμιου ηγέτη για την κλιματική διακυβέρνηση και είναι ο οργανισμός που ανέδειξε τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής ως απειλή για τη διεθνή ασφάλεια. Στις περιπτώσεις της μετανάστευσης και της ριζοσπαστικοποίησης και της τρομοκρατίας η Ε.Ε. μπορεί να χαρακτηριστεί ως μερικώς πρωταγωνιστική γιατί η δράση της περιορίζεται σε Ευρωπαϊκό και ευρύτερο περιφερειακό επίπεδο, με αποτέλεσμα να απουσιάζει η παγκόσμια διάσταση παραγωγής πολιτικής και ανάληψης δράσης που μπορεί να έχει καταλυτικό ρόλο για την αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτιών των δύο φαινομένων και θα την καθιστούσε με αυτό τον τρόπο και σύμφωνα με όσα προβλέπονται στην Παγκόσμια Στρατηγική για την Εξωτερική Πολιτική και την Ασφάλεια Παγκόσμιο Δρώντα Ασφάλειας.

(ι) Ο πολιτικός- οντολογικός χαρακτήρας της Ένωσης την καθιστά τον ιδανικό δρώντα για να αντιμετωπίσει τις βαθύτερες αιτίες των τριών απειλών που εξετάστηκαν. Η φύση των νέων απειλών, αλλά και οι μηχανισμοί εξέλιξης και κλιμάκωσης τους, όπως έχει ενδελεχώς παρουσιαστεί, απαιτεί την αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτιών τους. Η Ε.Ε., λόγω του πολιτικού και οντολογικού χαρακτήρα της, αλλά και της βαθιάς προσήλωσής της σε μία κανονιστική προσέγγιση των διεθνών σχέσεων είναι ο ιδανικός δρώντας για να αναλάβει τις απαιτούμενες πρωτοβουλίες. Άλλωστε, είναι ο πρώτος παγκόσμιος δρώντας που έχει αναδείξει τόσο τη σημαντικότητα των επιπτώσεων ασφάλειας των προκλήσεων όπως είναι η κλιματική αλλαγή και η μετανάστευση, όσο και την αξιοποίηση μέτρων διαχείρισης, μετριασμού και εξάλειψης των βαθύτερων αιτιών. Όπως είναι εμφανές από τη διατριβή, η Ε.Ε. αποτελεί τον ιδανικό και ήδη αποτελεσματικό οντολογικό και κανονιστικό δρώντα ασφάλειας, κάτι που αποτελεί και σημαντική πτυχή της ιδιαίτερης υπέρ- δύναμής της όπως σημειώνουν οι MacCormick και Ιωακειμίδης.

Εν κατακλείδι, η θεωρητική χρησιμότητα της συγκεκριμένης διατριβής είναι ότι ανέδειξε πως η Ε.Ε. αποτελεί τον ιδανικό δρώντα για την αντιμετώπιση και την πρόληψη νέων απειλών όπως η κλιματική αλλαγή, η μετανάστευση και η ριζοσπαστικοποίηση με την τρομοκρατία. Οι ατέλειες της Ένωσης στον στρατιωτικό τομέα όχι μόνο δεν την εμποδίζουν να λειτουργήσει αποτελεσματικά στην πρόληψη και την αντιμετώπιση νέων απειλών ασφάλειας, αλλά αντίθετα παρέχουν στην Ε.Ε. το συγκριτικό πλεονέκτημα της αξιοποίησής της ισχύος της για την αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτιών των απειλών αυτών.

Τέλος, στο πλαίσιο ανάδειξης και της πολιτικής της χρησιμότητας, η συγκεκριμένη διατριβή καταλήγει και στις ακόλουθες προτάσεις πολιτικής για την ενίσχυση του ρόλου της Ε.Ε. ως παγκόσμιου δρώντα ασφάλειας:

- Πρέπει να δοθεί μεγαλύτερη έμφαση στην αποτελεσματικότητα και στην αξιολόγηση των μέτρων για την αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτιών των απειλών.
- Πρέπει να ενταθεί ο συντονισμός ασφάλειας και ανάπτυξης και να αξιοποιηθεί και στην περίπτωση της τρομοκρατίας και της ριζοσπαστικοποίησης.
- Χρειάζεται ενίσχυση ο συντονισμός της βοήθειας (ανθρωπιστική και αναπτυξιακή) προς τις Τρίτες Χώρες, καθώς και η δημιουργία ενός συστήματος μέτρησης της αποτελεσματικότητας των πρωτοβουλιών.
- Δημιουργία υβριδικών αποστολών στο πλαίσιο της ΚΕΠΠΑ και της ΚΠΑΑ, όπου θα ενσωματωθούν και στοιχεία από την εξωτερική διάσταση των πολιτικών για την κλιματική αλλαγή και την μετανάστευση.
- Η Ε.Ε. πρέπει να αναλάβει ηγετικό ρόλο και στην περίπτωση της μετανάστευσης και να προωθήσει τη λογική ενός διεθνούς καθεστώτος, όπως έκανε με την κλιματική συμφωνία.
- Πρέπει να δοθεί έμφαση στην ανάπτυξη αποτελεσματικών παρεμβάσεων και σε περιπτώσεις κρίσεων και όχι μόνο στη λογική της σταθεροποίησης περιοχών.

Βιβλιογραφία

Στρατηγικές, Πολιτικές, Κείμενα Δράσης & Ανακοινώσεις

C. Ashton, & Štefan Füle, Štefan, “Statement by EU High Representative Catherine Ashton and European Commissioner for Enlargement Štefan Füle on the situation in Tunisia”, Brussels, 10 January 2011.

C. Ashton, & Štefan Füle, Štefan, “Joint statement by EU High Representative Catherine Ashton and Commissioner Štefan Füle on the events on Tunisia”, Brussels, 14 January 2011.

C. Ashton, (2011) Declaration by the High Representative on behalf of the European Union on events in Libya, 20 February 2011.

C. Ashton, (2013) Remarks following the informal meeting of EU Foreign Ministers, No. A 447/13, 7 September 2013, Vilnius.

A. Blinken, (2015), Testimony, Iran Nuclear Negotiations.

Z. K. Γιούνκερ, «Κατάσταση της Ένωσης το 2016», 14 Σεπτεμβρίου 2016.

CDU/CSU, (2008), Resolution of the CDU/CSU Parliamentary Group Forum May 2008.

Council of the European Union, (1999). Meeting JHA. Decision n. 13409/99 “on the inclusion of a model of readmission clause in the community agreements with third countries and in the agreements between EC, his member States and third countries” in revision of the model of readmission clause adopted in 1996 (Council n. 4272/96). Brussels,

Council of the European Union, (1999). Schengen Regulations Action Plan of the Council’s Frontiers Working Party. Brussels: Council of the European Union.

Council of the European Union, (1999). Tampere European Council 15-16 October 1999 – Presidency Conclusions. Brussels: Council of the European Union.

Council of the European Union, (2000), Council Decision of 27 March 2000 authorizing the Director of Europol to enter into negotiations on agreements with third states and non- EU related bodies (2000/c 106/01).

Council of the European Union, (2002). Presidency conclusions. Seville. 21-22 June 2002. SN 200/1/02 REV I.

Council of the European Union, (2003). Integrating migration issues in the European Union's relations with third countries: migration and development. 8927/03.

Council of the European Union, (2004). Brussels European Council 4-5 November 2004 – Presidency Conclusions. Brussels: Council of the European Union,

Council of the European Union, (2005), Joint Action 2005/889/CFSP, on establishing a European Union Border Assistance Mission for the Rafah Crossing Point (EU BAM Rafah).

Council of the European Union, (2005), “A Strategy for the External Dimension of JHA: Global Freedom, Security and Justice and to forward it to the GAERC Council”, 14366/3/05 REV 3, Brussels.

Council of the European Union, (2005), “Euro- Mediterranean Code of Conduct on Countering Terrorism”, 15075/05, (Presse 328), Brussels.

Council of the European Union, (2006), “Tampere Conclusions”, 8th Euro-Mediterranean Conference of Ministers of Foreign Affairs (Tampere, 27-28 November 2006), 15921/1/06 REV 1 (Presse 344), Brussels.

Council of the European Union, (2007), Council Conclusions on a EU response to situations of fragility. Council of the European Union, Press Release, 2831st External Relations Meeting November 2007.

Council of the European Union, (2007), Joint Action 2007/369/ CFSP of 30 May 2007 on establishment of the European Union Police Mission in Afghanistan (EUPOL Afghanistan).

Council of the European Union (2008), Draft Council Conclusions on possible cooperation mechanisms between civilian ESDP missions and Europol as regards the mutual exchange of information. 9658/08, Brussels, 21 May 2008.

Council of the European Union, (2008), Joint Action 2008/124/CFSP, on the European Union Rule of Law Mission in Kosovo, EULEX KOSOVO

Council of the European Union, Conclusions of the European Council, 23/24 June 2011 (EUCO 23/11), Brussels, 24 June 2011.

Council of the European Union, Council Conclusions on the management of migration from the Southern Neighbourhood, 3081st Justice and Home Affairs Council meeting, Luxembourg, 11-12 April 2011(8692/11 Presse 93).

Council of the European Union, Council Decision 2011/137/CFSP of 28 February 2011 concerning restrictive measures in view of the situation in Libya, Brussels, 28 February 2011.

Council of the European Union, Council Decision 2011/210/CFSP of 1 April 2011 on a European Union military operation in support of humanitarian assistance operations in response to the crisis situation in Libya (EUFOR Libya), Brussels, 1 April 2011.

Council of the European Union, Declaration by the High Representative, Catherine Ashton, on behalf of the European Union on events in Libya (6795/1/11 Presse 33), Brussels, 20 February 2011.

Council of the European Union, Statement by Herman Van Rompuy, President of the European Council, on the developments in the EU's Southern neighbourhood (PCE 048/11), Prague, 23 February 2011.

Council of the European Union, "Council conclusions on Tunisia", 3065th Foreign Affairs Council meeting, Brussels, 31 January 2011. Council of the European Union, "Council regulation No 101/2011 of 4 February 2011 concerning restrictive measures directed against certain persons, entities and bodies in view of the situation in Tunisia".

Council of the European Union, (2011), Council conclusions on the Horn of Africa.

Council of the European Union, (2012), Decision 2012/392/CFSP on the European Union CSDP mission in Niger (EUCAP Sahel Niger). Council of the European Union, (2014), Decision 2014/482/CFSP amending Decision 2012/392/CFSP on the European Union CSDP mission in Niger (EUCAP Sahel Niger).

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2012), Απόφαση του Συμβουλίου 2012/392/ΚΕΠΠΑ της 16ης Ιουλίου 2012 σχετικά με τη Ευρωπαϊκή Επιχείρηση στο πλαίσιο της ΚΠΑΑ στο Νίγηρα (EUCAP Sahel Niger)

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2013), Απόφαση του Συμβουλίου 2013/34/ΚΕΠΠΑ σχετικά με τη στρατιωτική επιχείρηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης με αποστολή να συνεισφέρει στην εκπαίδευση των Ενόπλων Δυνάμεων του Μάλι. (EUTM Mali)

Council of the European Union, (2013), Decision 2013/233/CFSP on the European Union Integrated Border Management Assistance Mission in Libya (EUBAM Libya).

Council of the European Union, (2013), Decision 2013/34/CFSP on a European Union military mission to contribute to the training of the Malian Armed Forces (EUTM Mali).

Council of the European Union, (2013), The Overarching Post-2015 Agenda: Council conclusions, 11559/13.

Council of the European Union, (2014), Council conclusions on a transformative post-2015 agenda, General Affairs Council 16 December 2014.

Council of the European Union, (2014), Council conclusions on the EU's comprehensive approach.

Council of the European Union, (2015), Council conclusions A New Global Partnership for Poverty Eradication and Sustainable Development after 2015. 9241/15.

Council of the European Union, (2015), 7267/15, “Council conclusions on the EU Regional Strategy for Syria and Iraq as well as the ISIL/Da’esh threat”.

Council of the European Union, (2015), 5369/15, “Outline of the counter-terrorism strategy for Syria and Iraq, with particular focus on foreign fighters”.

Council of the European Union, (2015), Council Decision CFSP 2015/778 on a European Union military operation in the Southern Central Mediterranean (EUNAVFOR MED).

Council of the European Union, (2016), Decision CFSP 2016/993 amending Decision CFSP 2015/778 on a European Union military operation in the Southern Central Mediterranean (EUNAVFOR MED).

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2016), Συμπεράσματα του Συμβουλίου για την Τυνησία, 13056/16, Λουξεμβούργο.

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2016), Ευρωπαϊκή κλιματική διπλωματία μετά από την COP21 - Συμπεράσματα του Συμβουλίου, 6061/16, Βρυξέλλες.

Council of the European Union, (2017), Decision CFSP 2017/1385 amending Decision (CFSP) 2015/778 on a European Union military operation in the Southern Central Mediterranean (EUNAVFOR MED operation SOPHIA).

Council of the European Union, (2017), 10384/17, Council Conclusions on EU External Action on Counter-terrorism.

CPCC 13077/11, EUPOL Afghanistan operational assessment report, 11 October 2011. European Court of Auditors, (2015), The EU police mission in Afghanistan: mixed results, Special Report.

D. Van Duyn, (2006), Deputy Assistant Director, Counterterrorism Division Federal Bureau of Investigation Testimony in the House Homeland Security Committee Subcommittee on Intelligence, Information Sharing, and Terrorism Risk Assessment Washington, DC.

European Commission (2001). A common policy on illegal immigration. COM (2001) 672. Brussels: Commission of the European Communities

European Commission (2002). Integrating migration issues in the European Union’s relations with third countries. COM (2002) 703. Brussels: Commission of the European Communities.

European Commission (2005). Migration and development: some concrete orientations. COM (2005) 390. Brussels: Commission of the European Communities.

European Commission's Proposal in the Communication on a Framework programme on Solidarity and the Management of Migration Flows for the Period 2007-2013, SEC (2005) 435, COM/2005/0123 final, 6 April 2005.

European Commission (2006). The Global Approach to Migration one year on: towards a comprehensive European migration policy. COM (2006) 735. Brussels: Commission of the European Communities.

European Commission, (2007), "A Strong European Neighborhood Policy", Communication from the Commission COM (2007) 774 final.

European Commission (2007). On circular migration and mobility partnerships between the European Union and third countries. COM (2007) 248. Brussels: Commission of the European Communities.

European Commission, (2007), Towards an EU response to situations of fragility: engaging in difficult environments for sustainable development, stability and peace. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social committee and the Committee of the regions, COM (2007) 643 final.

European Commission (2008). Eastern Partnership. COM (2008) 823. Brussels: Commission of the European Communities.

European Commission, (2010), The EU Internal Security Strategy in Action: Five steps towards a more secure Europe, COM (2010) 673 final, Brussels.

European Commission, (2010), The EU Internal Security Strategy in Action: Five steps towards a more secure Europe, COM (2010) 673 final, Brussels.

European Commission, (2010), The EU Internal Security Strategy in Action: Five steps towards a more secure Europe, COM (2010) 673 final, Brussels.

European Commission (2011), Communication from the Commission on Conflict Prevention, COM (2011) 211 final, Brussels, 11.04.2011.

European Commission (2011), Statement by President Barroso on the situation in North Africa (Speech/11/137), Brussels, 2 March 2011.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2011), Ανακοίνωση της Επιτροπής στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή, Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και

την Επιτροπή Περιφερειών, Η ενεργειακή πολιτική της ΕΕ: η συνεργασία με τους πέραν των συνόρων μας εταίρους, COM/2011/0539 final.

European Commission (2013) Towards a comprehensive EU approach to the Syrian crisis. Joint Communication, 26 June 2013, No. 22, Brussels.

European Commission, (2013), Communication from the commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the regions, A Decent Life for All: ending poverty and giving the world a sustainable future, COM (2013) 92 final.

European Commission (2013) Restrictive measures in force, 31 July 2013, Brussels.

European Commission, (2013), AGIR - Building resilience in the Sahel and West Africa.

European Commission, (2013), Climate Change, Environmental Degradation and Migration. Commission staff working document, SWD (2013) 138 final.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2013), Γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με θέμα «Ανακοίνωση της Επιτροπής στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών: Αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης για όλους: εξάλειψη της φτώχειας και εξασφάλιση βιώσιμου μέλλοντος για τον κόσμο», COM (2013) 92 final.

European Commission, (2014), Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social committee and the Committee of the regions, A Decent Life for All: from vision to collective action, COM (2014) 335 final.

European Commission, (2015), Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social committee and the Committee of the regions, A Global Partnership for Poverty Eradication and Sustainable Development after 2015, COM (2015) 44 final.

European Commission (2015), Joint Foreign and Home Affairs Council: Ten point action plan on migration, Luxembourg, 20 April 2015.

European Commission, (2015), The European Agenda on Security, COM (2015) 185 final, Strasbourg.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2015), Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή

και την Επιτροπή Περιφερειών, Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Δράσης για τη Μετανάστευση, COM(2015) 240 final, Βρυξέλλες, 13.5.2015.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2015), Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή Περιφερειών, Σχέδιο δράσης της ΕΕ κατά της λαθραίας διακίνησης μεταναστών (2015 - 2020), COM(2015) 285 final, Βρυξέλλες, 27.5.2015.

European Commission, (2015), Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, “Review of the European Neighborhood Policy”, Brussels, 18.11.2015

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2016), COM (2016) 230 final: Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και το Συμβούλιο, σχετικά με την υλοποίηση του Ευρωπαϊκού Θεματολογίου για την Ασφάλεια για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και την οικοδόμηση μιας αποτελεσματικής και πραγματικής Ένωσης Ασφάλειας, Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2016), Κοινή Ανακοίνωση προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο: Ενίσχυση της στήριξης της ΕΕ προς την Τυνησία, JOIN(2016) 47 final, Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2017), Κοινή Πρόταση σχετικά με τη θέση της Ένωσης στο πλαίσιο του Συμβουλίου Σύνδεσης που συστάθηκε με την ευρωμεσογειακή συμφωνία σύνδεσης μεταξύ των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και των κρατών μελών τους, αφενός, και της Αραβικής Δημοκρατίας της Αιγύπτου, αφετέρου, όσον αφορά την έκδοση σύστασης σχετικά με τις προτεραιότητες της εταιρικής σχέσης ΕΕ-Αιγύπτου. JOIN (2017) 14 final, Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2017), Κοινή Ανακοίνωση προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και το Συμβούλιο, Μετανάστευση στη διαδρομή της Κεντρικής Μεσογείου: Διαχείριση των ροών, διάσωση ανθρωπίνων ζώων, JOIN(2017) 4 final, Βρυξέλλες, 25.1.2017

European Commission and High Representative, “Joint staff working document: Implementation of the European Neighbourhood Policy in Tunisia Progress in 2011 and recommendations for action”, SWD(2012) 123, Brussels, 15 May 2012.

European Commission and High Representative, “Joint staff working document: Implementation of the European Neighbourhood Policy in Tunisia Progress in 2012 and recommendations for action”, SWD (2013) 83, Brussels, 20 March 2013.

EU Council (2012), Council conclusions on Syria. 3199st Foreign Affairs Council meeting. 19 November 2012. Brussels.

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Δήλωση Ε.Ε.- Τουρκίας, 18 Μαρτίου 2016.

European Council, Malta Declaration by the members of the European Council on the external aspects of migration: addressing the Central Mediterranean route, 3 February, 2017.

European Union External Action Service, (2011), Strategy for Security and Development in the Sahel.

EEAS (2011) Frequently Asked Questions on EU restrictive measures against the Syrian regime, 13 September 2011.

European External Action Service, (2011), The EU Green Diplomacy Network Background and Chronology.

European External Action Service, (2011), Report by the High Representative to the European Parliament, the Council and the Commission, PROC HR(2011) 018.

EEAS (2013) EEAS Review, July 2013, Brussels.

EEAS, Strategic review of EUPOL Afghanistan, 13 December 2013. Council Decision 2014/922/ CFSP of 17 December 2014 amending and extending Decision 2010/279/CFSP on the European Union Police Mission in Afghanistan (EUPOL AFGHANISTAN).

European External Action Service, (2013), Reflection Paper, EU Climate diplomacy for 2015 and beyond.

European Union External Action, (2014), EU Aviation Security Mission (EUAVSEC).

EEAS and European Commission. (2011), ‘Joint Reflection Paper “Towards a Renewed and Strengthened Climate Diplomacy.

European Union External Action, EUPOL COPPS, <http://eupolcopps.eu/en>

European Union External Action, EUBAM Rafah, <http://www.eubam-rafah.eu/en>

European Union External Action, EU Border Assistance Mission in Libya (EUBAM), https://eeas.europa.eu/csdp-missions-operations/eubam-libya_en

European Union External Action, EUCAP Sahel Niger, https://eeas.europa.eu/csdp-missions-operations/eucap-sahel-niger_en

EUFOR Althea, European Union External Action, <http://www.euforbih.org/eufor/index.php>

EUTM Mali, European Union External Action, <http://eutmmali.eu/en/>

EULEX Kosovo, European Union External Action, <http://www.eulex-kosovo.eu/?page=2,1>

European Parliament, Buzek on the situation in Libya, Warsaw, 21 February 2011.

European Parliament and European Council, (2014), Establishing an Instrument Contributing to Stability and Peace: Legislative Act. Regulation (EU) no. 230/2014 of the European Parliament and of the Council.

European Parliament, (2012), Committee for Foreign Affairs, On the role of the Common Security and Defence Policy in case of climate-driven crises and natural disasters. 2012/2095(INI).

European Parliament, (2014), Committee for Foreign Affairs, On The EU Comprehensive Approach and its Implications for the Coherence of EU External Action, 2013/2146 (INI).

European Security Strategy, (2003), A Secure Europe in a Better World, Brussels.

EU, Joint Declaration ‘Committing to a new EU Afghan Partnership’, 16 November 2005.

EU, (2008), *Climate Change and International Security*, Paper from the High Representative and the European Commission to the European Council.

EU, Report on the Implementation of the European Security Strategy, (2008) - Providing Security in a Changing World -, S407/08, Brussels.

EU, (2013), Comprehensive Approach to External Conflict and Crises. Joint communication to the European parliament and the Council, JOIN (2013) 30 final.

EU, Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. (2016), A Global Strategy for the European Union’s Foreign And Security Policy, Brussels.

Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2010), Ενοποιημένη Απόδοση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, C83/13.

Ευρωμεσογειακή Συμφωνία Σύνδεσης μεταξύ των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και των κρατών- μελών τους και της Αραβικής Δημοκρατίας της Αιγύπτου, 30 Σεπτεμβρίου 2004.

Ευρωμεσογειακή Συμφωνία Σύνδεσης μεταξύ των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και των κρατών- μελών τους και της Δημοκρατίας της Αλγερίας, 10 Οκτωβρίου 2005.

Εταιρική Σχέση Κινητικότητας Ε.Ε.- Τυνησίας, Μάρτιος 2014.

High Representative, (2013), Preparing the December 2013 European Council on Security and Defence, Final Report on the Common Security and Defence Policy.

Joint Staff (2011), Working Paper, Strengthening Ties between CSDP and AFSJ Actors. Proposals for a Way Ahead, Sec (2011) 560 final.

NATO, (2010), Strategic Concept for the Defense and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization, November 2010.

OSCE, (2007), Madrid Declaration on Environment and Security. MC.DOC/4/07.

Political and Security Committee Decision (CFSP), 013 / 354 / CFSP on the European Union Police Mission for the Palestinian Territories (EUPOL COPPS)

Political and Security Committee, (2012), Decision EUAVSEC-SOUTH SUDAN/1/2012, on the appointment of the Head of Mission of the European Union Aviation Security CSDP Mission in South Sudan (EUAVSEC-South Sudan).

Political and Security Committee, (2015), Decision CFSP 2015/1772 concerning the transition by EUNAVFOR MED to the second phase of the operation, as laid down in point (b)(i) of Article 2(2) of Decision (CFSP) 2015/778 on a European Union military operation in the Southern Central Mediterranean (EUNAVFOR MED).

Συμβούλιο Σύνδεσης Ε.Ε.- Αλγερίας, (2017), Απόφαση αριθ. 1/2017 όσον αφορά την έγκριση των προτεραιοτήτων της εταιρικής σχέσης ΕΕ-Αλγερίας [2017/603].

Συμφωνία Σταθεροποίησης και Σύνδεσης μεταξύ των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και των κρατών- μελών τους και της Σερβίας, 29 Απριλίου 2008.

Συμφωνία Εταιρικής Σχέσης και Συνεργασίας της Ε.Ε. και των κρατών- μελών της με τη Δημοκρατία του Τατζικιστάν, 28 Αυγούστου 2008.

Συμφωνία Σταθεροποίησης και Σύνδεσης μεταξύ των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και των κρατών- μελών τους και της Δημοκρατίας της Αλβανίας, ΕΕ L 107, 28 Απριλίου 2009.

Συμφωνία Εταιρικής Σχέσης και Συνεργασίας της Ε.Ε. και των κρατών- μελών της με τη Δημοκρατία του Ιράκ, 11 Μαΐου 2012

Συμφωνία Εταιρικής Σχέσης και Συνεργασίας της Ε.Ε. και των κρατών- μελών της με τη Δημοκρατία του Ιράκ, 11 Μαΐου 2012.

U.K. Home Office, (2011), "CONTEST: The United Kingdom's Strategy for Countering Terrorism".

UK, Cabinet Office, (2008), *The National Security Strategy of the United Kingdom. Security in an Independent World.*

United Nations, Security Council, (1999), Resolution 1244.

United Nations, Security Council, (1999), Resolution 1267.

United Nations, Security Council, (2001), Resolution 1373.

United Nations, Security Council, (2001), Resolution 1373 adopted by the Security Council at its 4385th meeting, on 28 September 2001, S/RES/1373.

United Nations, Security Council, (2004), Resolution 1575, Mandate of European Union Force to take over Stabilization Role in Bosnia and Herzegovina, 22 November, 2004.

United Nations, (2006), UN Global Counterterrorism Strategy, last review in 2016.

Ηνωμένα Έθνη, Γενική Συνέλευση, (2008), Ψήφισμα της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ A/63/281.

United Nations, Security Council, (2011), Resolution 1970 (2011) (S/RES/1970 (2011)), 26 February 2011.

United Nations, Security Council, (2011), Resolution 1973 (2011) (S/RES/1973 (2011)), 17 March 2011.

United Nations, Security Council, (2011) Security Council Press Statement on Libya (SC/10180).

United Nations, Security Council, (2012), Resolution 2085.

United Nations, Security Council, (2014), Resolution 2170.

United Nations, Security Council, (2014), Resolution 2178.

United Nations, (2015). Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. A/RES/70/1.

United Nations, Security Council, (2017), S/2018/14, Twenty-first report of the Analytical Support and Sanctions Monitoring Team submitted pursuant to resolution 2368 concerning ISIL (Da'esh), Al-Qaida and associated individuals and entities.

U.S. Department of Defense, *National Defense Strategy*, June 2008

U.S., The White House, *National Security Strategy*, May 2010,

Βιβλία- Συλλογικοί Τόμοι

E. Adler, and M. Barnett, (eds) (1998) *Security Communities*. Cambridge: Cambridge University Press.

Y. Alexander, (2010), *Terrorist in our Midst*, Praeger.

- E. Y. Alimi, C. Demetriou and L. Bosi, (2015), *The Dynamics of Radicalization: A Relational and Comparative Perspective*, Oxford University Press.
- M. Ayoob, (2014), *Will the Middle East Implode?*, Polity Press, Cambridge.
- O. Bengio & G.B. Dor (eds.), (1999), *Minorities and state in the Arab world*. Boulder: Westview Press.
- A. Betts, (2009), *Forced Migration and Global Politics*, Wiley-Blackwell, Oxford.
- I.J. Bickerton, (2011), *The Arab-Israeli conflict: A history*. Chippenham: Kindle Edition.
- L. Binder, (ed.) (1999), *Ethnic conflict and international politics in the Middle East*. Gainesville: University Press of Florida.
- S. Blavoukos and D. Bourantonis, (eds.), (2011), *The EU Presence in International Organizations*, London, Routledge.
- S. Blavoukos, D. Bourantonis and C. Portela, (eds.), (2015), *The European Union and the Non-Proliferation of Nuclear Weapons*, London, Palgrave.
- S. Blavoukos and D. Bourantonis, (eds.), (2017), *The European Union in UN Politics: Actors, Processes and Performance*, London: Palgrave/Macmillan.
- J. Block, (2012), *Embracing the Occupiers*, Praeger Security International.
- H. G. Brauch, P. N. Liotta, A. Marquina, P. Rogers, M. El-Sayed Selim (Eds.): *Security and Environment in the Mediterranean – Conceptualising Security and Environmental Conflicts*, Berlin – Heidelberg – New York: Springer.
- L. Brock, (1997) *The Environment and Security: Conceptual and Theoretical Issues. Conflict and the Environment*. Kluwer, Dordrecht.
- B. Buzan - O. Waever - J. de Wilde, (1998), *Security. A New Framework for Analysis*, Boulder, CO: Lynne Rienner.
- S. Castles and M.J. Miller, (1993), *The Age of Migration, international population movements in the modern world*, London, Macmillan.
- S. Castles and A. Davidson, (2000), *Citizenship and Migration*, London, Macmillan.
- R. Cooper, (2003). *The Breaking of Nations: Order and Chaos in the Twenty-First Century*. London: Atlantic.
- C. A. Cosgrove and K. J. Twitchett (eds.) *The new international actors: the United Nations and the European Economic Community*, London: Macmillan.

- A. Cottey, (2013), *Security in 21st Century Europe*, Palgrave MacMillan, London, 2nd Edition.
- B. Crawford and R. Lipschutz, (1998), *The myth of "ethnic conflict»: politics, economics, and "cultural" violence* (eds.), Berkeley, University of California Press.
- D. Della Porta, (1995). *Social Movements, Political Violence, and the State: A Comparative Analysis of Italy and Germany*. Cambridge: Cambridge University Press.
- R. Detalle. (ed.) (2000), *Tensions in Arabia. The Saudi-Yemeni fault line*. Baden-Baden: Nomos.
- P. Diehl and N.P. Gleditsch, (2000), *Environmental Conflict: An Anthology*, Westview Press.
- G. Diesen, (2015), *EU and NATO Relations With Russia: After the Collapse of the Soviet Union*, Farnham: Ashgate.
- R. Dover, (2007) *Europeanization of British Defence Policy*. Hampshire, Ashgate Publishing Limited.
- A. Drysdale & G.H. Blake (1985), *The Middle East and North Africa. A political geography*. Oxford: Oxford University Press.
- A. Esman, (2010), *Radical State: How Jihad is winning over democracy in the West*, Praeger.
- S. Van Evera, (2010), *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία της Πολιτικής Επιστήμης*, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα
- S. Everts et al, (2004), “*A European Way of War*”, London: Center for European Reform.
- S. Faath, (ed.) (2006), *Anti-Americanism in the Islamic world*. London: Hurst.
- R. Falk, (1971), *This Endangered Planet: Prospects and Proposals for Human Survival*, New York: Random House.
- R. Falk, (1995), *On Humane Governance, Toward a New Global Politics*, Cambridge, Polity.
- R. Floyd, (2010), *Security and the Environment. Securitization Theory and US Environmental Security Policy*, Cambridge, Cambridge University Press.
- H. Frisch – E. Inbar, (2008), *Radical Islam and International Security*, Routledge.
- F. Fukuyama, (1992), *The End of History and the Last Man*, Free Press, New York.

- J. Galtung, (1973), *The European Community: A Superpower in the Making*, London: Allen and Unwin.
- B. Giegerich, (2006), *European Security and Strategic Culture: National Responses to the EU's Security and Defence Policy*. Baden Baden: Nomos.
- A. Gramsci, (2011), *Prison Notebooks, Vol: 1*, Columbia University Press, Columbia.
- E. Guild and J. van Selm (eds), (2005), *International Migration and Security. Opportunities and Challenges*. London: Routledge.
- J. Hallenberg, J. Sperling & C. Wagnsson, (2009), *European Security Governance: The European Union in a Westphalian World*, Routledge, New York.
- R. Haugsdal, (2005) *What Explains the Change of European Security Policy? An Analysis of European Security and Defence Policy (ESDP) after September 11th 2001*. Oslo: University of Oslo.
- C. Hill and M. Smith, (eds), (2017), *International Relations and the European Union*. Oxford: Oxford University Press, 3rd Edition.
- T. Homer Dixon- J. Blitt, (1998), *Ecoviolence: Links among Environment, Population and Security*, Oxford: Rowman & Littlefield.
- T. Homer Dixon, (1999), *Environment, Scarcity and Violence*, Princeton, NJ: Princeton University Press.
- P. Hough, (2004), *Understanding Global Security*, Routledge, London and New York.
- J. Howorth, (2007), *Security and Defence Policy in the European Union*. Basingstoke. UK: Palgrave Macmillan.
- J. Howorth, (2014), *Security and Defense Policy in the European Union*, Palgrave Mcmillan, London, 2nd Edition.
- J. Huysmans, (2006), *the Politics of Insecurity. Fear, Migration and Asylum in the EU*. London: Routledge.
- A. Hyde-Price, (2007) *European Security in the 21st Century: The Challenge of Multi-polarity*. Abingdon, UK: Routledge
- M. Ignatieff, (2001), *Virtual War: Kosovo and Beyond*, Picador.
- Π. Κ. Ιωακειμίδης, (1995), *Ευρωπαϊκή Πολιτική Ένωση. Θεωρία- διαπραγμάτευση, θεσμοί και πολιτικές. Η Συνθήκη του Maastricht και η Ελλάδα*, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα.

Π. Κ. Ιωακειμίδης, (1998), *Η Συνθήκη του Άμστερνταμ. Νέο Πρότυπο Ολοκλήρωσης ή Σύμπτωμα Από-ολοκλήρωσης*, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα.

Π.Κ. Ιωακειμίδη, (2001), *Η Συνθήκη της Νίκαιας και το Μέλλον της Ευρώπης*, ΕΚΕΜ, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα.

Π. Κ. Ιωακειμίδης, (2007), *Θα Επιβιώσει η Ευρωπαϊκή Ένωση;*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

Π.Κ. Ιωακειμίδης, (2010), *Η Συνθήκη της Λισσαβόνας. Παρουσίαση, ανάλυση, αξιολόγηση*, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα.

Π. Κ. Ιωακειμίδης, (2016), *Κρίση. Ευρώπη και Αριστερά. Η φύση και η επίλυση της κρίσης, ο ΣΥΡΙΖΑ στην Ευρώπη, Ευρωπαϊκή Αριστερά και Σοσιαλδημοκρατία*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

B.M. Jenkins, (2011), *Would be Warriors: Incidents of Jihadist Terrorist Radicalization in the United States since September 11, 2001*, RAND.

S. G. Jones, (2007), *The Rise of European Security Cooperation*, Cambridge: University Press.

R. Kagan, (2003), *Of Paradise and Power. America and Europe in the New World Order*, Alfred A. Knopf, New York.

R. Kagan, (2009), *The Return of History and the end of Dreams*, Vintage Books, New York.

Τ. Καρατράντος, (2016), *Σφάζε με Αγά μου να Αγιάσω. Ισλαμικό Κράτος, Ευρωπαϊκή Ασφάλεια και Ελλάδα*, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Επίκεντρο.

P. Katzenstein (ed.): (1996), “The Culture of National Security. Norms and Identities in World Politics”, Columbia, NY: Columbia University Press.

C. Kaunert and K. Zwolski, (2013), *The EU as a Global Security Actor: A comprehensive analysis beyond CFSP and JHA*, Palgrave- Macmillan, London.

Κ. Κεντρωτής, (2003), *Θησέας και Μινώταυρος. Ο Μύθος της ΚΕΠΠΑ και των Εξωτερικών Σχέσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

W. Kepner- J. Rubio- D. Mouat- F. Pedrazzini, (2006), *Desertification in the Mediterranean Region. A Security Issue*, Springer, Dordrecht, the Netherlands. *Region. A Security Issue*, Springer, Dordrecht, the Netherlands.

S. Keukeleir and T. Delreux, (2014). *The Foreign Policy of the European Union*, Palgrave Mcmillan, London, 2nd Edition.

E.J. Kirchner and J. Sperling, (2007), *EU security governance*, Manchester: Manchester University Press

E.J. Kirchner and J. Sperling, (eds.), (2007), *Global security governance: competing perceptions of security in the 21st century*, London: Routledge.

C. Knill and D. Liefferink, (2007), *Environmental Politics in the European Union*, Manchester, UK: Manchester University Press.

Μ. Κοππά, 2017, *Η Κοινή Πολιτική Αμυνας και Ασφάλειας. Η Ιστορία, οι θεσμοί, οι στρατηγικές*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα.

S. D. Krasner, (1999), *Sovereignty: Organized Hypocrisy*, Princeton, Princeton University Press.

Τ. Kuhn, (2004), *Η Δομή των Επιστημονικών Επανάστασεων*, Εκδόσεις Σύγχρονα Θέματα, Γ' έκδοση, Αθήνα.

X. Kurowska, and F. Breuer, (eds) (2012), *Explaining the EU's Common Security and Defence Policy*. Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan.

M. Larivé, (2014) *Debating European Security and Defense Policy: Understanding the Complexity*. London: Ashgate.

M. Leonard, (2005), *“Why Europe Will Run the 21st Century”*, London: Fourth Estate.

R. Little- M. Smith (Eds.), (2006), *Perspectives on World Politics*, Routledge, 3rd edition, New York.

K. Longhurst, (2000), *Strategic Culture: The Key to Understanding German Security Policy?*, PhD- Thesis, University of Birmingham.

S. Lynn Jones - S.Miller, (1995), *Global Dangers: Changing Dimensions of International Security*, Cambridge MA & London, MIT Press.

J. McCormick, (2001), *Environmental Policy in the European Union*. New York: Palgrave.

J. MacCormick, (2007), *The European Superpower*, London, Palgrave.

S. Marsh and W. Rees, (2012), *The European Union in the Security of Europe. From Cold War to Terror War*, Routledge, New York.

M. Martin and M. Kaldor, (eds.), (2009), *The European Union and Human Security: External Interventions and Missions*. Routledge, London, UK.

R A Matthew and L. Fraser, (2002) *Global Environmental Change and Human Security: Conceptual and Theoretical Issues*. Irvine, CA: University of California.

N. Myers, (1993), *Ultimate Security: The Environmental Basis of Political Stability*, New York: W.W. Norton.

F. Merand, M. Foucault and B. Irondelle, (2011), (eds.), *European Security since the fall of the Berlin Wall*, University of Toronto Press, Toronto.

V. Nasr, (2006), *The Shia revival: How conflicts within Islam will shape the future*. New York: Norton.

E. Newman and J. van Selm (eds) (2003), *Refugees and Forced Displacement. International Security, Human Vulnerability, and the State*. Paris: United Nations University Press.

Σ. Ντάλης, (1999), *Η Δυτικόευρωπαϊκή Ένωση . Πενήντα χρόνια από τη Συνθήκη των Βρυξελλών 1948-1998*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρη, Αθήνα.

Σ. Ντάλης και Π.Ι.Τσάκωνας, (επ.), (2004), *Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Άμυνας και Ασφάλειας σε Σταυροδρόμι. Η σημασία της για την παγκόσμια και την περιφερειακή ασφάλεια*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρη, Αθήνα.

Σ. Ντάλης, (2014), *Η Ευρωπαϊκή Ένωση και η Πολυμερής Διαχείρισης της Παγκοσμιοποίησης. Ο Πολυπολικός Κόσμος, η Ευρωπαϊκή Ένωση και η ελληνική «απόκλιση»*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 3^η έκδοση.

J. Nye, (2004), *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, New York: Public Affairs.

M. Olson, (2002), *The Logic of Collective Action. Public Goods and the Theory of Groups*, Harvard University Press, Cambridge, MA.

M. Παπακωνσταντής, (2016), *Οι Πολιτικές της Ε.Ε. Εξωτερική, Γεωργική, Μεταναστευτική*. Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα.

G. Rankin and K. Cowen (eds.), (2009), *Muslims in Europe*, Nova Science Publishers.

M.V. Rasmussen, (2003), *The West, Civil Society and the Construction of Peace*, Palgrave, New York.

W. Rees, (2011) *The US–EU Security Relationship: The Tensions between a European and a Global Agenda*. Basingstoke, UK: Palgrave.

T. Reid, (2004), “*The United States of Europe: The New Superpower and the End of American Supremacy*”, New York: Penguin.

- J. Rifkin, (2005), *The European Dream: How Europe's Vision of the Future Is Quietly Eclipsing the American Dream*, Tarcher Perigee.
- C. S. Rinehart, (2013), *Volatile Social Movements and the Origins of Terrorism: The Radicalization of Change*, Lexington Books.
- S. Rosato, (2011) *Europe United: Power Politics and the Making of the European Community*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- B. Rougier, (2007), *Everyday Jihad: The rise of militant Islam among Palestinians in Lebanon*. Cambridge: Harvard University Press.
- S. Roy, (2007), *Failing peace: Gaza and the Palestinian-Israeli conflict*. London/Ann Arbor: Pluto Press.
- C. Rudolph, (2006) *National Security and Immigration*. Stanford: Stanford University Press.
- M. Sageman, (2004) *Understanding Terror Networks*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- M. Sageman, (2006) 'Islam and al Qaeda', *Root Causes of Suicide Terrorism*. A. Pedahzur London: NY: Routledge.
- M. Sageman, (2007) *Radicalization of Global Islamist Terrorists*, United States Senate Committee on Homeland Security and Governmental Affairs.
- U. C. Schroeder, (2011), *The Organization of European Security Governance: Internal and External Security in Transition*. Abingdon, UK: Routledge.
- R. Schwok, and F. Mérand, (2009), *L'Union européenne et la sécurité internationale: théories et pratiques*, Louvain-la-Neuve: Academia-Bruylant.
- H. Selin and S.D. Van Deveer, (2015), *The European Union and Environmental Governance*. New York: Routledge
- R. Sil and P.J. Katzenstein, (2010) *Beyond Paradigms: Analytic Eclecticism in the Study of World Politics*. Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan.
- L. Simón, (2014) *Geopolitical Change, Grand Strategy and European Security. The EU–NATO Conundrum in Perspective*. London: Palgrave Macmillan.
- P.W. Singer, (2003), *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry*, Cornell University Press, Ithaca.
- G. Sjöstedt, (1977) *The External Role of the European Community*, Saxon House: Swedish Institute of International Affairs.

- H. Smith, (2002), *European Union Foreign Policy: What It Is and What It Does*, London, Pluto Press.
- K. Smith, (2003), *European Union Foreign Policy in a Changing World*, Wiley, London.
- K.E. Smith, (2014), *European Union Foreign Policy in a Changing World*, Polity, Cambridge UK 3rd Edition.
- M.E. Smith, (2004), *Europe's Foreign and Security Policy. The Institutionalization of Cooperation*, Cambridge University Press, Cambridge.
- M.E. Smith, (2017), *Europe's Common Security and Defence Policy. Capacity-Building, Experiential Learning, and Institutional Change*, Cambridge University Press, Cambridge.
- B. Sude, D. Stebbins and S. Weiland. (2015), *Lessening the Risk of Refugee Radicalization: Lessons for the Middle East from Past Crises*. Santa Monica, CA: RAND Corporation.
- J. Thomson, (1994), *Mercenaries, Pirates and Sovereigns: State Building and Extraterritorial Violence in Early Modern Europe*, Princeton University Press, Princeton.
- UNDP, (1993), *Human Development Report. People's Participation*, Oxford, Oxford University Press.
- United Nations Development Programme, (1994), *Human Development Report*, New York Oxford, Oxford University Press.
- O. Wæver, B. Buzan, M. Kelstrup and P. Lemaitre, (1993), *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*. London: Pinter.
- S. M. Walt, (2005), *Taming American Power*. New York: W. W. Norton and Company.
- K. Waltz, (1979) *Theory of International Politics*. New York: McGraw Hill.
- WCED, (1987), *Our Common Future*, Oxford University Press, New York.
- D. K. Xenakis and D. N. Chrysochoou (2001), *The Emerging Euro-Mediterranean System*, Manchester University Press, Manchester and New York.
- Δ. Ν. Χρυσόχόου, (2005), *Για μία ευρωπαϊκή res publica*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- J. Zielonka, (2007), *Europe as Empire: The Nature of the Enlarged European Union*, Oxford; Oxford University Press.

A. Zolberg, A. Suhrke and S. Aguayo, (1989), *Escape from Violence: Conflict and the refugee crisis in the Developing World*, Oxford, Oxford University Press.

Περιοδικές Επιθεωρήσεις

F. B. Adamson, (2006b), “Crossing Borders: International Migration and National Security”, *International Security*, Vol. 31, No. 1, pp. 165-199.

S. Anderson and T. R. Seitz, (2006), “European Security and Defense Policy Demystified. Nation-Building and Identity in the European Union”, *Armed Forces and Society*. Vol. 33, No. 1. pp. 24–42.

C. Aradau, (2004), “Security and the democratic scene: desecuritisation and emancipation”. *Journal of International Relations and Development*, Vol. 7, pp. 388-413.

J. Argomaniz, O. Bures and C. Kaunert, (2015), “A Decade of EU Counter-Terrorism and Intelligence: A Critical Assessment”, *Intelligence and National Security*, Vol. 30, No.2-3, pp. 191-206.

Π. Αρναουτίδης- Β. Γκρίζης- Β. Θεοφιλόπουλος- Τ. Καρατράντος, (2015), «Η Απειλή των Αλλοδαπών Μαχητών για την Ελλάδα. Προκλήσεις και Προοπτικές Διαχείρισης», *Διεθνής και Ευρωπαϊκή Πολιτική*, Τεύχος 33, Εκδόσεις Παπαζήση.

J. Barnett, (2003), “Security and Climate Change”, *Global Environmental Change*, Vol.13, No.1, pp. 7–17.

A. Biava, 2011, “Characterizing the European Union’s Strategic Culture: An Analytical Framework”, *Journal of Common Market Studies*, pp. 1-22.

A. Biava, (2011), “The Emergence of a Strategic Culture within the Common Security and Defence Policy”, *European Foreign Affairs Review*. Vol. 16, No. 1, pp. 41–58.

C. Bickerton, B. Irondelle and A. Menon, (2011), *Security Co-Operation beyond the Nation-State: The EU’s Common Security and Defence Policy*. *Journal of Common Market Studies*. 49 (1). pp. 1–21.

D. Bigo, (2002), “Security and Immigration: Toward a Critique of the Governmentality of Unease”. *Alternatives*, Vol 27, pp. 63-92.

C. Bildt, (2000), “Force and Diplomacy”, *Survival*, Vol. 42, No.1, pp.141-148.

- R. Borum, (2011), “Radicalisation into Violent Extremism I, a review of social sciences theories”, *Journal of Strategic Security*, Vol. 4, Issue 4.
- E. Brattberg and M. Rhinard., (2012) “The EU as a global counter-terrorism actor in the making”, *European Security*, Vo. 21, No. 4, pp. 557-577.
- M. Byers- N. Dragojlovic, (2004), “Darfur: A Climate Change-Induced Humanitarian Crisis?”, *Human Security Bulletin*.
- N. Choucri, (2002) “Migration and Security: Some Key Linkages”. *Journal of International Affairs* Vol. 56, pp. 97-122.
- D. Della Porta, G. LaFree, (2012), “Guest Editorial: Processes of Radicalization and De-Radicalization”, *International Journal of Conflict and Violence*, Vol.6, No.1, pp. 4- 10.
- G. Edwards and C. Meyer, (2008), “Introduction: Charting a Contested Transformation,” *Journal of Common Market Studies* Vol. 46, no. 1, pp. 1–25.
- M. Edwards, (1999), “Security implications of a worst-case scenario of climate change in the South-west Pacific”, *Australian Geographer*, Vol. 30, No.3, pp. 311-330.
- T. Flockart, (2013), “Why Europe Confounds IR Theory” *Contemporary Security Policy*, Vol. 34 No. 2, pp. 392–96.
- P. Gill, (2007), ‘A Multi-Dimensional Approach to Suicide Bombing’, *International Journal of Conflict and Violence*, Vol. 1, No.2, pp. 142–159.
- T. van de Graaf, (2013), “The “Oil Weapon” Reversed? Sanctions Against Iran and U.S.-EU Structural Power”, *Middle East Policy*, Vol. 20, No.3, pp. 145-163.
- C. Gray, (1995), “Strategic Culture as Context: The First Generation of Theory Strikes Back”, *Review of International Studies*, Vol. 25, No. 1, pp. 49-69.
- T. Gutner, and A. Thompson (2010) ‘The Politics of IO Performance: A Framework’, *Review of International Organizations*, Vol. 5, pp. 227-248.
- A. Hadfield, (2005), “The EU and Strategic Culture: Virtual Identity Vs Uploaded Preferences”, *Journal of Contemporary European Research*, Vol. 1. No.1, pp. 59-72.
- H. Håvard; T. Ellingsen, S. Gates & N. P. Gleditsch (2001), “Toward a democratic civil peace? Democracy, political change, and civil war, 1816–1992”. *American Political Science Review* Vol. 95, No. 1, pp. 33–48.
- W. Hauge and T. Ellingsen, (1998), “Beyond Environmental Scarcity: Causal Pathways to Conflict”, *Journal of Peace Research*, Vol. 35, Iss. 3, pp. 299-317.

- F. Heisbourg, (1991), "Population Movements in Post-Cold War Europe", *Survival*, No. 33, pp. 31-43.
- P.M. Hildebrand, (1992). "The European community's environmental policy, 1957 to "1992": from incidental measures to an international regime?", *Environmental Politics*, No. 1, pp. 13–44.
- C. Hill, (1993), "The capability-expectations gap, or conceptualizing Europe's international role". *Journal of Common Market Studies*, Vol. 31, No.3, pp. 305–328.
- S. C. Hofmann, (2011), "Why Institutional Overlap Matters: CSDP in the European Security Architecture". *Journal of Common Market Studies*. Vol. 49, No. 1, pp. 101–120.
- T. Homer Dixon, (1994), "Environmental Scarcities and Violent Conflict: Evidence from Cases", *International Security*, Vol. 19, No. 1, pp. 5-40.
- J. Howorth, (2009). What Europe badly needs is a "Grand Strategy". Official website of Europe's World Journal. Available from: http://europesworld.org/2009/10/01/what-europe-badly-needs-is-a-grandstrategy/#.U1efPPI_vWY
- J. Howorth & A. Menon, (2009), "Still Not Pushing Back: Why the European Union is Not Balancing the United States", *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 53, No. 5, pp. 727-744.
- F. Hundle, (1976), "The Evolving National Policy for Materials," *Science*, Volume 191 Issue 4228.
- E. Hutchful, (1998), "Africa: Rethinking Security", *African Journal of Political Science*, Vol 3, No. 1.
- J. Huysmans, (2002) Defining Social Constructivism in Security Studies: The Normative Dilemma of Writing Security. *Alternatives*, Vol.27, pp. 41-62.
- A. Hyde Price, (2004), "European Security, Strategic Culture and the Use of Force", *European Security*, Vol. 13, Iss 4.
- A. Hyde-Price, (2008), "A 'Tragic Actor'? A Realist Perspective on 'Ethical Power Europe', *International Affairs*, Vol.84, No. I, pp.29- 44.
- H. Ingman, (1982), "Machiavelli and the Interpretation of the Chiron Myth in France", *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, Vol. 45, pp. 217-225.
- A.I. Johnston, (1995), "Thinking about Strategic Culture", *International Security*, Vol. 19, issue 4, pp. 33-64.
- A.I. Johnston, (1998), *Cultural Realism: Strategic Culture and Grand Strategy in Chinese History*, Princeton University Press.

- K-E. Jørgensen, (2009) 'The European Union in Multilateral Diplomacy', *The Hague Journal of Diplomacy*, Vol. 4, pp. 189-209.
- E. Karagiannis, (2012), "European Converts to Islam: Mechanisms of Radicalization", *Politics, Religion & Ideology*, Vol. 13, No. 1.
- T. Καρατράντος, (2013): «Ο Σχεδιασμός αμυντικής πολιτικής σε περίοδο κρίσης και η προοπτική της έξυπνης άμυνας», *Διεθνής και Ευρωπαϊκή Πολιτική*, Εκδόσεις Παπαζήση, Τεύχος 27, Φεβρουάριος.
- T. Καρατράντος, (2015), *Μετανάστευση και Ασφάλεια: Μία Πολυεπίπεδη Ανάλυση*, Security Manager, Ιούλιος- Αύγουστος.
- T. Καρατράντος, (2016), «Μετανάστες, πρόσφυγες, τρομοκρατία, ασφάλεια», *The Books' Journal*, Τεύχος 65.
- T. Καρατράντος, (2016), «Οι επιπτώσεις της προσφυγικής- μεταναστευτικής κρίσης στον χαρακτήρα της Ε.Ε. ως δρώντα ασφάλειας», *Διεθνής και Ευρωπαϊκή Πολιτική*, Τεύχος 36, Εκδόσεις Παπαζήση.
- T. Καρατράντος, (2017), «Η Βίαιη Ριζοσπαστικοποίηση στην Ελλάδα», *Διεθνής και Ευρωπαϊκή Πολιτική*, Τεύχος 40, Εκδόσεις Παπαζήση.
- T. Καρατράντος, (2018), «Πόλωση, εξτρεμισμός και ακροδεξιά», *The Books' Journal*, τεύχος 82.
- C. Kaunert, (2009), "The External Dimension of EU Counter-Terrorism Relations: Competences, Interests, and Institutions", *Terrorism and Political Violence*, Vol. 22, no. 1, pp. 41-61.
- R.O. Keohane and J.S. Nye, (1987), "Power and Interdependence Revisited", *International Organization*, Vol. 41, No.4, pp. 725-753.
- C.P. Kindleberger, (1981), "Dominance and Leadership in the International Economy: Exploitation, Public Goods, and Free Rides," *International Studies Quarterly*, vol. 25, pp.242-254.
- A. Kirby, (2007), "The London bombers as 'Self-starters': A case study in indigenous Radicalisation and the Emergence of Autonomous Cliques", *Studies in Conflict & Terrorism*, Vol. 30, No.5, pp. 415-428.
- E. Kirchner & J. Sperling, (2002), 'The New Security Threats in Europe: Theory and Evidence', *European Foreign Affairs Review*, Vol. 7, No. 4, pp. 423-452.

- E. Kirchner, (2006), “The Challenge of European Union Security Governance”. *Journal of Common Market Studies*. Vol. 44, No. 5, pp. 947–968.
- K. Koser, (2011). When is Migration a Security Issue? Brookings, Vol. 31 No. 3.
- R. Koslowski, (1998) “International Migration and European Security in the Context of EU Enlargement”, *Cambridge Review of International Relations*, Vol. 12, pp. 30-48.
- E. Krahnemann, (2003), “Conceptualizing Security Governance”. *Cooperation and Conflict*. Vol. 38, No. 1, pp. 5–26.
- D. Kudlacek, M. Phelps, T. Karatrantos et al, (2018), “Towards a holistic understanding of the prevention of violent radicalisation in Europe”. *European Police Science and Research Bulletin*, 17.
- C. Layne, (2006), “The Unipolar Illusion Revisited: The Coming End of the United States Unipolar Moment”, *International Security*, Vol. 31, No. 2, pp. 7–41.
- G. Loescher, (1992), *Refugee Movements and International Security*. Adelphi Papers.
- C. Lord, (1985), “American strategic culture”, *Comparative Strategy*, Vol. 5, No. 3, pp. 269-293.
- A. Macmillan, (1995), “Strategic culture and national ways in warfare: The British case”, *The RUSI Journal*, Vol.140, No.5, pp. 33-38.
- S. Maloney, (2010), “Sanctioning Iran: If Only It Were So Simple”, *The Washington Quarterly*, Vol. 33, No.1, pp. 131-147.
- I. Manners, (2002), “Normative Power Europe: a Contradiction in Terms?” *Journal of Common Market Studies*, Vol. 40, No, 2, pp.236-258.
- I. Manners, (2006), “Normative Power Europe Reconsidered: Beyond the Crossroads”, *Journal of European Public Policy*, Vol. 13, No. 2, pp. 182–199.
- I. Manners, (2006), “European Union ‘Normative Power’ and the Security Challenges”, *European Security*, Vol. 15, No.4, pp. 405-421.
- I. Manners,(2008), “The normative ethics of the European Union”, *International Affairs*, Vol. 84, No.1, pp. 45-60.
- J. Mathews- P. Gleick, (1989), “The Implications of Global Climatic Change for International Security”, *Climatic Change*, Vol 15, No. 1, pp. 309-325.
- H. Maull, (1990), “Germany and Japan : The New Civilian Powers”, *Foreign Affairs*, 69 (5), pp. 91-106.

- H. W. Maull, (2005), "Europe and the new Balance of Global Order", *International Affairs*, Vol. 81, No. 4, pp. 775-799.
- C. McCauley and S. Moskalenko, (2008), 'Mechanisms of Political Radicalization: Pathways Toward Terrorism', *Terrorism and Political Violence*, Vol. 20, pp. 415–433.
- J. Mearsheimer, (1994), The False Promise of International Institutions. *International Security*. Vol.19 No. 3. pp. 5–49.
- A. Menon, K. Nicolaidis and J. Walsh, (2004), "In Defence of Europe – A Response to Kagan", *Journal of European Affairs*, Voi.2, No.3, pp.5-14.
- A. Menon, (2011), "European Defence Policy From Lisbon to Libya", *Survival*, Vol. 53, No.3, pp. 75-90.
- C. O. Meyer, (2005) "Convergence Towards a European Strategic Culture? A Constructivist Framework for Explaining Changing Norms". *European Journal of International Relations*, Vol 11, No. 4, pp. 523–49.
- F. Moghaddam, (2005), 'The Staircase to Terrorism', *American Psychologist*, Vol. 60, No.2. pp. 161–169.
- J. Monar, (2015)," The EU as an International Counter-terrorism Actor: Progress and Constraints", *Intelligence and National Security*, Vol. 30, No. 2-3, pp. 333-356.
- A. Moravcsik, (2010), "Europe, the Second Superpower. Current History", *Journal of Contemporary World Affairs*, pp. 91-98.
- R. van Munster, (2007). "Review Essay: Security on a Shoestring: A Hitchhiker's Guide to Critical Schools of Security in Europe". *Cooperation and Conflict*, Vol. 42, No.2, pp.235-243.
- N. Myers, (1987), "Population, Environment and Conflict", *Environmental Conservation*, Vol. 14, No. 1, pp. 15-22.
- K. Nicolaidis- R. Howse, (2002), "This is my EUtopia..." Narrative as Power," *Journal of Common Market Studies*, Vol. 40, No. 4, pp. 767–792.
- P. M. Norheim-Martinsen, (2010), "Beyond Intergovernmentalism: European Security and Defence Policy and the Governance Approach", *Journal of Common Market Studies*. Vol. 48, No. 5, pp. 1351–65.
- S. Oberthür and C. Roche Kelly, (2008). 'EU Leadership in International Climate Policy: Achievements and Challenges'. *The International Spectator*, Vol. 43, No. 3, pp. 35-50.

T. Owen, (2004), "What is Human Security? Comments by 21 Authors", *Security Dialogue*, Vol. 35, No. 3, September, pp. 347- 387.

E. Page, (2000), "Theorizing the link between environmental change and security", *RECIEL*, Vol. 9, No.1, pp. 33-43.

T. V. Paul, (2005), "Soft Balancing in the Age of US Primacy", *International Security*, Vol 30, No. 1, pp. 46–71.

K. L. Petersen, (2012), "Risk analysis – A field within security studies?", *European Journal of International Relations*, Vol 18, Issue 4.

B. Posen, (2006), "European Union Security and Defence Policy: Response to Unipolarity?", *Security Studies*. Vol. 15, No. 2, pp. 149–86.

P. Rieker, (2006), "From Common Defence to Comprehensive Security: Towards the Europeanization of French Foreign and Security Policy?" *Security Dialogue*. Vol. 37, No. 4) pp. 509–28.

F. Roudi- Fahimi & M.M. Kent (2007), 'Challenges and opportunities: The population of the Middle East and North Africa', *Population Bulletin*, Vol. 62, No.2, pp. 1-19.

J. G. Ruggie, (1993), "Territoriality and Beyond: Problematizing Modernity in International Relations", *International Organization*. Vol 47, No. 1. pp. 139–74.

M. Sageman, (2008) 'A Strategy for Fighting International Islamist Terrorists', *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 618, No. 1, pp. 223–231.

M.E. Sangiovanni, (2003), "Why a Common Security and Defence Policy is Bad for Europe", *Survival*, Vol. 45, No. 4, pp. 193-206.

R.H.Santini (2010), "European Union discourses and practices on the Iranian nuclear programme", *European Security*, Vol 19, No. 3, pp. 467-489.

R. Schweller, (1994), "Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back", *International Security*. Vol. 19, No. 1, pp. 72–107.

H. Sjursen, (2006), "The EU as a normative power: how can this be?" *Journal of European Public Policy*, Vol. 13, No.2, pp. 169-181.

G. Simons, (2012), "Security Sector Reform and Georgia: The European Union's Challenge in the Southern Caucasus", *European Security*, Vol. 21, No. 2, pp. 272-293.

- K. Smith, (2000). “The End of Civilian Power EU: A Welcome Demise or Cause for Concern?” *International Spectato*, Vol. XXXV, No. 2. April-June 2000. pp. 11-28.
- D. Snidal, (1986), “The Limits of Hegemonic Stability Theory”, *International Organization*, Vol.: 39, No.4, pp. 579-614.
- I. de Soysa, (2002), “Ecoviolence: Shrinking Pie or Honey Pot?”, *Global Environmental Politics*, Vol. 2, No.4, pp. 1-34.
- J. Sperling and M. Webber, (2014), “Security Governance in Europe: A Return to System”. *European Security*. Vol. 23, No. 2, pp. 126–44.
- M. Suliman, (1997), ‘Civil war in Sudan: The impact of ecological degradation’, *Contributions in Black Studies*, Vol. 15.
- J. Teitelbaum, (2011), ‘Sunni vs Shiite in Saudi Arabia’, *Jerusalem Issue Briefs*.
- C. Thompson, (2013). Frontiers and Threats: Should Transnational Migration Be Considered a Security Issue? *Global Policy Journal*, Vol. 20, No.11.
- C. Tilly, (2004). “Terror, Terrorism, Terrorists”. *Sociological Theory* Vol. 22, No.1, pp. 5–13.
- R. Ulman, (1983), “Redefining Security”, *International Security*, Vol. 8, No.1.
- J. Vogler, (2005), “The European contribution to global environmental governance” *International Affairs*, Vol. 81, No. 4, pp. 835-849.
- J. Vogler and H.R. Stephan. (2007), “The European Union in global environmental governance: leadership in the making?”, *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics* Vol. 7, No.4, pp. 389–413.
- J. Vogler, (2013). ‘Changing conceptions of climate and energy security in Europe’. *Environmental Politics*, Vol. 22, No. 4, pp. 627-645.
- S. Walt, (1991), “The Renaissance of Security Studies”, *International Studies Quarterly*, Vol.35, No.2, σελ. 202.
- K. Waltz, (1993) The Emerging Structure of International Politics. *International Security*. Vol. 18, No. 2. pp. 44–79.
- M. Weiner,(1992/93) “Security, Stability and International Migration”. *International Security* Vol. 17, pp. 91-126.
- A. Wendt, (1992): “Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics”, *International Organization*, Vol.46, No.2, pp. 391- 425.

R. G. Whitman, & S. Wolff, (2010), “The EU as a Conflict Manager? The Case of Georgia and its Implications”, *International Affairs*, Vol. 86, No. 1), pp. 87-107.

J. Widgren, (1990) “International Migration and Regional Stability”, *International Affairs* Vol. 66, pp. 749-766.

P. Williams, (2007), “Thinking about Security in Africa”, *International Affairs*, Vol. 83. No.6.

P. Yazgan- D. Eroglu Utku- I Sirkeci, (2015), Syrian Crisis and Migration, *Migration Letters*, Vol. 12, No. 3, pp. 181-192.

J. Zielonka, (2008), “Europe as a global actor: empire by example?”, *International Affairs*, Vol. 84, No. 3, pp. 471-484.

A.R. Zito, (2005), “The European Union as an Environmental Leader in a Global Environment”, *Globalizations*, Vol. 2, No. 3, pp. 363-375.

Κεφάλαια σε Συλλογικούς Τόμους

F. Adamson, (2006), “International Migration in a Globalizing World: Assessing Impacts on National Security” In: Kirshner, Jonathan, (ed.), *Globalization and National Security*. New York: Routledge, pp. 35-73.

F. Andreatta, (2011), “The European Union’s International Relations: A Theoretical View”. In Hill, C. and Smith, M. (eds) *International Relations and the European Union*. Oxford: Oxford University Press. 2nd ed.

I. Armakolas and T. Karatrantos, (2016), “Infiltration of Terrorists in mixed migration flows in Eastern Mediterranean and the Western Balkans” in David L. Philips (Ed.), *Balkan Human Corridor- Essays on the refugee and migrants crisis from scholars and opinion leaders in Southeast Europe*, Columbia University, New York, pp. 81-97.

R. Art, (2004) “Europe Hedges Its Security Bets”, in T. V Paul, J. L Wirtz and M. Fortmann, (eds) *Balance of Power: Theory and Practice in the 21st Century*. Stanford, CT: Stanford University Press.

F. Attinà, (2006), “The Building of Regional Security Partnership and the Security Culture Divide in the Mediterranean Region”, In E. Adler, B. Crawford, F. Bicchi, and R. Del Sarto, (eds) *The Convergence of Civilizations. Constructing a Mediterranean Region*. Toronto: University of Toronto Press. pp. 239–65.

M. Ayoob, (1997), "Defining Security. A Subaltern Realist Perspective", in K. Krause - M. Williams (Eds.), *Critical Security Studies*, Minneapolis, University of Minnesota Press, pp.121-146.

S. Bali, (2013), "Population Movements" in P. Williams (ed.), *Security Studies. An Introduction*, 2nd ed, Routledge, London and New York, pp. 520-534.

D. Bigo, (1994) 'The European Internal Security Field: Stakes and Rivalries in a Newly Developing Area of Police Intervention'. In M. Anderson, D. Bigo and M. den Boer (eds), *Policing across national boundaries*. Pinter publications. pp. 161–73.

H. G. Brauch, (2011). "Concepts of Security Threats, Challenges, Vulnerabilities and Risks" in H. G. Brauch.- U. Oswald Spiring – C. Mesjasz et al (eds.), *Coping with Global Environmental Changes, Disasters and Security Threats, Challenges, Vulnerabilities and Risks*, Springer, Berlin- Heidelberg. pp. 61-106.

C. Bretherton, and J. Vogler (2006) 'Conceptualizing actors and actorness', in C. Bretherton and J. Vogler (eds.) *The European Union as a Global Actor*, London: Routledge.

L. Brock, (1992) 'Security through defending the environment: An Illusion?' In E. Boulding, (ed) *New Agendas for Peace Research*. Lynne Rienner, Boulder, CO.

A. Carius, G.D. Dabelko, (2004) 'Institutionalizing responses to environment, conflict, and cooperation'. In United Nations Environment Programme (UNEP) (ed) *Understanding Environment, Conflict, and Cooperation*. Chapter Two. United Nations Environment Programme (UNEP), New York, pp 21–33.

L. Cladi and A. Locatelli, (2016), "Do IR Theories have something to say about CSDP?" in L. Cladi and A. Locatelli, (eds.), *International Relations Theory and European Security. We Thought We Knew*, Routledge, New York.

R. Cooper, (2002), "The Post Modern State", in M. Leonard (ed.): *Re-Ordering the World*, London: The Foreign Policy Centre.

F. Duchêne, (1972), "Europe's Role in World Peace", in R. Mayne, (ed.), *Europe Tomorrow: Sixteen Europeans Look Ahead*, London: Fontana.

H. Dyer (2000), "Environmental Security: the New Agenda", in C. Jones- C. Pipe Kennedy (eds.), *International Security in a Global Age- Securing the Twenty First Century*, London, Frank Cass.

J. Grieco, (1996) *State Interests and Institutional Rule Trajectories. A Neorealist Interpretation of The Maastricht Treaty and European Economic and Monetary Union*. In Frankel, B. (ed.) *Realism: Restatements and Renewal, special issue of Security Studies*. Vol. 5, No. 3. pp. 261–306.

S. Faath- H. Mattes, (2014), “Political conflicts and Migration in the MENA States” in M. Bommers, H. Fassmann & W. Sievers, (Eds.), *Migration from the Middle East and North Africa to Europe*, Amsterdam, Amsterdam University Press.

C. Hill, (1990), “European Foreign Policy : Power Bloc, Civilian Model – or Flop ?” in Reinhardt Rummel (ed.), *The Evolution of an International Actor*, Boulder, Westview Press.

C. Hill, (1998), “Closing the capability–expectations gap” in John Peterson & Helene Sjusren (eds.) *A Common Foreign Policy for Europe?: Competing Visions of the CFSP*, London: Routledge, pp. 18–38.

S. C. Hofman and F. Mérand, (2012), “Regional Organizations à la Carte: The Effects of Institutional Elasticity”. In T. V. Paul (ed.) *International Relations Theory and Regional Transformation*. Cambridge: Cambridge University Press.

T. Homer Dixon, (1999), “Thresholds of Turmoil: Environmental Scarcities and Violent Conflict”, in D. Deudney- R. Matthew, (Eds.), *Contested Grounds. Security and Conflict in the New Environmental Politics*, New York, State University of New York Press.

S. Van Hoonacker and H. Dijkstra, (2010), “Understanding the Role of Bureaucracy in the European Security and Defence Policy: The State of the Art”, *European Integration Online Papers*. Vol 14, No. 1., pp. 1–33.

J. Huysmans and V. Squire (2009) “Migration and Security” in D. Cavely and V. Mauer (eds.), *Handbook of Security Studies*, London UK: Routledge.

J. Jupille and J. A. Caporaso, (1998) ‘States, Agency and Rules: the European Union in Global Environmental Politics’, in C. Rhodes (ed.) *The European Union in the World Community*, Boulder, CO: Lynne Rienner, pp. 213-229.

T. Karatrantos and I. Armakolas, (2016), “Building Fences and Closing Borders- experience and implications” in D. L. Philips (Ed.), *Balkan Human Corridor- Essays on the refugee and migrants crisis from scholars and opinion leaders in Southeast Europe*, Columbia University, New York June, pp. 144-157.

P. J. Katzenstein, (1996), “Conclusion: National Security in a Changing World” In P. J. Katzenstein, (ed.) *The Culture of National Security. Norms and Identity in World Politics*. New York: Columbia University Press. pp. 498–537.

T. King, (1999), “Human Rights in European Foreign Policy and the Petersberg Tasks” in K.E. Jorgensen, (ed.) *European Approaches to Crisis Management*, The Hague: Kluwer Law International.

S. Lucarelli (2014), "Multilateral Governance", in J. Sperling (ed) *Handbook on Governance and Security*, Edward Elgar Publishing Ltd.

D. Lutterbeck, (2014). A view from the ground: human security threats to irregular migrants across the Mediterranean in O. Grech, & M. Wohlfeld (Eds.), *Migration in the Mediterranean: human rights, security and development perspectives* Msida: Mediterranean Academy of Diplomatic Studies, pp. 124-131.

H.W. Maull, (1993), "Civilian power: The concept and its relevance for security issues" in: L. Babic and B. Huldt (eds.) *Mapping the Unknown, Towards a New World Order*, Stockholm, Sweden: Swedish Institute of International Affairs, pp. 115–131.

M. Merlingen, and R. Ostrauskaitė, (2007) "Introduction. The European Union in International Security Affairs" in Merlingen, M. and Ostrauskaitė, R. (eds) *European Security and Defence Policy. An implementation perspective*. Abingdon, UK: Routledge.

J. Monar and Hans Nilsson (2009), 'Enhancing the EU's effectiveness in response to international criminality and terrorism: current deficits and elements of a realist post-2009 agenda' in O. Cramme (ed) *Rescuing the European project: EU legitimacy, governance and security*, London: Policy Network, pp. 109–122.

C. Monteleone, (2016), "Beyond Material Factors? Identity, culture and the foreign and security policy of the EU", in L. Cladi and A. Locatelli, (eds.), *International Relations Theory and European Security. We Thought We Knew*, Routledge, New York.

A. Moravcsik and F. Schimmelfennig, (2009) "Liberal Intergovernmentalism". In T. Diez, and A. Wiener, (eds) *European Integration Theory*. Oxford: Oxford University Press.

J. Oucho, (2008) "African Brain Drain and Gain, Diaspora and Remittances: More Rhetoric than Action" in A. Zoomers, A. Adepoju, T. Van Naerssen, (eds.), *International Migration and National Development: An introduction to Policies in Sub-Saharan Africa. Viewpoints and Policy Initiatives in the Countries of Origin*, Afrika-Studiecentrum Series, Vol. 10.

P. Peterson- J. Sebenius, (1992), "The Primacy of the Domestic Agenda", in G. Allison- G. Treverton, (Eds.), *Rethinking America's Security: Beyond Cold War to New World Order*, New York, W.W. Norton, pp.57-93.

B. Pohl, N. van Willigen and C. van Vonn, (2016), "Governmental interest, new liberalism and CSDP" in L. Cladi and A. Locatelli, (eds.), *International Relations Theory and European Security. We Thought We Knew*, Routledge, New York.

M. Rhinard, A. Boin and M. Ekengren, (2007), “Managing Terrorism. Institutional Capacities and Counter-Terrorism Policy in the EU”, in D. Spence (ed), *The European Union and Terrorism*, London: Harper: pp. 88-104.

F. Richter, (2016), “The Emergence and Evolution of CSDP. A Liberal Approach” in L. Cladi and A. Locatelli, (eds.), *International Relations Theory and European Security. We Thought We Knew*, Routledge, New York.

B. Schmitt, (2004), “European Capabilities: How Many Divisions?” in N. Gnessetto (ed.): *EU Security and Defense Policy: The First Five Years (1999-2004)*, Paris: EU Institute for Security Studies, pp. 89-110.

S. Seferiades and H. Johnston (2012). “The Dynamics of Violent Protest: Emotions, Repression and Disruptive Deficit”, in S. Seferiades, and H. Johnston (eds.), *Violent Protest, Contentious Politics, and the Neoliberal State*, Surrey: Ashgate, pp. 3--18.

M. E. Smith, (2012) “Developing a ‘Comprehensive Approach’ to International Security: Institutional Learning and the CSDP” In J. Richardson, (ed.) *Constructing a Policy-Making State. Policy Dynamics in the EU*. Oxford: Oxford University Press. pp. 253–267.

J. Sperling, (2012), ‘The Post-Westphalian State, National Security Cultures, and Global Security Governance’ in S. Lucarelli, L. Van Langenhove, J. Wouters (eds), *The EU and Multilateral Security Governance*, Abingdon, Routledge.

J. Stripple, (2002), “Climate change as a security issue”, in E. Page- M. Redclift (Eds.), *Human Security and the Environment: International Comparisons*, Edward Elgar, Cheltenham.

Π. Τσάκωνας, (2007), «Επιτυγχάνοντας Περισσότερη Ασφάλεια. Κατευθύνσεις Πολιτικών και Θεσμικών Αλλαγών και Μεταρρυθμίσεων», στο Χ. Τσούκας, *Για μία Προοδευτική Πολιτική*, Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη.

Π. Τσάκωνας- Δ. Ξενάκης- Τ. Καρατράντος, (2014), «Παράνομη Μετανάστευση στη Μεσόγειο: Επισκοπώντας και αποτιμώντας την ευρωπαϊκή πολιτική» στο Μ. Δαμανάκης- Σ. Κωνσταντινίδης- Α. Τάμης (επ.), *Νέα Μετανάστευση Από και Προς την Ελλάδα*, Εκδόσεις Πανεπιστημίου Κρήτης.

A. Underdal, (2002) ‘One Question, Two Answers’, in E. Miles, A. Underdal, S. Andresen, J. Wettestad, J.B. Skjaereth, and E. M. Carlin *Environmental Regime Effectiveness: Confronting Theory with Evidence*, Cambridge: MIT Press, pp. 1-45.

J. Vogler, (2003), "The external environmental policy of the European Union", in: O. Schram Stokke and Ø. B. Thommessen (eds.), *Yearbook of International Cooperation on Environment and Development 2003/4*, London: Fridtjof Nansen Institute/Earthscan, pp. 65–71.

O. Waever, (1998), “Insecurity, Security, and Asecurity in the West European Non-war Community” In E. Adler, and M. Barnett, (eds) *Security Communities*. Cambridge: Cambridge University Press. pp. 69–117.

M. Weiner, (2008), “Security, Stability and Migration” in R. Betts (ed.) *Conflict after the Cold War. Arguments on Causes of War and Peace*, 3rd ed., Pearson- Longman, New York, pp. 580-595.

M. Wohlfeld, (2014). Is migration a security issue? In O. Grech, & M. Wohlfeld (Eds.), *Migration in the Mediterranean: human rights, security and development perspectives*, Msida: Mediterranean Academy of Diplomatic Studies, pp. 61-77.

R. Youngs, (2005): “Engagement: Sharpening European Influence”, in R. Youngs: “*Global Europe Report 2: The New Terms of Engagement*”, London: The Foreign Policy Centre.

Εκθέσεις- Μελέτες

A. Acharya, (2008), “The Limitations of Mainstream International Relations Theories for Understanding the Politics of Forced Migration”, Refugee Studies Center.

Aliboni, R. & P. Miggiano (1999), *Conflict and its sources in the Near East and North Africa: A conflict-prevention perspective*. Cairo: Al-Ahram Centre for Political and Strategic Studies.

Aon’s, (2015), Guide to terrorism and political violence risk, Terrorism and Political Violence Risk Map.

Aon, (2018), 2018 Risk Maps: Aon’s Guide to Political Risk, Terrorism & Political Violence.

Arab Water Council, 2010, *Arab Countries Regional Report*.

J. Barnett- W. Adger, (2001), *Climate Dangers and Atoll Countries*, Tyndall Centre for Climate Change, Working Paper No.7, University of East Anglia, Norwich.

F. Berenskoetter, (2004), ‘Mapping the Mond Gap: A Comparison of US and EU Security Strategies’. FORNET Working Paper No. 3.

F. Biermann, (2005) ‘Between the USA and the South: strategic choices for European climate policy’. *Climate Policy* 5.

S. Biscop, (2004), *The European Security Strategy Implementing a Distinctive Approach to Security*, Royal Institute for International Relations, Brussels, Paper No. 82.

J. Brach, (2008), *Constraints to economic development and growth in the Middle East and North Africa*. www.giga-hamburg.de.

E. Brattberg, (2011), *Opportunities lost, opportunities seized: the Libya crisis as Europe's perfect storm*, Brussels, European Policy Centre, June 2011 (Policy brief).

C. Breisinger, O. Ecker, P. Al-Riffai & B. Yu (2012), *Beyond the Arab Awakening: Policies and investments for poverty reduction and food security*. Washington: International Food Policy Research Institute.

L. Brown, (1977), "Redefining National Security", *Worldwatch Paper 14*, Washington DC: Worldwatch Institute.

O. Brown- A. Crawford, Brown, (2009), *Rising Temperatures, Rising Tensions. Climate change and the risk of violent conflict in the Middle East*. Winnipeg: International Institute for Sustainable Development.

CAN, (2007), *National Security and the Threat of Climate Change*,

A. Carius, G.D. Dabelko and A.T. Wolf, (2004) 'Water, Conflict and Cooperation'. ECSP Report 10.

V. Cheterian, (2009), MEDSEC, *Environment and Security Issues in the Southern Mediterranean Region*, 2009.

D.N. Chrysochoou, (2018), *The Whole and the Parts*, Arena Working Paper No. 4/2018.

Conference Statement "*The Changing Atmosphere: Implications for Global Security*" (Toronto, 27-30 June 1988).

A. Cordesman- C. Coughlin Schulte- N. Yarosh, (2013), *The Underlying Causes of the Crises and Upheavals in the Middle East and North Africa: An Analytic Survey*, CSIS.

A.H. Cordesman & A.Toukan, (2016), *Stability in the MENA Region: Beyond the ISIS and War*, CSIS, Washington.

A. H. Cordesman, (2017), *Instability in the MENA Region, Afghanistan, Pakistan and key conflict states: A Comparative Scorecard*, CSIS, Washington.

A.H. Cordesman, (2018), *Stability in the MENA Region: The Range of Forces Shaping Stability*, CSIS, Washington.

J. Crisp, (2003), “A New Asylum Paradigm? Globalization, Migration and the Uncertain Future of the International Refugee Regime”, UNCHR, Working Paper No. 100.

T. Deligiannis- T. Homer Dixon- D. Schwartz, (2000), “The Environment and Violent Conflict: A Response to Gleditsch’s Critique and Some Suggestions for Future Research”, Environmental Change and Security Project Report 6.

EUROPOL, (2017), *EU Terrorism Situation and Trend Report*, The Hague.

D. Fiott, A. Missiroli and T. Tardy, (2017), Permanent Structured Cooperation: What’s in a name?, European Union Institute for Security Studies, Chaillot Papers, No. 142.

Forced Migration Review, (2014), *The Syrian Crisis Displacement and protection*, University of Oxford, Issue 47.

German Advisory Council on Global Change (WBGU), (2007), *Climate Change as a Security Risk*, EarthScan, London and Sterling.

A. Groff, (2005). Migration partnerships: new tools in the international migration debate. Global Migration Perspectives No. 21. Geneva: Global Commission on International Migration.

E. Guild, (2007), “EU Policy on Labour Migration: A First Look at the Commission’s Blue Card Initiative”, *CEPS Policy Briefs*, No.145, CEPS, Brussels.

H. Haider, Refugee, (2014), IDP and host community radicalization, Research Report, GSDRC

A. Heinitz, Migration and Security in the Eastern Mediterranean, DCAF Paper Series, Brussels, September 2013.

D. Hellmuth, (2014), Countering Islamic Radicalisation in Europe, Combating Terrorism Center.

E. Herlin-Karnell and C. Matera, (2014) in E. Herlin-Karnell and C. Matera (eds.), *External dimension of the EU counter-terrorism policy*, Centre for the Law of EU External Relations, Working Paper, 2014/2 The Netherlands.

House of Commons Foreign Affairs Committee, (2016), *Libya: Examination of Intervention and Collapse of the UK’s Future Policy Options*, Third Report of Session 2016-17, HC 119.

ICIDI, (1980). North- South: The Report of the International Commission on International Development Issues, London: Pen Books.

IDMC, (2014), At a Glance, Global Overview 2014: people internally displaced by conflict and violence.

IDMC, (2014), Global Overview 2014: people internally displaced by conflict and violence. May 2014.

IDMC, (2016), At a Glance, Global Overview 2015: people internally displaced by conflict and violence.

IISS, (2011), *The IISS Transatlantic Dialogue on Climate Change and Security. Report to the European Commission.*

B. Immenkamp, P. Pawlak and G. Barzoukas, (2017), *EU efforts on counter-terrorism –Capacity-building in third countries*, European Parliamentary Research Service, Briefing.

Institute for Economics and Peace, (2017), Global Terrorism Index 2017. Measuring and understanding the impact of terrorism.

International Alliance of Research Universities, (2009), *Synthesis Report, Climate Change: Global Risks, Challenges and Decisions*, Copenhagen.

IOM, (2016), 3.771 Migrant Fatalities in Mediterranean in 2015.

IPCC, (2006), Fourth Assessment Report, *Climate Change Impacts, Adaptation, Vulnerability*, Summary for Policymakers, 2007.

M. Kaldor, (2004), A Human Security Doctrine for Europe, The Barcelona Report on the Study Group on Europe's Security Capabilities, Barcelona, 15 September 2004.

N. Karacasulu and E. Uzgoren, (2007), Explaining Social Constructivism Contributions to Security Studies, SAM- Center for Strategic Research.

T. Καρατράντος, (2012). «Η Ανθρωπιστική Κρίση στη Σομαλία. Το Υπόβαθρο, οι αιτίες, το ευρύτερο περιβάλλον», ΕΛΙΑΜΕΠ, Κείμενο Εργασίας Νο. 30.

D. Kaufmann & A. Kraav, (2018), Worldwide Governance Indicators, World Bank Group, <http://info.worldbank.org/governance/wgi/#home>

ΚΕ.ΜΕ.Α., (2017), *Ισλαμιστική Ριζοσπαστικοποίηση και Τρομοκρατία στην Ευρώπη: Οι Προκλήσεις για την Ελλάδα και οι Δράσεις του ΚΕ.ΜΕ.Α.*, Αθήνα.

J. King and F. Mogherini, (2017), Navigating the internal-external security nexus, European Political Strategy Centre, Brussels.

M. Leonard, (2005), *Can EU diplomacy stop Iran's nuclear programme?*, Center for European Reform, London.

S. Libiszewski, (1995), "Water disputes in the Jordan Basin Region and their role in the resolution of the Arab- Israeli conflict", *ENCOP Occasional Paper*, No. 13, Zurich/ Berne, Center for Security and Conflict Research/ Swiss Peace Foundation.

R.A. Matthew and B. McDonald, (2004) 'Networks of threats and vulnerability: lessons from environmental security research'. ESCP Report 10.

J. McCormick, (2005), "*The European Superpower*", Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series Vol.5 No. 8.

Migration Policy Centre (2013), *Syrian refugees: A snapshot of the crisis in the Middle East and Europe*.

J. Milner, (2000), "Sharing the Security Burden: Towards the Convergence of Refugee Protection and State Security", Refugee Studies Centre, Working Paper No. 4.

L. Nicander, (2015), *Asymmetric Threats Demand EU-NATO Seamlessness*, Europe's World.

OSCE, Economic and Environmental Activities, (2010), *Shifting Bases, Shifting Perils A Scoping Study on Security Implications of Climate Change in the OSCE Region*, Adelphi Research.

PET, (2009), "Radikalisering og terror," Center for Terroranalyse (Denmark), http://www.pet.dk/upload/radikalisering_og_terror.pdf.

A. Rabasa, S. Boraz, P. Chalk, K. Cragin, T.W. Karasik, J.D.P. Moroney, K.A. O'Brien & J.E. Peters (2007), *Un governed territories: Understanding and reducing terrorism risks*. Washington: Rand Project Air Force.

F. M. Rayo, (2011), *Countering Radicalisation in Refugee Camps: How Education can help defeat AQAP*, Working Paper, Belfer Center for Science and International Affairs.

S.A. Rousdari, (2007), *Talking Away the Crisis? The E3/EU-Iran Negotiations on Nuclear Issues*, EU Diplomacy Papers, College of Europe, Bruges.

V. Smil, (1997), "China's environment and security: simple myths and complex realities", *SAIS Review*, Vol. 17, No. 1.

J. Solana: "*The Future of the European Union as an International Actor*".

K. R. Spillmann and G. Bächler, (eds.), (1995), *Environment and Conflict Project (ENCOP)*, Occasional Paper No. 14

A. Van Staden, K. Homan, B. Kreemers, A. Pijpers & R. de Wijk, (2000), *Towards a European Strategic Concept*. The Hague, Netherlands Institute of International Relations ‘Clingendael’.

S. Stavridis, (2001), “Why the ‘Militarising’ of the European Union is Strengthening the Concept of a ‘Civilian Power Europe’”, Robert Schuman Centre Working Paper no. 2001/17. Florence, European University Institute.

M. Taarnby, (2005), *Recruitment of Islamist Terrorists in Europe: Trends and Perspectives*, Danish Ministry of Justice.

N. Tocci, (ed.), (2008), *Who is a Normative Foreign Policy Actor? The European Union and its Global Partners*, Brussels: Centre for European Policy Studies.

M. Toaldo, (2015), *Migrations Through and From Libya: A Mediterranean Challenge*, IAI Working Paper, No 15.

N. Τζιφάκης και Ε. Φακιολάς, (2005), *Οι Επιχειρήσεις Ειρήνης της Ευρωπαϊκής Ένωσης στα Δυτικά Βαλκάνια*, Εργαστήρι Ευρωπαϊκής Ενοποίησης και Πολιτικής, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Κείμενο Εργασίας, Νο. 2.

UN Convention on Desertification, reported by Environment News Services, (2004), “Creeping Desertification: the Causes and Consequence of Poverty”, Bonn.

UN, (2009), *Climate Change and its Possible Security Implications*, Report of the Secretary General.

UNDP (2011) “Arab Development Challenges Report: Towards the Developmental State in The Arab Region”.

United Nations Development Programme, (2012), Regional Center for Arab States, Cairo; Azar, NBK.

United States Institute of Peace & Concordis International (2010), *More than a line: Sudan’s north-south border*. Washington: Concordis International Sudan Report.

US, Department of Defense, (2016), *Security Lexicon*, Washington DC. US, Department of Homeland Security, (2010), *Risk Lexicon*, Washington DC.

A. de Vasconcelos (Ed.), (2010), *A Strategy for E.U. Foreign Policy*, European Union Institute for Security Studies, Report No.7.

World Bank, (2009), *World Development Report 2010. Development and Climate Change*.

Άρθρα σε Εφημερίδες και Ιστοσελίδες

Τ. Καρατράντος, (2017), Η Ριζοσπαστικοποίηση μετά την ISIS/ Daesh και οι προκλήσεις για την Ευρώπη. ΕΛΙΑΜΕΠ.

Ε. Khalil, (2011), ‘NGO report: 93,000 Copts left Egypt since March’, *Egypt Independent*.

Ν. Vinocur, (2017), Macron Calls for new EU “Strategic Culture”, Politico, <https://www.politico.eu/article/eu-international-diplomacy-army-macron-calls-for-strategic-culture/>

